From

R.W.B.

THESAURUS
HYMNOLOGICUS

SIVE

HYMNORUM CANTICORUM SEQUENTIARUM CIRCA ANNUM MD USITATARUM COLLECTIO AMPLISSIMA.

CARMINA COLLEGIT, APPARATU CRITICO ORNAVIT, VETERUM INTERPRETUM NOTAS SELECTAS SUASQUE ADIECIT

HERM. ADALBERT. DANIEL,

PHILOS. DR. SOCIETATIS HISTORICO-THEOLOGICAE LIPSIENSIS SODALIS.

TOMUS SECUNDUS.

SEQUENTIAE. CANTICA. ANTIPHONAE.

LIPSIAE

SUMPTIBUS J. T. LOESCHKE.

MDCCCLV.

VIRO EXCELLENTISSIMO

IOAN. ALBR. FR. EICHHORNIO

SUMMO

RERUM SACRARUM ET SCHOLASTICARUM

IN REGNO BORUSSIAE PRAEFECTO

HOC OPUS

EXIMIAE ET GRATAE VENERATIONIS

DOCUMENTUM

ESSE VOLUIT

AUCTOR.

Prolegomena.

Alteri huic nostri operis volumini praefaturus vel maxime gaudeo, ab eo mihi officio, quo nemo bonus, teste ipsa scriptura sacra (Ps. XCI, 2.), sine eximia animi voluptate defungi potest, gratiarum actione, initium esse faciendum. Debeo autem has gratias primum Deo benignissimo, qui in laboribus ut corporis vires ita animi constantiam mihi concessit. Debeo porro ei Viro maxime Venerando, quem rebus patriae nostrae sacris Regia sapientia summum praefecit moderatorem, quod pro ipsius munificentia omnes quas iter longinquum desiderabat opes suppeditaverit, sic ut ea, quae in Bibliotheca Monacensi Regia latent subsidia hymnologica, ipse praesens in lucem protrahere atque in usus meos convertere possem. Debeo denique cum omnibus amicis atque fautoribus qui consilio vel subsidiis literariis me adiuverunt, tum eis qui operis mei in Ephemeridibus Theologicis et in Germania et apud Gallos publice iudices exstiterunt, quorum quidem iudicia mihi non solum quod multis in rebus me dedocuerunt, exoptatissima erant sed etiam quia sicubi animum laboribus fatigatum deprehendebam, stimulum haesitanti iniecerunt.

From

A. W. B.

THESAURUS
HYMNOLOGICUS

SIVE

HYMNORUM CANTICORUM SEQUENTIARUM CIRCA ANNUM MD USITATARUM COLLECTIO AMPLISSIMA.

CARMINA COLLEGIT, APPARATU CRITICO ORNAVIT, VETERUM INTERPRETUM NOTAS SELECTAS SUASQUE ADIECIT

HERM. ADALBERT. DANIEL,
PHILOS. DR. SOCIETATIS HISTORICO-THEOLOGICAE LIPSIENSIS SODALIS.

TOMUS SECUNDUS.
SEQUENTIAE. CANTICA. ANTIPHONAE.

LIPSIAE
SUMPTIBUS J. T. LOESCHKE.
MDCCCLV.

VIRO EXCELLENTISSIMO

IOAN. ALBR. FR. EICHHORNIO

SUMMO

RERUM SACRARUM ET SCHOLASTICARUM

IN REGNO BORUSSIAE PRAEFECTO

HOC OPUS

EXIMIAE ET GRATAE VENERATIONIS

DOCUMENTUM

ESSE VOLUIT

AUCTOR.

Prolegomena.

Alteri huic nostri operis volumini praefaturus vel maxime gaudeo, ab eo mihi officio, quo nemo bonus, teste ipsa scriptura sacra (Ps. XCI, 2.), sine eximia animi voluptate defungi potest, gratiarum actione, initium esse faciendum. Debeo autem has gratias primum Deo benignissimo, qui in laboribus ut corporis vires ita animi constantiam mihi concessit. Debeo porro ei Viro maxime Venerando, quem rebus patriae nostrae sacris Regia sapientia summum praefecit moderatorem, quod pro ipsius munificentia omnes quas iter longinquum desiderabat opes suppeditaverit, sic ut ea, quae in Bibliotheca Monacensi Regia latent subsidia hymnologica, ipse praesens in lucem protrahere atque in usus meos convertere possem. Debeo denique cum omnibus amicis atque fautoribus qui consilio vel subsidiis literariis me adiuverunt, tum eis qui operis mei in Ephemeridibus Theologicis et in Germania et apud Gallos publice iudices exstiterunt, quorum quidem iudicia mihi non solum quod multis in rebus me dedocuerunt, exoptatissima erant sed etiam quia sicubi animum laboribus fatigatum deprehendebam, stimulum haesitanti iniecerunt.

Sed iam transgrediendum est ad ea quae ipsum huius voluminis argumentum spectant: in quo volumine cur ea, quae sub nomine Sequentiarum vel Prosarum feruntur carmina sacra lectori exhibuerimus, ante omnia ratio videtur reddenda esse. Triplex autem causa est: primum quia haec carmina ex suo cuiusque nationis ingenio tanquam sua ex radice progerminarunt eamque ob causam eum qui cuiusque populi proprius est colorem prae ceteris referunt; tum quia eorum praeter hanc etiam aliae laudes propriae sunt, imo nonnulla ita excellunt ut celebratissimis hymnis vix cedant, denique quia quum in usum sacrum fere adhibitae non sint, multo minus quam hymni innotescere potuerunt, sic ut multas quasi quendam *θησαυρὸν κεκρυμμένον* iure appellaveris. Hunc ipsum quum iam in usum omnium eruere pro viribus studerem, antequam hoc volumen in lucem prodiret, librum de Sequentiis ut doctissimum ita mihi quidem exoptatissimum edidit F. Wolfius qui vir, cum ingenio, acumine, doctrina maxime excellat, tum in literis omnium nationum Europae ita versatus est ut paucos pares habeat. Quam quidem ipsi in strophis Sequentiarum enucleandis rationem secuti sumus, in ea Wolfium auctorem non habuimus, quum instituti nostri ratio, antequam viri docti liber typis excusus esset, nobis constaret. Nam quum illi, A. Schmidii amici in his rebus versatissimi auctoritatem secuto, ex notis musicis vetustis codicibus inscriptis (*νεύματα*), nobis ex numero syllabarum suum cuique Prosae metrum adsignare visum est. Quae discrepantia quum neminem fugiat, fit tamen interdum ut diversis viis ad eundem finem perveniamus, quamquam etiam hoc in genere me illo viro inferiorem fateri nihil dubito. — Numerus Sequentiarum tantus est, ut etiam in hoc opere ex iis optima quaeque vel notatu dignissima exhibuisse satis haberemus; non nullarum tantum partem quantulamcunque, aliarum adeo nihil nisi nomen vel exordium licuit proferre. Quo

delectu si cui non satisfecerimus, ei suademus ut A. Schmidium, Bibliothecae Viennensis Caesareae custodem doctissimum adeat, cuius optimi viri liberalitas tanta est ut publicis laudibus eam non possimus non extollere. Hic mihi vir schedam ostendit, diligentissima manu conscriptam, in qua trecentarum et quod excedit, Sequentiarum prima verba ita notata habes ut in quo quaecunque libro vel manuscripto vel typis expresso quaerenda sit, statim pateat; idem quum etiam musicarum quae Prosarum propriae sunt rationum peritissimus sit, neminem spero, si quando hunc virum adierit, poenitebit.

Quae Sequentias excipiunt Cantica et Antiphonae in iis et ipsis ut par erat modum servavimus. Nam ea tantum recepimus, quae vel propter metricas rationes notatu digna vel usu sacro satis nobilitata videbantur. Reliqua autem quae vel soluta oratione confecta sunt, vel ne in usum quidem sacrum adhibiti, merito ex thesauro nostro excludenda censuimus.

Appendix denique continet tum corollarium carminum e medio quod vocatur aevo oriundorum, quae utrum sacrum usum obtinuerint nec ne incertum est; tum delectum carminuum quae post restaurationem sacrorum in ecclesia Romana nata sunt. Nam etiam huius generis exempla ne lectores in thesauro nostro desiderarent, videndum nobis esse existimavimus. Quas serioris temporis cantilenas si commentario non instruendas nobis censuimus, non veremur, ne in reprehensionem incurramus, praesertim quum quinam earum sint auctores, fere ubique lateat.

Iam nostrum est de libris manuscriptis et subsidiis literariis, quibus in hoc volumine usi sumus, paucis disserere.

A. Codices Monacenses.

Iter Monacense, quod iam supra grata mente commemoravimus, suscepimus aestate ad finem vergente anno MDCCCXLII: neque spem nostram eventus fefellit. Quippe in illius urbis celebratissima bibliotheca plurimos eosque optimos invenimus libros manuscriptos, quorum nobis aditum Vir Doctissimus I. G. Krabingerus ea qua insignis est liberalitate patefecit. Ex Codicibus autem liturgicis, qui quidem multi illic reperiuntur, hos inspexi:

I) Cod. St. Emmerami C. LXVII. saec. VIII. vel IX. continet commentarium S. Augustini in Psalmum CX., praeterea non nulla cantica ecclesiae vetusta, ut Te Deum et Gloria (M. 1.)

II) Cod. St. Emmerami D. XXXVI. saec. IX. Inest Commentarius Alcuini in Matthaeum et canticum Exultet (M. 2.)

III) Cod. saec. IX. vel X. l. 3. CXLIV. habet aliquot vetustissimos hymnos (M. 3.)

IV) Cod. saec. X. ex Bibl. S. Emmerani complectitur carmina Prudentii (M. 4.)

V) Notkeri Liber Sequentiarum cum prologo Notkeri, saec. XI. Sequentias Notkeri triginta octo excipit carmen Godeschalki: Laus tibi Christe aliaque seriori tempore adnexa. In Litania quadam commemorantur Conradus imperator, Gebhardus episcopus Ratisbonensis, Gregorius praesul monasterii St. Emmerami (M. 5.)

VI) Cod. St. Emmerami A. LXXXIII. saec. XI. praecedenti consimilis. Leguntur in hac membrana Sequen-

tiae Notkeri quibus aliae aliorum poetarum admixtae sunt. Sequuntur hymni aliquot et cantica (M. 6.)

VII) Breviarium Monasterii Michael-Burani Ordinis S. Benedicti Dioeceseos Salisburgensis saec. XII. cum picturis et initialibus. (Ex Cimel. 54.) Est potius Graduale vel Antiphonarium (M. 7.)

VIII) Missale Ordinis Praemonstratensis incertae aetatis. Ita Catalogus Bibl. Regiae. At vero cum festa S. Benedicti uti primaria Communi Sanctorum inscripta sint, vero similius esse videtur, fuisse monachorum S. Benedicti. Quod pertinet ad aetatem, adsigno librum saec. XII. Desiderantur enim festa Conceptionis et Visitationis Mariae, memoriae S. Francisci et Thomae Cantuariensis, porro Commemoratio Fidelium Defunctorum. Carent Octavis Assumptio et Nativitas Mariae et Festivitas Omnium Sanctorum (M. 8.)

IX) Cod. incertae aetatis, fortasse saec. XII. ex dioecesi Augustana ut videtur. Repperi cantica Gloria, Exultet e. a. (M. 9.)

X) Cod. St. Emmerami G. VII. Missale saec. XII. Canon tamen saec. XV. conscriptus. Haec suspicatur Catal. Bibl. Reg. Puto tamen totum librum exaratum esse saec. XIV., sedem Romanam obtinente Clemente sexto, cuius in precibus libri ecclesiastici fiat mentio (M. 10.)

XI) Cod. St. Emmerami l. 5. saec. XII. Occurrunt enim in cantico Exultet nomina Henrici imperatoris, Henrici ducis (Bavariae) Hartwici episcopi Ratisbonensis. Insunt permultae Sequentiae (M. 11.)

XII) Graduale et Antiphonarium ex monasterio Ebersbergensi, incertae aetatis (M. 12.)

XIII) Breviarium (rectius Psalterium) ex Bibl. Aderspacensi Monial. Ordinis Cisterciensium circa finem saec. XIII. cum picturis atque initialibus pretiosissimis. Notatu dignum est in imagine Epiphaniae adiectae inter tres reges non inveniri Aethiopem sed omnes esse albi coloris cf. I. B. Rousseau Purpurviolen etc. I. II. p. 162 sq. (M. 13.)

XIV) Missale saec. XIII. ex Bibl. Palatina Mannh. 76. (M. 14.)

XV) Breviarium Bibl. SS. Andreae et Magni Ordinis S. Francisci incertae aetatis, fortasse saec. XIII. (M. 15.)

XVI) Breviarium monasterii Thierhauptiensis saec. XIII. (M. 16.)

XVII) Missale monasterii Tegernseensis, anno MCCCCXCIV. confectum. (M. 17.)

B. Codices Vindobonenses.

Sed quo largiores fructus ex itinere Monacensi operi meo redundaverunt, eo magis etiam Viennensis Bibliothecae Caesareae adeundae me cepit desiderium. Itaque anno insequente sub tempus autumnale in iter me contuli et in metropoli imperii Austriaci duas septimanas continuas in libris manuscriptis evolvendis desudavi. Neque vero tantum codicum optimorum notitia admodum me iuvit, verum etiam literaria cum celebratissimis hymnologis F. Wolfio et A. Schmidio, viris de carminibus ecclesiae unice meritis, colloquia.

I) Codex saec. X., regnante Ottone primo conscriptus. (Num. Rec. Bibl. 1888), obtulit nobis vetustissima cantica Gloria e. a. (V. 1.)

II) Cod. membr. saec. XI. num. rec. 1841. „Liturgica complectitur, saltem priori parte, olim ad S. Germanum Spirense tunc coenobium Ordinis S. Benedicti a Dagoberto I. fundatum pertinentia. fol. 47—58 Liber Sequentiarum Notkeri (V. 2.)

III) Cod. membr. saec. XI. num. rec. 1043. item exhibet Sequentias Notkeri (V. 3.)

IV) Cod. membr. saec. XI. num. rec. 1832. celebratissima exhibet cantica (V. 4.)

V) Cod. membr. (Missale) saec. XII. num. rec. 1821 olim ad Canonic. Regular. S. Hippolyti in Austria infer. collegium pertinens (V. 5.)

VI) Cod. membr. saec. XII. num. rec. 1106. Inest Breviarium monasticum (V. 6.)

VII) Missale saec. XIV. rec. num. 1786. (V. 7.)

VIII) Missale sc. XV. dioeceseos Brixinensis cum picturis elegantissimis. Num rec. 2951. (V. 8.)

C. Missalia typis excusa.

I) *Accipite optimi sacerdotes Missale iuxta morem Romane ecclesiae expletum: cum aliquibus missis additis; quas cetera missalia impressa non habent. Andree de torresanis de asula mira arte impressum: in florentissima civitate Venetiarum. Tempore sanctissimi D. pape Alexandri sexti qui precepit festum Aurelii Augustini solemnizare: sicut festum unius apostoli tam a laicis quam a clericis: et hoc fuit ex sollicitudine et impensis cuiusdam Reverendi magistri or-*

dinis heremitarum sancti augustini. Imperante Augustino Barbadico venetorum principe felicissimo. Anno ab incarnatione domini M. CCCC. XCVII. die XV. Maii. (Aug. 1.)

II) *Missale Romanum noviter impressum cum annotationibus in margine ad facillime omnia quae in ipso ad alias paginas remittuntur invenienda. Et quum alicuius Sancti missa imperfecta est notatus est locus ubi inquiri debeat. Insuper cum figuris festivitatum ac evangeliorum initia exornantibus iuxta materiam contentum diligentissime accommodatis. In fine legitur: Accipite optimi sacerdotes Missale iuxta morem Romanae ecclesiae expletum solertique diligentia revisum et castigatum: Iussu et impensis nobilis viri Lucantonii de ginuta florentini: Leonardo Lauretano serenissimo Venetiarum principe imperante: Anno a nat. domini M. CCCC. IX. XI. Kalendas februarii in alma Venetiarum urbe impressum et devotis deum omnipotentem maximum celebrationibus studiosissime (ut debetis) tolite: ad cuius laudem tanto ministerio dignos vos efficere dignatus est. Laus deo.* — Est Missale Ordinis Eremitarum S. Augustini, praecedenti persimile. (Aug. 2.)

III) *Missale Ecclesiae Brandenburgensis*, ex parte mutilum, initio saeculi decimi sexti typis impressum. (Br.)

IV) *Missale praeclarum et integerrimum ad usum Cisterciensis ordinis novissime per queundam eiusdem ordinis monachum apprime castigatum et ad formam debitam redactum arte vero et diligentia honesti viri Volfgangi Hopitii alme universitatis Parisiensis librarii impensis honestorum virorum Auguilberti et Gaufredi de marne fratrum prefate universitatis librariorum iuratorum feliciter exaratum. Anno incarnationis dominicae Millesimo quingentesimo IIII. sex-*

ta die mensis Aprilis et in Pellicano vici sancti Iacobi parisiis venale reperitur. Cisteaux. Clerevaulx. (Cs.)

V) Missale Ecclesiae Coloniensis saeculo decimo sexto typis excusum (Col.)

VI) Missale dioeceseos Eychstaedtensis, circa annum MD. typis excusum. (Es.)

VII) *Liber Missalis per integrum Iohannem Sensenschmidt de Babenberga. Anno domini MCCCCLXXXVII. secundo vero kalend. septembris impressus finit feliciter.* Est liber dioeceseos Frisingensis. (Fr.)

VIII) *Missale secundum veram rubricam et ordinarium ecclesie Mindensis solerti cura impressum: in officina providi viri Georgii Stuchs ex Sultzbach civis Nurenbergensis. Anno salutis M. D. XIII. XIIII. Lal. Iulii.* (Md.)

IX) Missale Moguntinum anno MCCCCLXXXII. typis impressum. (Mg.)

X) *Explicit Missale secundum stilum sive Rubricam Numburgensis dioecesis solerti studio emendatum atque Basilee impressum per honestum virum magistrum Iacobum de Pforczheim Anno dominice incarnationis millesimo quingentesimo decimo septimo Die vero X. Mensis Maii.* (Nb.)

XI) *Missale candidissimi ordinis Praemonstratensis ad unguem recognitum et adauctum etc. Parisiis MDXXX.* (Pm.)

XII) *Missale de tempore et sanctis secundum ordinarium archiepisçopatus alme ecclesie Pragensis opus*

certe insigne atque laudabile fideliterque eliminatum ex cum quottis foliorum et cum remissionibus tam epistolarum quam evangeliorum nec non cum integris introitibus in communi sanctorum additis finem accepit Venetiis. Anno 1507. *die* 8. *Novembris. In edibus Petri Liechtenstein Expensis vero honesti et providi viri Wenceslai Kaplitzer Bohemi* (Pr.)

XIII) Missale Pataviensis ecclesiae, anno MCCCCXCI. typis excusum.

XIV) *Sacrum sanctumque hoc opus ad honorem et gloriam omnipotentis Dei ac Domini nostri Iesu Christi impressum Romae per venerabilem virum magistrum Stephanum Plannck de Patavia. Sub anno millesimo quadringentesimo octuagesimo secundo die vero quinta mensis Marcii Regnante sanctissimo in Christo patre et domino nostro Sixto divina providentia papa quarto Anno eius undecimo.* (Rm.)

XV) *Finit ordo Missalis diligenter emendati: cum officiis novis secundum consuetudinem romane curie impressi Venetiis die primo Maii M. CCCCIXXIX.* (Vn.)

Reliqui libri qui mihi ad manum erant, uno excepto commemorati sunt in Prolegomenis Tomo rimopraemissis. Nota vero (Ad) significat hunc librum: *Sequentiarum luculenta interpretatio nedum scholasticis sed et ecclesiasticis cognitu necessaria per Ioannem Adelphum physicum Argentinensem collecta. Anno Domini MDXIX.* —

Forsitan exspectes, lector, me in praefatione etiam quo animo hunc librum scripserim tibi exponere. Equidem ut quid voluerim paucis verbis dicam, id semper egi ut quantum possem nunquam oblitus sim μακαρίσμου

dominici: Beati pacifici quoniam filii dei vocabuntur. Cum mihi dubium non esset, quin is demum veteribus hymnis frui posset qui animum oculosque ecclesiae antiquae ita advertat, ut cum eis qui carmina illa pulcherrima nobis reliquere, quasi vivat et inter illos quasi commoretur, hanc ipsam mihi legem nullo non tempore sequendam duxi. Qua quidem in re meum erat ab his carminibus iniurias, si quae a nostris eis illatae esse videbantur, quomodocunque poteram et vel magnorum virorum spreta auctoritate (si opus erat) abigere. De industria autem feci, ut antequam hoc opus absolverem absolutumque publici iuris facerem, selecta ecclesiae evangelicae carmina in corpus redacta in lucem ederem: *) nam sicut hymnos ecclesiae veteris latinos aeque evangelicae ac catholicae, ita etiam hymnos ecclesiae evangelicae non huic solum sed etiam Romanae offero. Certe enim quas ecclesias temporum necessitate symbola Bergense et Tridentinum in duas partes discissere eas flammae pietatis, quam hymni utriusque ecclesiae spirant, quodammodo conglutinasse videntur.

Quod reliquum est, ut a gratiarum actione initium feci, ita nec finem facere possum, quin duobus viris gratias agam qui de hoc libro, ut ita dicam, nascendo optime meriti sunt. Horum alter est Chr. Diedrich, philos. doctor, vir inde a iuvene amicitia, familiaritate, studiis et duo per lustra etiam muneris societate mihi coniunctissimus, qui quotiescunque dubius haerebam, consilio et opera mihi adstitit: alter est iuvenis optimae

*) Evangelisches Kirchengesangbuch oder Sammlung der vorzüglichsten Kirchenlieder, theils in alt-kirchlicher Gestalt mit den Varianten von Bunsen, Stier, Knapp, dem Berliner Liederschatz und dem Würtembergichsen Gesangbuchs-Entwurf, theils in abgekürzter und überarbeiteter Form. Mit einleitender Abhandlung und einem biographischen Register der Lieder-Verfasser. Halle bei Joh. Fr. Lippert. Halle 1842.

spei, Ludovicus Splietbius, linguarum orientalium studiosus, qui naevis typographicis exstirpandis atque indicibus addendis diligentissime et indefesse industriam et operam navavit.

Scribebam Halis in Paedagogio Regio
die I. Decembris. MDCCCXLIII.

Herm. Adalb. Daniel
PH. DR.

I.

SEQUENTIAE.

A.

S. NOTKERUS
et
NOTKERIANAE.*)

I.

De Nativitate Domini.

1. Eia recolamus laudibus piis digna.
2. Huius diei carmina, in qua nobis lux oritur gratissima.
3. Noctis inter nebulosa pereunt nostri criminis umbracula.
4. Hodie saeculo maris stella est enixa novae salutis gaudia.
5. Quem tremunt barathra, mors cruenta pavet ipsa, a quo peribit mortua.
6. Gemit capta pestis antiqua, coluber lividus perdit spolia.
7. Homo lapsus, ovis abducta, revocatur ad aeterna gaudia.
8. Gaudent in hoc die agmina angelorum coelestia.
9. Quia erat drachma decima perdita et est inventa.
10. O culpa nimium beata, qua redempta est natura.
11. Deus, qui creavit omnia, nascitur ex femina.
12. Mirabilis natura, mirifice induta, assumens quod non erat, manens quod erat.
13. Induitur natura divinitas humana: quis audivit talia, dic rogo, facta.

---

*) Habet eas Codex Monac. 5. (cf. Prolegomena). Omisi tamen eas, quae nisi fallor secunda cura adjectae sunt: de Trinitate duas et unam de Natali S. Dionysii.

14. Quaerere venerat pastor pius quod perierat.

15. Induit galeam, certat ut miles armatura.

16. Prostratus in sua propria ruit hostis spicula, auferuntur tela.

17. In quibus fidebat, divisa sunt illius spolia, capta praeda sua.

18. Christi pugna fortissima salus nostra est vera.

19. Qui nos suam ad patriam duxit post victoriam.

20. In qua sibi laus est aeterna.

In plurimis libris adsignatur carmen in A. constanter desinens missae secundae Nativitatis Dominicae in aurora celebrandae; in nonnullis primae vel Octavae Nativitatis. — 2. M. 6. 8. Pr. diei gaudia. 3. Tuentur nostram scripturam codd. M. 6. 8. 11. 12.: cod. M. 5.; interit nebulosa. M. 10. inter nebulas. Pr. Md. Pm. Nb. Ad. Torr. Lud. Clicht. Rbch. interit nebula: sed a codicum auctoritate nihil habent commendationis. 4. Cf. ad Hymn. 171, 1. Mirati sunt viri docti, Romanae ecclesiae adscripti, quod in explicando b. Mariae cognomine: „maris stella,“ praetermissa Syrorum dialecto, per multas ambages quaesiissem, quod omnium oculos in se converteret ac conspici vellet. Ego quidem etymologiam illam (מִרְיָם) non volebam refutare, omisi utpote tritissimam; et ostendi quod minus notum est, quomodo homines Semiticarum linguarum ignari, Mariae nomen ex latino sermone derivare studuerint. 15. 16. Ad.: *Induit humanam naturam tanquam galeam, quia sicut galea occultat hominem ne videatur sic h. n. occultavit divinam, ita quod nunquam cognita fuit diabolo, qui si scivisset Christum Dei filium, nunquam Iudaeos incitasset ad passionem eius.* Cf. Hymn. 8. M. 10. laudent. 9. M. 5. o virgo. Clicht. Lud. in marg. o proles Addit Clicht.: *Non ferendi sunt illi qui hunc locum ita legunt: o culpa etc. Qua enim fronte, quo denique vultu ausit quis beatam dicere culpam illam, cum ipsa fuerit misera infelix atque infausta; neque solum ipsis auctoribus sed et toti posteritati damnosa.* Confer quae adnotavimus ad Canticum Exultet iam angelica, in quo peccatum Adae „certe necessarium“ appellatur. Omnino non tulit posteritas, a Pelagio haud prorsus aliena, ea quae Augustinus in mirabili sententiarum contextu non pertimescebat ὀξύμωρα.

II.

De Nativitate Domini.

1. Grates nunc omnes reddamus Domino Deo, qui sua nativitate nos liberavit de diabolica potestate.

2. Huic oportet ut canamus cum angelis semper: Gloria in excelsis.

Fere ubique cantata est in Nativitate Domini ad Missam primam vel nocturnam, perraro ad secundam. Apud Lutheranos et latino et vernaculo sermone per longum tempus fuit in usu.

III.

De Nativitate Domini.

1. Natus ante saecula Dei filius, invisibilis, interminus.

2. Per quem fit machina coeli et terrae, maris et in his degentium:

3. Per quem dies et horae labant et se iterum reciprocant.

4. Quem angeli in arce poli voce consona semper canunt.

5. Hic corpus assumpserat fragile, sine labe originalis criminis, de carne Mariae virginis, quo primi parentis culpam Evaeque lasciviam tergeret.

6. Hoc praesens diecula loquitur praelucida, adaucta longitudine, quod sol verus radio sui luminis vetustas mundi depulerit genitus tenebras.

7. Nec nox vacat novi sideris, luce quod magorum oculos terruit scios.

8. Nec gregum magistris defuit lumen, quos praestrinxit claritas militum Dei.

9. Gaude Dei genitrix, quam circumstant obstetricum vice concinentes angeli gloriam Deo.

10. Christe, patris unice, qui humanam nostri causa formam assumpsisti, refove supplices tuos.

11. Et quorum participem te fore dignatus es, Iesu, dignanter eorum suscipe preces.

12. Ut ipsos divinitatis tuae participes, Deus, facere digneris, unice Dei.

Ex omnium fere Missalium lege recitata est Sequentia in Nativitate Domini ad summam Missam. Docte et subtiliter rhythmum carminis exposuit F. Wolfius p. 296. Adiecta est in appendice scriptura Cod. Bibl. Palat. Vindob. No. 1043 quae prorsus nobiscum facit, porro Codic. saec. XV. (V.) — 2. M. 6. 11. 12. ac terrae. Torr. coeli terrae. 5. Lud. in marg. tegeret. 6. M. 11. relucida. Ad.: *adaucta i. e. prolongata secundum naturalem cursum supra dies praecedentes* (post τροπὴν χειμερινήν) *vel spiritualiter intelligendo, tempus gratiae, quod per Christi nativitatem praelucidum factum est, et longitudine miserationis adauctum.* Lud. in marg. penitus. 7. Lud. pios. Ad.: *Quando Christus natus est in Bethleem, suboriebatur stella nunquam prius visa, quae duxit reges ad locum Christi. Proprie stella non fuit, sed miraculosum factum, habens stellae dispositionem.* 8. Lud. perstrinxit V. praecinxit. cf. 7, 4. 9. Sic Hieronymus contra Helvidium (Ed. Fr. II. pag. 9. g.) *Nulla ibi obstetrix, nulla muliercularum sedulitas, sed virgo fuit et mater et obstetrix.*

IV.

De S. Stephano Protomartyre.

1. Hanc concordi famulatu colamus sollemnitatem.

2. Auctoris illius exemplo docti benigno.

3. Pro persecutorum precantis fraude suorum.

4. O Stephane, signifer regis summe boni, nos exaudi.

5. Proficue qui es pro tuis exauditus inimicis.

6. Paulus tuis precibus, Stephane, te quondam persecutus, Christo credit.

7. Et tecum tripudiat in regno, cui nullus persecutor appropinquat.

8. Nos proinde, nos supplices ad te clamantes et precibus te pulsantes.

9. Oratio sanctissima nos tua semper conciliet Deo nostro.

10. Te Petrus Christi ministrum statuit: tu Petro normam credendi adstruis, ad dextram summi patris ostendendo, quem plebs furens crucifixit.

11. Te sibi Christus elegit, Stephane, per quem fideles suos corroboret, se tibi inter rotatus saxorum solatio manifestans.

12. Nunc inter inclytas martyrum purpuras coruscas coronatus.

Mentionem faciunt huius Prosae Lachmannus (Ueber die Leiche u. s. w. p. 434.) et F. Wolfius p. 296 sq. Inserviebat festivitati S. Stephani principali (XXVI. Dec.) Ad.: *St. hoc die non est passus sed illa die qua celebratur eius inventio (III. Aug.). Sed mutata sunt festa ab ecclesia quia nativitas Ch. corporalis et gratiosa, qua ingressus est mundum, est causa nativitatis spiritualis et gloriosae per quam sancti ingrediuntur in coelum — — tria festa quae sequuntur. Nat. ecclesia sic voluit ordinare ut Christo sponso et capiti omnes sui comites adjungantur. Natus enim Ch. tres sibi comites adjunxit, ut in Cantico Cantic. (V, 10): Dilectus meus candidus et rubicundus, electus ex millibus. Candidus quo ad Ioannem, rubicundus quo ad Stephanum, et electus ex millibus quo ad turbam innocentum.* — **2. Clicht. edocti. 4. Cf. H. 82, l. 11. not. M. 6. 10. Md. Nb. Ad. Torr. Clicht. regis summi bone. 8. Ad. nos pr. suppl. 10. Pr. credendo. Clicht.:** *Illam fidei regulam quam a Petro acceperat, et verbis et publica disputatione veram esse asseruit et pro illa tandem mortem oppetivit. Tradiderat enim P. hanc credendi normam, quod Ch. a. Iudaeis crucifixus, est verus Dei filius. Et hoc ipsum asseveravit etiam St. quando protestatus est, se videre coelos apertos et Iesum stantem a dextris Dei.* **11. Ad. te Christus. Nb. corroborat. M. 6. delegit — — se sibi solatia int r. s. m. M. 12. manifestas. 12. Ad.:** *St. interpretatur corona s. coronatus; nam triplicem coronam habuit, virginalis lilii, doctrina magisterii et triumpho martyrii.* **cf. H. 82, 2, l. 2.**

V.

De S. Ioanne Evangelista.

1. Ioannes, Iesu Christo multum dilecte virgo.

2. Tu eius amore carnalem in navi parentem liquisti.

3. Tu leve coniugis pectus respuisti Messiam secutus.

4. Ut eius pectoris sacra meruisses fluenta potare.

5. Tuque in terra positus gloriam conspexisti filii Dei.

6. Quae solum sanctis in vita creditur contuenda esse perenni.

7. Te Christus, in cruce triumphans, matri suae dedit custodem.

8. Ut virgo virginem servares atque curam suppeditares.

9. Tute carcere flagrisque fractus, testimonio pro Christi es gavisus.

10. Idem mortuos suscitas, inque Iesu nomine venenum forte vincis.

11. Tibi summus tacitum prae ceteris verbum suum pater revelat.

12. Tu nos omnes sedulis precibus apud Deum semper commenda.

13. Ioannes, Christi care.

Sedem habebat Sequentia in sollemnitate S. Ioannis maiori (XXVII. Dec.), interdum tamen ornabat festum S. Ioannis quod dicitur ante Portam Latinam. — 1. E totius ecclesiae veteris testimonio Ioannes erat *παρθένος καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν διάνοιαν* cf. Abdias Apost. Hist. V, 23. Ipsum vero propter hoc castitatis lilium a redemptore prae ceteris adamatum, et ad pectus eiusdem reclinatum mysteria regni divina apertius reliquis videre meruisse veteri ecclesiae tam certum erat, quam quod certissimum. H. 313, 5. 6.: *Joannes virgo ceteris dilectior apostolis.* 2. Perperam Torr. i n m a n u. 3. Ad.: *S. Joannes adhuc iuvenis Mariae Magdalenae desponsatus erat et legitimo matrimonio copulatus. Dum vero nuptiae debebant celebrari, S. Ioannes subterfugit, relinquens conjugem suam, spernens carnale desiderium. Et dicunt doctores, quod illud idem erat convivium, ubi Christus primum signum fecit convertendo aquam in vinum.* Cf. Fabricius Cod. Apocr. II. p. 587. 4. cf. H. 313, 9—12. 5. Ad. Torr. i n t e r r i s. 6. Pr. i n v i a. 8. M. 11. s e r v a r e t — s u p p e d i t a r e t. 9. Torr. d e c a r c e r e. M. 12. f r a c t u m. M. 16. p r o C h r i s t o. 10. Suscitavit teste Abdia (Ap. Hist. V, 10. 17.) Drusianam viduam et Stacteum iuvenem. Vide eundem de veneni poculo V. 20. et Fabricium ad hunc loc. 11. Ad. Torr. p r a e c e t e r i s. 12. M. 5. c o m m e n d a n s. 13. Al. C h r i s t o.

VI.

In Natali SS. Innocentium.

1. Laus tibi, Christe, patris optimi nate, Deus omnipotentiae.

2. Quem coelitus iubilat supra astra manentis plebis decus harmoniae.

3. Quem agmina infantium sonoris hymnis collaudant aetheris in arce.

4. Quos impius ob nominis odium tui misero straverat vulnere.

5. Quos pie nunc remuneras in coelis, Christe, pro poenis nitide.

6. Solita usus gratia, qua tuos ornas coronis splendide.

7. Quorum precibus sacris dele, precamur, nostrae pie crimina vitae.

8. Et quos laudibus tuis innxeras, nobis istic dones clemens favere.

9. Illis aeternae dans lumen gloriae, nobis terrea concede vincere.

10. Ut liceat serenis actibus pleniter adipisci dona tuae gratiae.

11. Herodis ut non fiat socius, quisquis in horum laude se exercet propere.

12. Sed aeternaliter cum eisdem catervis tecum sit, Domine.

Sequentia, in festivitate SS. Innocentium in multis ecclesia decantata, est e pauciorum numero quae constanter in sonum E desinunt. — 1. Ad. Pr. optime nate. 4. Clicht. stravit. 7. Ad. Cl. Pr. nostra cr. vitae. 8. Ad. at quos. 9. M. 6. das. M. 11. Pr. Ad. Cl. terrena.

VII.

In Epiphania Domini.

1. Festa Christi omnis christianitas celebret.

2. Quae miris sunt modis ornata cunctisque veneranda populis.

3. Per omnitenentis adventum atque vocationem gentium.

4. Ut natus est Christus, est stella Magis visa lucida.

5. At illi, non cassam putantes tanti signi gloriam,

6. Secum munera deferunt, parvulo offerunt, ut regi coeli quem sidus praedicat.

7. Atque aureo tumidi principis lectulo transito Christi praesepe quaeritant.

8. Hinc ira saevi Herodis fervida invidi recens rectori genito, Bethleem parvulos praecipit ense crudeli perdere.

9. O Christe, quantum patri exercitum invenis, doctus ad bella maxima, populis praedicans, colligis, sugens cum tantum miseris.

10. Anno hominis tricesimo subtus famuli se inclyti inclinaverat manus Deus, consecrans nobis baptisma in absolutionem criminum.

11. Ecce spiritus in specie ipsum alitis innocuae uncturus, sanctis prae omnibus visitat semper ipsius contentus mansione pectoris.

12. Patris etiam insonuit vox pia, veteris oblita sermonis: poenitet me fecisse hominem.

13. Vere filius es tu meus mihimet placitus, in quo sum placatus; hodie te, mi fili, genui:

14. Huic omnes auscultate populi praeceptori.

---

1. Festa Christi: nam plurimorum miraculorum recolit haec sollemnitas memoriam, cf. ad H. 14, 21—24. 4. cf. 3, 7. n. Torr. Christus stella. 8. M. 10. rectoris genito. M. 12. B. parvulo. M. 10. 12. Ad. Torr. Clicht. Lud. praecepit. 9. M. 6. Christe. Ordinem verborum in hac clausula vides mire perturbatum; sensum erue tibi hunc: Quantum exercitum Christe, patri collegisti iuvenis, cum populis praedicares, tantum iam collegisti cum in matris ubere haereres, sugens cum miseris Bethleem parvulis. 10. M. 12. criminis. 11. Torr. illius. 12. M. 6. intonuit. 14. Omittit M. 10.

VIII.

In Festo Purificationis B. V.

1. Concentu parili hic te, Maria, veneratur populus teque piis colit cordibus.

2. Generosi Abrahae tu filia veneranda, regia de Davidis stirpe genita.

3. [Sanctissima corpore, castissima moribus, omnium pulcherrima, virgo virginum].

4. Laetare mater et virgo nobilis, Gabrielis archangelico quae credula oraculo genuisti clausa filium.

5. In cuius sacratissimo sanguine emundatur universitas perditissimi generis, ut promisit Deus Abrahae.

6. Te virga arida Aaron, flore speciosa, praefigurat, Maria, sine viri semine nato floridam.

7. Tu porta iugiter serata, quam Ezechielis vox testatur; Maria soli Deo pervia esse crederis.

8. Sed tu tamen matris virtutum dum nobis exemplum cupisti commendare, subisti remedium pollutis statutum matribus.

9. Ad templum detulisti tecum mundandum, qui tibi integritatis decus Deus homo genitus adauxit, intacta genitrix.

10. Laetare, quam scrutator cordis et renum probat proprio habitatu singulariter dignam, sancta Maria.

11. Exulta, cui parvus arrisit tunc, Maria, qui laetari omnibus et consistere suo nutu tribuit.

12. Ergo quique colimus festa parvuli Christi propter nos facti, eiusque piae matris Mariae.

13. Si non Dei possumus tantam exequi tardi humilitatem, forma sit nobis eius genitrix.

14. Laus patri gloriae, qui suum filium gentibus et populo revelans, Israel nos sociat.

15. Laus eius filio, qui suo sanguine nos patri concilians, supernis sociavit civibus.

16. Laus quoque sancto spiritui per aevum.

Sequentia supra posita quam inter Marianas vetustissimam non sine iure dixeris, hoc ipsum antiquitatis nomen pia, candida et moderata, ut ita dicam, beatae virginis reverentia comprobat neque alium spirat erga Mariam affectum nisi qui evangelicae doctrinae aptissime concordet. Consentit poeta cum Luthero qui Mariam appellat „das edelste Kleinod nach Christo in der ganzen Christenheit." Vides etiam ex stropha duodecima, Festum Purificationis ex Notkeri sententia fuisse non solum in Mariae commemorationem celebratum sed praecipue in honorem „parvuli Christi." Quae posteriori tempore ad Mariam directa sunt carmin non ubique in vetustana illa simplicitate consistebant. Sed transeamus ad singula. — 2. M. 5. 6. Abraham. Ad. Torr. Abrae. 3. Omittunt hanc stropham M. 6. 11. In cod. M. 10 cast. mente. Md. moribusque. 5. Ad. Torr. Abrae. 6. M. 11. te virgo. M. 6. 11. te figurat. M. 10. Nb. Md. florida. Br. nato florido. Cf. poetam teutonicum sc. 12: *In die erde leite Aaron eine gerte, diu gebar mandalon, nuzze also edile. Die sueze hast du vurebraht, muoter ane mannes rat, sancta Maria.* 7. M. 6. perviam. De Maria clausa et Ezechielis vaticinio vide H. 15, 13—16 u. 10. Ad. Clicht. Torr. ac renum.

M. 10. Md. sanctam Mariam. 11. Nb. parvulus Ad.: *In dubio est, si Christus aliquando riserit in hoc mundo, an non. Et videtur, quia sic per literam textus. In oppositum est sapiens ubi dicit: Risus fit in stultitia. Sed nefas est ipsum Christum dicere stultum. Similiter Augustinus ait: Christum flevisse lego, risisse vero nunquam. Ad quod dicendum, quod duplex est risus: quidam corporalis, qui causatur in exterioribus propter aliquod vanum delectabile, de quo risu dicit sapiens: alius spiritualis, de tali dicitur hic. Unde Anselmus: Quando beata virgo faciem filii sui adspexit tunc maxima delectatione et spirituali gaudio replebatur ita quod risit.* 14. Nb. populis. M. 8. revelat. 15. Laus eius filio desunt in M. 8. Ad. Clicht. Torr. reconcilians.

IX.

Sequentia Paschalis.

1. Laudes salvatori voce modulemur supplici.

2. Et devotis melodiis coelesti domino iubilemus Messiae.

3. Qui se ipsum exinanivit ut nos perditos liberaret homines.

4. Carne gloriam deitatis occulens pannis tegitur in praesepi.

5. Miserans praecepti transgressorem, pulsum patria, paradisi nudulum, Ioseph, Mariae, [Simeoni] subditur.

6. Circumciditur et legali hostia mundatur ut peccator, nostra qui solet relaxare crimina.

7. Servi subiit manus baptizandus et perfert fraudes tentatoris, fugit, persequentium lapides.

8. Famem patitur, dormit et tristatur ac lavat discipulis pedes, Deus homo, summus humilis.

9. Sed tamen inter haec abiecta corporis eius deitas nequaquam quivit latere, signis variis et doctrinis prodita.

10. Aquam nuptiis dat saporis vinei, caecos oculos claro lumine vestivit, lepram luridam tactu fugat placido.

11. Putres suscitat mortuos membraque curat debilia, fluxum sanguinis constrinxit et saturavit quinque de panibus quina millia.

12. Stagnum peragrat fluctuans ceu siccum littus, ventos sedat, linguam reserat constrictam, reclusit aures privatas vocibus, febres depulit.

13. Post haec mira miracula taliaque.

14. Sponte sua comprehenditur et damnatur.

15. Et se crucifigi non despexit.

16. Sed sol mortem eius non adspexit.

17. Illuxit dies, quam fecit dominus, mortem devastans et victor suis apparens dilectoribus vivus.

18. Primo Mariae, dehinc apostolis, docens scripturas, cor aperiens ut clausa de ipso reserarent.

19. Favent igitur resurgenti Christo cuncta gaudiis: flores, segetes redivivo fructu vernant et volucres, gelu tristi terso, dulce iubilant.

20. Lucent clarius sol et luna, morte Christi turbida; tellus herbida resurgenti plaudit Christo, quae tremula eius morte se casuram minitat.

21. Ergo die ista exultemus, qua nobis viam vitae resurgens patefecit Iesus.

22. Astra, solum, mare iocundentur.

23. Et cuncti gratulentur in coelis.

24. Spiritales chori Trinitati.

Cantabatur in plurimis ecclesiis in Dominica Paschatis: multum conferre ad illustrandas veterum sententias *περὶ κρύψεως* vel *κενώσεως* Verbi incarnati non est quod moneamus. — 1. Lud. in marg. salvatoris. M. 5. modulemus. 4. Al. praesepe. 5. In hac stropha, quae cum tribus sequentibus unius est rhythmi quatuor syllabae abundant. Fortasse Simeoni omittendum. 6. Ita M. 6. Reliqui: relaxare. 7. Ad. Torr. Pr. ac perfert. 8. Ad. ac tr. et l. 10. Lud. in m. caeco. 11. M. 10. constringit. Ad. quinque millia. 12. M. 16. reserans. Lud. in m. depellit. 17. M. 11. 16. Ad. Torr. Clicht. ut victor. 18. Ad.: *Quinque sunt causae quare primum Mariae Magdalenae fertur apparuisse. Prima quia prae ceteris diligebat. Secunda ut ostenderet, quia non venit propter iustos sed peccatores. Tertia ut ostenderet, quod peccatores poenitentiam agentes praecedunt sapientes huius mundi impoenitentes, ut de b. Augustino legitur, qui de S. Antonio ita dixisse fertur: surgunt indocti et rapiunt coelum, nos cum scientiis nostris mergimur in profundum. De quo lege tractatum optimum Thomae Kempis, canonici regularis devotissimi de Christi imitatione, qui incipit sic: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Quarta causa, ut sicut mulier*

fuit nuntia mortis, sic e contrario mulier fieret nuntia vitae. Quinta ut ostenderetur bonitas Christi; voluit enim ostendere ut ubi abundavit delictum, nunc superabundaret et gratia. M. 6. 10. 16. Ad. Torr. Clicht. deinde. 19—27. Confer Fortunati carmen: Salve Festa dies etc. nam hoc poetae obversatum esse luce meridiana clarius est. 20. Solem in sollemnitate paschali clarius lucere, prae gaudiis exultare et quasi saltare, piae et vetustae est superstitionis figmentum. Ita poeta teuton. (Hoffman. Krhl. p. 124.): *Christen némen des tages war und gehn samt zu der engel schaar, da scheinet die liebe sonne klar.* M. 10. resurgentique Ch. 22. M. 8. tonanti.

X. *De eadem festivitate.*

Pangamus creatoris atque redemptoris gloriam etc.

Cod. M. 5. 11. Pr. etc.

XI.

De eadem festivitate.

1. Agni paschalis esu potuque dignas.
2. Moribus sinceris praebeant omnes se christianae animae.
3. Pro quibus se Deo hostiam obtulit ipse summus pontifex.
4. Quarum frons in postis est modum eius illita.
5. Sacro sancto cruore, tuta a clade Canopica.
6. Quarum crudeles hostes in mari rubro sunt obruti.
7. Renes constringant ad pudicitiam, pedes tutentur adversus viperas.
8. Baculosque spiritales contra canes iugiter manu baiulent.
9. Ut Pascha Iesu mereantur sequi quo de barathro victor rediit.
10. En redivivus mundus ornatibus Christo consurgens fideles admonet.
11. Post mortem melius cum eo victuros.

---

1. Cf. H. 81. 4. Supple: animarum, quibus male tribuitur frons. Nb. et tuta. Ad. tuentur. M. 5. ad pedes tutemur. 8. Ad. baiulant. Respicit poeta ad Iudaicos

ritus in agno paschali comedendo usitatos. 9. Nb. mereamur. Ad. om. victor. 10. Ad. resurgens admonet post. 11. M. 6. 10. Nb. victurus.

XII. *De eadem festivitate.*

Grates salvatori ac regi Christo Deo etc.

Cod. M. 5. 11. etc.

XIII.

De Ascensione Domini.

1. Summi triumphum regis prosequamur laude.
2. Qui coeli qui terrae regit sceptra, inferni iure domito.
3. Qui sese pro nobis redimendis permagnum dedit pretium.
4. Huic nomen exstat conveniens Idithum.
5. Nam transilivit omnes strenue montes colliculosque Bethel.
6. Saltum de coelo dedit in virginalem ventrem; inde in pelagus saeculi.
7. Postquam illud suo mitigavit potentatu, tetras Phlegetontis assiliit tenebras.
8. Principis illius disturbato imperio.
9. Maniplis plurimis inde erutis mundum illustrat suo iubare.
10. Captivitatemque detentam inibi victor duxit secum.
11. Et redivivum iam suis se praebuit servis et amicis.
12. Denique saltum dederat hodie maximum, nubes polosque cursu perpeti transiens.
13. Celebret ergo populus hunc diem credulus, cuius morbida Idithum corpora in semet ipso altis sedibus coeli invexit Dei filius.
14. Et tremens iudicem exspectet affuturum, ut duo angeli fratres docuerunt.
15. Qui Iesus a vobis assumptus est in coelum, iterum veniet ut vidistis eum.
16. Iam Idithum nostrum vocibus sedulis omnes imploremus.

17. Ut a dextris patris qui sedet spiritum mittat nobis sanctum.

18. In fine saeculi ipse quoque semper sit nobiscum.

Tota Prosa, quam ad celebrandam Domini Ascensionem in libris persaepe positam scimus, versatur in allegoria quadam in Homilia Gregorii (In Evangel. 29.) fusius exposita: *Veniendo ad redemptionem nostram, quosdam ut ita dicam saltus fecit. Vultis fratres carissimi ipsos eius saltus agnoscere? De coelo venit in uterum, de utero venit in praesepe, de praesepe venit in crucem. de cruce venit in sepulcrum, de sepulcro rediit in coelum.* 4. Clicht.: *Inter cantores domini in primo libro Paralip. c. 25. enumeratos nominatur Idithum cum filiis suis. Verum ut ibidem dicit glossa I. interpretatur* t r a n s i e n s. *Et secundum Hieronymum Idithum tantundem valet atque saliens vel transiliens eos.* 5. cf. Cantic. II, 8. Male Ad.: *Litera nominat Bethel, per quod intelligitur Hirusalem, quod primo nominabatur Solyma, quod interpretatur pax ut Sebastianus Brant in eo libro quem de laude civitatis Hirusalem conscripsit attestatur ad invictissimum imperatorem Maximilianum imperatorem: quem iam in manibus habemus ut transferatur in vernaculam linguam.* 9. 10. Lud.: *In hac prosa praeter errorem de limbo patrum animadversionem nihil meretur.* 12. M. 8. 10. 12. Nb. Clich. Pr. Lud. t r a n s v o l a n s. 14. M. 5. Nb. Ad. e x s p e c t a t. 16. M. 10. 11. N a m. 18. M. 11. i n f i n e m.

XIV.

In Die Pentecostes.

1. Sancti spiritus adsit nobis gratia.
2. Quae corda nostra sibi faciat habitaculum.
3. Expulsis inde cunctis vitiis spiritalibus.
4. Spiritus alme illustrator hominum.
5. Horridas nostrae mentis purga tenebras.
6. Amator sancte sensatorum semper cogitatuum.
7. Infunde unctionem tuam clemens nostris sensibus.
8. Tu purificator omnium flagitiorum, spiritus.
9. Purifica nostri oculum interioris hominis.
10. Ut videri supremus genitor possit a nobis.
11. Mundi cordis, quem soli cernere possunt oculi.
12. Prophetas tu inspirasti ut praeconia Christi praecinuissent inclyta.

13. Apostolos confortasti uti tropaeum Christi per totum mundum veherent.

14. Quando machinam per verbum suum fecit Deus coeli, terrae, marium.

15. Tu super aquas, foturus eas, numen tuum expandisti spiritus.

16. Tu animabus vivificandis aquas foecundas.

17. Tu aspirando das spiritales esse homines.

18. Tu divisum per linguas mundum et ritus adunasti, domine.

19. Idolatras ad cultum Dei revocas, magistrorum optime.

20. Ergo nos supplicantes tibi exaudi propitius, sancte spiritus.

21. Sine quo preces omnes cassae creduntur et indignae Dei auribus.

22. Tu qui omnium saeculorum sanctos tui numinis docuisti instinctu amplectendo, spiritus.

23. Ipse hodie apostolos Christi donans munere insolito et cunctis inaudito saeculis

24. Hunc diem gloriosum fecisti.

Sequentiam supra scriptam a multis Roberto, Franciae regi, esse tributam, non est quod moneamus (cf. Rambach Anth. I. S. 211). Quam opinionem alio loco, si Deo placet, refutabimus. Sane vero hic cantus pentecostalis erat in ecclesiis divulgatissimus. Immo apud Italos, quos sequentias alioquin sprevisse satis notum est, in usu fuisse videtur; exstat saltem in pervet. Missal. Romano, in quod sequentia pentec.: Veni sancte spiritus, noviter est introducta cf. Gavanti Thes. II. p. 1216. Missale Venetiis anno 1469 typis expressum utrumque sancti spiritus praeconium exhibet. Strophae quatuor primo loco positae apud vetustos saepius inserviunt Praeparationi, quam vocant, ad Missam vel ad Officium recitandum. — 2. M. 17. Vu. Aug. Rm. Lud. Rambch. h a b i t a c u l a. M. 8. om. 4. M. 17. Rm. c o r d i u m. Vn. o m n i u m c o r d i u m. Aug. o m n i u m. 6. Sensati cogitatus sunt mundae et purae cogitationes, cf. Vulgat. Sirac. VI, 10. 12. Ad. t u c o n f o r t a s t i. 17. M. 5. d a. 18. M. 5. ad. s p i r i t u s. Cf. Antiphonam: Qui ex diversitate linguarum cunctarum etc. 19. M. 6. 12. Rm. r e v o c a n s. 22. Ad. a m p l e x a n d o. Lud. a m p l e c t e n d a, in marg. a m p l e c t e n d e. In

fine repetunt M. 12. 17. Vu.: Sancti spiritus adsit nobis gratia.

XV.

In Nativitate S. Ioannis.

1. Sancti baptistae Christi praeconis
2. Sollemnia celebrantes, moribus ipsum sequamur,
3. Ut ad vitam, quam praedixit, asseclas suos perducat.
4. Devoti te, sanctissime hominum, amice Iesu Christi, flagitamus ut gaudia percipiamus,
5. Apparens quae Zachariae Gabriel repromisit, qui tuam celebrarent obsequiis nativitatem.
6. Ut per haec festa aeterna gaudia adipiscamur.
7. Qua sancti Dei sacris deliciis laeti congaudent.
8. Te qui praeparas fidelium corda, ne quid devium vel lubricum Deus in eis inveniat.
9. Te deposcimus, ut crimina nostra et facinora continua prece studeas absolvere.
10. Placatus ut ipse suos semper invisere fideles et mansionem in eis facere dignetur.
11. Et agni vellere, quem tuo digito mundo monstraveras tollere crimina, nos velit induere.
12. Ut ipsum mereamur angelis associi.
13. In alba veste sequi per portam clarissimam.
14. Amice Christi Ioannes.

---

4. M. 11. Ad. Clicht. c. a. devote. 5. Lc. I. 14. *et in nativitate eius multi gaudebunt.* 6. 7. Ad.: adipiscamur in patria in qua (?) 8. Ad. Torr. Md. Ñb. Pt. tu qui 9. M. 11. ut fac. 11. Md. mundi. Multi perperam: suo. Continet clausula imaginem prorsus singularem atque ineptam. Addimus historiunculam satis lepidam quam Adelphus cum laudes S. Ioannis enumerat, nobis profert: *Erant doctores duo, quorum unus baptistam, alter vero evangelistam praeferebat. Tandem sollemni disputatione indicta, quilibet sollicitus erat valde, auctoritates et efficaces invenire rationes quibus suum posset praeferre. Adveniente autem disputationis die quilibet sanctorum suo aemulatori apparuit, dicens: Bene concordes sumus in coelis, de nobis non est*

disputandum in terris. Tunc doctores sibi invicem obviaverunt et omni populo publicaverunt, dominum benedicentes et glorificantes.

XVI.

In Festo Petri et Pauli Apostolorum.

1. Petre, summe Christi pastor et Paule, gentium doctor:
2. Ecclesiam, vestris doctrinis illuminatam
3. Per circulum terra precatus adiuvet vester.
4. Nam dominus, Petre, coelorum tibi claves dono dedit.
5. Armigerum Benjamin, Christus, te scit suum vas electum.
6. Mare planta te, Petre, Christus conculcare dedit tuae caritati.
7. Umbram tui corporis infirmis debilibusque fecit medicinam.
8. Spermologos philosophos, te Paule, Christus dat vincere sua voce.
9. Multiplices victorias tu, Paule, Christo per populos acquisisti.
10. Postremo victis omnibus barbaris ad arcem summi pergitis culminis, germanos discordes sub iugum Christi pacatos iam coacturi.
11. Ibi Neronis feritas principis apostolorum proeliis plurimis victores diverse te, Petre et Paule, addixerat poenae mortis.
12. Te crux associat, te vero gladius cruentus mittit Christo.

---

2. Obversabatur poetae collecta in apostolorum festivitatibus usitata: *Ecclesiam tuam domine benignus illustra ut beati N. apostoli tui illuminata doctrinis etc.* 5. Erat Paulus de progenie Benjamin et vocatur armiger, quia bonum certamen certaverat pro domino suo. 5. Cl. Fr. Md. Nb. v a s - q u e. 8. Fr. Pt. d o c t i l o g o s. Md. Ad. Torr. Cl. Nb. d o c t i l o q u o s cf. Act. XVII, 18 sq. 10. Ad. Torr. Cl. s u b i u g o. Ad.: *Romanos intellige qui orti sunt a duobus germanis et fratribus discordibus, Romulo scilicet et Remo, qui a Romulo fuit occisus propter saltum murorum.* 11. 12. Multas fabulas commemorat Adelphus de Petri et Pauli martyriis, quas longum

est enarrare. Tamen unam adiecimus, utpote minus notam: *Pastor quidam invenit caput S. Pauli in campo et ipsum iuxta ovile posuit, ubi singulis noctibus ineffabiliter candelae lucebant. Quod cum ipse episcopo et aliis fidelibus enunciasset, dixerunt: Vere hoc est caput S. Pauli. Egressus ergo episcopus cum aliis fidelibus caput apostoli cum magna sollemnitate attulit et corpori coniungi tentabat. Tunc ait quidam patriarcha: Scimus, quoniam multi fideles sunt occisi et capita eorum dispersa sunt; dubium est an sit caput apostoli. Cui episcopus: Ponamus ad pedes corporis orando dominum, ut si caput suum est, convertatur corpus et capiti iungatur. Quod cum omnibus placuisset et in orationibus perseverantibus corpus se vertit illico et suo capiti se coniunxit.*

XVII. *De S. Benedicto.*

Sancti merita Benedicti inclyta
Pro posse atque nosse organa nostra concrepent.
Nursia felix tulit natum genitrix,
Domina mundi Roma fovit alitrix etc.

Cod. M. 5. e. a.

XVIII.

De S. Laurentio M.

1. Laurenti, David magni martyr milesque fortis,
2. Tu imperatoris tribunal,
3. Tu manus tortorum cruentas
4. Sprevisti, secutus desiderabilem atque manu fortem.
5. Qui solus potuit regna superare tyranni crudelis.
6. Cuiusque sanctus sanguinis prodigos facit amor milites eius.
7. Dummodo illum liceat cernere dispendio vitae praesentis.
8. Caesaris tu fasces contemnis et iudicis minas derides.
9. Carnifex ungulas et ustor craticulam vane consumunt.
10. Dolet impius urbis praefectus, victus a pisce assato, Christi cibo.
11. Gaudet domini conviva favo, conresurgendi, cum ipso saturatus.

12. O Laurenti militum David invictissime regis aeterni
13. Apud illum servulis ipsius deprecare veniam semper
14. Martyr milesque fortis.

1—3. Ad.: *Appellat Christum David; David enim rex fuit et interpretatur manu fortis et desiderabilis in adspectu. Et sumitur hic pro Christo, quia Ch. est fortis et potens in proelio: quia sicut David Goliam superavit, Chr. potentiam diaboli conculcavit.* 6. Torr. Md. sanctos. M. 6. Es. Ad. etc. fecit. 8. Es. Md. Nb. Torr. faces. 10. 11. Ad.: *Post resurrectionem dominus apparuit discipulis iuxta mare Tiberiadis et dixit eis: Filioli nunquid pulmentarium habetis. Et obtulerunt ei partem piscis assi. Quem piscem assatum autor noster comparat b. Laurentio, quoniam iste piscis oblatus est Christo cum favo mellis, i. e. cum dulcedine virtutum, quod etiam verificatur de b. Laurentio, qui claruit virtutibus.* Recte Adelphus, noli tamen praetermittere Io. XXI, 9. viderunt prunas positas et piscem superpositum. 11. Nobiscum faciunt M. 5. 6. Md. Pt. Torr., in Es. conresurgenti. Clicht. cum resurgenti Christo. Ad. consurgenti. Sensus hic est: Domini conviva Laurentius in craticula assatus, recreatur favo mirae dulcedinis, spe nimirum conresurgendi cum Christo (Col. III, 1). Es. Torr. Ad. Clicht. satiatus.

XIX.

De Assumptione B. V. Mariae.

1. Congaudent angelorum chori gloriosae virgini,
2. Quae sine virili commixtione genuit
3. Filium qui suo mundum cruore medicat.
4. Nam ipsa laetatur quod coeli iam conspicatur principem
5. In terris cui quondam sugendas virgo mamillas praebuit.
6. Quam celebris angelis Maria Iesu mater creditur,
7. Qui filii illius debitos se cognoscunt famulos.
8. Qua gloria in coelis ista virgo colitur: quae domino coeli praebuit hospitium sui sanctissimi corporis.
9. Quam splendida polo stella maris rutilat, quae omnium lumen astrorum et hominum atque spirituum genuit.
10. Te coeli regina haec plebecula piis concelebrat mentibus.

11. Te cantu melodo super aethera una cum angelis elevat.

12. Te libri virgo concinunt, prophetarum chorus iubilat sacerdotum: apostoli Christique martyres praedicant.

13. Te plebes sexus sequitur utriusque vitam diligens virginalem coelicolas in castimonia aemulans.

14. Ecclesia ergo cuncta te cordibus teque carminibus celebrans

15. Tibi suam manifestat devotionem precatu te supplici implorans, Maria,

16. Ut sibi auxilio circa Christum dominum esse digneris per aevum.

Multa de visibili B. Virginis assumptione disputat Adelphus, neque vero in illis haerendum videbatur, cum sequentia ipsa nihil spiret nisi summam Mariae virginis in coelorum regnum assumptae mirationem venerationemque, immo taceat ipsum miraculum; cf. quae adnotav. tom. I. p. 246. n.*) Unum tamen frustulum ex larga Adelphianarum disputationum copia porrigamus: *Legitur quod virgo gloriosa tempore mortis suae penetravit purgatorium et infernum: attamen sine poena et illaesa exivit. Et huius ratio est quia virgo gloriosa propterea fuit in purgatorio ut videret tribulationes poenarum et multiplicationes earundem quas animae sustinerent, ut tanto citius mota ad misericordiam exaudiat peccatores.* — 1. Cf. Introitum in fest. Assumpt.: *de cuius assumptione gaudent angeli et collaudant filium Dei.* 12. Clicht. liberi. 13. Recte Torr.: *Hic legatur plebes et non plebis, sic construendo: o Maria plebes utriusque sexus sequitur te.* 14. Ad. Torr. Clicht. atque. Clicht. celebrat. Nb. Ad. Torr. Br. venerans. 16. M 11. Nb. Ad. Torr. Cl. auxilium.

XX.

De Nativitate Mariae V.

1. Stirpe Maria regia procreata regem generans Iesum, laude digna angelorum sanctorum,

2. Et nos peccatores tibi devotos intuere benigna.

3. Tu pios patrum mores ostentas in te, sed excellis eosdem.

---

* Ipsi in hac annotatione lapsi sumus; nam collecta: Veneranda etc. non ab Lutheranis inventa, sed iam apud catholicos usitata erat.

4. Patris tui Salomonis in te lucet sophia, et Ezechiae apud Deum cor rectum, sed nunquam in te corrumpendum.

5. Patris Iosiae te adimplevit religiositas, summi etiam patriarchae te fides totam possedit, patris tui.

6. Sed quid nos istos recensemus heroas, cum tuus natus omnes praecellat illos atque cunctos per orbem.

7. Nos hac die tibi gregatos serva virgo, in lucem mundi quae prodisti, paritura coelorum lumen.

Adelphus: *Ecclesia christiana sollemnizat tres nativitates, Christi, virginis gloriosae et Ioannis baptistae, quae designant tres spirituales nativitates. Cum Ioanne nascimur in aqua, cum Maria in poenitentia, cum Christo nascimur in gratia. Sed quia in adultis oportet praecedere nativitatem baptismi contritionem et gratiam, ideo illae duae nativitates (Christi et Ioannis) habent vigilias. Octavas vero habent omnes, quia omnes ad Octavam resurrectionis anhelamus.* — 1. M. 5. dignum. 2. Cf. Antiph. *Salve regina et tuos misericordes oculos ad nos converte.* 4. Ad.: *Ezechias rex primo valde bonus fuit et postea depravatus ut Sebastian Brant clare perscripsit in sua Hierosolyma a nobis vulgarisata.* 9. 10. Subnectimus Adelphi adnotationem, notatu dignissimam: *Destruitur barbarorum (?) error, qui dixerunt (quod impossibile est secundum naturam) quod homo proficiat et transeat de virtute in virtutem et sic ad talem gradum perveniat, ut reddatur omnino impeccabilis. Quia inde sequeretur quod aliquis homo posset inveniri perfectior Christo. Sed iste error damnatus est in Clementinis et destruitur hic in litera quia filius hominis gloriose praecellit omnes patres, immo omnes homines per totum universum.*

XXI. *De S. Emmeramo.*

Gaudens ecclesia hanc diecculam venerando celebrat etc.

Cod. M. 5. 6.

XXII.

De Dedicatione ecclesiae.

1. Psallat ecclesia mater illibata et virgo sine ruga honorem huius ecclesiae.

2. Haec domus aulae caelestis probatur particeps.

3. In laude regis caelorum et ceremoniis.

4. Et lumine continuo aemulans civitatem sine tenebris.

5. Et corpora in gremio confovens animarum quae in coelo vivunt.
6. Quam dextera protegat Dei
7. Ad laudem ipsius diu.
8. Hic novam prolem gratia parturit fecunda spiritu sancto.
9. Angeli cives visitant hic suos: et corpus sumitur Iesu.
10. Fugiunt universa corpori nocua.
11. Pereunt peccatricis animae crimina.
12. Hic vox laetitiae personat.
13. Hic pax et gaudia redundant.
14. Hac domo Trinitati laus et gloria semper resultant.

---

1. Ephes. V, 27: *ut exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam aut rugam.* 4. Pr. in lumine. Fortasse respicit poeta ad lampadem perpetuam ac sempiternam, coram sanctissimo sacramento suspensam. 5. In ecclesia vel in coemeterio sepeliuntur mortui. 9. Adstant enim angeli trementes sancto eucharistiae mysterio atque adorant Iesum Christum, ipsis in pane ac vino visibilem cf. H. 260, 21. n. 10. Md. Nb. Ad. Torr. Cl. corporis. Fugantur et profligantur in consecratione templi omnia πνεύματα ἀκάθαρτα. 12. Pr. vox clara. M. 11. personet. 14. Pr. salus et gloria.

XXIII. *De S. Michaele Archangelo.*

Magnum te Michaelem habentem pignus etc.

Cod. M. 5. 6. e. a.

XXIV. *De eodem.*

Ad celebres rex coelice laudes etc.

Cod. M. 5. 6. 11. e. a.

XXV.

De S. Gallo.

1. O dilecte domino, Galle, perenni,
2. Hominibus et coetibus angelorum:
3. Qui [Iesu] Christi obediens arduae suasioni
4. Praedia patris, gremium matris,
5. Coniugis curam, ludicra nati
6. Sprevisti, pauperem pauper dominum sequens,
7. Et crucem gaudiis protulisti lubricis.
8. Sed Christus pretio centuplicato
9. Haec compensavit, ut dies iste testatur.
10. Dum tibi nos omnes filios dulci subdit affectu,
11. Sueviamque suavem patriam tibi, Galle, donavit.
12. Nec non et iudicem in coelis apostolorum choro iunctum te fecit sedere.
13. Te nunc suppliciter precamur ut nobis Iesum Christum, Galle, postules favere,
14. Et locum corporis eius pace repleas,
15. Ac tuos supplices crebra pace subleves,
16. Ut tibi debitam honorificentiam
17. Laetabundi semper mereamur solvere,
18. O Galle, Deo dilecte.

Legimus hanc sequentiam in Cod. M. 5. 6.: procul dubio apud monachos S. Benedicti praesertim in Helvetia ac Suevia erat divulgata. Primae clausulae mire consentiunt cum cantico de S. Ioanne: *Ioannes Iesu Christo multum dilecte virgo* (V.) Fortasse in utroque carmine poeta, uti poetarum Romanorum optime gnarus, imitatus est Horatianum illud: *Fertur pudicae coniugis osculum parvosque natos ut capitis minor a se removisse.* Neque ab illius temporis ingenio, si fecisset, abhorreret. 3. Duae syllabae abundant. 8. cf. Mt. XIX, 29: *qui reliquerit domum, vel fratres etc. — centuplum accipiet.* Quod ad rhythmum, putes poetam scripsisse Iesus Christus. Continet enim prosa quatuor cantiones quatuor stropharum (6—9. 14—17.) et in quavis stropha syllabas tredecim. 9. dies testatur: intellige festivum diem in honorem S. Galli, quem celebrare consueverunt monachi. 11. Optime historicae artis lumen illud, Ioannes Mueller omnia quae ad S. Galli peregrinationem et

in Suevia commorationem pertinent, narravit (Hist. Helv. lib. I.). 12. S. Gallus, Suevorum apostolus cum duodecim apostolis duodecim tribus Israel iudicabit (Luc. XXII, 30). 14. Locus corporis eius i. e. ecclesia, *ubi corpus sumitur Iesu* XXII, 9.

XXVI.

De Omnibus Sanctis.

1. Omnes sancti Seraphim, Cherubim,
2. Throni quoque Dominationesque.
3. Principatus, Potestates, Virtutes,
4. Archangeli, Angeli vos decet laus et honores.
5. Ordines noveni spirituum beatorum.
6. Vos in Dei laudibus firmavit caritas:
7. Nos fragiles homines firmate precibus.
8. Ut spiritales pravitates vestro iuvamine vincentes fortiter,
9. Nunc et in aevum vestris simus digni sollemniis interesse sacris.
10. Vos quos Dei gratia vincere terrea
11. Et angelis socios fecit esse polo.
12. Vos patriarchae, prophetae, apostoli, confessores, martyres, monachi, virgines.
13. Et viduarum sanctarum omniumque placentium populus supremo domino.
14. Nos adiutorium nunc et perenniter foveat, protegat, ut vestrum.
15. In die poscimus gaudiorum vestrorum.

Enumerantur in hac sequentia sanctorum chori ex eodem ordine quem in ecclesia rite obtinent: nam quod proposuit poeta cl. 10. confessores martyribus, id tanquam S. Galli monachus propter sanctorum domesticorum Galli, Columbani, Othmari reverentiam fecisse videtur. — 4. Ad. honor. Fortasse legendum decent. 5. M. 5. 6. novenos. 6. Ita M. 5. 6. Reliqui: quos in Dei. 9. Torr. Ad. Clicht. sollemnibus. Male Torr.: *Ita legendum est, non sollemniis. Nam in numero singulari dicitur sollemne, licet magis in usu sit numero plurali.* 10. Nam sanctos sola Dei gratia et praeveniente et cooperante

salvari, id catholicae ecclesiae persuasissimum est. Similia canit Praefatio vetusta de Sanctis: *Qui coronando sanctorum merita, coronas dona tua.* 11. Al. angelos. 12. In multis postponuntur confessores martyrum turbae.

XXVII.

De B. Martino.

1. Sacerdotem Christi Martinum cuncta per orbem canat ecclesia [pacis catholicae].

2. Atque illius nomen omnis haereticus fugiat pallidus.

3. Pannonia laetetur genitrix talis filii.

4. Italia exultet alitrix tanti iuvenis.

5. Et Galliae trina divisio sacro certet litigio cuius esse debeat praesul.

6. Sed pariter habere se patrem omnes gaudeant: Turoni soli eius corpus foveant.

7. Huic Francorum atque Germaniae plebs omnis plaudat.

8. Quibus videndum invexit dominum in sua veste.

9. Hic celebris est Aegypti partibus: Graeciae quoque cunctis sapientibus.

10. Qui impares se Martini meritis sentiunt atque eius medicamini.

11. Nam febres sedat, daemonesque fugat, paralytica membra glutinat.

12. Et mortuorum sua prece trium reddit corpora vitae pristinae.

13. Hic ritus sacrilegos destruit, et ad Christi gloriam dat ignibus idola.

14. Hic nudis mysteria brachiis conficiens praeditus est coelesti lumine.

15. Hic oculis ac manibus in coelum et totis viribus suspensus terrena cuncta respuit.

16. Eius ori nunquam Christus abfuit sive iustitia, vel quicquid ad veram vitam pertinet.

17. Igitur te cuncti poscimus, o Martine, qui multa mira hic ostendisti.

18. Etiam de coelo gratiam Christi nobis supplicatu tuo semper infundas.

Multus est poeta in commendandis virtutibus S. Martini atque miraculis neque est quod indigere videatur interprete. Adeas tamen Hymnum XCIV. et quae ibi sunt annotata. — 1. 2. Continet Prosa duodecim paria stropharum optime condita, tamen turbant ordinem voces **p a c i s c a t h o l i c a e**, quae glossam redolent. 2. Nam et ipse Martinus haereticas pravitates pro viribus profligaverat. 3. Br. l a e t a t u r. 5. Br. Mg. Md. Pt. c e r t a t. A multis Galliae ecclesiis expetitus fuit ut in eis episcopatum gereret. Obvium erat poetae in veterum scriptorum libris ut scimus optime versato exordium belli gallici: *Divisa est Gallia in partes tris.* 6. Ad. Torr. e t p a r i t e r. 7. Ad. Torr. h i n c. 8. Cf. H. 94, 5—8. 9. 10. Noli putare, ecclesiam orientalem occidentali miraculosa operatione inferiorem; cogitat poëta de vetustis Aegyptiis, magicis artibus insignibus, de Graecorum septem sapientibus quorum artem atque sapientiam a Martino longe superari autumat. 11. 12. H. 94, 9—12. 13. Ad. Torr. om. ad. H. 94, 17—20. 14. Torr. n u d u s. Cum divina celebraret, globus igneus apparuit. 15. Ad. a t q u e. 17. M. 6. 11. Br. u t q u i.

XXVIII. *De S. Othmaro.*

Laude dignum sanctum canat Othmarum Suevia mater etc.

M. 5. 6. 11.

XXIX. *De S. Columbano.*

A solis occasu usque ad exortum est cunctis nomen tuum etc.

M. 5. 6.

XXX.

De S. Andrea.

1. Deus, in tua virtute sanctus Andreas
2. Gaudet et laetatur, eandem comitatus.
3. Piscatio nati tui ipse primum factus, piscator populorum
4. Myrmidonas idolatras diu fluctivagos rete cepit fidei.

5. Is legibus Achaiam tuis, Deus, victor illius subiugavit.

6. Et tropaeum Christi tui fixit ibi, bonum se ostentans militem.

7. Miraculis, [virtutibus], doctrinis quaecunque quaesita spolia tibi, o rex, attulit.

8. Atque suo cruore triumphi inscripsit titulos tui, regum domine.

9. Istum crucis socium et regni credimus.

10. Christi filii tui atque fraterculum.

11. Nos igitur peccatis nostris gravati, te, Deus, poscimus,

12. Ut illius qui tua semper sectatus praecepta tibi placet,

13. Nos intercessione tuearis in aeternum.

---

1. Ps. 20, 1. *Domine in virtute tua laetabitur rex.* Ad. eadem. Torr. eademque. Sed codicum auctoritate nititur scriptura eandem. Comes erat S. Andreas virtutis divinae i. e. *λόγου ἐνσαρκωθέντος*. 7. Quatuor syllabae abundant.

XXXI.

De Apostolis.

1. Clare sanctorum senatus apostolorum, princeps orbis terrarum, rectorque regnorum

2. Ecclesiarum mores et vitam moderare.

3. Quae per doctrinam tuam fideles sunt ubique.

4. Antiochus et Remus concedunt tibi, Petre, regni solium.

5. Tyrannidem tu, Paule, Alexandrinam invasisti Graeciam.

6. Aethiopes horridos, Matthaee, agnelli vellere.

7. Qui maculas nesciat aliquas, vestisti candido.

8. Thoma, Bartholomaee, Ioannes, Philippe, Simon, Iacobique pariles.

9. Andrea, Thaddaee, Dei bellatores inclyti.

10. En vos oriens et occidens, immo teres mundi circulus se patres habere gaudet et exspectat iudices.

11. Et idcirco mundus omnis laudes vobis et honorem sanctis debitum supplex impendit.

Exstat carmen in Missalibus permultis: nam praeter Petrum, Paulum atque Ioannem reliquis apostolis in illis tantum ecclesiis propriae decantabantur sequentiae, quae sub Matthiae (Trevirensis) vel Philippi vel alius apostoli patrocinio militabant. — 1. Ludecus ut quod laudis et venerationis inest carmini ad Christum referret, immutavit: Clare sanctorum Christe dux apostolorum. 2. M. 11. vitas. 5. Clicht.: *Dicitur Graecia tyrannis Alexandrina quoniam Alexander totam Graeciam suo subiecit imperio regnavitque primus in ea et in sacra visione Danielis ipse rex Graecorum appellatur.* 6. 7. Id.: *B. Matthaeus Aethiopiae populos et atro colore corporis et peccatorum maculis horridos convertit ad Christum fecitque ut mutaverint Aethiopicam pellem suam, quantum ad animi statum et conditionem. Nam superinduit illos candido vellere ipsius veri agni qui nullas habet maculas.* 10. Lud. totus in marg. teres. cf. 1 Cor. IV. 15. H. 232, 5: *vos saecli iusti iudices.*

XXXII. *De Martyribus.*

Agone triumphali militum regis summi etc.

XXXIII. *De uno Martyre.*

Quid tu virgo mater ploras, Rachel formosa etc.

XXXIV. *De uno Confessore.*

Rex regum, Deus noster colende, tu moderaris militiam Christianam etc.

Cod. M. 5. 6. 11. In Missalibus saeculi decimi quinti ac quarti inveniuntur perraro.

XXXV.

De Virginibus.

1. Virginis venerandae de numero sapientum festa celebremus socii.
2. Filiae matris summi regis sacrosanctae Mariae.
3. Quam sibi in sororem Dei adoptavit filius.

4. Haec corpus suum domuit freno ieiunii.
5. Et luxuriam secuit ense agoniae.
6. Istaec contra cunctos mortis dimicavit impetus.
7. Et hostem cruentum freta Christi dextra straverat.
8. Haec sponsum ab aula coeli sese invisentem alacris.
9. Corde iocundo secuta, eius est ingressa thalamum.
10. Tute iam dulcibus plena deliciis Christo miserias nostras suggerito.
11. Nobis consolationem precando.

---

1. Ita canit ecclesia in festis virginum: *Haec est virgo sapiens et una de numero prudentum.* 3. Ad. om. Dei. 5. Mira voce „agonia" poeta significavit vel certamina spiritus contra carnem vel sollicitudinem ac timorem quo pii homines animarum salutem curant. 6. Ad. Torr. ista. 8. Ad. om. ab.

B.

HERMANNUS CONTRACTUS.

XXXVI.

De Beata Virgine.

1. Ave praeclara maris stella, in lucem gentium, Maria, divinitus orta.

2. Euge Dei porta quae non aperta; veritatis lumen, ipsum solem iustitiae, indutum carne, ducis in orbem.

3. Virgo decus mundi, regina coeli, praeelecta ut sol, pulchra lunaris ut fulgor: agnosce omnes te diligentes.

4. Te plenam fide, virgam almae stirpis Iesse nascituram priores desideraverant patres et prophetae.

5. Te lignum vitae, sancto rorante pneumate parituram divini floris amygdalum, signavit Gabriel.

6. Tu agnum, regem terrae dominatorem, Moabitici de petra deserti ad montem filiae Sion traduxisti.

7. Tuque furentem Leviathan, serpentem tortuosumque et vectem collidens, damnoso crimine mundum exemisti.

8. Hinc gentium nos reliquiae, tuae sub cultu memoriae mirum in modum quem es enixa propitiationis agnum, regnantem coelo aeternaliter, devocamus ad aram, mactandum mysterialiter.

9. Hinc Manna verum Israelitis veris, veri Abrahae filiis admirantibus quondam Moysi quod typus figurabat: iam nunc abducto velo datur perspici. Ora virgo, nos illo pane coeli dignos effici.

10. Fac fontem dulcem quem in deserto petra praemonstravit degustare cum sincera fide, renesque constringi lotos in mari, anguem aeneum in cruce speculari.

11. Fac igni sancto patrisque verbo quod, rubus ut flammam, tu portasti virgo mater facta pecuali pelle discinctos pede, mundos labiis cordeque propinquare.

12. Audi nos, nam te filius nihil negans honorat.

13. Salva nos Iesu, pro quibus virgo mater te orat.

14. Da fontem boni visere, da purae mentis oculos in te defigere.

15. Quo hausto sapientiae saporem vitae valeat mens intelligere,

16. Christianismi fidem operibus redimire, beatoque fine ex huius incolatu, saeculi auctor, ad te transire.

Hoc carmen Hermanni, quod cum in Assumptione tum in omnibus festivitatibus B. Virginis decantabatur, quamvis et vetustorum laudibus insigne et in libris ecclesiasticis sit creberrimum, me iudice palmam ferre omnino nequit. Longiores stropharum ambitus a Sequentiarum indole alieni turbant lectorum animos, displicet obscura atque confusa verborum ac sententiarum conformatio. Germanicam fecit cantionem Monachus Salisb. Ich grüfs dich gerne meressterne aller christenheit, zu got uns beleit (Hoffmann D. K. S. 143.) ac Sebast. Brandt: Ave durch leuchte Stern des meres etc. (Wackernagel. p. 124.) — 1. Is. XLII, 6. *Et dedi te in foedus populi, in lucem gentium.* Ad.: *Maria scribitur quinque literis in quibus quinque mysteria beatae virginis designantur. Per literam M. intelligitur mediatrix; secunda est A. per quam intelligitur auxiliatrix. Tertia litera est R. per quam intelligitur Reparatrix, quarta I. per quam int. Illuminatrix, quinta A i. e. Adiutrix.* 2. M. 11. coeli porta, vox ex hymno: Ave maris stella desumpta, quem Hermannus in duobus primis clausulis imitatur. De porta non aperta vide H. 15, 13—16. Wack. p. 61. *Ezechieles porte, Diu nie wart ûf getân, Dur die der künec hêrlîche Wart ûz und in gelân.* 3. M. 14. fulgur. Cantic. VI, 9. *Quae est ista quae progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol.* 4. Fidem habuit Maria sermoni Gabrielis: porro docet Gregorius in passione domini omnes apostolos fidem paene amisisse, Mariam tamen in fide stabilem permansisse ac resurrectionem domini ut certissimum quid exspectasse. M. 14. Ad. Torr. desideraverunt. 5. Ad.: *In ligno quod erat in paradiso ortum est peccatum parentum nostrorum, sic opposito modo Maria lignum vitae resuscitavit, quando salvatorem mundi produxit.* Sed rectius „lignum vitae" ad ipsam Mariam referendum cum Seb. Brandt, ita teutonice cantante: *Dich, holtz des Leben, aufs thau vom hymmel umbgeben hat gefeuchtet, erleuchtet der geyst der feyst mandell verkündet Gabriel.* Rorante pneumate. Amat ecclesia imaginem desumptam de vellere Gideonis, rore per miraculum madente, Iudic. VI, 36 sq.

Saepissime adhibita est in carminibus teutonicis, Wack. p. 101. *Maria klar du pist fürwar figurlich woll pedeutenn Das kitzfell fron, das gideon Von got siglich zu streiten Betzaichnet wart.* Christum infantem saepius appellari **amygdalum**, hoc tibi pateat ex loco Numer. XVII, 8. *Regressus Moses invenit germinasse virgam Aaron in domo Levi; et turgentibus gemmis eruperant flores, qui foliis dilatatis in amygdalos deformati sunt.* Virga est typus Mariae, amygdalus Christi. Audias denique nostrae gentis poetas. Wack. p. 56. *Inin erde leite Aaron eine gerte din gebar mandalon, Nuzze alsô edile: Die suezze hast du fure braht Muoter âne mannes rât, Sancta Maria.* p. 634. *hinaht het blügt herr Aarons rut, da us ihr mandels fruthe wut — dis ist gesin die maget gut* u. s. w. 6. Ita Isaias in vaticinio contra Moab. (XVI, 1.) *Emitte agnum domine dominatorem terrae de petra deserti ad montem filiae Sion.* Hoc prophetico sermone praetermisso, mirifice sudarunt interpretes multaque inania excogitarunt. 7. Cf. quae adnotavimus ad H. XXIX, 25 sq.: Is. XXVII, 1. *In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro et grandi et forti super Leviathan serpentem vectem et super Leviathan serpentem tortuosum et occidit cetum qui in mari est. Maria quae peperit redemptorem eodemque collisit diabolum.* Hinc fluxit consuetudo ex qua in figuris vel imaginibus serpens victus ac contritus a pedibus Virginis triumphando conculcatur. 8. M. 10. **quae es.** Ad. **quomodo es.** M. 14. Ad. Torr. **revocamus.** **Gentium reliquiae** Seb. Brandt: *die von Heyden komme synt.* Ut hanc clausulam prorsus intelligas, canonem missae memoria tibi repetas. Quilibet enim sacerdos in celebratione missae repetita passionis Christi memoria, etiam memoriam agit beatae virginis ac dicit: Communicantes et memoriam venerantes in primis semper gloriosae virginis Mariae. 9. Ad. **Abrae** S. Brandt: *Von dir aufsgat Des ware hymmelbrot, Das vor ee dem waren sam Abrahe vom hymmel kam, Die grofs wunder nam; was das bedeut Mögen heut wir armen leut Schawen schon al deckung an.* Est catholicae devotionis ut Christiani ante sumptionem sacramenti precibus adeant cum angelos, martyres, sanctos, sanctasque quotquot sunt, tum beatissimam virginem, orantes ut divorum suffragantibus precibus muniti, digni accipiant angelorum escam, corpus domini, potissimum in hora mortis. Cf. Wack. p. 103. *Erbirb, iunckfraw, vor meinem endt so ich wird alt und greyfe Das heilig wirdig sacrament Werd mir zu ainer speise.* 11. Sed alias: ut **flamma.** M. 11. **mundos.** Sicut Moses discalceatus accessit ad numinis figuram atque imaginem, nos quoque oportet pedibus nudis i. e. a saecularibus curis ac deliciis alienos ad eum adpropinquare, quem non amplius in figura sed incarnatum conspicimus. 14. Md. Ad. Nb. **puros.**

C.

ROBERTUS REX FRANCIAE.

XXXVII.

De Spiritu Sancto.

1. Veni Sancte Spiritus
Et emitte coelitus
Lucis tuae radium.

2. Veni pater pauperum,
Veni dator munerum,
Veni lumen cordium.

3. Consolator optime,
Dulcis hospes animae,
Dulce refrigerium.

4. In labore requies,
In aestu temperies
In fletu solatium.

5. O lux beatissima
Reple cordis intima
Tuorum fidelium.

6. Sine tuo numine
Nihil est in homine
Nihil est innoxium.

7. Lava quod est sordidum,
Riga quod est aridum,
Sana quod est saucium:

8. Flecte quod est rigidum
Fove quod est frigidum,
Rege quod est devium.

9. Da tuis fidelibus
In te confidentibus
Sacrum septenarium:

10. Da virtutis metrium,
Da salutis exitum,
Da perenne gaudium.

Omnes sacrorum carminum amatores, quales et quotquot fuere, regium poetam Davidis instar nomini Domini psallentem dignum censebant quem summis laudibus eveherent. Optime Clichtovaeus: „Non satis haec oratio mea quidem sententia commendari potest, nam omni commendatione superior est. — Crediderim facile auctorem (quisquis is fuerit) cum hanc contexuit orationem coelesti quadam dulcedine perfusum esse interius, qua spiritu sancto auctore tantam eructavit verbis adeo succinctis suavitatem.“ — Inde haud miramur Sequentiam supra positam in plurimis ecclesiis in usu fuisse, praesertim

feria secunda Pentecostes. Nam in ipsa Dominica cantus: Sancti Spiritus nobis adsit gratia, quae maiorem vetustatem redolebat, fere ubique sedem suam obtinuit. Ut nunc est, cum ex universa Sequentiarum clade, quae saeculo decimo sexto facta est, solus Robertus cum tribus aliis poetis salvus evaserit, cantatur ipsa Pentecostes sollemnitate „et dicitur quotidie usque ad sequens Sabbatum inclusive." Neque in Lutheri ecclesia carmen nostrum obticuit; dolendum tamen est non fuisse, qui Sequentiam eleganter ac suaviter fecerit Germanicam. Vetustiorem translationem quaeras Altd. Bl. IV. p. 379. — 2. Matth. V, 3. Beati pauperes spiritu. 4. Aug. et fletu. 6. Pm. Torr. in lumine. Opinabantur editores, omnes carminis versiculos desinere in *ὁμοιοτέλευτα*. Laudatur Stropha sexta in Confessione Augustana. 7. M. 12. sana — riga. 8. Pr. reduc quod. 9. M. 12. 17. Fr. Es. sacro septenario. Hi libri faciunt stropham nonam arctissime cohaerentem cum decima. — Noli tandem praetermittere artificiosam totius carminis *οἰκονομίαν*. Id unum precatur poeta ut, Spiritus Sanctus veniat, ut det munera sua fidelibus. Incipit igitur: Veni et iterum sanctum munus flagitat ter repetendo vocem: Veni. Simili ratione stropha nona primo loco exhibet vocabulum: Da, quod, duobus versibus interpositis, ter profertur in stropha decima.

D.

GODESCHALKUS.

XXXVIII.

In Conversione Sancti Pauli Apostoli.

1. Dixit Dominus: Ex Basan convertam, convertam in profundum maris

2. Quod dixit et fecit, Saulum ut stravit, Paulum et statuit

3. Per verbum suum incarnatum, per quod fecit et saecula.

4. Quod dum impugnat audivit: Saule, Saule quod me persequeris?

5. Ego sum Christus: durum est tibi ut recalcitres stimulo.

6. A facie domini mota est terra, contremuitque mox et quievit,

7. Dum cognito credidit domino, Paulus persequi cessat Christianos.

8. Hic lingua tuorum est canum, ex inimicis ad te rediens Deus,

9. Dum Paulus in ore omnium sacerdotum iura dat praeceptorum,

10. Docens crucifixum non esse alium praeter Christum Deum,

11. Cum patre qui regnat et sancto spiritu cuius testis Paulus.

12. Hinc lingua sacerdotum, more canis dum perlinxit legis et evangelii duos molares in his contrivit,

13. Corrosit universas species medicinarum, quibus curantur saucii, reficiuntur enutriendi.

14. Per quem conversus ad nos tu vivifices Christe peccatores:

15. Qui convertendis conversum converteras Paulum, vas electum.

16. Quo docente Deum mare vidit et fugit, Iordanis conversus est retrorsum.

17. Quia turba gentium, rediens vitiorum profundo, Og rege Basan confuso,

18. Te solum adorat Christum creatorem quem et cognoscit in carne venisse redemptorem.

---

1. Ille primus versus ad verbum habetur Ps. LXVII, 23., quod vaticinium in conversione S. Pauli impletum dicitu. Ad.: *Deus pater praedixit per prophetam David: Ego convertam Paulum ex Basan i. e. de fide sua mala (nam B. erat regio gentilium et interpretatur siccitas, sterilitas) convertam inquam eum ad profundum maris i. e. ad cognitionem verae fidei. — — Aliter etiam sic intelligitur: Convertam Paulum in profunditatem secretorum Dei quoniam ipse raptus est in tertium coelum etc. De quibus lege tractatum Marsilii Ficini epistolis suis insertum. De ipso enim canit ecclesia*

Qui in terra positus
Secreta coelorum petisti
Quae non licent homini
Loqui perspexisti.

Utcunque est, sane allexit Godeschalkum vox convertendi, quam velut primariam carminis materiam et ut ita dicam, totius texturae subtegmen persaepe sequentibus inserit. 2. August.: *Voce Christi de coelo prostratus — cecidit in faciem suam, prius prosternendus, postea erigendus.* Dicitur mutatum fuisse nomen Pauli anniversario Conversionis suae: celebratur igitur die XXV. Ian. una cum conversione festum eius onomasticum. Sed turpiter homines medii aevi in nomine Apostoli secundo lapsi sunt. Minime enim cogitabant de verbo שאל sed sudarunt in voce שׁעלים „*Sicut vulpes decipit alia animalia sic Sanctus sumpsit literas a regibus, ut posset persequi Christianos.*" 3. M. 11. Hoc verbum. 4. M. 10. Pr. impugnans. 5. Nobiscum faciunt Codd. M. 10. 11. In Missalibus ubique: Ego sum Iesus ut Act. IX, 5. *E. s. I. durum est tibi contra stimulum calcitrare.* 6. Ps. XVII, 8. 9. *Commota est et contremuit terra — ascendit ignis a facie eius.* Opinatus est Godeschalkus terrae motum factum esse dum lux illa coelestis apostolum circumfulserit. 7. Pr. Ad. Torr. Saulus. Pr. Nb. Md. Torr. Lud. conchristianos. 8. Al. hinc. Ps. LXVII, 24: *lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.* Canes alias significant homines spurcos atque insolentes, sed canes Dei sunt hoc loco sacerdotes (cf. Str. 12) quorum est latrare prae-

dicando adversus infideles et arcere lupos ab ovibus Christi. Ex his canibus Paulus est longe disertissimus. 9. Lud. cum. Cf. Act. IX, 22. 11. M. 11. testis est. 12. 14. M. 11. Nb. hic. M. 11. Pr. canum. M. 11. in his contritos. Pr. Nb. Lud. corrasit. Sensum Stropharum fingas tibi hunc: Habebat ille canis divinus dentes molares duos, legem et evangelium: utrumque enim in praedicationibus et epistolis suis docet atque inculcat. Hic dentibus contrivit species medicinarum neque alienus erât a more canum, quos lingendo vulnera sanare vel refovere nemo non ignorat. 16. 17. In singulis libris stropharum ordo turbatus est; apud Ludecum omittuntur. Pr. Md. Torr. Ad. conversum ad nos. Nb. conv. conversos. Vas electum, Act. IX, 15. H. XC, 11. 18. Ps. CXIV, 3. *Mare vidit et fugit, Iordanes conversus est retrorsum.* Lud.: *Per mare Ethnici, per Iordanem autem Iudaei ἀλληγορικῶς intelliguntur, quorum multi per Paulum conversi sunt.* 17. Ita in codicibus, in Missalibus: relicto v. p. Og hoc loco accipiatur pro diabolo, qui gentes ex vitiorum profundo redemtas opprimere et morari conatur, sicuti Og Israelitas in deserto; similiter August. de Trin. 4, 15: *Sicut Amalek restitit filiis Israel, ne intrarent in terram promissionis, sic nobis diabolus; sed vincitur quando manus in crucis modum extendit Moses i. e. Christus in cruce.*

XL.

De B. Maria Magdalena.

1. Laus tibi, Christe: qui es creator (et redemptor, idem et salvator).
2. Coeli, terrae, maris, angelorum et hominum.
3. Quem solum Deum confitemur et hominem.
4. Qui peccatores venisti ut salvos faceres,
5. (Sine peccato peccati assumens formulam)
6. Quorum de grege, ut Cananaeam, Mariam visitasti Magdalenam.
7. Eadem mensa verbi divini illam micis, hanc refovens poculis.
8. In domo Simonis leprosi conviviis accubans typicis.
9. Murmurat pharisaeus, ubi plorat femina criminis conscia.
10. Peccator contemnit compeccantem: peccati nescius poenitentem exaudis, emundas foedam, amas ut pulcram facias.

11. Pedes amplectitur dominicos, lacrymis lavat tergit crinibus, lavando, tergendo, unguento unxit, osculis circuit.

12. Haec sunt convivia, quae tibi placent, o patris sapientia.

13. Natus de virgine qui non dedignaris tangi de peccatrice.

14. A pharisaeo es invitatus: Mariae ferculis saturatus.

15. Multum dimittis multum amanti, nec crimen postea repetenti.

16. Daemoniis eam septem mundas septiformis spiritus.

17. Ex mortuis te surgentem das cunctis videre priorem

18. Hac, Christe, proselitam signas ecclesiam: quam ad filiorum mensam vocas alienigenam.

19. Quam inter convivia legis et gratiae sprevit Pharisaei fastus, lepra vexat haeretica.

20. Qualis sit tu scis: tangit te quia peccatrix, quia veniae optatrix.

21. Quidnam haberet aegra, si non accepisset, si non medicus adesset.

22. Rex regum dives in omnes: nos salva, peccatorum tergens cuncta crimina, sanctorum spes et gloria.

Godeschalkus quemadmodum antecedenti Sequentia magnum Apostolum, e Saulo in Paulum conversum celebravit, iam hoc carmine insigni et simplicitate et sublimitate aliud confessionis praeclarum cantat exemplum, dulcissimam ipsius angelicae exultationis materiam. Sane vero historia Magdalenae, quam Franciscus Salesius reginam confitentium peccatorum praedicat, tanta suavitate animos et tenet et movet, ut non miremur, quod ab omnium fere temporum poetis sacris carminibus persaepe laudata sit et celebrata. Nec non nomen eius in festivitatum indice bis vel ter legitur inscriptum. Nam praeter festum primarium eius (XXII. Iul.), quod in quibusdam calendariis Octava ornatum exstat, quodque solum reperitur in Breviario Romano, in vetustioribus libris sat frequens est festivitas Conversionis B. M. (I. vel X. vel XI die Martii vel feria V. post Iudica ob Evangelium diei) interdum etiam Festum Translationis occurrit. (IV. Nov.) In ecclesia Lutheriana festivitas Mariae Magdalenae in nonnullis regionibus pangebatur. Apud Ludecum officium legimus Missae atque horarum, in quo collecta tantummodo idque non incommode commutata est. Posthaec eius memoria, quae ex Christi man-

dato servanda est, ubicunque praedicatur evangelium, magis magisque obsolevit. 1—3. Praedicat poeta maiestatem ac divinitatem Iesu Christi, qui tamen non despexit sub peccati formula in mundum venire ut peccatores salvos faceret 1. Tim. I, XV. 1. M. 6. creator redemptor. — 3. Br. Cl. et dominum. 6. Cananaea erat peccatrix, quia gentilis. 7. Matth. XV, 27. *At illa: Utique Domine, nam et catelli edunt de micis quae cadunt de mensa domini.* Ad.: *Cibavit eam dominus micis suae mensae sicut postulavit, sed M. cibavit poculis et fletibus intimi cordis* (dedit ipsi donum poenitentiae et lacrimarum). Sed minus artificiose Stropha intelligitur sic: Cananaea micas accepit i. e. donum terrestre, filiae medelam, M. donum supernaturale, remissionem peccatorum. 8. Quae significabant beatitudinem aeternam. 11. M. 6. tergenda. M. 11. Mg. lavanda tergenda. Gregorius: *Osculamini Christum ut Magd. non ut Iudas!* Osculis circuit, fortasse ex Epistola: *Surgam et circuibo civitatem.* 13. M. 5. ex virgine, ut in Symb. Apost. Pr. Ad. Torr. Lud. Rbch. a pecc. Cibus enim Christi est peccatores convertere, iustos confirmare et decimam drachmam deperditam reparare. 16. Ita M. 5. 11. reliqui mundans. M. 11. Br. Cl. Torr. Nb. Md. septiformis spiritus. 17. Pr. Ad. Torr. resurgentem d. c. te. Nb. Md. mortuis surgentem. Christum Magdalenae post resurrectionem primo apparuisse in omnibus carminibus, quae in eius laudem composita sunt, commemoratur. 18. Nb. Md. Torr. hanc. Mg. signans. Ecclesia proselyta, ex gentibus collecta. Torr.: *Per hanc Mariam significatur ecclesia de gentibus ad fidem conversa, quam vexant haeretici et ceteri mali sicut Mariam Pharisaeus* (et lepra vitiorum quae semper haeretica est). 19. Br. Cl. Nb. Md. Pharisaeus. Lud. factus. Id. in marg. lepra quem. Ad.: *ad convivium legis Christus ab Simone invitatus fuit, convivium gratiae ipsi parabat contritio et poenitentia Magdalenae.* Spernit Pharisaeus fastus, ut est apud nostrum: *Bei der Liebe, die den Füssen Deines gottverklärten Sohnes Thränen liess zum Balsam fliessen Trotz des Pharisäer-Hohnes.* 21. Rbch. adesses. Nescio ubi V. D. hanc scripturam invenerit. 22. Terge peccatorum sordem, ut Magdalena pedes tuos crinibus tersit.

XLI.

In Decollatione S. Ioannis Baptistae.

1. Psallite regi nostro, psallite prudenter,
2. Nam psalterium est iucundum cum cithara,

3. Nato virginis, quo psallens natus sterilis
4. Citharam carnis percussit in domo domini.
5. Dum quod sonabat clamando, docuit vivendo.
6. Mortificando quae super terram sunt membra et hoc alios docendo:
7. Praeparans Christo plebem perfectam Ioannes, vox clamantis in deserto.
8. Sed vox haec impium Herodem, quem corripit, minime corrigit.
9. Haud tamen tacuit sed ad usque sanguinem sceleri restitit.
10. Non licet, inquit, te fratris tui habere coniugem, raptam sibi: peccasti, quiesce, poenitentibus sic praecepit dominus.
11. Vocem incantantis sapienter Herodes ut aspis surda spernit ut iustum, ut sanctum Ioannem timet quem vinxit in carcere.
12. Sedet in tenebris lucerna, lucis amicus omnipotentis,
13. Studet deliciis mundi principis filius perditionis.
14. Meretrix suadet, puella saltat, rex iubet, sanctus decollatur.
15. Dat rex saltanti caput Ioannis, qui sanctus antequam sit natus.
16. En quomodo perit iustus quasi non sit Deo dilectus,
17. Cum sit eius preciosa mors haec in conspectu domini.
18. Nos corde percepimus, qualis ac quantus est quia vicinus dignitate Christo fit et morte.
19. Nam morte turpissima damnatur sponsus Sponsi et amicum damnant morte recte turpissima.
20. Carcere carnis eductum quem ferunt psallendo coelis angeli angelum.
21. Et nos in terris tibi psallere fac Christe in memoriam baptistae.
22. Herodis spreta quo mensa altaris tui mensa ipsum te dum sumimus, semper tibi psallamus.

Poeta in hac quoque Sequentia, ut solet, prorsus biblica utitur oratione, ac plurima cuiusvis generis subtiliter ac facete ab eo significata legimus, ita ut nonnullis locis, quid velit non facile sit ad perspiciendum. Recitatum est carmen

d. XXIX. Augusti, raro in ipsa S. Ioannis festivitate principali. Cum argumento carminis alii hymni qui permulti sunt, aliaeque Sequentiae S. Ioannis conferendae sunt. Magna est enim hoc loco inter veteris ac recentioris ecclesiae ritum discrepantia. Cum in illa Ioannes principis fere christianae antiquitatis honore frueretur, atque eius essent festivitates complures (praeter Nativitatem et Decollationem etiam deprehenditur Conceptio Ioann. XXIV. Sept. e. g. in Calend. Brandenburgensi) multique sermones de praecursore Domini haberentur: hodie in Romana ecclesia festum Ioannis primarium ritu quidem Duplicis I. Cl. cum Octava ac Decollatio eiusdem officio duplici maiori servatur, sed in multis dioecesibus non amplius est festum fori vel populi. Atque Protestantes ipsius Lutheri verba neglexerunt: „St. Iohannis Fest des Täufers soll man bleiben lassen, an dem sich das neue Testament angefangen hat.“ (Walch. XXII, 1510.): ideoque in plurimis ecclesiis pia Ioannis memoria iacet sepulta. — 1. Ps. XLVI, 6. 7. *Psallite Deo nostro psallite, psallite regi nostro psallite. Quoniam rex omnis terrae Deus, psallite sapienter.* Ad.: *Hortatur poeta populum ad psallendum, primo semel in laudem et gloriam divinae deitatis quantum ad essentiam, deinde ter quantum ad personas.* Quod subtilius prolatum est, quam ut possit probari. Propter numerum syllabarum vox Psallite bis tantum in hoc commate debet legi. 2. Fr. in cithara. M. 10. et c. 4. Hoc psalterio vel cithara carminis i. e. lingua sua cecinit in ecclesia proles matris sterilis nato virginis, domino suo. 6. Omisit Torr. Col. III, 5: *mortificate ergo membra vestra quae super terram sunt.* 8. Fr. Ad. resistit. 11. Quiesce — cessa de peccato. 12. Ps. LVII, 4. 5. *furor illis secundum similitudinem serpentis sicut aspidis surdae et obturantis aures suas quae non exaudiet vocem incantantium.* Egregie Torr. *Aspis est species serpentis quae cum audit incantatorem aurem obstruit, unam terrae applicans, in alteram vero caudam torquens.* 13. Fr. Pr. carcerem. Notat poeta vel simulationem reguli vel ignaviam. 14. Lucis vel ad lucernam vel ad omnipotentis referri potest. Lud. in m.: lucerna lucens ut Io. V, 35. H. CLXXIX, 3. 4. *lucerna Christi et perpetis evangelista luminis.* 15. I. erat amicus Christi, Herodes diaboli cuius deliciis studebat. cf. Io. XVII, 12. 16. Pr. nata precatur. Torr.: *In hoc versu est color rhetoricus, qui dicitur dissolutio. Et est alius color, brevitas, nam tota decollationis Ioannis historia quam brevissime narratur.* 17. Fr. ante fit quam. Lud. sit. Vocabula saltationis et sanctitatis ex poetae sententia prorsus sibi sunt contraria. Nam, ut vult Chrysostomus, ubi est saltatio ibi est diabolus: neque ab hac saltantium censura discrepat Augustinus, qui omnem motum seu saltum petulantiae saltum esse in profundum inferni iudicat. Nec insulse Guilielmus

Lugdunensis hanc saltationis notionem tenet, ut sit chorea circulus, cuius centrum diabolus. 18. 19. Torr. esset. Ies. LVII, 1. *Iustus perit et nemo est qui recogitet in corde suo.* Fr. dum sit. Ps. CXV, 5. *Pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.* Multi sunt poetae ac concionatores in conquerendo sancti Ioannis supplicio cuius auctor fuerat meretrix dolosa. Pro more suo acerrime invehitur Lutherus: *So hat es ein Ende, so gehet es aus mit dem grossen trefflichen Mann, der so herrlich gerühmet wird von Menschen und Engeln, ja von seinem Herrn selbst; der soll so einen schändlichen Tod leiden um einer bösen, verzweifelten Hure willen und sein Kopf auf einer Schüssel der Hure in die Kammer gebracht werden, dass sie ihre Lust daran siehet. Wunder wäre es nicht, dass das höllische Feuer drein geschlagen hätte.* 20. M. 10. Fr. talis et tantus est. Md. t. ac tantis. Ad. Br. et quantus. Lud. i. m. vic. nativitate. Claudius: *Iohannes der Täufer steht in der sichtbaren Welt zunächst und unmittelbar vor ihm und zieht also zunächst den Blick auf sich.* 22. M. 10. morti morte Nb. Lud. damnat. Matth. X, 24. *Non est discipulus super magistrum* etc. Sponsum appellat Christum ipse Ioannes Io. III, 29. 24. M. 10. eductum quod congruit rhythmo. Alii ductum — ps. sancti angeli Pr. coelum angeli. Nb. coeli angeli. Godeschalkus in hac clausula valde alienus est a scholasticorum dogmatibus: ex illis enim Ioannes in limbum descendens patribus Christum annunciavit ac postea ab ipso redemptore cum reliquis est liberatus.

XLII.

In Divisione Apostolorum.

1. Coeli enarrant gloriam Dei filii verbi incarnati, facti de terra coeli.

2. Haec enim gloria soli domino est congrua,

3. Nomen est cuius magni consilii angelus.

4. Istud consilium lapso homini auxilium est antiquum et profundum et verum factum solis tantum sanctis cognitum.

5. Cum angelus iste, homo factus ex muliere immortalem de mortali, de terra fecit coelum, ex homine angelum.

6. Hic est dominus exercituum deus, cuius sunt angeli in terram missi apostoli:

7. Quibus se ipsum vivum praebuit resurgens in multis argumentis pacem mortis victor nuntians.

8. Pax vobis, ego sum, inquit, nolite iam timere: praedicate verbum dei creaturae omni coram regibus et principibus.

9. Sicut misit me pater et ego mitto vos in mundum: estote ergo prudentes sicut serpentes, estote ut columbae simplices.

10. Hinc Petrus Romam apostolorum princeps adiit, Paulus Graeciam ubique docens gratiam, ter quatuor hi proceres in plagis terrae quatuor evangelizantes trinum et unum.

11. Andreas, Iacobus uterque, Philippus, Bartholomaeus, Simon, Thaddaeus, Ioannes, Thomas et Matthaeus duodecim iudices, non ab uno sed in unum divisi, per orbem divisos in unum colligunt:

12. In omnem terram exivit sonus eorum,

13. Et in fines orbis terrae verba eorum.

14. Quam speciosi pedes evangelizantium bona, praedicantium pacem,

15. Sanguine Christi redemptis ita dicentium: Sion, regnabit deus tuus,

16. Qui verbo saecula fecit, quod pro nobis verbum caro factum est in fine saeculorum:

17. Hoc verbum quod praedicamus, Christum crucifixum, qui vivit et regnat Deus in coelis.

18. Hi sunt coeli quibus, Christe, inhabitas, in quorum verbis tonas, fulguras signis, roras gratia:

19. His dixisti: Rorate coeli desuper et nubes pluant iustum, aperiatur terra germinans,

20. Germen iustum suscita, terram nostram qui apostolicis verbis serens germinare facias:

21. Quorum verbis verbum patris tenentes in patientia fructum ferre fac nos tibi domine.

22. Hi coeli, quos magni consilii angelus inhabitas, quos non servos sed amicos appellabas, quibus omnia quae audisti a patre notificas.

23. In quorum divisione collectum gregem custodias indivisum et in vinculo pacis ut in te unum simus sicut in patre tu es unus:

24. Miserere nobis tu qui habitas in coelis.

Ludecus: *Etsi dies divisionis apostolorum sacer non celebratur, neque de ea populus publice pro concione docetur: tamen cum sit festum ecclesiae et cantiones aliquid antiquae et sincerioris antiquitatis redoleant, non potui facere, quin eas subiungerem.* Procul dubio his laudibus carmen supra scriptum intellectum voluit: neque

ego iniquius iudicem, quamquam sit iusto prolixius atque verbosum. Festivitas illa Divisionis vel ut rarius appellatur, Dimissionis et Dispersionis Apostolorum, (apud nostros: Apostelthcilung, Apostelscheidung, Aller Aposteln Tag, der zwölf Boten Tag als sie versandt wurden), vel Christum ipsum celebrat, apostolos suos munere initiantem eosque in mundum ire universum iubentem Matth. X. XXVIII. vel instituta est in honorem traditionis satis incertae. Narrant enim, app. priusquam in mundum universum dispergerentur, normam praedicationis et summam doctrinae christianae in commune constituisse et sorte certas provincias designasse in quibus praecipue docerent. Est autem sollemnitas libris Romanis, Italis ac Mozarabum prorsus incognita, accepta Germanis, Gallis, Hungaris aliisque gentibus. Sedes festi propria fere ubique dies XV. m. Iulii, ita in Calendario Brandenburgensi, Havelberg. Magdeburg. Halberstad. Misn. Mind. Numb. e. a., nec non in Lincensi etc. Apud alios tamen, ut Moguntinos et Salisburgenses est dies XVII., in Paderbornensi ut nunc est dies XVI. — 1. Sicut coeli et firmamentum enarrant gloriam Dei, ita apostoli coelesti doctrina illuminati nihil aliud praedicant nisi gloriam Christi, unde recte coeli vocantur, (Str. 1. 20. 21. 24) qui antea de terra erant i. e. terrenis desideriis flagrabant. Imago desumpta est ex Ps. XIX. quem in omnibus Apostolorum festis recitabant. 2. Apostoli, quorum praeconio verbum incarnatum mundo innotescit, superiores sunt prophetis et reliquis legis doctoribus. 3. Is. IX, 6. 4. Ad. Torr. illud. Ad.: *Erat enim angelis ignotum qui in ascensione eius admirantes dixerunt: Quis est iste qui venit de Edom. Etiam erat occultum diabolo.* 5. 6. Ita Chrysostomus Paulum apost. vocat angelum terrestrem. 5. Ita M. 11. Md. cf. Gal. IV, 4. M. 10. Pr. Nb. Md. Br. Cl. Lud. Ad. natus. Torr. homo ex mul. 7. Act. I, 3. 8. 9. Contexuit poeta locos scripturae Io. XX, 19—21. Mc. XVI, 15. Matth. X, 16. 18. 10. M. 10. 11. alii proceres. 11. Ad. Torr. Matthias et Matthaeus in Codd. et libris reliquis nomen Matthiae omissum. Eodem modo in prosa: Clare sanctorum apostoli nomen omissum est. Nec possumus quin fateamur patres ecclesiae veteris numero apostolorum duodenario nonnihil vexatos esse. Neque id mirum. Nam Paulo, quem officium ecclesiae tanquam throno duodecimo dignissimum praedicat, insignem iniuriam inferre videbantur, si qui illum virum apostolica dignitate abiudicare vellent. Contra historiae testimonium locupletissimum contemnere videbantur, si qui electionem apostoli Matthiae, cui in Actis App. laus non minima tribuitur, tanquam illegitimam repudiare vellent. Quem nodum ut solveret vetus ec-

clesia praefulgente Pauli nomine ducta, ne dicam capta, Matthiam apostolum non quidem repudiavisse sed quodammodo neglexisse videtur. Certe hoc constat, Matthiam multo seriore tempore quam ceteros apostolos suum diem festum nactum esse. Non equidem ignoro illum diem iam in Sacramentario Gregorii commemorari, sed ne huic rei multum tribuam, vetant libri manuscripti, quorum optimi de illo die nihil habent. Huc accedit quod in canone missae Matthias non inter apostolorum sed martyrum numerum relatus deprehenditur. Denique ex sermone sacro, qui apud Pelbartum legitur, satis apparet concionatores ne Matthiae apostoli nomen apud plebem Christianam sordesceret, de industria eum laudibus celebravisse. *Miles quidam cum ex devotione vellet aliquem apostolorum eligere sibi in patronum, ut moris est, semel bis et tertio occurrit sibi inter nomina apostolorum conscripta nomen Matthiae. Qui indignatus proiecit illud dicens: Quid mihi de hoc, si nullum apostolorum maiorem habere potui pro patrono. Post aliquod tempus cum miles visitare vellet loca sancta passionis Christi, navis in maris maximis tempestatibus impellitur adeo ut desperati homines de vita, cogerentur sorte deprehensum ex eis in mare exponere. Sorsque cecidit super militem. Qui cum super nudam tabulam expositus fluctibus iam esset morti proximus, ecce vidit splendidum virum pretiosa veste indutum dicentem: Vellesne, ait, tu obsequium impendere illi, qui de istis periculis te liberaret? Miles ait: Quamdiu vixero promitto illi deservire. At ille: Ego sum Matthias apostolus quem patronum habere contempsisti, et manu extensa ipsum liberavit.* Hodiernus ecclesiae Romanae ritus Matthiam apostolum quasi ab iniuria priorum saeculorum vindicat, nam cum reliquis apostolis eodem loco ac numero habetur, suum ille diem festum, suos honores habet neque quod sciam quidquam differt nisi quod ei anno quoque intercalari postero die honores debiti perhibentur. Duodecim indices Matth. XIX, 28. H. CCXXXII, 5. vos saecli iusti indices. M. 11. in una. Sunt missi app. non ut separentur a fide quae una est, a Deo qui unus est, sed ut unum idemque enitantur omnes, ut colligant omnes homines in unum. 14. Ps. XIX, 4. 5. 16. M. 11. Br. Lud. ev. pacem pr. bona. Nb. Md. Br. bonum Rom. X, 15. Is. LII, 7. 18. Br. Christus M. 11. gratia. 19. Is. XLV, 8. 20. Ierem. XXIII, 5. *Ecce dies veniunt et suscitabo David germen iustum.* Pr. Nb. suscitat. Alii voces: germen iustum iungunt strophae antecedenti. 21. Luc. VIII, 15. *fructum afferunt in patientia.* 22. Ad. Cl. Torr. Hi sunt coeli. Io. XV, 15. 23. In festivitate Divisionis quae hodie celebratur. Md. Br. pacis unum. Io. XVII, 23. 24. Nb. Md. Br. Lud. habitas rex.

ego iniquius iudicem, quamquam sit iusto prolixius atque verbosum. Festivitas illa Divisionis vel ut rarius appellatur, Dimissionis et Dispersionis Apostolorum, (apud nostros: Aposteltheilung, Apostelscheidung, Aller Aposteln Tag, der zwölf Boten Tag als sie versandt wurden), vel Christum ipsum celebrat, apostolos suos munere initiantem eosque in mundum ire universum iubentem Matth. X. XXVIII. vel instituta est in honorem traditionis satis incertae. Narrant enim, app. priusquam in mundum universum dispergerentur, normam praedicationis et summam doctrinae christianae in commune constituisse et sorte certas provincias designasse in quibus praecipue docerent. Est autem sollemnitas libris Romanis, Italis ac Mozarabum prorsus incognita, accepta Germanis, Gallis, Hungaris aliisque gentibus. Sedes festi propria fere ubique dies XV. m. Iulii, ita in Calendario Brandenburgensi, Havelberg. Magdeburg. Halberstad. Misn. Mind. Numb. c. a., nec non in Lincensi etc. Apud alios tamen, ut Moguntinos et Salisburgenses est dies XVII., in Paderbornensi ut nunc est dies XVI. — 1. Sicut coeli et firmamentum enarrant gloriam Dei, ita apostoli coelesti doctrina illuminati nihil aliud praedicant nisi gloriam Christi, unde recte coeli vocantur, (Str. 1. 20. 21. 24) qui antea de terra erant i. e. terrenis desideriis flagrabant. Imago desumpta est ex Ps. XIX. quem in omnibus Apostolorum festis recitabant. 2. Apostoli, quorum praeconio verbum incarnatum mundo innotescit, superiores sunt prophetis et reliquis legis doctoribus. 3. Is. IX, 6. 4. Ad. Torr. illud. Ad.: *Erat enim angelis ignotum qui in ascensione eius admirantes dixerunt: Quis est iste qui venit de Edom. Etiam erat occultum diabolo.* 5. 6. Ita Chrysostomus Paulum apost. vocat angelum terrestrem. 5. Ita M. 11. Md. cf. Gal. IV, 4. M. 10. Pr. Nb. Md. Br. Cl. Lud. Ad. natus. Torr. homo ex mul. 7. Act. I, 3. 8. 9. Contexuit poeta locos scripturae Io. XX, 19—21. Mc. XVI, 15. Matth. X, 16. 18. 10. M. 10. 11. alii proceres. 11. Ad. Torr. Matthias et Matthaeus in Codd. et libris reliquis nomen Matthiae omissum. Eodem modo in prosa: Clare sanctorum apostoli nomen omissum est. Nec possumus quin fateamur patres ecclesiae veteris numero apostolorum duodenario nonnihil vexatos esse. Neque id mirum. Nam Paulo, quem officium ecclesiae tanquam throno duodecimo dignissimum praedicat, insignem iniuriam inferre videbantur, si qui illum virum apostolica dignitate abiudicare vellent. Contra historiae testimonium locupletissimum contemnere videbantur, si qui electionem apostoli Matthiae, cui in Actis App. laus non minima tribuitur, tanquam illegitimam repudiare vellent. Quem nodum ut solveret vetus ec-

clesia praefulgente Pauli nomine ducta, ne dicam capta, Matthiam apostolum non quidem repudiavisse sed quodammodo neglexisse videtur. Certe hoc constat, Matthiam multo seriore tempore quam ceteros apostolos suum diem festum nactum esse. Non equidem ignoro illum diem iam in Sacramentario Gregorii commemorari, sed ne huic rei multum tribuam, vetant libri manuscripti, quorum optimi de illo die nihil habent. Huc accedit quod in canone missae Matthias non inter apostolorum sed martyrum numerum relatus deprehenditur. Denique ex sermone sacro, qui apud Pelbartum legitur, satis apparet concionatores ne Matthiae apostoli nomen apud plebem Christianam sordesceret, de industria eum laudibus celebravisse. *Miles quidam cum ex devotione vellet aliquem apostolorum eligere sibi in patronum, ut moris est, semel bis et tertio occurrit sibi inter nomina apostolorum conscripta nomen Matthiae. Qui indignatus proiecit illud dicens: Quid mihi de hoc, si nullum apostolorum maiorem habere potui pro patrono. Post aliquod tempus cum miles visitare vellet loca sancta passionis Christi, navis in maris maximis tempestatibus impellitur adeo ut desperati homines de vita, cogerentur sorte deprehensum ex eis in mare exponere. Sorsque cecidit super militem. Qui cum super nudam tabulam expositus fluctibus iam esset morti proximus, ecce vidit splendidum virum pretiosa veste indutum dicentem: Vellesne, ait, tu obsequium impendere illi, qui de istis periculis te liberaret? Miles ait: Quamdiu vixero promitto illi deservire. At ille: Ego sum Matthias apostolus quem patronum habere contempsisti, et manu extensa ipsum liberavit.* Hodiernus ecclesiae Romanae ritus Matthiam apostolum quasi ab iniuria priorum saeculorum vindicat, nam cum reliquis apostolis eodem loco ac numero habetur, suum ille diem festum, suos honores habet neque quod sciam quidquam differt nisi quod ei anno quoque intercalari postero die honores debiti perhibentur. Duodecim indices Matth. XIX, 28. H. CCXXXII, 5. vos saecli iusti indices. M. 11. in una. Sunt missi app. non ut separentur a fide quae una est, a Deo qui unus est, sed ut unum idemque enitantur omnes, ut colligant omnes homines in unum. 14. Ps. XIX, 4. 5. 16. M. 11. Br. Lud. ev. pacem pr. bona. Nb. Md. Br. bonum Rom. X, 15. Is. LII, 7. 18. Br. Christus M. 11. gratia. 19. Is. XLV, 8. 20. Ierem. XXIII, 5. *Ecce dies veniunt et suscitabo David germen iustum.* Pr. Nb. suscitat. Alii voces: germen iustum iungunt strophae antecedenti. 21. Luc. VIII, 15. *fructum afferunt in patientia.* 22. Ad. Cl. Torr. Hi sunt coeli. Io. XV, 15. 23. In festivitate Divisionis quae hodie celebratur. Md. Br. pacis unum. Io. XVII, 23. 24. Nb. Md. Br. Lud. habitas rex.

XLIII.

De una Virgine.

1. Exultent filiae Sion in rege suo
2. Nescientes torum delicti crimine sordidatum:
3. Quarum, Christe, sponsus virginum, virginis es filius:
4. Cuius gratia mira opera in sanctis tuis sunt edita,
5. Ut das cernere hac in virgine cuius haec festa sunt hodie:
6. Quae fragili sexu femineo viriliter carnis iure domito
7. Angelicam hic vitam duxerat in carne, dum praeter carnem vixerat.
8. Hoc miratur serpens antiquus, calcaneum eius observabat callidus:
9. Quod nocere dum machinatur, sub pedibus feminae caput eius teritur.
10. Insidias hostis hanc, Christe, docuisti vincere in prima congressione,
11. Dum non consentiret, sed illi resisteret, vincere qui solet tentatus si non repugnet
12. Quem haec virgo resistens a se fecit fugere, quo fugato appropinquabat tibi, domine.
13. Nam inter virgines adducta post eam quae mater est intacta, virginum virginis Mariae digna est pedissequa:
14. Te agnum sine macula iam sequitur stola candida, filium virginis, quocunque virginum flos ierit.
15. Huius intercessione nos tuere.

Est Sequentia in festivitatibus virginum decantanda, cuius materia respicit castitatem virginalem. Et procedit auctor in ea tali modo ac si tantum de una virgine loqueretur, quamvis poterit pluribus applicari. Et dividitur ista Sequentia in tres partes. In prima hortatur quamlibet animam fidelem ad gaudendum de constantia virginali. In secunda commendat quamlibet virginem ratione resistentiae tentationum carnalium. In tertia describit gloriam et remunerationem eius in coelo. Haec Adelphus. Verumtamen vides, apte quadrare carmen in legendam S. Margaritae V. M., quam diabolum, sub specie belluae monstrosissimae in carcere apparentem, pedis impositione domuisse domitumque fugasse narrant antiqui. Unde, si non singulari laude hanc virginem prosecutus sit poetae, hoc ipsum eius martyrium ei ante oculos versatum facile credideris. — Ps. CXLIX, 2. *Exultent filiae Sion in rege*

suo. Miramur torum quemvis coniugii delicti crimine sordidari: facit cum Augustiniano illo de concupiscentia decreto. 4. Ad.: sunt merita. 5. Ad.: *Tangit verba Geneseos ubi Deus maledixit serpenti: Tu insidiaberis calcaneo eius et ipsa conteret caput tuum. Haec verba fuerunt praesagium omnium virginum in castitate militantium et principaliter virginis gloriosae Mariae.* Md. Ad. qui noc. 10. Md. om. in. 11. Ad. tentatos — repugnent. 12. Md. Ad. appropinquavit. Md. domino. 13. Pt. nunc inter. Md. Nb. abducta sed vestigia premit psalmistae Ps. XLIV.: *adducentur regi virgines post eam.* 14. M. 10. sequetur. Hieronymus: *Nuptiae replent terram, virginitas paradisum.* Locum Apocalypseos pressiore expinxit colore poeta teutonicus (Wack. p. 620): *Do fürt Jhesus den tantze mit aller megde schaar.* 15. Ad. Md. Nb. cuius. Pt. tu nos.

E.

SEQUENTIAE AD SAECULUM USQUE XI. COMPOSITAE. *)

XLIV. *De Assumptione B. V.*

Ave Dei genitrix summi, virgo semper Maria etc.

XLV.

De Sancta Trinitate.

1. Benedicta semper sit sancta Trinitas, deitas scilicet unica, coaequalis gloria:

2. Pater, filius, sanctus spiritus tria sunt nomina, omnia eadem substantia.

3. Deus genitor, deus genitus: in utroque sacer spiritus deitate socius.

---

*) Omnes continentur Cod. Monac. 6.

4. Non tres tamen dii sunt, deus verus unus: sic pater Dominus filius, spiritusque sanctus.

5. Proprietas in personis unitas est in essentia:

6. Maiestas par et potestas, decus, honor aeque per omnia.

7. Sidera maria continens, arva simul et universa condita.

8. Quem tremunt impia tartara, colit quoque quem et abyssus infima.

9. Nunc omnis vox atque lingua fateatur hunc laude debita,

10. Quem laudat sol atque luna, dignitas adorat angelica.

11. Nunc omnes iubilemus altithrono domino laudes in excelsis:

12. Eia et Eia omnes simul modulemur organica cantica dulci melodia.

13. O veneranda unitas,

14. O adoranda Trinitas:

15. Per te sumus creati, vera aeternitas:

16. Per te sumus redempti, summa tu caritas.

17. Populum cunctum tu protege, salva, libera, eripe et emunda.

18. Te adoramus omnipotens, tibi canimus, tibi laus et gloria

19. Per infinita saecula saeculorum.

Non recte agimus, si hanc Sequentiam festo S. Trinitatis propriam fuisse ac primum in eodem esse cantatum arbitramur: non enim satis liquet, ex quonam tempore haec festivitas in Romana ecclesia sancita sit et omnibus praecepta. Etenim quamquam Benedictus XIV. in libro de festis censet, sollemnitatem illam a Ioanne XXII. anno 1334 constitutam esse, tamen neque in Missal. Venet. a. 1469 edito, nec in Missali Ord. Minorum a. 1482 Romae edito ullum illius festivitatis exstat vestigium. Missale Eremit. S. Augustini quod Venetiis a. 1497 in lucem prodiit, haec iubet: „In prima Dominica post Pentecosten fit officium sanctae et individuae Trinitatis cum memoria Dominicae. Missam require in fine libri ad votivas missas.“ In Germania vero decimo iam saeculo indicia huius festi prima inveniri dicuntur et postea in omnibus dioecesibus illam festivitatem celebratam esse scimus, ita tamen ut apud nonnullos (Magdeb. Halberst. Mind. c. a.) feria secunda post Octavam Pentecostes perage-

retur. Si quaerimus, cur hoc festum omnino ac praecipue Romae tam sero receptum sit, causa posita nobis videtur esse in natura ecclesiae veteris et imprimis Romanae, quae diebus festis non tam dogmata ob mentis et animi oculos recolenda proponit, quam historias sacras quasi corporis auribus et oculis praebet percipiendas. Quo factum est ut omnia festa, in quibus dogmata docentur, veluti Trinitatis, Corporis Christi, Conceptionis Mariae non in ipsa ecclesiae metropoli inventa sed eo aliunde invecta sint. Praeterea id quoque spectandum est, quod omnes dominicae quasi pro Trinitatis festis habebantur, quare etiam in iis vetustissima illa decantabatur Praefatio de Trinitate. Item Missam votivam et Officium votivum de Trinitate habemus haud modicae antiquitatis, ad quod Prosa supra scripta pertinere videtur. Postea haec in ipso Trinit. festo legebatur, sed non ut ait Adelphus per universum orbem: nam aliae quoque praeter illam usurpabantur. Auctor huius Sequentiae plerumque et nuper a Rambachio Notkerus appellatur, sed res est valde incerta: quippe in cod. Monac. 5. hanc una cum duobus aliis carminibus postea esse adiectam, certo certius est. Multa in hac prosa legi quae ex symbolo S Athanasii sint traducta, non est quod moneamus. — 1. Ita Introitus Missae de Tr.: *Benedicta sit sancta Trinitas et indivisa unitas.* Scriptura a nobis recepta est Codd. 5. 6. in reliquis libris deitas scilicet unitas. Symb. Ath.: *aequalis gloria, coaeterna maiestas.* 2. Pm. sed una eadem. Nomen, vox in doctrina de Trinitate sollemnis. Ad.: *Quomodo hoc debet intelligi, ostenditur per illud vulgare dictum: Nix, glacies et aqua tria nomina, res tamen una. Sunt res distinctae, attamen confluunt in unam naturam aquaticam.* 3. Pm. Md. Rbch. socia. 4. Symb. Ath.: *Et tamen non tres Dii sed unus est Deus.* M. 5. vere unus fortasse ita poeta scripsit. Ad. filiusque sp. sct. M. 16. fil. sp. sct. Lud. spiritus dominus. Cl.: *Post hunc versum aliqui libri* (e. g. Pm.) *continuo hunc habent:* Ipse tamen filius deus verus a patre, praeclarus itaque spiritus ab utroque emanat (vel ut in Pm. emanans). Sapit glossa dissidium illud inter orientalem et occidentalem ecclesiam, utrum Spiritus a patre et filio procedat nec ne. 5. M. 16. Md. Pm. Pt. Torr. Lud. Rbch. est et. M. 16. honor quoque. Pm. trinitas est in personis. Praef. de Trin.: — — *in personis proprietas, et in essentia unitas et in maiestate adoretur aequalitas.* 7. M. 10. similiter et. Pm. continet. 8. Iac. II, 19. Ad.: *In toto universo triplex est locus qui cognoscit deum trinum et unum. Summus, sicut coelum: medius sicut terra, infimus sicut tartarus. Primus est bonus, quia ibi est summa laetitia. Secundus medio modo se habet, quia ibi est spes et timor. Sed tertius est pessimus, quia ibi est sum-*

ma tristitia. 9. M. 5. 16. Nb. Pt. Torr. Ad. Lud. Cl. laudant. M. 10. adorant angeli. Ex libris Clichtovaei nonnulli pluralitas angelica. Apud Torr. octava Stropha sequitur nonam. 10. 11. Exhibuimus locum uti exstabat in Codd. 5. 6. Reliqui: Et nos voce praecelsa (nunc) omnes modulemur organica cantica dulci melodia: Eia et Eia nunc simul iubilemus altithrono domino laudes in excelsis, ita tamen ut in singulis aliquantisper discrepent. M. 10. 12. 16. Nb. Md. Pm. Lud. Cl. om. nunc. M. 16. in excelso. Cl. notat singulos libros propter scriptionem altithroni etc. Cantica organica vel sunt simpliciter musica, ut apud Lucret. III. 133: *saltus organicus Heliconis*, vel ea quae organorum strepitu recitantur. 12. Ita M. 5. 6. 10. 12. 13. reliqui o. ad. tr. o. ven. un. Pm. o admiranda tr. 18. M. 12. Pm. prorsus omittunt.

XLVI. *In Octava Pentecostes.*

Benedicto gratias deo nos referamus etc.

XLVII.

Sabbato Septuagesimae.

1. Cantemus cuncti melodum nunc Alleluia.

1. In laudibus aeterni regis haec plebs resultet Alleluia.

3. Hoc denique coelestis chori cantent in altum Alleluia.

4. Hoc beatorum per prata paradisiaca psallat concentus Alleluia.

5. Quin et astrorum micantia luminaria iubilent altum Alleluia.

6. Nubium cursus, ventorum volatus, fulgurum coruscatio et tonitruum sonitus dulce consonent simul Alleluia.

7. Fluctus et undae, imber et procellae, tempestas et serenitas, cauma, gelu, nix, pruinae, saltus, nemora pangant Alleluia.

8. Hinc variae volucres creatorem laudibus concinite cum Alleluia.

9. Ast illic respondeant voces altae diversarum bestiarum Alleluia.

10. Istinc montium celsi vertices sonent Alleluia.

11. Hinc vallium profunditates saltent Alleluia.

12. Tu quoque maris iubilans abysse dic Alleluia.

13. Nec non terrarum molis immensitates: Alleluia.

14. Nunc omne genus humanum laudans exultet: Alleluia.

15. Et creatori grates frequentans consonet: Alleluia.

16. Hoc denique nomen audire iugiter delectatur: Alleluia.

17. Hoc etiam carmen coeleste comprobat ipse Christus: Alleluia.

18. Nunc vos socii cantate laetantes: Alleluia.

19. Et vos pueruli respondete semper Alleluia.

20. Nunc omnes canite simul Alleluia domino, Alleluia Christo pneumatique Alleluia.

21. Laus Trinitati aeternae in baptismo domini quae clarificatur: Hinc canamus: Alleluia.

Praeclarissimum carmen, ad normam Psalmi centesimi quadragesimi octavi confectum, in Missalibus ac Sequentiariis satis est rarum. Descripsimus ex Codd. Mon. 6. et 11. neque ab his libris abhorret Codex Biblioth. Palat. Vindob. No. 1485. fol. 50. a. b. qui Wolfio sacrum dithyrambum suppeditavit. Invenit praeterea Vir Doctus in libro liturgico parvulorum usui accommodato qui prodiit Basileae 1516. atque in alio hymnario pervetusto. Ut videtur uterque liber clausulam 21. ita legunt: Laus Trinitati aeternae All. All. All. All. All. All. Cantabatur autem alleluiatica quam vocant Sequentia, Sabbato Septuagesimae priusquam Alleluia deponebatur vel sepeliebatur. Confer quae adnotavimus ad Hymn. CCLXIII. Alleluia dulce carmen, vox perennis gaudii.

XLVIII. *Sabbato in Albis.*

Carmen suo dilecto etc.

XLIX. *De Inventione S. Stephani.*

Christi domini militis martyrisque fortissimi proelia etc.

L. *In Octava Ascensionis.*

Christus hunc diem iucundum etc.

LI. *De S. Bartholomaeo (Pr.)*

Diem festum Bartholomaei Christi amici fratres excolite etc.

LII. *De Nativitate Mariae.*

Ecce sollemni hoc die canamus festa etc.

LIII. *Dominica post Ascensionem.*

En regnator coelestium, terrenorum etc.

LIV. *In Natali S. Dionysii et Sociorum.*

Exultemus in ista fratres sollemnitate, gaudeat pariter omnis ecclesia etc. — — Sed non minus Radaspona beata quae nutu supero translata nunc ossa habet eadem etc.

In Cod. 5. secunda manu adiectum est carmen. In margine annotatur: „In coenobium istud transtulerat mortalium rex invictissimus regum Arnolfus sanctissimi thesaurum corpus Dionysii." De famosa ista controversia quam de corpore S. Dionysii habebant inter se monachi S. Emmerani Ratisbonenses et claustrum S. Dionysii apud Lutetiam, adeas Raderum Bavar. Sanct. I. 119 sq. Hanc ossum sacrorum translationem vel ut rectius dicam hoc sacrum furtum cantat prosa saeculi XI. (ex Cod. Mon. Emmerac. E. CXIII.) cuius fragmentum legitur apud Wolfium p. 466:

Audite fideles populi causam rumoris maximi
Quae sub temporibus modernis Noricis contigit terris.

Beatissimus namque Dionysius, Athenis quondam episcopus,
Quem sanctus Clemens direxit in Galliam propter praedicandi gratiam
Ibidemque martyrio coronatus comperitur et tumulatus.

Hic idem sub tempore iam contiguo inde translatus est Norico
In Emmerami beati coenobium, satis celebre et famosum.
Sed hoc quali perpetratum constet modo, vobis breviter nunciabo.

Imperator fuit quidam eximius, nomine etiam Arnolfus
Ex illius prosapia gloriosi pontificis quondam Arnolfi
Clarissimam tenens carnis originem eiusdemque sequens virtutem.

Ille ergo invitatus confinia petiit occidentalia,
Commissurus bellum contra quasdam gentes iam gallica regna
prementes.
Quas incolae non ipsius provinciae per se valebant superare.

Cumque per omnipotentis auxilium ita vim deleret hostium
Ut de exercitu eorum immenso non restaret unicus homo
Cum tanti triumphi gloria reversus venit ad urbem Parisius.

Qua tum per dies aliquot resedisset et de diversis tractavisset
Coepit hoc etiam secreta tractare omnimodisque explorare
Qualiter valeret corpus sanctissimi obtinere Dionysii.

Ad haec multi respondentes multa eaque varia dabant consilia;
Sed postremo quidam — — — — —

LV. *De S. Iacobo Ap. (Pr.)*

Gaude Christi sponsa, virgo mater ecclesia etc.

Nihil in hoc carmine legitur de Hispanico Iacobi itinere vel de ossibus eius Compostellam translatis. Ultimae strophae mentionem iniiciunt S. Christophori M. quem commemorare solebant ac solent catholici homines ipsa hac apostoli festivitate cf. H. CCCXLIX.

LVI. *In Octava Nativitatis Domini.*

Gaude Maria virgo Dei genitrix quae promissis Gabrielis spe devota credidisti etc.

LVII. *In Octava paschali (Pr.)*

Haec est sancta sollemnitas sollemnitatum etc.

LVIII. *Feria Sexta in Albis.*

Is qui prius habitum mortis induit etc.

LIX. *In Octava Epiphaniae.*

Iste dies celebris constat etc.

LX. *Dominica post Octavam Paschae.*

Iudicem nos inspicientem, crypta cordis rimantem etc.

LXI. *Eadem die.*

Laeta mente canamus domino nostro etc.

LXII. *De S. Nicolao.*

Laude condignissimus dies annua reddit gaudia praesentia etc.

LXIII. *Feria quinta in Albis.*

Laudes domino concinat orbis ubique totus qui gratis est liberatus etc.

LXIV. *De S. Emmeramo.*

Laudes domino nostro nostra concinat armonia ac patris venerandi etc.

LXV. *Dominica post Octavam Paschae.*

Laus tibi sit o fidelis Deus etc.

LXVI. *De uno Martyre.*

Miles inclite fortissimi regis Christi nos adiuva etc.

LXVII.

In Nativitate Domini ad galli cantum.

1. Nato canunt omnia domino pie agmina
2. Syllabatim neumata perstringendo organica.
3. Haec dies sacrata in qua nova sunt gaudia mundo plene dedita.
4. Hac nocte praecelsa intonuit et gloria in voce angelica.
5. Fulserunt immania nocte media pastoribus lumina,
6. Dum fovent sua pecora subito divina praecipiunt monita:
7. Est immensa in coelo gloria, pax et in terra:
8. Natus alma virgine qui exstat ante saecula.
9. Sic ergo coeli caterva altissime iubila
10. Ut tanto canore tremat alta poli machina.
11. Confracta sunt imperia hostis crudelissima.
12. Humana concrepant cuncta deum natum in terra.

13. Pax in terra reddita, nunc laetentur omnia nati per exordia.
14. Sonet et per omnia hac in die gloria voce clara reddita
15. Solus qui tuetur omnia,
16. Solus qui gubernat omnia,
17. Ipse sua pietate salvet omnia pacata regna.

Reperitur Prosa in Cod. Mon. 6. et Cod. Bibl. Palat. Vindob. Nr. 1845. Fol. 47. a, ex quo communicavit lectoribus Wolfius. Exstat quoque apud Clichtovaeum. In Missalibus nusquam investigavi carmen.

LXVIII. *De S. Cruce* (*M.* 11.)

Nunc crucis alma canta gaudia etc.

LXIX. *De S. Trinitate.*

Prompta mente canamus trinitati individuae etc.

LXX. *Dominica post Ascensionem.*

Quam mira sunt Deus tua portenta etc.

LXXI. *De S. Benedicto.*

Qui Benedicto cupitis huc festivi currite etc.

LXXII. *In Translatione S. Quirini.*

Romana stirpe Quirinus procreatus etc.

LXXIII. *De Assumptione B. V.* (*M.* 11.)

Salve porta perpetuae lucis fulgida etc.

LXXIV. *De S. Mauritio* (*M.* 11.)

Sancti belli celebremus triumphum etc.

LXXV. *De Virginibus.*

Scalam ad coelos subrectam tormentis cinctam etc.

LXXVI. *Diebus Dominicis.*

Stans a longe qui plurima perpetravit facinora etc.

LXXVII. *In Decollatione S. Ioannis.*

Summum praeconem Christi collaudemus laeti etc.

LXXVIII. *De Martyribus.*

Turbam bellicosam quam Dei non verentes servi etc.

F.

HILDEBERTUS TURONENSIS.

LXXIX. *De Nativitate Domini.*

Promissa mundo gaudia
Superna solvit gratia
Die ista:
In virgine fecunditas
In prole fulsit deitas
Die ista etc.

Continet carmen strophas novemdecim, et per totum recurrit hypopsalma illud: Die ista. Rarum est in Missalibus.

G.

PETRUS ABAELARDUS.

LXXX.

In Annuntiatione Beatae Virginis.

1. Mittit ad virginem
Non quemvis angelum
Sed fortitudinem
Suam, archangelum,
Amator hominis.

2. Fortem expediat
Pro nobis nuntium,
Naturae faciat
Ut praeiudicium
In partu virginis.

3. Naturam superat
Natus rex gloriae,
Regnat et imperat
Et zyma scoriae
Tollit de medio.

4. Superbientium
Terat fastigia,
Colla sublimium
Calcet vi propria
Potens in proelio.

5. Foras eiiciat
Mundanum principem,
Matremque faciat
Secum participem
Patris imperii.

6. Exi qui mitteris,
Haec dona dissere,
Revela veteris
Velamen literae
Virtute nuntii.

7. Accede, nuncia,
Dic Ave cominus,
Dic plena gratia,
Dic tecum dominus
Et dic Ne timeas.

8. Virgo suscipiens
Dei depositum,
In quo perficiens
Castum propositum
Et votum teneat.

9. Audit et suscipit
Puella nuntium
Credit et concipit
Et parit filium
Sed admirabilem,

10. Consiliarium
Humani generis
Et deum fortium
Et patrem posteris,
In fide stabilem.

[11. Cuius stabilitas
Nos reddat stabiles
Ne nos labilitas
Mundana labiles
Secum praecipitet,

12. Sed dator veniae
Concessa venia
Per matrem gratiae
Obtenta gratia
In nobis habitet.]

13. Qui nobis tribuat
Peccati veniam,
Reatus diluat
Et donet patriam
In arce siderum.

Duo huius Sequentiae eximiae in memoria mihi sunt laudatores, quorum elogia ut hic repetantur suadet et iudicum auctoritas et ipsum iudicium ad ingenium carminis accommodatum. Dico Clichtovaeum in Elucidatorio: *Haec prosa lege rhythmica eleganter et venuste est composita — auctor eius fuisse dicitur P. A. vir sua tempestate virtutis et doctrinae splendore ac gloria insignis. Et certe modulationis huius elegantia ac gratia facile prodit eum omnifaria eruditionis fuisse plenissimum.* Huic adiungas Rambachium Anth. I. 264: *A. schrieb zunächst zum Gebrauche des Klosters Paraclet mehrere Kirchengesänge (Henric. Gandav. de sc. eccl. app. c. 3.) unter welche auch der folgende gehört haben mag, der trotz des übeln Rufes, in welchen die Verketzerung seinen Verfasser gebracht hatte, in Frankreich sowohl als in andern Ländern ungemeinen Beifall fand, auch in den protestantischen Kirchen noch lange nach der Reformation am Verkündigungsfeste und zur Adventszeit häufig gesungen wurde. Eine Nachbildung desselben ist das vormals auch unter uns nicht unbekannte Lied der böhmischen Brüder:* Als der gütige Gott (Wackern. p. 301.) Iam antea germanicum fecit Ioannes Salisburg. Des Menschen liebhaber sand zu der maide her Hoffmann D. K. p. 143) *In dem hier wiederholten Abdrucke sind drei* (rectius duae, II. 12) *überflüssige und zum Theil anstössige Strophen weggelassen* Et sane datum est Viro Docto habere nasum: odoratus est quod Cod. Mon. 10. satis antiqua auctoritate confirmatur: accedunt quoque Fr. Nb. Lud. Omnes enim illas strophas, utpote spurias et ab ingenio Abaelardi alienas omittunt. Cantata est Sequentia vel in festo Annuntiationis vel tempore Adventus vel in Missa de Dominica post Adventum: tamen non adeo crebra est in Missalibus Germaniae. — 1. M. 10. 17. Rbch. suum. M. 16. nuntium. Ad.: *Necessarium fuit ut iste angelus qui fortitudo dei interpretatur ad virginem mitteretur, de qua rex fortissimus nasceretur. Nam omne simile applaudit suo simili.* 2. Rbch. vertit satis libere: *Welchen im Fleisch zu sehn Himmel und Erd erstaunt.* 3. Lud. Rbch. superet — regnet — imperet. Ad. Clicht. Nb. ut zyma. Lud. Rbch. tollat. M. 10. tulit. Lud.: *Per zyma scoriae allegorice intelligitur peccatum originis.* 4. M. 16. terit. M. 16. Fr. Pt. e. a. fastidia. Obversabatur seriori aetati antiphona Ecclesiae: fastidiosos divites dimittis inanes. M. 16. calcans. 5. M. 10. nobis qui faciat secum participem virtute nuntii. 6. M. 16. discere. Lud. Rbch. dicere. M. 10. patris imperii.

8. Apud multos: suscipias — perficias — teneas. M. 16. Lud. casta. 9. Fr. deum et hominem. Ad.: *In his quinque verbis (fiat mihi secundum verbum tuum) creditur beata virgo Maria filium eius concepisse.* 10. M. 10. Nb. in fine. Rbch. in pace. 11. 12. M. 16. humana labiles. M. 16. per matrem domini. 13. M. 16. 17. Nb. Cl. Ad. donat.

II.

S. BERNARDUS.

LXXXI.

De Nativitate Domini.

1. Laetabundus exultet fidelis chorus:
Alleluia.
2. Regem regum intactae profundit torus
Res miranda.
3. Angelus consilii natus est de virgine
Sol de stella.
4. Sol occasum nesciens, stella semper rutilans
Semper clara.
5. Sicut sidus radium profert virgo filium
Pari forma.
6. Neque sidus radio neque mater filio
Fit corrupta.
7. Cedrus alta Libani conformatur hyssopo
Valle nostra.
8. Verbum ens altissimi corporali passum est
Carne sumpta.
9. Isaias cecinit, synagoga meminit, nunquam tamen desinit
Esse caeca.
10. Si non suis vatibus credat vel gentilibus, Sybillinis versibus
Haec praedicta.

11. Infelix propera, crede vel vetera, cur damnaberis gens misera.

12. Natum considera, quem docet littera: ipsum genuit puerpera.

Hoc carmen, cui alius aliis in regionibus usus sacer erat, in dioecesibus Anglicanis et Gallicis usitatissimum fuisse videtur. Recedit a more solito, quod Brev. Sarisburiense velut hymnum secundis Vesperis in Assumptione Virginis assignat. Sequentiam nostram quae etiam μελῳδίας suavitate excellit F. Wolfius in egregio suo libro pluribus locis tangit. Textum carminis vir doctus ex codice bibliothecae Viennensis (Mus. S. AN. 47. E. 7. c. sc. XV.), Graduali Pataviensi in comparationem adhibito accurate constituit: idem etiam p. 196 de carminis rhythmo recte iudicavit et optime docuit. Dubitare non possumus quin carmen pervulgatum fuerit, cum duo exstent carmina profana, ad irrisionem sequentiae scripta. Horum unum, quod antiquissimum carminum omnium in laudem cerevisiae compositorum est, apud Wolfium habes p. 439. idque cum rarissimum sit, lectoribus ingratum non fore speramus, quod infra Bacchi laudes istas apposuimus *). Morem illum, carmina sacra profanis irridendi veteribus temporibus maxime frequentatum iam in primo operis nostri tomo expo-

---

Or hi parra,
La cerveyse nos chauntera:
Alleluia!
Qui que aukes en beyt,
Si tel seyt com estre doit,
Res miranda!

Bevez quant l'avez en poin;
Ben est droit, car nuit est loing,
Sol de stella.
Bevez bien e bevez bel,
Il vos vendra del tonel
Semper clara.

Bevez bel e bevez bien,
Vos le vostre et io le mien,
Pari forma.
De ço soit bien porvéu;
Qui que auques le tient al fu,
Fit corrupta.

Riches genz funt lur brut:
Fesom nus nostre deduit,
Valla nostra.
Beneyt soit li bon veisin
Qui nos dune payn e vin,
Carne sumpta;

E la dame de la maison
Ki nus fait chere real!
Jà ne pusse-ele par mal
Esse ceca!
Mut nus dune volenters
Bon beiveres e bons mangers:
Meuz waut que autres muliers
Hec predicta.

Or bewom al dereyn
Par meitez e par pleyn,
Que nus ne séum demayn
Gens misera.
Ne nostre tonel wis ne fut,
Kar plein ert de bon frut,
Et si ert tut anuit
Puerpera.
Amen.

suimus (ad Hymn. 329): nostra aetas vix unum alterumve exemplum talis irrisionis offert. Mihi quidem hoc unum innotuit, quod Kohlius ille qui πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω narrat, Iudaeos Poloniae eodem quo psalmos in Synagogis garriunt et blaterant numero ac rhythmo, (si quis est) etiam carmina potatoria in cauponis decantare (Reisen im Innern von Russland etc. III. p. 51) — nisi quis forte etiam melodiam: Ein' feste Burg ist unser Gott, quam histriones Meyerbeeri Hugenottas agentes in scena decantant, huc referre volet. 3. Md. om. est. Cf. H. 250, 1. 2. De stella sol oriturus stellae matrem praefert purus. 4. Nb. valde clara. 5. 6. Md. nec — nec. Pt. Md. Nb. Torr. Ad. virgo filio. 8. Sb. Nb. Md. Torr. Lud. Rbch. corporari. Pt. Ad. corporali: eandem scripturam exhibent codices F. Wolfii, cui tamen altera lectio magis placet. Sane primo obtutu per ταυτολογίαν dictum esse videtur, quod caro appellatur corporalis, sed voluit poeta hac voce minime otiosa id efficere ut Christum Iesum vere et realiter, non ad speciem ut Docetae volunt passum esse demonstraret. Si legitur corporari, vel passionem significat, vel ἐνανθρώπησιν. Nam vox corporare utraque notione occurrit. Cf. Du Cange s. h. v. et qui subtilius ac doctius de hac re disputavit Barth. Advers. VII, 2. *Cum dominus et salvator noster unicus humanum corpus assumpsit, plurimum difficultatis christianis scriptoribus et olim et nunc subortum est, ut eam rem verbo aliquo nequirent exprimere. Ego autem in re tanta proprie loqui non negem et verbum corporatum vel Deum corporatum esse dicere non abhorream, auctorem habens elegantissimum scriptorem Lact. Instit IV, 26. Tertull. de carne. Chr.* 4. 5. 10. Ad.: credit. Clicht.: *Sybilla Hellespontica haec de Christo vaticinata dicitur: De excelso coelorum habitaculo humiles prospexit Deus et nascetur in novissimis diebus de Virg. Hebraea. Sybilla vero Cumaea hoc de Christi nativitate cecinit oraculum: Veniet ille et colles transibit et Olympi vertices regnabitque in paupertate et dominabitur in silentio et ex utero virginis veniet. Insuper S. Tiburtina suis carminibus haec de Christi praedixit: Nascetur Christi in Bethleem et annunciabitur in Nazareth. O felix illa mater cuius ubera illum lactabunt. Demum S. Persica ita de incarnationis mysterio texuisse dicitur oraculum: Ecce bestia conculcaberis et gignetur Dominus in orbe terraurm et gremium virginis erit salus gentium et pedes eius in valitudine hominum et invisibile verbum palpabitur.* 11. Pm. Quem docet litera ipsum considera. 12. Ramb. en gennit. Wolfius l. c.: *Man bemerke noch, dass diese Sequenz nicht wie gewöhnlich in den Drucken mit Amen, sondern mit Maria und in den aus andern Hss. mitgetheilten Varianten sogar noch mit Alleluia schliesst.* In libris quos equidem inspexi (praeter Miss. Nb. quod Mariae nomen in calce Sequentiae profert) neque Maria neque Alleluia investigavi.

I.

ADAM DE SCTO. VICTORE.

LXXXII.

De S. Stephano.

1. Heri mundus exultavit
Et exultans celebravit
Christi natalitia:
Heri chorus angelorum
Prosecutus est coelorum
Regem cum laetitia.

2. Protomartyr et Levita
Clarus fide, clarus vita,

Clarus et miraculis
Sub hac luce triumphavit
Et triumphans insultavit
Stephanus incredulis.

3. Fremunt ergo tanquam ferae
Quia victi defecere
Lucis adversarii:
Falsos testes statuunt
Et linguas exacuunt
Viperarum filii.

4. Agonista, nulli cede,

Certa certus de mercede
Persevera Stephane:
Iusta falsis testibus,
Confuta sermonibus
Synagogam Satanae.

5. Testis tuus est in coelis,
Testis verax et fidelis
Testis innocentiae.
Nomen habes coronati,
Te tormenta decet pati
Pro corona gloriae.

6. Pro corona non marcenti
Perfer brevis vim tormenti,
Te manet victoria.
Tibi fiet mors natalis,
Tibi poena terminalis
Dat vitae primordia.

7. Plenus sancto spiritu

Penetrat intuitu
Stephanus coelestia.
Videns Dei gloriam
Crescit ad victoriam
Suspirat ad praemia.

8. En a dextris Dei stantem
Iesum, pro te dimicantem
Stephane considera:
Tibi coelos reserari
Tibi Christum revelari,
Clama voce libera.

9. Se commendat salvatori
Pro quo dulce ducit mori
Sub ipsis lapidibus:
Saulus servat omnium
Vestes lapidantium,
Lapidans in omnibus.

10. Ne peccatum statuatur
Iis, a quibus lapidatur
Genu ponit et precatur
Condolens insaniae
In Christo sic obdormivit
Qui Christo sic obedivit
Et cum Christo semper vivit
Martyrum primitiae.

11. Quod sex suscitaverit
Mortuos in Africa,
Augustinus asserit,

Fama refert publica.

12. Huius Dei gratia
Revelato corpore,
Mundo datur pluvi
Siccitatis tempore.

13. Solo fugat hic odore
Morbos et daemonia,
Laude dignus et honore
Iugique memoria.

14. Martyr cuius est iucundum
Nomen in ecclesia:
Languescentem fove mundum
Coelesti fragrantia.

Adami a St. Victore Sequentias, quotquot supersunt, Clichtovaeus primus in lucem edidit, cuius potissimum auctoritatem in textu constituendo secuti sumus. Qua in re necessitati cessimus: nam pauca tantum Adami carmina (quod mireris) etiam extra Galliae fines usum sacrum obtinuerunt. Non autem amplius mirum hoc erit reputantibus nobis, Sequentias ex totius nationis ingenio, historia, literis tanquam suis radicibus ita prodiisse, ut suum quaeque natio Sequentiarum cyclum habeat. Carmen supra scriptum, quod praeter Clichtovaeum in vetusto Praemonstratensium Missali reperimus, optimum Adami ingenium redolet, quod bene depinxit Rambachius (Anth. I. p. 284. Nächst Notker und Damiani der fruchtbarste Dichter des Mittelalters für den Kirchengesang und in Absicht auf sinnreiche Behandlung der Gegenstände, lebendige Darstellung und Gewandtheit in der Sprache, wie in der Versification unstreitig der Erste von allen. Der einzige Vorwurf, den man ihm machen könnte, der aber doch im Grunde weniger ihn, als seine Nationalität trifft, ist der, dass er in manchen seiner Lieder seiner Phantasie und seinem Witz zu viele Freiheit verstattet und seine Kenntniss der typischen Theologie allzusehr zur Schau trägt). Strophas XI—XIV. non possum quin in suspicionem adducam.

Nam ut taceam, stropha decima carmen optime concludi, vero est simillimum strophas insequentes, ut carmen festo Inventionis S. Stephani adaptaretur, aliena manu serioribus temporibus additas esse. Notandum etiam est, in his strophis unum exemplum falsae et ab ipsa ecclesia Romana damnatae invocationis Sanctorum exstare. Docet enim ecclesia hominem non rerum subministratione, sed precum coniunctione a Sanctis iuvari, quod quidem ab eis non prorsus alienum esse eorumque invocationem hoc certe nomine ferri posse vel ipse Lutherus concessit (Gleich als du zu deinem Nächsten sagst: bitte Gott für mich! also magst du hier sagen: Lieber St. Peter bitte für mich! Du sündigest nicht, wenn du sie also anrufest, auch nicht, wenn du sie nicht anrufest. Wiewohl ich rathen wollte, du gäbest dich allein auf Christum. Ed. Lips. XIV. p. 597.): ita ut etiam hac in re utriusque ecclesiae dissensum tantum non esse appareat, quantum eum clamores fanatici caecorum aliquot volunt esse. — 1. Cf. Fulgentii Sermonem de S. Stephano qui ex Brev. Romano legitur in secundo nocturno S. Stephani: *Heri celebravimus temporalem sempiterni regis nostri natalem; hodie celebramus triumphalem militis passionem* etc. 2. Diaconi saepissime cum Levitis comparantur: ut exemplum afferam, S. Laurentius in libris ecclesiasticis saepius vocatur Levita. 3. Tanquam ferae stridebant dentibus in eum Act. VII, 54. c. VI. 13. — — *et statuerunt falsos testes* Ps. CXXXIX, 3. *acuerunt linguas suas sicut serpentes.* Filios viperarum cum Ioanne inimicos illos appellat. 6. 1. Petr. I, 4. 9. Saulus furore ac vesania omnes superans, voluntate ac desiderio in unoquoque ex turbis Stephanum lapidavit. 11—13. Enarrat Augustinus haec miracula, de Civ. Dei XXII, 8.

LXXXII. *De S. Ioanne Evangelista.*

Gratulemur ad festivum
Iocundemur ad votivum
Ioannis praeconium etc.

LXXXIII.

Dominica infra Octavam Nativitatis Domini.

1. Splendor patris et figura,
Se conformans homini
Potestate non natura
Partum dedit virgini.

2. Adam vetus tandem laetus
Novum promat canticum.
Fugitivus et captivus
Prodeat in publicum.

3. Eva luctum, vitae fructum
Virgo gaudens edidit,
Nec sigillum propter illum
Castitatis perdidit.

4. Si crystallus sit humecta
Atque soli sit obiecta
Scintillat igniculum:
Nec crystallum rumpitur
Nec in partu solvitur
Pudoris signaculum.

5. Super tali genitura
Stupet usus et natura
Deficitque ratio;
Res est ineffabilis,
Tam pia, tam humilis
Christi generatio.

6. Frondem, florem, nucem, sicca,
Virga profert et pudica
Virgo Dei filium.
Fert coelestem vellus rorem
Creatura creatorem
Creaturae pretium.

7. Frondis, floris, nucis, roris
Pietati salvatoris
Congruunt mysteria.
Frons est Christus protegendo
Flos dulcore, nux pascendo
Ros coelesti gratia.

8. Cur quod virgo peperit
Est Iudaeis scandalum
Cum Virgo produxerit
Sicca sic amygdalum.

9. Contemplemur adhuc nucem,
Nam prolata nux in lucem,
Lucis est mysterium.
Trinam gerens unionem
Tria confert: unctionem
Lumen et edulium.

10. Nux est Christus: cortex nucis
Circa carnem poena crucis:
Testa corpus ossium.
Carne tecta deitas
Et Christi suavitas
Signatur per nucleum.

11. Lux est caecis et unguentum.
Christus aegris et fomentum
Piis animalibus.
O quam dulce sacramentum
Foenum carnis in frumentum
Convertit fidelibus.

12. Quos sub umbra sacramenti
Iesu pascis in praesenti
Tuo vultu satia.
Splendor patri coaeterne
Nos hinc transfer ad paternae
Claritatis gaudia.

Hoc carmen, quod magis theologum sapit et allegoristam quam poetae prodit ingenium lucem accipit ex Hymnis ac Prosis Marianis, in thesaurum nostrum receptis. Audiamus tamen Clichtovaeum, imaginem de nuce desumptam ita exponentem: *Nux ipsa sensibilis tria in se complectitur in unam quodammodo compacta totam substantiam, utpote corticem exteriorem, testam cortice*

obtectam, et nucleum testa occlusum — — Per totam nucem insinuatur Chr. in se uno geminam complectens naturam. Per corticem quae aspera est et amarulenti succi signatur acerbitas passionis et mortis: per testam vero duriusculam et cortice circumseptam significatur humana Christi natura acerbis passionis doloribus exposita. Denique per nucleum delitescentem in testa repraesentatur augustissima Christi divinitas occultata in carne et circumdata illius velamine. Est enim in nucleo sapor admodum suavis et pergratus edentibus.

LXXXIV.

Sequentia Paschalis.

1. Mundi renovatio
Nova parit gaudia,
Resurgenti domino
Conresurgunt omnia:
Elementa serviunt
Et auctoris sentiunt
Quanta sint sollemnia.

2. Ignis volat mobilis,
Et aer volubilis,
Fluit aqua labilis,
Terra manet stabilis,
Alta petunt levia,
Centrum tenent gravia,
Renovantur omnia.

3. Coelum fit serenius,
Et mare tranquillius,
Spirat aura levius,
Vallis nostra floruit.
Revirescunt arida
Recalescunt frigida
Post quae ver intepuit.

4. Gelu mortis solvitur
Princeps mundi tollitur,
Et eius destruitur
In nobis imperium,
Dum tenere voluit,
In quo nihil habuit
Ius amisit proprium.

5. Vita mortem superat,
Homo iam recuperat,
Quod prius amiserat,
Paradisi gaudium:
Viam praebet facilem
Cherubim versatilem
Ut deus promiserat
Amovendo gladium.

Est cantus ex illorum numero qui etiam in Germaniam immigrarunt: exstat e. g. in Missali Frisingensi, Pataviensi, Cod. M. 10. et aliis. Quod attinet ad argumentum carminis, apte concordat cum illis quae iam exhibuimus: Salve festa dies vel Laudes salvatori. — 1. Apud Germanos: sit potentia. 2. In secunda stropha, quam cum quarta omisit Rbch., describit poeta elementorum servientium officia: volant, fluunt, manent in honorem resurgentis. Porro ex levibus et gra-

vibus ex Adami sententia consistit mundus universus. Omnibus vero hodie nova vis et, ut ita dicam, vitalis infunditur. 3. Pt. quia ver. cf. Io. XIV, 30. *venit princeps huius mundi et in me non habet quidquam.* 4. Pt. amovendi. Similia canit Nic. Herman. de Nativitate Domini: *Heut schliesst er wieder auf die Thür zum schönen Paradeis, Der Cherub steht nicht mehr dafür, Gott dir sei Ehr und Preis.*

LXXXV.

Sequentia Paschalis.

1. Zyma vetus expurgetur,
Ut sincere celebretur
Nova resurrectio:
Haec est dies nostrae spei,
Huius mira vis diei
Legis testimonio.

2. Haec Aegyptum spoliavit
Et Hebraeos liberavit
De fornace ferrea:
His in arcto constitutis
Opus erat servitutis
Lutum, later, palea.

3. Iam divinae laus virtutis
Iam triumphi, iam salutis
Vox erumpat libera:
Haec est dies quam fecit dominus,
Dies nostri doloris terminus
Dies salutifera.

4. Lex est umbra futurorum,
Christus finis promissorum,
Qui consummat omnia:
Christi sanguis igneam
Hebetavit rhomphaeam
Amota custodia.

5. Puer nostri forma visus,
Pro quo vervex est occisus,
Vitae signat gaudium,
Ioseph exit de cisterna,
Christus redit ad superna
Post mortis supplicium.

6. Hic dracones Pharaonis
Draco vorat, a draconis
Immunis malitia:
Quos ignitus vulnerat
Hos serpentis liberat
Aenei praesentia.

7. Anguem forat in maxilla
Christi hamus et armilla,
In cavernam reguli
Manum mittit ablactatus
Et sic fugit exturbatus
Vetus hospes saeculi.

8. Irrisores Helisaei,
Dum conscendit domum dei,
Zelum calvi sentiunt:
David aneptitius,
Hircus emissarius
Et passer effugiunt.

9. In maxilla mille sternit
Et de tribu sua spernit
Samson matrimonium,
Samson Gasae seras pandit
Et asportans portas scandit
Montis supercilium.

10. Sic de Iuda leo fortis
Fractis portis dirae mortis
Die surgit tertia
Rugiente voce patris
Ad supernae sinum matris
Tot revexit spolia.

11. Cetus Ionam fugitivum,
Veri Ionae signativum,
Post tres dies reddit vivum
De ventris angustia:
Botrus Cypri reflorescit,
Dilatatur et excrescit,
Synagogae flos marcescit,
Et floret ecclesia.

12. Mors et vita conflixere,
Resurrexit Christus vere
Et cum Christo surrexere
Multi testes gloriae.
Mane novum, mane laetum,
Vespertinum tergat fletum,
Quia vita vicit letum:
Tempus est laetitiae.

13. Iesu victor, Iesu vita,
Iesu vitae via trita
Cuius morte mors sopita,
Ad paschalem nos invita
Mensam cum fiducia.
Vive panis, vivax unda
Vera vitis et fecunda,
Tu nos pasce, tu nos munda,
Ut a morte nos secunda
Tua salvet gratia,

Recte Clichtovaeus: „In hac Sequentia explicantur mira resurrectionis dominicae mysteria in veteri quidem testamento multis figuris praesignata et in novo nobis ex bonitate divina clarius exhibita. Et sane haec prosa admodum divina est, paucis multa complectens et tota ex sacris literis praeclare desumpta.“ In Germania parum divulgata fuisse videtur. 1. I. Cor. V, 7. *expurgate vetus fermentum.* 2. Spoliavit. Clicht. intelligit de vasibus argenteis et aureis, quae secum portabant Iudaei: equidem cladem primogenitorum significatam puto. Hebr. liber. Dan. c. III. Later etc. Cl.: *sic genus humanum miserae daemonum servituti fuit subiectum et ab eis ad varias trahebatur concupiscentias carnis.* 3. Ps. CXIX, 24. efficit Antiphonam in hebdomade paschali quotidie ab ecclesia decantandam. 4. Col. II, 17. II. Cor. I. 20. Gen. III, 24. 6. Exod. VII, 12. Numer. XXI, 7. Iob. XL. *An extrahere poteris Leviathan hamo aut armilla perforabis maxillam eius.* Quem locum exponens Gregorius dicit, „quod humanitas Christi fuit ut esca provocans daemonem, ad devorandum eum pertrahendumque in mortem, divinitas autem eiusdem ut hamus sub esca latitans, qua daemon incautus in maxilla perforatus est“ cf. ad Hymn. XXXIX, 25. In cav. reg. Is. XI, 8. In cavernam reguli qui ablactatus fuerit manum suam mittet. 8. Cf. IV. Reg. II, 23. 24. Clicht.: Christum in cruce exaltatum irriserunt Iudaei, propter quae maledictio dei venit super illos et

post XLII. annos ab eius passione signatos per totidem pueros laceratos ab ursis, duo ursi de silva gentium exibunt, Titus et Vespasianus etc. Dav. aucpt. sc. Sauli regis, incolumis effugit I. Reg. XXI. ita Christus verus Dei filius salvus evasit. Hirc. emiss. Levitic. XVI, 10. Passer. Ps. X, I. Transmigra in montem sicut passer. 9. Spern. matr. Ita Christus sibi ecclesiam collegit non de Iudaeis sed ex gentibus. 10. Cf. Hymn. CXCI. 5. 11. Botr. C. Cant. 1, 14. 12. Ut est in Seq. Victimae paschali. M. e. v. conflixere duello mirando Ps. XXIX, 6.

LXXXVI. *De eadem festivitate.*

Lux illuxit dominica,
Lux insignis, lux unica,
Lux lucis et laetitiae etc.

LXXXVII. *De eadem festivitate.*

Ecce dies celebris,
Lux succedit tenebris,
Morti resurrectio etc.

LXXXVIII.

De Festivitate Pentecostes.

1. Lux iucunda, lux insignis,
Qua de throno missus ignis
In Christi discipulos
Corda replet linguas ditat
Ad concordes nos invitat
Linguae, cordis modulos.

2. Christus misit quod promisit
Pignus sponsae, quam revisit
Die quinquagesima,
Post dulcorem melleum
Petra fudit oleum,
Petra iam firmissima.

3. In tabellis saxeis
Non in linguis igneis
Lex de monte populo;
Paucis cordis novitas
Et linguarum unitas
Datur in coenaculo.

4. O quam felix, quam festiva
Dies in qua primitiva
Fundatur ecclesia
Vivae sunt primitiae
Nascentis ecclesiae,
Tria primum millia.

5. Panes legis primitivi
Sub una sunt adoptivi
Fide duo populi:
Se duobus interjecit
Sicque duos unum fecit
Lapis, caput anguli.

6. Utres novi, non vetusti
Sunt capaces novi musti,
Vasa parat vidua:
Liquorem dat Helisaeus,
Nobis sacrum rorem deus
Si corda sint congrua.

7. Non hoc musto vel liquore,
Non hoc sumus digni rore,
Si discordes moribus:
In obscuris vel divisis
Non potest haec paraclisis
Habitare cordibus.

8. Consolator alme, veni:
Linguas rege, corda leni,
Nihil fellis aut veneni
Sub tua praesentia.
Tu es lumen et unguentum,
Tu coeleste condimentum,
Aquae ditans elementum
Virtute mysterii.

9. Nova facti creatura
Te laudamus mente pura
Gratiae nunc, sed natura
Prius irae filii.
Tu qui dator es et donum,
Tu qui cordis omne bonum,
Cor ad laudem redde pronum,
Nostrae linguae formans sonum,
In tua praeconia.

10. Tu nos purga a peccatis
Auctor ipse puritatis,
Et in Christo renovatis
Da perfecta novitatis
Plena nobis gaudia.

Praeclarissima Prosa, quam nulla inferiorem, permultis superiorem duxerim, nihil spirat nisi sacrae scripturae flores atque odores. Dolemus quod in Germania nota fuisse non videtur. — 1. Ut est apud Robertum: *sermone ditans guttura.* 2. Petrus apostolus; cuius nomen die Pentecostes et omen habebat, confertur cum petra melliflua in deserto. 4. Ex Iudaeis et gentibus ecclesia nata est. Cf. Ephes. II, 15 sq.

LXXXIX. *De eadem festivitate.*

Simplex in essentia
Septiformis gratia
Nos reformet spiritus etc.

XC.

De eadem festivitate.

1. Qui procedis ab utroque,
Genitore genitoque
Pariter, Paraclite,
Redde linguas eloquentes,
Fac ferventes in te mentes
Flamma tua divite.

2. Amor patris filiique,
Par amborum et utrique
Compar et consimilis:
Cuncta reples, cuncta foves
Astra regis, coelum moves,
Permanens immobilis.

3. Lumen clarum, lumen carum,
Internarum tenebrarum
Effugas caliginem.
Per te mundi sunt mundati;
Tu peccatum et peccati
Destruis rubiginem.

4. Veritatem notam facis,
Et ostendis viam pacis
Et iter iustitiae.
Perversorum corda vitas,
Et bonorum corda ditas
Munere scientiae.

5. Te docente nil obscurum,
Te praesente nil impurum,
Sub tua praesentia
Gloriatur mens iucunda,
Per te laeta, per te munda
Gaudet conscientia.

6. Tu commutas elementa,
Per te suam sacramenta
Habent efficaciam:
Tu nocivam vim repellis,
Tu confutas et refellis
Hostium nequitiam.

7. Quando venis, corda lenis:
Quando subis, atrae nubis
Effugit obscuritas.
Sacer ignis, pectus ignis,
Non comburis, sed a curis
Purgas, quando visitas.

8. Mentes prius imperitas
Et sopitas et oblitas
Erudis et excitas.
Foves linguas, formas sonum,
Cor ad bonum facit pronum
A te data caritas.

9. O iuvamen oppressorum,
O solamen miserorum,
Pauperum refugium,
Da contemptum terrenorum,
Ad amorem supernorum
Trahe desiderium.
Pelle mala, terge sordes
Et discordes fac concordes
Et affer praesidium.

10. Tu, qui quondam visitasti,
Docuisti, confortasti
Timentes discipulos:
Visitare nos digneris,
Nos, si placet, consoleris
Et credentes populos.

11. Par maiestas personarum,
Par potestas est earum,
Et communis deitas:
Tu procedens a duobus,
Coaequalis es ambobus,
In nullo disparitas.

12. Quia tantus es et talis,
Quantus pater est et qualis,
Servorum humilitas
Deo patri filioque
Redemptori, tibi quoque
Laudes reddat debitas.

Hoc quoque carmen in Germania officiis divinis non inserviit. Magis indiget admiratore quam interprete.

XCI. *De S. Trinitate.*

Profitentes unitatem
Veneremur Trinitatem
Pari reverentia etc.

XCII.

In Dedicatione Ecclesiae.

1. Hierusalem et Sion filiae,
Coetus omnis fidelis curiae
Melos pangat iugis laetitiae
Halleluia.

2. Christus enim desponsat hodie
Matrem nostram norma iustitiae,
Quam de lacu traxit miseriae
Ecclesiam.

3. In spiritus sancti clementia
Sponsa sponsi laetatur gratia
A reginis laudis cum gloria
Felix dicta.

4. Dos ut datur, crescit laetitia
Quae dos, quanta? triplex potentia
Tangens coelum, terram et stygia
Iudicia.

5. Mira loquor et sana credere
Foederatam tam largo munere
De proprio produxit latere
Deus homo.

6. Formaretur ut sic ecclesia
Figuratur in pari gloria
Adae costis formata femina
Hostis Eva.

7. Eva fuit noverca posteris
Haec est mater electi generis
Vitae portus, asylum miseris
Et tutela.

8. Pulcra, potens, partu mirabilis
Ut luna, sol fulget spectabilis
Plus acie multo terribilis
Ordinata.

9. Multiplex est, singularis, una
Generalis et individua
Omnis aevi sexus simul una
Parit turmas.

10. Haec signata Iordanis fluctibus
Haec quae venit a terrae finibus
Scientiam audire cominus
Salomonis.

11. Haec typicis descripta sensibus
Nuptiarum induta vestibus
Coeli praeest hodie civibus
Christo iuncta.

12. O solennes festum laetitiae
Quo unitur Christus ecclesiae
In quo nostrae salutis nuptiae
Celebrantur.

13. Coetus felix, dulce convivium,
Lapsis ubi datur solatium,
Desperatis offertur spatium
Respirandi.

14. Iustis inde solvuntur praemia
Angelorum novantur gaudia
Lata nimis quod facit gratia
Caritatis.

15. Ab aeterno fons sapientiae
Intuitu solius gratiae
Sic praevidit in rerum serie
Haec futura.

16. Christus ergo nos suis nuptiis
Recreatos veris deliciis
Interesse faciat socios
Electorum.

Haec Sequentia, quam in Missalibus Germaniae nusquam inveni, rhythmica ratione a reliquis Adami carminibus haud parum discrepat. — 3. Ecclesia, in terris posita exultat coelesti sanctorum consortio et offert preces ac sacrificia pro defunctis. 8. Ex Cantico Canticorum deprompta.

XCIII. *In Dedicatione Ecclesiae.*

Quam dilecta tabernacula
Domini virtutum et atria etc.

XCIV. *De S. Andrea.*

Exultemus et laetemur
Et Andreae delectemur
Laudibus apostoli etc.

XCV. *De S. Nicolao.*

Congaudentes exultemus etc.

XCVI.

De S. Agnete.

1. Animemur ad agonem,
Recolentes passionem
Gloriosae virginis:
Contrectantes sacrum florem,
Respiremus ad odorem
Respersae dulcedinis.

2. Pulcra, prudens et illustris
Iam duobus Agnes lustris
Addebat triennium:
Proles amat hanc praefecti
Sed ad eius virgo flecti
Respuit arbitrium.

3. Mira vis fidei
Mira virginitas
Mira virginei
Cordis integritas.
Sic Dei filius
Nutu mirabili
Se mirabilius
Prodit in fragili.

4. Languet amans, cubat lecto,
Languor notus fit praefecto
Maturat remedia:
Offert multa, spondet plura
Periturus peritura
Sed vilescunt omnia.

5. Nudam prostituit
Praeses flagitiis
Quam Christus induit
Comarum fimbriis
Stolaque coelesti.
Coelestis nuntius
Assistit proprius
Cella libidinis
Fit locus luminis;
Turbantur incesti.

6. Caecus amans indignatur
Et irrumpens praefocatur
A maligno spiritu
Luget pater, lugent cuncti,
Roma flevit pro defuncti
Iuvenis interitu.

7. Suscitatur ab Agnete
Turba fremit indiscrete
Rogum parant virgini:
Rogus ardens reos urit
In furentes flamma surit,
Dans honorem numini.

8. Grates agens salvatori
Guttur offert haec lictori
Nec ad horam timet mori
Puritatis conscia.
Agnes, agni salutaris
Stans ad dextram, gloriaris
Et parentes consolaris
Invitans ad gaudia.

9. Ne te flerent ut defunctam
Iam coelesti sponso innctam
His sub agni forma suam
Revelavit atque tuam
Virginalem gloriam.
Nos ab agno salutari
Non permitte separari
Cui te totam consecrasti
Cuius ope tu curasti
Nobilem Constantiam.

10. Vas electum, vas honoris
Incorrupti flos odoris,
Angelorum grata choris
Honestatis et pudoris
Formam praebes saeculo.
Palma fruens triumphali
Flore vernans virginali
Nos indignos speciali
Fac sanctorum generali,
Vel subscribi titulo.

Addas elegantissimae Prosae Hymnos LXXXIV. et CCCCXXXIV. in quibus enarratur S. Agnetis martyrium. Inter stropham quartam et quintam unum versum excidisse ipsa docet rhythmica carminis ratio. — 9. Constantia fuit filia Constantini gravi quidem morbo affecta. Quae auditis miraculis a Domino per beatam Agnetem factis, venit ad eius tumulum recuperandae sanitatis gratia. Neque eam spes fefellit.

XCVII. *De S. Vincentio.*

Ecce dies praeoptata,
Dies felix, dies grata,
Dies digna gaudio etc.

XCVIII. *De Conversione S. Pauli.*

Corde, voce pulsa coelos,
Triumphale pange melos
Gentium ecclesia etc.

XCIX. *De Purificatione B. V.*

Lux advenit veneranda,
Lux in choris iubilanda
Luminosis cordibus etc.

C.

De Sancta Cruce.

1. Laudes crucis attollamus
Nos, qui crucis exultamus
Speciali gloria:
Nam in cruce triumphamus,
Hostem ferum superamus
Vitali victoria.

2. Dulce melos tangat coelos,
Dulce lignum dulci dignum
Credimus melodia:
Voci vita non discordet
Quum vox vitam non remordet,
Dulcis est symphonia.

3. Servi crucis crucem laudent,
Per quam crucem sibi gaudent
Vitae dari munera;
Dicant omnes et dicant singuli:
Ave salus totius saeculi
Arbor salutifera.

4. O quam felix quam praeclara
Fuit haec salutis ara
Rubens agni sanguine;
Agni sine macula,
Qui mundavit saecula
Ab antiquo crimine.

5. Haec est scala peccatorum,
Per quam Christus rex coelorum
Ad se traxit omnia:
Forma cuius haec ostendit
Quae terrarum comprehendit
Quatuor confinia.

6. Non sunt nova sacramenta,
Nec recenter est inventa
Crucis haec religio:
Ista dulces aquas fecit,
Per hanc silex aquas iecit
Moysi officio.

7. Nulla salus est in domo,
Nisi cruce munit homo
Superliminaria:
Neque sensit gladium
Nec amisit filium
Quisquis egit talia.

8. Ligna legens in Sarepta
Spem salutis est adepta
Pauper muliercula:
Sine lignis fidei
Nec lecythus olei
Valet nec farinula.

9. Roma naves universas
In profundum vidit mersas
Una cum Maxentio:
Fusi Thraces, caesi Persae,
Sed et partis dux adversae
Victus ab Heraclio.

10. In scripturis sub figuris
Ista latent, sed iam patent
Crucis beneficia:
Reges credunt, hostes cedunt
Sola cruce Christo duce
Unus fugat millia

11. Ista suos fortiores
Semper facit et victores,
Morbos sanat et languores,
Reprimit daemonia:
Dat captivis libertatem,
Vitae confert novitatem
Ad antiquam dignitatem
Crux reduxit omnia.

12. O crux lignum triumphale
Vera mundi salus, vale
Inter ligna nullum tale
Fronde, flore, germine:
Medicina christiana
Salva sanos, aegros sana
Quod non valet vis humana
Fit in tuo nomine.

13. Astistentes crucis laudi,
Consecrator crucis audi,
Atque servos tuae crucis
Post hanc vitam, verae lucis
Transfer ad palatia:
Quos tormento vis servire,
Fac tormenta non sentire,
Sed cum dies erit irae
Confer nobis et largire
Sempiterna gaudia.

Haec Prosa, quae mirum est quam suaviter sanctae crucis laudes canat, etiam in Germaniae dioecesibus maxime frequentata et cum alias tum Inventionis et Exaltationis diebus festis in usu erat. Habes eam etiam apud Ludecum, qui tamen pro ingenio suo etiam atque etiam monet, caveant homines Christiani, ne quae in Sequentia de cruce praedicentur, etiam de cruce intelligant, cum per *μετωνυμίαν* de Christo intelligenda sint. Hoc quidem praeceptum pertinet tantum ad homines, in quibus vel scintillulam sensus poetici, ne dicam sanae mentis frustra quaeras. Certe vetus ecclesia tales inutiles scrupulos sibi non movit. Testis est, ut hunc unum proferam, Augustinus, qui spreta ista Ludeci cautione, crucem ita allocutus est: „Crux Christi nobis totius causa beatitudinis est, haec nos a caecitate liberavit, haec a tenebris reddidit luci, haec debellatos reddidit quieti, haec alienos Deo coniunxit, longe constitutos proximos praesentavit, haec peregrinantes cives ostendit, haec discordiae amputatio est, haec pacis firmamentum, haec donorum omnium abundans largitio." Qua quidem in re ecclesia vetus, quae simplice atque infucata pietate crucem amplectebatur, miro modo a nostratibus distat, quorum poeta sine controversia maximus crucem inter res maxime fastidiosas refert, poeta sine controversia non maximus clamat: Reisst die Kreuze aus der Erden! Crimini

tamen nobis vertendum esset nisi Lutherum et omnes qui eius vestigia secuti sunt, crucem numquam impie derisisse neque perverse contempsisse agnosceremus. Tamen praeclarum Adami *) carmen ex ecclesia eius una cum festivitatibus Crucis evanuit. Optime fecit carmen germanicum C. Fortlage, quem mira arte atque eruditione permulta ecclesiae veteris carmina in vernaculam linguam transtulisse nuper comperimus (Gesänge christlicher Vorzeit. Auswahl des Vorzüglichsten aus dem Griechischen und Lateinischen übersetzt von C. Fortlage. Berlin 1844) — 1. Apud solum Clichtovaeum haec clausula legitur tota et integra: reliqui praetermittunt partem alteram Nam in cruce etc., sed recte Cl.: *Hic versus in plerisque libris non habetur — qui tamen non est superfluus quin immo ad rhythmi integritatem necessarius.* 2. Fr. pulset, Pm. cum vox, Ramb. *In dem Preis des frommen Lebens schallt der lieblichste Gesang.* Fortasse poeta id expressit quod legitur in regula S. Benedicti: *mens concordet voci.* 3. Narrant, sacra cruce ab Helena inventa, omnes flexis genibus sacrum signum salutasse dicentes: *Ave salus totius saeculi.* Arbor vocatur crux saepissime apud antiquos: inde fluxit sine dubio fabula perpulcra, quam commemorat Adelphus: *Cum Adam moriturus esset misit filium suum Seth ad angelum custodem paradisi, ut daret ei lignum scientiae boni et mali de arbore vitae in quo peccasset. Et angelus dedit sibi ramum. Et cum filius portasset ad patrem, ipse erat mortuus. Qui cum eum reperisset vita functum plantavit ramum super sepulcrum patris. Et decursis multis retro temporibus cum Salomo aedificaret templum domini, abscisa fuit arbor illa, quae non potuit ad aliquam templi partem coaptari: quare ponebatur super flumen pro transitu. Et postea venit regina de Saba cum donis et muneribus: videns hoc lignum pedibus transire noluit quia cognovit redemptorem mundi passurum in hoc ligno. — — Post multum autem temporis Iudaei hoc lignum accipientes proiecerunt in lacum putridum, ubi facta fuit piscina; in quam angelus descendit secundum tempus et movebat aquas piscinae et sanabatur ibi qui primo ingressus erat, ut habetur Io. V. Et ibi remansit ad usque tempus dominicae passionis.* 4. H. CXL, 20. 21. *sanguis unda profluit terra pontus astra mundus quo lavantur flumine.* 5. Similiter canit poeta teuton.: *Du bist die gerade Leiter, Daran man fein steigt eben Zum unsterblichen Leben.* Typus crucis erat scala quam vidit Iacob in somnio. Ad: *Figura interfectionis duarum linearum in angulis rectis transit in infinitum et in extremita-*

---

*) Ramb. Anthol I. p. 285: Laudes crucis etc. was unter allen am bekanntesten geworden, wird nach De Moleon Voyages liturgiques p. 187. in einem doch nicht sonderlich alten Manuscript zu Orleans dem ehemaligen Scholasticus der dortigen Klosterkirche Hugo zugeschrieben.

libus quatuor partium ut patet ex proportione Euclidis et ergo Christus traxit ad se omnia (Ioan. XII, 32) quum ultra plagas mundi non datur alia plaga quae posset hunc quaternarium fugere. Et ergo dicunt doctores, quod Christus stetit in cruce extensis pedibus et brachiis, ad designandum, quod in amplexu totum mundum vellet liberare. 6. Pm. Pt. ipsa. Ad. Torr. per quam. Commemorat poeta miraculum ab Helisaeo perpetratum IV. Reg. II, 19 sqq. atque aquae ex silice virga percusso in deserto profluentis Exod. XVII: *Tange silicem virga* etc. Ut sentiunt theologi typici Helisaeus lignum in modum crucis positum iecit in aquam, Moses petram in modum crucis virga percussit. 7. Fr. si non. Pm. signat. Cl.: *Uterque postis et superliminaria domorum Israelitarum, aspersa sanguine agni immaculati typi fuerunt crucis conspersae sanguine agni immaculati.* 8. Duo ligna illa collecta a vidua III. Reg. XVII, 17. crucem repraesentant: ita per haec ligna fidei i. e. in modum crucis ex transverso posita domus viduae miraculis illis coruscavit. 9. Fr. Nb. cedit p. d. adv. Argumentum clausulae ex historiae notissimum. 10. Fr. quae iam. — hostis cadunt millia Pm. hostis f. m. Nb. pauci fugant millia. Ex Clichtovaei sententia exprimit poeta locum Levitici XXVI, 7. 8.: fortasse sermo est de bellis sacris sive cruciatis. 11. Ad. Torr. ista suos. Cf. Hymn. CX, 8 sq. 22. *fugiunt crucem tenebrae, tali dicata signo mens fluctuare nescit — — signum quod ipse nostri damnat tuam catervam.* Liberat crux captivos i. e. laqueo diaboli captos. 12. Pt. lignum. Hymn. CXL, 23. *Nulla silva talem profert fronde, flore, germine.* 13. Lud. in marg. insistentes. Fr. tormentis scis sentire. Md. Pt. tormentis vis sentire. Ad. quos nunc cruci vis sentire. Nobiscum faciunt Cl. Torr. Nb. Lud. Sensum per verborum lusum subobscurum sic intellige: Nunc vis nos servire tormento i. e. cruci (dem Marterholze): si probati inventi sumus, pro praemio fac nos non sentire tormenta i. e. poenas inferni. Dies irae Sophon. I, 18.

CI. *De S. Ioanne Baptista.*

Ad honorem tuum, Christe
Recolat ecclesia
Praecursoris et baptistae
Tui natalitia etc.

CII. *De SS. Petro et Paulo.*

Roma Petro glorietur,
Roma Paulum veneretur
Pari reverentia etc.

CIII. *De S. Laurentio.*

Prunis datum admiremur,
Laureatum veneremur
Laudibus Laurentium etc.

CIV.

De Assumptione B. Virginis.

1. Salve mater salvatoris
Vas electum, vas honoris,
Vas coelestis gratiae,
Ab aeterno vas provisum,
Vas insigne, vas excisum
Manu sapientiae.

2. Salve verbi sacra parens,
Flos de spinis, spina carens
Flos, spineti gloria:
Nos spinetum, nos peccati
Spina sumus cruentati,
Sed tu spinae nescia.

3. Porta clausa, fons hortorum,
Cella custos unguentorum,
Cella pigmentaria:
Cinnamomi calamum,
Myrrham thus et balsamum
Superas fragrantia.

4. Salve decus virginum,
Mediatrix hominum,
Salutis puerpera:
Myrtus temperantiae,
Rosa patientiae,
Nardus odorifera.

5. Flos campi convallium,
Singulare lilium,
Christus ex te prodiit:
Tu convallis humilis,
Terra non arabilis,
Quae fructum parturiit.

6. Tu coelestis paradisus,
Libanusque non incisus,
Vaporans dulcedinem:
Tu candoris et decoris,
Tu dulcoris et odoris
Habes plenitudinem.

7. Tu thronus es Salomonis,
Cui nullus par in thronis
Arte vel materia:
Ebur candens castitatis,
Aurum fulgens caritatis,
Praesignans mysteria.

8. Palmam praefer singularem,
Nec in terris habes parem,
Nec in coeli curia:
Laus humani generis,
Virtutum prae ceteris
Habens privilegia.

9. Sol luna lucidior,
Et luna sideribus
Sic Maria dignior
Creaturis omnibus.

10. Lux eclipsin nesciens,
Virginis est castitas,
Ardor indeficiens,
Immortalis caritas.

11. Salve mater pietatis
Et totius Trinitatis
Nobile triclinium:
Verbi tamen incarnati
Speciale maiestati
Praeparans hospitium.

12. O Maria stella maris
Dignitate singularis
Super omnes ordinaris
Ordines coelestium.
In supremo sita poli
Nos assigna tuae proli
Ne terrores sive doli
Nos supplantent hostium.

13. [In procinctu constituti
Te tuente simus tuti,
Pervicacis et versuti
Tuae cedat vis virtuti,
Dolus providentiae:
Iesu verbum summi patris
Serva servos tuae matris,
Salva reos, salva gratis
Et nos tuae claritatis
Configura gloriae].

Raro invenitur in Missalibus Germaniae (e. c. Pataviensi). Cantus hic qui ex animi penitus commoti inflammatione emanans b. Mariae virginis dignitatem summis concelebrat laudibus, non una ex parte solum protestantium cogitandi rationem offendit, ita ut non mirum sit, inter alios Rambachium, nostrum notantem carmen hancce sententiam protulisse: „Es bildete sich in diesen Liedern eine Art religiöser Romantik, die sich bis zu den ungeheuersten Schwärmereien, ja zu wirklichen Gotteslästerungen verirrte“ (Anth. I. S. 14). Certe alii etiam ex protestantium numero aliter iudicarent et Novalis id quod quondam versibus egregie cecinit, ex pectore repeteret: „Ich sehe dich in tausend Bildern, Maria, lieblich ausgedrückt.“ Metaphoras vero quae hoc cantu occurrunt fere omnes ex Cantico Canticorum desumptas esse eamque ob rem magnam cum Litaniis Lauretanis similitudinem effici facile quisque cognoscet. Id unum a nobis non probatur, quod Beata Virgo mediatrix hominum appellata sit, quippe quod facile a plebe falso et impie possit explicari. — 2. Pt. spina. 3. Pt. stella custos — superans. 6. Pt. habens. 7. Pt. aurum fulvum. 8. Pt. tenes pr. Stropha decima tertia legitur tantum in Miss. Patav.: sine dubio est spuria et fortasse ab Monacho ordinis servorum Mariae adiecta.

CV. *De S. Bartholomaeo.*

Laudemus omnes inclyta
Bartholomaei merita etc.

CVI. *De S. Ludovico Rege.*

Laetabunda
Psallat plebs cum mente munda
Christiana etc.

CVII. *In Decollatione S. Ioannis.*

Praecursorem summi regis
Et praeconem novae legis
Celebret ecclesia etc.

CVIII. *De Exaltatione S. Crucis.*

Salve crux arbor
Vitae praeclara,
Vexillum Christi
Thronus et ara etc.

CIX.

De S. Matthaeo (al. De SS. Evangelistis.)

1. Iocundare plebs fidelis,
Cuius pater est in coelis
Recolens Ezechielis
Prophetae praeconia.
Est Ioannes testis ipsi
Scribens in Apocalypsi:
Vere vidi vere scripsi
Vera testimonia.

2. Circa thronum maiestatis
Cum spiritibus beatis
Quatuor diversitatis
Astant animalia.
Formam primum aquilinam
Et secundum leoninam:
Sed humanam et bovinam
Duo gerunt alia.

3. Formae formant figurarum
Formas Evangelistarum
Quorum imber doctrinarum
Stillat in ecclesia.
Hi sunt Marcus et Matthaeus,
Lucas et quem Zebedaeus
Pater misit tibi, Deus,
Dum laxaret retia.

4. Formam viri dant Matthaeo,
Quia scripsit sic de Deo,
Sicut descendit ab eo
Quem plasmavit homine.
Lucas bos est in figura,
Ut praemonstrat in scriptura
Hostiarum tangens iura
Legis sub velamine.

5. Marcus leo per desertum
Clamans rugit in apertum:
Iter fiat Deo certum,
Mundum cor a crimine.
Sed Ioannes ala bina
Caritatis aquilina
Forma fertur in divina
Puriori lumine.

6. Quatuor describunt isti
Quadriformes actus Christi:
Et figurat ut audisti
Quisque suam formulam.
Natus homo declaratur:
Vitulus sacrificatur:
Leo mortem depraedatur
Et ascendit aquila.

7. Ecce forma bestialis
Quam scriptura prophetalis
Notat, sed materialis
Haec est impositio.
Currunt rotis, volant alis,
Visus, sensus spiritalis,
Rota gressus est aequalis,
Ala contemplatio.

8. Paradisus his rigatur,
Viret, floret, foecundatur,
His abundat, his laetatur
Quatuor fluminibus.
Fons est Christus, hi sunt rivi,
Fons est altus, hi proclivi,
Ut saporem fontis vivi
Ministrent fidelibus.

9. Horum rivo debriatis,
Sitis crescat caritatis:
Ut de fonte Deitatis
Satiemur plenius.
Horum trahat nos doctrina
Vitiorum de sentina,
Sicque ducat ad divina
Ab imo superius.

Est Sequentia elegans atque erudita, expressa ex cap. I. Ezechielis prophetae: quam etsi saepius legerim nunquam sine voluptate relego. In Germania passim erat in usu. — 1. Ad. testis Christi. 2. Pm. ante thronum. Cl. Torr. primam — secundam. Cf. Apoc. I, 19. IV, 6 sqq. 4. Br. Pm. Lud. Ad. Torr. hominem. Ad. agens iura. 5. Br. claritate aq. Cl.: *Binas alas caritatis vocat auctor amorem in Deum et in proximum.* Similia protulit S. Bernardus, Adamo aequalis (serm. 13. de bene viv.). *Nullus cum una ala poterit volare in coelum; quare? quia nec sola dilectio Dei sine dilectione proximi nec sola dilectio proximi sine dilectione Dei valet ad aeternam beatitudinem.* 6. Lud. formula. Br. et figurant — quemque sua formula. Eiusdem argumenti vetustum apophtegma:

Est Lucas vitulus, Leo Marcus, avisque Ioannes
Et homo Matthaeus: quattuor ista Deus.

Et homo nascendo, vitulus mortem patiendo
Est leo surgendo, volucris quoque summa petendo.

7. Ad. Torr. lux est decretalis (Torr. discretalis) rota sensus literalis. 8. Br. mons est — ministret. 9. Cl. Horum fonte — quorum trahat — a sentina. Lud. in marg. sic perducat. Adelphus quorundam librorum scripturam affert: debibatis.

CX.

De S. Michaele.

1. Laus erumpat ex affectu,
Psallat chorus in conspectu
Supernorum civium:
Laus iucunda, laus decora,
Quando laudi concanora
Puritas est cordium.

2. Michaelem cuncti laudent,
Nec ab huius se defraudent
Diei laetitia.
Felix dies, qua sanctorum
Recensetur angelorum
Sollemnis victoria.

3. Draco vetus exturbatur,
Et draconis effugatur
Inimica legio.
Exturbatus est turbator
Et proiectus accusator
A coeli fastigio.

4. Sub tutela Michaelis
Pax in terra, pax in coelis,
Laus et iubilatio.
Quum sit potens hic virtute,
Pro communi stans salute
Triumphat in proelio.

5. Suggestor sceleris,
Pulsus a superis,
Per huius aëris
Oberrat spatia.
Dolis invigilat,
Virus insibilat:
Sed hunc adnihilat
Praesens custodia.

6. Tres distinctae hierarchiae
Iugi vacant theoriae
Iugique psalterio.
Nec obsistit theoria
Sive iugis harmonia
Iugi ministerio.

7. O quam mirae caritatis
Est supernae civitatis
Ter trina distinctio:
Quae nos amat et tuetur,
Ut ex nobis restauretur
Eius diminutio.

8. Sicut sunt hominum
Diversae gratiae,
Sic erunt ordinum
Distinctae gloriae
Iustis in praemio.
Solis est alia
Quam lunae dignitas,
Stellarum varia
Relucet claritas:
Sic resurrectio.

9. Vetus homo novitati,
Se terrenus puritati
Conformet coelestium.
Coaequalis his futurus,
Licet nondum plene purus,
Spe praesumat praemium.

10. De secretis reticentes
Interim coelestibus,
Erigamus puras mentes
In coelum cum manibus:

11. Ut superna nos dignetur
Cohaeredes curia,
Et divina collaudetur
Ab utrisque gratia.
[Capiti sit gloria
Membrisque concordia.]

In Missalibus Galliae atque Angliae rara: Germani in vetustis Notkeri de illo archangelo Sequentiis acquievere. — 1. Ps. CXXXVII, 1. *In conspectu angelorum psallam tibi.* 2. Victoria, quam depingit Ioannes in Apocalypsi XII, 7 sqq. 5. Ephes. II, 2. 6. Semper adspiciunt (*θεωροῦσι*) sancti angeli Deum omnipotentem et adspiciendo erumpunt in laudes et cantica: tamen non otiosi sunt sed ministerium eorundem idem est iuge atque caritatis fervore flagrantissimum. 7. Numerus bonorum angelorum diminutus est lapsu diaboli qui cum exercitu suo eiectus est ex coelesti regione: suppletur animis pie defunctorum, quae erunt *ἰσάγγελοι.* Matth. XXII, 30. Simili ratione ex vetere opinione diabolorum *στρατόπεδον* damnatis hominibus augetur. Ioseph de bell. Iud. 6, 3. *τὰ γὰρ καλούμενα δαιμόνια ταῦτα δὲ πονηρῶν ἀνθρώπων πνεύματα.* Iust. Apol. II, p. 65. 8. I. Cor. XV, 41. — Verba uncis inclusa et quoad sensum et ad metricam carminis rationem apocrypha esse videntur.

CXI. *De S. Dionysio.*

Gaude prole Graecia,
Glorietur Gallia
Patre Dionysio etc.

CXII.

De S. Luca. (Al.: De SS. Evangelistis.)

1. Plausu chorus laetabundo,
Hos attollat per quos mundo
Sonant evangelia:
Voce quorum salus fluxit,
Nox praecessit et illuxit
Sol illustrans omnia.

2. Curam agens sui gregis
Pastor bonus, auctor legis
Quatuor instituit:
Quadri orbis ad medelam
Formam iuris et cautelam
Per quos scribi voluit.

3. Circa thema generale
Habet quisque speciale
Sibi privilegium;
Quos designat in propheta
Forma pictus subdiscreta
Vultus animalium.

4. Pellens nubem nostrae molis
Intuetur iubar solis
Ioannes in aquila
Supra coelos dum conscendit
Sinu patris deprehendit
Natum ante saecula.

5. Os humanum est Matthaei
In humana forma, Dei
Dictantis prosapiam,
Cuius genus sic contexit
Quod a stirpe David exit
Per carnis materiam.

6. Rictus bovis Lucae datur
In qua forma figuratur,
Nova Christus hostia;
Ara crucis mansuetus
Hic mactatur sic et vetus
Transit observantia.

7. Est leonis rugientis
Marco vultus resurgentis
Quo claret potentia:
Voce patris suscitatus
Surgit Christus laureatus
Immortali gloria.

8. His quadrigis deportatur
Mundo Deus, sublimatur
Istis arca vectibus
Paradisi haec fluenta
Nova fluunt sacramenta
Quae irrorant gentibus.

9. Non est domus ruitura
Hac subnixa quadratura,
Haec est domus domini:
Glorietur in hac domo
Qua beatus vivit homo,
Deus iunctus homini.

En tibi alterum Adami carmen pulcherrimum quod et ipsum in evangelistarum laudibus versatur. Cuius argumentum etsi ei quam exhibuimus prosae pluribus nominibus non absimile sit tamen eius est propria dulcedo atque elegantia, sic ut non vereamur, ne quis nobis crimini vertat, quod hunc etiam praeclarum poetae cantum thesauro nostro interseruimus. — Dedimus carmen ex Cod. Mon. 10 et Miss. Pataviensi in

comparationem adhibito Clichtovaei libro, in quo carmen sic incipit: Psallat chorus corde mundo. — 4. Moles corporis aggravat animam (Sap. IX, 15.) et nubis instar impedit quominus Deum intentis ac claris oculis inspiciamus. Hac nube pulsus divus Ioannes, solem ut aquilarum est clarissima oculorum acie contemplabatur. 7. M. 10. excitatus.

CXIII. *De Omnibus Sanctis.*

Supernae matris gaudia
Repraesentet ecclesia etc.

CXIV. *De beato Martino.*

Gaude Sion quae diem recolis
Qua Martinus compar apostolis etc.

CXV. *De S. Catharina.*

Vox sonora nostri chori
Nostro sonet conditori
Qui disponit omnia etc.

L.

SEQUENTIAE CIRCA SAECULUM XII. VEL XIII. COMPOSITAE.

CXVI.

De S. Kiliano.

1. Adoranda,
Veneranda,
Trinitatis
Est usia.

2. Trinitatis
Sub figura
Sacramenta
Latent plura.

3. Quod iam dudum
Praesignavit,
Qui tres videns
Adoravit
Monadem.

4. In fornace
Tres intacti
Sacramenta
Sunt adepti
Eadem.

5. O quam mira
Virtus Dei,
Quae nos certos
Reddit spei.

6. Per tres viros
Ad quercum, quos
Tamen fertur
Transmisisse.

7. Hi ferebant
Trina dona,
Per quae datur
Huic corona.

8. Trinae viae
Recto pede,
Qui probatur
Institisse.

9. Arbor dicta
Benedicta
Salvatoris
Passione.

10. Nostras quoque
Umbras fugae
Dedit procul
A regione:

11. Nobis viros
Tres mittendo,
Trinitatis qui docendo
Veram fidem
Instaurarent.

12. Et erroris
Caecitate
Victa lucis
Claritate
Comprobarent.

13. Servi Christi
Sunt tres isti:
Colonatus
Et Totnanus
Et beatus Chilianus.

14. Salve vera
Spes sincera,
Trinitatis
Sub figura
Nostri tam expressa cura.

15. Odor quorum
Cum doctrina,
Tam remota
Quam vicina
Replet loca,
Et divina
Ope adhibita.

16. Laude digna
Venerantur
Et eorum
Celebrantur
Gesta, Festa
Orientis
In Franconia.

17. Aucta quoque
Ex favore
Est praecelsa
Et honore
Herbipolis
Civitas nunc
Eximia.

18. Sanguinis namque
Effusione
Et hoc loco,
Sepulturae
(Horum) Est famosa
Et decorata.

19. Triumphantes
Ergo viros
Sanctitate
Hos tres miros
Haec et tota
Recolat ecclesia.

20. Isti enim
In agone
Spe mercedis
Et coronae
Servierunt
Trinitati.

21. Cui et nos
Serviendo,
Laudes, preces
Effundendo
Eius mirae
Bonitati.

22. Exoremus
Donis eius
Nos tam bonis
His patronis
Combeari
Et sociari
In aeterna requie.

Hanc Sequentiam et sensu et rhythmica dispositione sat difficilem dignam censuere quam lectoribus communicarent Bollandistae „ex vetustissimo missali quod forma literarum Teutonicarum seu Gothicarum antiquitatem non modicam redolet.“ (Act. S. Iul. II, p. 608). Quod testimonium me movit, ut saeculo duodecimo saltem adsignandam esse opinatus sim. Recepi vero non solum ob reverentiam beati Kiliani, hoc qui labitur anno singulari et saeculari festivitate celebrati, sed ductus etiam mira carminis oeconomia, sententiarum obscuritate metro a reliquarum sequentiarum more haud parum alieno. In auxilium vocavi libros ecclesiae Numburgensis ac Pataviensis, illud b. Kiliani praeconium in festivitate eiusdem exhibentes. Veruntamen vereor, ne textus carminis adhuc scateat corruptelis, nec in Stropharum formatione, quanquam in multis locis vehementer sudavi, ipse mihi satisfacio. Videant alii quid in spinoso campo illo proficiant. — 1. De Trinitate in carmine sermo fit quia, ut ita dicam trinitas apostolorum, Kilianus, Colonatus et Totnanus Franconiam evangelii luce collustravit. 3. Hymn. XXVIII, 16—20. *Hoc et beatus tempore Abrahamus fideliter Peritus in mysterio Tres vidit, unum credidit.* 6. Nb. Pt. Thabor. Pt. transivisse. Hanc clausulam, fortasse prorsus vitiosam ita intelligo: Abrahamus per tres

viros ad quercum cognovit mysterium trinitatis: nobis quoque tres viri ad quercum i. e Trinitatis doctores non desunt: nobis tamen illos misit Deus trans mare ex Anglia. 7. Trina dona i. e. patrem, filium et spiritum sanctum. A. S. hinc cor. 8. Nb. probantur. 9. Ex quorundam opinione ex illa quercu crux Christi erat fabricata. 12. A. S. et. 16. Nb. Pt. Francia. 20. Similia leguntur in Sequentia de Communi Martyrum: Spe mercedis et coronae stetit martyr in agone.

CXVII.

De Beata Virgine.

1. Ave Maria, gratia plena,
Dominus tecum, virgo serena:

2. Benedicta tu in mulieribus,
Quae peperisti pacem hominibus
Et angelis gloriam.

3. Et benedictus fructus ventris tui
Qui cohaeredes ut essemus sui
Nos, fecit per gratiam.

4. Per hoc autem Ave
Mundo tam suave,
Contra carnis iura
Genuisti prolem,
Novum stella solem
Nova genitura.

5. Tu parvi et magni
Leonis et agni
Salvatoris Christi
Templum extitisti
Sed virgo intacta:
Tu floris et roris,
Panis et pastoris
Virginum regina
Rosa sine spina
Genitrix es facta.

6. Tu civitas regis iustitiae,
Tu mater es misericordiae
De lacu fecis et miseriae
Theophilum reformans gratiae.

7. Te collaudat coelestis curia,
Qui mater es regis et filia:
Per te reis donatur venia,
Per te iustis confertur gratia.

8. Ergo maris stella,
Verba Dei cella
Et solis aurora:
Paradisi porta
Per quam lux est orta
Natum tuum ora:

9. Ut nos solvat a peccatis
Et in regno claritatis,
Quo lux lucet sedula
Collocet per saecula.

Saeculum duodecimum vel decimum tertium sedem facimus huius Sequentiae, utpote quae legitur in Cod. M. 14. In Missalibus non admodum frequens: rhythmus carminis haud legitimus et mire inter diversa metrorum fluctuans genera. — 1. Sereni vocantur reges et principes, serena appellatur M. quoque regina coeli. 2. Gloria in excelsis Deo et in terra pax. 4. M. 16. enim ave. Genitura hoc loco est Nom. subst. 5. P. Gerhardt.: *Bist klein und machst doch Alles gross. — Als Gottes Lamm und Leue.* Ad. Torr. mater int. Roris, rore enim immaduit vellus Gideonis, Mariam significans. 6. Nonnulli omittunt ante mater vocem tu, quam flagitat metrum. Mariam intellexerunt theologi in Ps. LXXXVI, 2. *Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.* M. 16. reformas. Torr.: *Theoph. erat procurator vel dispensator cuiusdam episcopi in Sicilia, probus et diligens. Sed tandem ab episcopo depositus ab officio, graviter doluit et consulens quemdam maleficum, illius hortatu christianam fidem abnegans, diabolo se servum fecit ut illius auxilio rediret in pristinum statum. Tandem tamen admonitus a virgine Maria, poenituit et illius ope rediit in gratiam cum Deo.* Suspicamur hanc historiunculam inter homines medii aevi fuisse pervulgatissimam. 7. Md. regis don. 8. Solis aurora, quae soli praecessit. Cf. Cantic. VI, 9. 9. M. 16. salvet.

CXVIII. *De S. Ottone.*

Exultemus regum regi,
Qui fidelem suo gregi
Pastorem constituit etc.

Invenit hanc prosam Polyc. Leyser in membrana saec. XIII. quae exstat in Bibl. Paul. Lipsiensi. Cf. Altdeutsche Blätter etc. Tom. II. fasc. 2. p. 201 sqq.

CXIX.

De Beata Virgine.

1. Verbum bonum et suave,
Personemus illud Ave
Per quod Christi fit conclave
Virgo, mater, filia:
Per quod Ave salutata
Mox concepit fecundata
Virgo David stirpe nata
Inter spinas lilia.

2. Ave veri Salomonis
Mater, vellus Gideonis
Cuius magi tribus donis
Laudant puerperium:
Ave, solem genuisti
Ave, solem protulisti
Mundo lapso contulisti
Vitam et imperium.

3. Ave sponsa verbi summi,
Maris portus, signum dumi,
Aromatum virga fumi,
Angelorem domina:
Supplicamus: nos emenda,
Emendatos nos commenda
Tuo nato, ad habenda
Sempiterna gaudia.

Haec beatae Virginis laudatio, huic aetati ex Cod. M. 14. norma adscripta, cum et publicae et privatae devotioni inserviret, in libris liturgicis et asceticis satis est crebra. Translationem Germanicam ex Hortulo animae Basileensi a 1520 descriptam habes apud Wackernag. p. 663: Das Wort Ave lond uns singen das gut ist und süss thut klingen etc. *) Carmen irrisorium, in vini laudem compositum: *Vinum bonum et suave* etc. vide in tom. I. p. 282. — 1. H. X, 12.: *versatur in templo Deus.* Ad.: *In uno et eodem instanti postquam Maria consensum adhibuit verbis angeli, facta est in ea statim per spiritum sanctum sanguinis congregatio et ipsius consolidatio et corporis Christi formatio.* Ad. lilium, reliqui lilia. Ex illa licentia, quam illius aevi homines sibi sumpsisse novimus, poeta propter ὁμοιοτέλευτον novam atque inauditam vocem sibi finxit. Tr. germ.: *durch welches Ave gruss empfangen hat die iunckfraw rein empfangen, von dem stamm David aufgangen, lilg in dörnen minnicklich.* 3. M. 14. regis summi. Moses vidit dumum ardere, non exuri, quod significavit Ma-

---

*) Memoratu dignum est carmen, quod Wackernagelius p. 660. ex MS. Argentoratensi sc. XV. lectoribus communicavit. Est Sequentia supra posita, sed latino et germanico sermone mire consuta et consarcinata.

1. Ein verbum bonum vnd suaue
sand dir got, dz heisset aue,
zehande wert du gotz conclave,
muter, mag et filia.

2. Da mitte wurdest saluata,
vom helgen geiste fecundata,
von herr dauitz stammen nata,
on dorne sind din lilia.

3. Aue, muter salomonis,

maget, schaper gedeonis,

die dryg künge tribus donis
lobent puerperium.

4. Aue, dsunnen protulisti,
aue, jhesum genuisti,
diser welte contulisti
leben vnd imperium.

5. Aue, sponsa verbi summi,
aromat ... ... fumi,
port des meres, signum dumi
vnd der engel domina.

6. Nun bittend wir dich, vns emenda,
dar nach, muter, vns commenda,
dinem kinde adhabenda
yemer ewig gaudia.

riam illaesa virginitate Christum parituram. Omnes has similitudines de vellere Gideonis, de virga Aaronis etc. iam saepissime legimus: in illam de rubo incombusto vehementius furit Lutherus: *Wenn nun einer gefraget hätte den, der solches vorgegeben und gedeutet hätte: Wie reimt es sich dass der Busch soll die Jungfrau Maria sein, die da stehe mit ihrer Jungfrauschaft und mit schwangerm Leibe? gieb mir dess Ursachen: so stünde er als ein Pfeifer. Denn sprichst du: Wie reimt es sich hier? führet es auch hin zu Christo? Da muss man sagen: Nein, denn es gehet allein auf die Jungfrau Maria: dort reimt es sich dem also hin, gleichwie eine Faust aufs Auge* (Walch. III, 1038). Hac Rhadamantea asperitate tota evertitur theologia typica, quam alias non aspernatur et ipse Lutherus.

CXX.

Sequentia Paschalis.

1. Victimae paschali laudes immolent Christiani:
2. Agnus redemit oves, Christus innocens patri reconciliavit peccatores.
3. Mors et vita duello conflixere mirando: dux vitae mortuus regnat vivus.
4. Dic nobis Maria: Quid vidisti in via?
5. Sepulcrum Christi viventis et gloriam vidi resurgentis.
6. Dic nobis Maria: Quid vidisti in via?
7. Angelicos testes, sudarium et vestes.
8. Dic nobis Maria: Quid vidisti in via?
9. Surrexit Christus spes mea, praecedet vos in Galilaea.
10. Credendum est magis soli Mariae veraci quam Iudaeorum turbae fallaci.
11. Scimus Christum surrexisse ex mortuis vere: tu nobis victor rex miserere.

Rambachius Prosam de victima paschali collocat in carminibus saeculo XI. conscriptis neque ego diffiteor totius Sequentiae indolem haud modicam prodere antiquitatis speciem. At vero, quo iure illi saeculo tribuerit cantum cum non patefecerit Vir Doct. vel argumentis munierit, illorum mihi stat codicum auctoritas saeculi duodecimi et decimi tertii, qui primi hanc prosam praebebant. Accedit quod in omnibus fere Missalibus

Germaniae non cantabatur in triduo Paschatis, Notkerianis Sequentiis ornato sed infra Octavam (praesertim fer. V. cuius Evangelium Ioan. XX. Mariam Magdalenam introducit) vel Dominica in Albis vel alio die; *) nisi fallor, tanquam seriore tempore in Sequentiarum suarum numerum ab ecclesia relata. Quodsi Germani Sequentiam nostram aliquantulum neglexisse videntur, vitium emendarunt Itali. Miramur libros Romanos, Venetos e. a. qui perpaucas Prosas exhibere solent, supra scriptam cantionem dare ad unum omnes. Diiudicent alii, verosimilis sit an inepta opinio, Italum poetam carmen confecisse. Utcunque est, iunxit ecclesia saeculo decimo sexto prosam nostrarum Sequentiarum quadrigis, quibus officium divinum legitime ac rite vehitur: cantatur in Resurrectione Domini et infra Octavam eiusdem. **) De rhythmo carminis F. Wolfius p. 292. haec habet „Die Ostersequenz Victimae hat, so wie mehrere alte noch nicht strophisch abgefasste Prosa-Sequenzen das Eigenthümliche, dass die erste Langzeile einen besondern Choral hat, der nicht wiederholt wird, während von den übrigen Langzeilen, nach der aufgestellten Regel je zwei nach demselben Choral gesungen werden." Verum silentio praetermisit quaestionem satis lubricam. In recentioribus libris semel tantummodo quaeritur: Dic nobis Maria etc., sed superant codices ac libri vetusti, quaestionem illam hypopsalmatis modo ter repetentes, ut Cod. M. 12. 17. Rm. Vn. Aug. 1. Aug. 2. Quapropter vetustiorum scripturam ut fas est sequendam statuimus, et stropharum cyclos ita composuimus. I. Victimae — Christiani. II. Str. 2. 3. quarum utraque syllabas habet quatuordecim. III. Str. 4. 5. 6. IV. Str. 7. 8. 9. Et tertia et quarta cantio continet syllabas quadraginta ter vel quatuor. V. Str. 10. 11. quae sunt syllabarum viginti quatuor. Ceteroquin sermo Prosae „dramaticus et interrogativus" (ut Adelphi verbis utar) movet suspicionem, eam inserviisse ludis sacris vel mysteriis, quae ipsa Paschatis festivitate ad sepulcrum Christi in ecclesiis agebantur. Tunc cantus I. II. III. a choro recitatos esse dixerim, IV. et Vtam cantilenam hominibus personas Mariae Magdalenae atque apostolorum exprimentibus fuisse adsignatam. — 1. Cf. Sedul. Carm. V, 356. *Victima quae dabitur quum victima pastor habetur.* 3. Lutherus: *Es war ein wunderlicher Krieg Da Tod und Leben rungen, Das Leben das behielt den Sieg Und hat den Tod verschlungen.* 9. Ad.

---

*) Notamus quod prorsus singulare est, Cod. M. 10. hanc prosam ponere „in festivitate S. Georii."

**) Significavimus textum Missalis Romani ut hodie est literis MR.

Torr. Md. Nb. Pt. suos. Ad. Torr. Md. MR. Galilaeam 10. Om. in MR. M. 10. perperam: solae. Turba Iudaeorum fallax. cf. Matth. XXVIII, 11 sq. 11. Torr. Ad. MR. a mortuis. Tangit poeta Invitatorium Paschale: *Surrexit Dominus vere* (Luc. XXIV, 34.) — M. R. in calce prosae ponit Amen, Alleluia.

M.

S. THOMAS AQUINAS.

CXXI.

De venerabili Sacramento in festo Corporis Christi.

1. Lauda Sion salvatorem,
Lauda ducem et pastorem
In hymnis et canticis:
Quantum potes, tantum aude,
Quia maior omni laude,
Nec laudare sufficis.

2. Laudis thema specialis
Panis vivus et vitalis
Hodie proponitur,
Quem in sacrae mensa coenae
Turbae fratrum duodenae
Datum non ambigitur.

3. Sit laus plena, sit sonora
Sit iucunda, sit decora,
Mentis iubilatio:
Dies enim sollemnis agitur
In qua mensae prima recolitur
Huius institutio.

4. In hac mensa novi regis
Novum pascha novae legis
Phase vetus terminat.
Vetustatem novitas,
Umbram fugat veritas,
Noctem lux eliminat.

5. Quod in coena Christus gessit
Faciendum hoc expressit
In sui memoriam.
Docti sacris institutis,
Panem, vinum in salutis,
Consecramus hostiam.

6. Dogma datur Christianis,
Quod in carnem transit panis
Et vinum in sanguinem.
Quod non capis, quod non vides,
Animosa firmat fides
Praeter rerum ordinem.

7. Sub diversis speciebus,
Signis tantum et non rebus,
Latent res eximiae.
Caro cibus, sanguis potus:
Manet tamen Christus totus
Sub utraque specie.

8. A sumente non concisus,
Non confractus, non divisus,
Integer accipitur
Sumit unus, sumunt mille,
Quantum isti, tantum ille,
Nec sumptus consumitur.

9. Sumunt boni, sumunt mali
Sorte tamen inaequali
Vitae vel interitus.
Mors est malis, vita bonis:
Vide, paris sumptionis
Quam sit dispar exitus.

10. Fracto demum sacramento
Ne vacilles, sed memento
Tantum esse sub fragmento
Quantum toto tegitur:
Nulla rei fit scissura,
Signi tantum fit fractura
Qua nec status nec statura
Signati minuitur.

11. Ecce panis angelorum,
Factus cibus viatorum,
Vere panis filiorum,
Non mittendus canibus.
In figuris praesignatur,
Quum Isaac immolatur,
Agnus Paschae deputatur,
Datur manna patribus.

12. Bone pastor, panis vere,
Iesu, nostri miserere.
Tu nos pasce, nos tuere,
Tu nos bona fac videre
In terra viventium.
Tu qui cuncta scis et vales,
Qui nos pascis hic mortales,
Tuos ibi, commensales,
Cohaeredes et sodales
Fac sanctorum civium.

Conferes h. l. quae adnotavimus ad hymnos S. Thomae: Pange lingua gloriosi et Sacris sollemnis, quia multa quae ibi de usu horum carminum dicta sunt in nostrum quoque cadunt. Unam canendi materiam sibi sumpsit Doctor Angelicus eandemque divinitatis atque excellentiae plenissimam, adeo angelicam i. e. ab ipsis angelis celebratam et adoratam. Est venerabilis sacramenti laudator Thomas summus, quem non sine numinis afflatu cecinisse credas nec mireris, sanctum poetam postquam hoc unum carminis thema spiritale et paene coeleste tam praeclare ne dicam unice absolverit, prorsus in posterum obtinuisse. Peperit semel sed leonem. Itaque recte, ut ex multis Romanae ecclesiae civibus unum praeclarum afferam, Moehlerus (Symbol. p. 303.) de Aquinatis carminibus haec gloriatur: „Wir beten den geheimnissvoll gegenwärtigen Heiland im Sacramente an, erfreuen uns seiner überschwenglichen, herablassenden Barmherzigkeit und drücken im Preis- und Lobgesang unsere frommen Gefühle aus, so sehr als es die göttlich beseligte Menschenbrust vermag.“ Neque tamen soli Romanae ecclesiae placuit carmen: apud Lutheranos quoque plurimum nactum est laudis et admirationis. Lutherus quidem incredibiliter in prosam Thomae desaeviit (W. XIX. p. 1372.): „Es gehet im Schwang der Gesang von dem Fest des Leichnams Christi, welcher aus viel Oertern der Schrift ist zusammengeflickt, darinne die Schrift also gezwungen und bei den Haaren dazu gezogen ist,

dass es auch der ärgste Feind Gottes muss gemacht haben: es wären denn Träume eines armen unsinnigen Menschen. Da wird Melchisedeks gedacht, welcher Brod und Wein geopfert hat, da kommt hervor das Lämmlein, welches das Volk frühe geopfert hat, das Brod Eliae, das Himmelbrod der Väter, Isaac der da sollte geopfert werden und weiss nicht, wess nicht gedacht wird: diese alle haben müssen des Sacraments Figuren sein. Und ist wohl ein Wunder, dass er nicht auch den Esel Balaams und den Maulesel Davids hat hineingefetzt, welche nicht weniger hätten bedeuten können, denn das dem groben Esel die vorigen Geschichten und Figuren bedeutet haben." At vero cum alio loco lenius de his carminibus iudicet (W. III, 1028.) multum dandum est fervori polemico. Alii Protestantium theologi prosam ea qua decet ornarunt laude. Diu in ecclesiis Lutheranis et latino et vernaculo sermone *) est decantata. In Romana ecclesia Sequentia supra posita ubique **) adhibetur in splendorem festivitatis Corporis Christi et inter Missarum sollemnia et inter processionis ambitum. Strophae XI. ac XII. saepius canuntur ad Benedictiones sollemnes quae dantur ostenso SS. Sacramento. Textus quem supra dedimus est ecclesiasticus. — 1. Ephes. V, 19.: *loquentes — in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus.* Ad. Torr. quantum vales. Vn. q. p. tamen. M. 10. V. 7. 8. Rm. Vn. Fr. Pt. Pr. gaude, quae scriptura aptissimum efficit sensum. Maior est omni laude Iesus Christus, qui se ipsum dedtt escam manducantibus: ideo cum laudare ipsum convenienter nequeas, saltem gaudio et exultatione dominum concelebra. 2. Fr. Es. thema spiritalis. Recte Ad.: *Vivum dicitur quod in se ipso vivit et habet vitam sed vitale est quod communicat ad vitam.* Turb. duod. Albinus: *Die gezwölfte Schaar.* V. 7. 8. sacra mensa coenae. 4. Lud. summi regis. Sed ludit poeta in novitatis voce. Pm. lux illuminat. 5. V. 7. 8 consecravit. Ad. faciendo. Amant vocem faciendi theologi Romani quia in loco Matth. XXVI. idem valere volunt atque offerre, sacrificare. M. 10. Pt. doctis — — consecravit. Fortasse ita S. Thomas scripsit. 6. Transit. Lud. *Durum verbum inquit Adamus Siberus si μετουσίωσιν et conversionem mutationemque in substantiam intelligas: molle vero si ut dixit Christus: Hoc est*

*) Vetustissima Prosae translatio est nisi fallor Monachi Salisb. Lob o Sion deinen schepfer.

**) Investigamus in Missalibus omnibus, quorum nobis facultas est, uno excepto vetusto Cisterciensium quod Sequentias in universum repudiat.

corpus meum, hic sanguis meus etc. *Potest autem hic locus sic emendari:* quod cum pane datur caro *et* cum vino sanguis Christi. Quod Ludecus annotavit in margine apud L. Lossium receptum est in textum: Dogma sacrum Christiano etc. et infra: sub diversis elementis pane et vino retentis. In sequentibus M. 10. V. 7. 8 Fr. Es. Pt. quod non sapis. — Praeter rer. ord. Gregorius: *In sacramento altaris aliud est quod creditur aliud quod cernitur.* Magis ad verba poetae accedit locus Ambrosii de Sacr.: *Quid quaeris naturae ordinem in Christi corpore cum praeter naturam sit ipse partus ex virgine.* 8. Ad. Torr. Nb. nec divisus. Cl. *Perinde atque vox eadem a proferente edita omnium auribus integra excipitur, ut quam unus haurit adstantium, eandem hauriant et mille praesentes. Sic eundem solis orbem videt unus, vident et mille, nec sol visus aut sui visione aut continua luminis effusione aut consumitur aut imminuitur. Sic denique primitivi sigilli formam suscipit una cera, suscipiunt et mille* etc. Ad. Torr. absumitur. Cf. Gratian. de Consecr. Dist. II. Can. 58. *Per partes manducatur et manet integer totus.* Const. Ap. VIII, 57. ὁ μελιζόμενος καὶ οὐ μεριζόμενος καὶ τοῖς πίστοις μεταδιδόμενος καὶ μὴ δαπανώμενος. 10. Hanc Stropham omisit Ramb. neque infitior in hac scholasticum doctorem superare poetam. 11. Nonnulla Missalia iubent: *Ad hunc versum Celebrans cum ministris flectit genua in ora supremi gradus, chorus autem stat versus altare usque ad finem prosae.* Pan. angel. Cl.: *quoniam illo non quidem tecto velamine specierum sed nudo atque aperto tanquam invisibili cibo et indeficienti reficiuntur in regno coelorum spiritus angelici.* Hymn. CCLX, 21. *panis angelicus fit panis hominum* et quae ibi sunt adnotata. Matth. XV, 26. *Non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus.* In canticis ecclesiae Lutheranae fere eaedem similitudines de sacra coena recurrunt. Rist.: *Hier ist das rechte Himmelbrod — dies ist der Christen Unterhalt, dies macht die Seelen wohlgestalt, dies macht die Seelen wohlgestalt, dies ist der Engel Speis und Trank — — O Gottesfleisch, o heilig Blut, das auch die Engel ehren.* Ioh. Frank. *Weil in allen Bergwerksgründen, kein solch Kleinod ist zu finden, das die blutgefüllten Schaalen und dies Manna kann bezahlen* et sexcenties. 12. Ps. XXVI, 13. *Credoidere bona domini in terra viventium.* V. 8. tu nos ibi — sanctorum omnium.

N.

S. BONAVENTURA.

CXXI.

Laudismus de S. Cruce.

1. Recordare sanctae crucis,
Qui perfectam viam ducis,
Delectare iugiter.
Sanctae crucis recordare
Et in ipsa meditare
Insatiabiliter.

2. Quum quiescis aut laboras,
Quando rides, quando ploras,
Doles sive gaudeas,
Quando vadis, quando venis,
In solatiis, in poenis
Crucem corde teneas.

3. Crux in omnibus pressuris
Et in gravibus et duris
Est totum remedium.
Crux in poenis et tormentis
Est dulcedo piae mentis
Et verum refugium.

4. Crux est porta Paradisi,
In qua sancti sunt confisi,
Qui vicerunt omnia.
Crux est mundi medicina,
Per quam bonitas divina
Facit mirabilia.

5. Crux est salus animarum,
Verum lumen et praeclarum,
Et dulcedo cordium.
Crux est vita beatorum
Et thesaurus perfectorum
Et decor et gaudium.

6. Crux est speculum virtutis,
Gloriosae dux salutis,
Cuncta spes fidelium.
Crux est decus salvandorum
Et solatium eorum
Atque desiderium.

7. Crux est arbor decorata,
Christi sanguine sacrata,
Cunctis plena fructibus;
Quibus animae eruuntur,
Cum supernis nutriuntur
Cibis in coelestibus.

8. Specialem fer amorem
Et praecipuum honorem
Cruci salutiferae.
Cum fervore medullarum,
Nixu virium tuarum
Velis hanc diligere.

9. Diligenter pone mentem
Super Christum patientem,
Et ei condoleas.
Christi mortem, Christiane,
Plange sero atque mane,
Et in planctu gaudeas.

10. Quam despectus, quam deiectus
Rex coelorum est effectus,
Ut salvaret seculum?
Esurivit et sitivit,
Pauper et egenus ivit
Usque ad patibulum.

11. Quum deductus est immensus
Et in cruce tunc suspensus,
Fugerunt discipuli.
Manus pedes perfoderunt,
Et aceto potaverunt
Summum regem seculi:

12. Cuius oculi beati
Sunt in cruce obscurati,
Et vultus expalluit.
Suo corpori tunc nudo
Non remansit pulchritudo,
Decor omnis aufugit.

13. Propter hominum peccata
Sua caro cruciata
Fuit inter verbera.
Membra sua sunt distenta
Propter aspera tormenta
Et illata vulnera.

14. Inter magnos cruciatus
Est in cruce lacrymatus
Et emisit spiritum.
Suspiremus et fleamus,
Toto corde doleamus
Super unigenitum.

15. Crucifixe, fac me fortem,
Ut libenter tuam mortem
Plangam, donec vixero.
Tecum volo vulnerari,
Te libenter amplexari
In cruce desidero.

Quamquam tulimus legem eandemque servavimus, ut illa carmina tantum in thesaurum nostrum reciperentur quae ecclesiastica auctoritate pollerent, habuit ac habebit tamen illa regula exceptiones in honorem et favorem poetarum, quos praetermisisse plus crimini nobis verteretur quam ipsa legis violatio. Igitur locum teneat quoque S. Bonaventura, sanctae crucis laudes effundens. Dedimus carmen prout invenimus in Ramb. Anthol. I. p. 315 sq. Iuvat conferre cum hoc laudismo cantum Adami: nec te fugiet ultimam stropham mire convenire cum Prosa Iacoponi.

N.
THOMAS DE CELANO.

CXXIII.

Prosa de Mortuis.

vel: De Die Iudicii.

vel: In Commemoratione Defunctorum.

I.

Marmor Mantuanum.

Cogita (Quaeso) anima fidelis
Ad quid respondere velis
Christo venturo de coelis.

Cum deposcet rationem
Ob boni omissionem
Ob mali commissionem.

Dies illa, dies irae,
Quam conemur praevenire
Obviamque Deo ire.

Seria contritione
Gratiae apprehensione
Vitae emendatione.

Dies irae, dies illa
Solvet saeclum in favilla
Teste Petro cum Sybilla.

Quantus tremor est futurus
Quando iudex est venturus
Cuncta stricte discussurus.

Tuba mirum spargens sonum
Per sepulcra regionum
Coget omnes ante thronum.

Mors stupebit et natura
Cum resurget creatura
Iudicanti responsura.

II.

Cantus Haemmerlini.

Dies irae, dies illa
Solvet saeclum cum favilla
Teste David cum Sybilla.

Tantus tremor est futurus
Quando index est venturus
Cuncta stricte discussurus.

Tuba mira sparget sonum
Per sepulcra regionum
Cogens omnes ante thronum.

Mens stupescit et natura
Cum resurgit creatura
Iudicanti responsura.

Liber scriptus proferetur,
In quo totum continetur
Unde mundus iudicetur.

Iudex ergo cum sedebit
Quidquid latet apparebit
Nil incultum remanebit.

Quid sum miser tum dicturus
Quem patronum rogaturus
Quum nec iustus sit securus.

Rex tremendae maiestatis
Qui salvandos salvas gratis
Salva me fons pietatis. *)

Recordare Iesu pie
Quod sim causa tuae viae
Ne me perdas illa die.

Quaerens me venisti lassus,
Redemisti cruce passus
Tantus labor non sit cassus.

Iuste iudex ultionis
Donum fac remissionis
Ante diem rationis.

Ingemisco tanquam reus
Culpa rubet vultus meus
Supplicanti parce Deus.

Qui Mariam absolvisti
Et latronem exaudisti
Mihi quoque spem dedisti.

Preces meae non sunt dignae
Sed tu bone fac benigne
Ne perenni cremer igne.

Inter oves locum praesta
Et ab haedis me sequestra
Statuens **) in parte dextra.

Liber scriptus tunc docetur,
In quo totum continetur
Unde mundus iudicetur.

Iudex ergo cum sedebit
Quidquid latet comparebit
Nil incultum remanebit.

Quid sum miser tunc dicturus
Quem patronum rogaturus
Dum vix iustus sit securus.

Rex tremendae maiestatis
Qui salvandos salvas gratis
Salva me fons pietatis.

Recordare Iesum pie
Qui sum causa tuae viae
Ne me perdas illa die.

Quaerens me fuisti lapsus
Redemisti cruce passus
Tantus labor non sit lassus.

Iuste iudex ultionis
Donum fac remissionis
Ante diem rationis.

Ingemisco tanquam reus
Culpa rubet vultus meus
Supplicanti parce Deus.

Qui Mariam absolvisti
Et latronem emendasti
Mihi quoque spem dedisti.

Preces meae non sunt dignae
Sed tu bonas fac benigne
Ne perenni cremer igne.

Inter oves locum praesta
Et ab haedis me sequestra
Statuens in parte dextra.

---

*) Cant. Reg. bonitatis.

**) Cant. Reg. me loces.

Confutatis maledictis
Flammis acribus addictis
Voca *) me cum benedictis.

Consors ut beatitatis
Vivam cum iustificatis
In aevum aeternitatis. **)

Ne coniunger maledictis
Flammis acerbis et addictis
Voca me cum benedictis.

Oro supplex a ruinis
Cor contritum quasi cinis
Gere curam mei finis.

Lacrimosa die illa
Cum resurget ex favilla
Tanquam ignis ex scintilla.

Iudicandus homo reus
Hinc ergo parce Deus
Esto semper adiutor meus.

Quando coeli sunt movendi
Dies adsunt tunc tremendi
Nullum tempus poenitendi.

Sed salvatis laeta dies
Et damnatis nulla quies
Sed daemonum effigies.

O tu Deus maiestatis,
Alme candor trinitatis,
Nunc coniunge cum beatis.

III.

Missale Romanum.

1. Dies irae, dies illa,
Solvet saeclum in favilla,
Teste David cum Sibylla.

IV.

Interpretatio Hildneri.

1. Ὦ ὀργῆς ἐκεῖν᾽ ἡμέρα,
Καθ᾽ ἣν τέφρα γίν᾽ ἡ σφαῖρα.
Δὲν ἐῤῥέθη φρικτωτέρα.

---

*) Cant. Reg. loca.

**) Cant. Reg.

Ubi malorum levamen
In te Iesu, mi solamen,
Per saeclorum saecla. Amen.

2. Quantus tremor est futurus,
Quando iudex est venturus,
Cuncta stricte discussurus?

2. Πόσος τρόμος θὰ*) πιάσει
Πάντας, ὁ Κριτὴς, 'σὰν φθάση
Ἀκριβῶς νὰ ἐξετάσῃ,

3. Tuba mirum spargens sonum,
Per sepulcra regionum,
Coget omnes ante thronum.

3. Θελ' ἡ σάλπιγξ του βροντήσειν,
Κι' ὅλους θαυμαςῶς ἀθροίσειν
Ἐκ τῶν τάφων εἰς τὴν Κρίσιν.

4. Mors stupebit et natura,
Cum resurget creatura,
Iudicanti responsura.

4. Θάνατος καὶ γῆ καὶ φύσις
Τρέμουν, ὅταν πᾶσα κτίσις
Ἐγερθῇ, νὰ γίν' ἡ κρίσις.

5. Liber scriptus proferetur,
In quo totum continetur,
Unde mundus iudicetur.

5. Νὰ Βιβλίον ἠνοιγμένον,
Μὲ πᾶν πταῖσμα γεγραμμένον
Πάντων τῶν κριθησομένων.

6. Iudex ergo cum sedebit,
Quidquid latet, apparebit,
Nil inultum remanebit.

6. Κάθετ' ὁ Κριτὴς καὶ κρίνει
Πᾶν κρυφὸν· οὐδὲν ἀφίνει
Ἀτιμώρητον να μείνῃ.

7. Quid sum miser tunc dicturus,
Quem patronum rogaturus,
Cum vix iustus sit securus?

7. Τί οἱ πταῖςαι θὰ ἐκφράζουν;
Καὶ μεσίτην τίνα κράζουν;
Φεῦ! κ' οἱ δίκαιοι τρομάζουν.

8. Rex tremendae maiestatis,
Qui salvandos salvas gratis,
Salva me fons pietatis.

8. Βασιλεῦ, τὸ πὰν δεσπόζων,
Δωρεὰν τοὺς πάντας σώζων!
Ῥῦσαί με, ὦ οὕτω σώζων!

---

*) Hanc Hildneri interpretationem, de qua infra sermo erit subieci candido iudicio Voigtii, collegae doctissimi quem linguae Neograecae novi peritum. Nec defuit iudicis assensus atque laudatio. Deprehendit tamen in Stropha secunda sphalma procul dubio typographicum. Legitur in Tholuckii Ephem. πόσος τρόμος δὰ πιάσει et qui Hildneri carmen glossis adspersit illud δὰ pro vetere ἔνθα positum esse opinatus est. Sed extra dubitationis aleam positum est Hildnerum scripsisse: θὰ πιάσει.

9. Recordare, Iesu pie, Quod sum causa tuae viae: Ne me perdas illa die.	9. Ἰησοῦ μοῦ, ἐνθυμήσου. Ἤμουν τέλος τῆς ζωῆς σου. Λύτρωσόν με τῆς ὀργῆς σου.
10. Quaerens me sedisti lassus. Redemisti crucem passus: Tantus labor non sit cassus.	10. Ἤσουν κεκοπιασμένος, Δι' ἐμὲ, κ' ἐςαυρωμένος. Κόπος μὴ ματαιωμένος!
11. Iuste iudex ultionis, Donum fac remissionis Ante diem rationis.	11. Πρὸ τῆς κρίσεως, Κριτά μου, Πλῦνον τ' ἀνομήματά μου, Ἐλεήμων Λυτρωτά μου.
12. Ingemisco tanquam reus, Culpa rubet vultus meus: Supplicanti parce Deus.	12. Ἔνοχος ποινῆς ςενάζω, Κατηφὴς ἐρυθριάζω, Καὶ, ἱλάσθητί μοι, κράζω.
13. Qui Mariam absolvisti, Et latronem exaudisti, Mihi quoque spem dedisti,	13. Ἔδειξες εἰς τὴν Μαρίαν, Κ' εἰς φονέα εὐσπλαγχνίαν. Προσδοκῶ κ' ἐγὼ ὁμοίαν.
14. Preces meae non sunt dignae, Sed tu bonus fac benigne, Ne perenni cremer igne.	14. Φαύλη εἶν' ἡ δέησίς μου, Σὺ δὲ ἔσο ἡ ἐλπίς μου, Κ' ἡ ἐξ ᾅδου λύτρωσίς μου,
15. Inter oves locum praesta, Et ab hoedis me sequestra, Statuens in parte dextra.	15. Βάλε μὲ 'στὰ πρόβατά σου, Κι' ὄχι εἰς τ' ἀριςερά σου, Μᾶλλον δὲ 'στὰ δεξιά σου.
16. Confutatis maledictis, Flammis acribus addictis; Voca me cum benedictis.	16. Ὄχι 'στοὺς κατηραμένους Ἀπὸ δὲ μεμαυρυσμένους, Ἀλλ' εἰς τοὺς εὐλογημένους.
17. Oro supplex et acclinis, Cor contritum, quasi cinis: Gere curam mei finis.	17. Δέομαί σε, τὸν Κριτήν μου, Τέφραν βλέπεις τὴν ψυχήν μου· Σωσόν με στὴν τελευτήν μου!

18. Lacrimosa dies illa,
Qua resurget ex favilla,

Indicandus homo reus:
Huic ergo parce Deus!
Pie Iesu Domine
Dona eis requiem.
Amen.

18. Ὦ ἡμέρα θρήνου πλήρης.
Πάντας νὰ κριθοὺν ἐγείρεις.
Χάριν δεῖξε, ὅςις κρίνεις,
Ἀντὶ τῆς δικαιοσύνης.
Ἴησοῦ καλὲ Ποιμὴν
Δὸς ἀνάπαυσιν ἡμῖν.
Ἀμήν.

V.

1. Tag des Zorns, du Tag der Fülle
Kehrst die Welt in Staubgerülle —
So zeugt David und Sibylle.

2. Welch Entsetzen bei der Kunde:
Dass der Richter hommt zur Stunde
Markdurchschneidend Schwert im Munde. *)

3. Die Posaun' im Wundertone
Dröhnend beut sie hin zum Throne,
Was nur in den Gräbern wohne.

4. Tod und Hölle bebt! die Fluren
Regen sich von Creaturen
Die herauf zur Antwort fuhren.

5. Und ein Buch wird aufgeleget,
All' es eingeschrieben träget,
Um die Gott Gericht geheget.

VI.

1. David und Sibylla spricht:

Erd und Himmel bleiben nicht
Wenn der jüngste Tag anbricht.

2. Schrecklich wenn es heisst: Genug!
Des Gerichtes Stunde schlug.

Nun vorbei mit Lug und Trug.

3. Der Posaune Wunderton
Sammelt alle Todten schon

Vor des Weltenrichters Thron.

4. Tod du bebst! Rings auf der Flur
Geht zum Spruch die Creatur
Die aus ihren Grüften fuhr.

5. Dann ein Buch wird aufgelegt
Das die Namen alle trägt

Um die Gott Gericht gehegt.

---

*) Apoc. XIX, 15.

6. Dass vom Thron er Urtheil fälle,
Tritt das Heimlichste in's Helle:
Ungerächt bleibt nichts zur Stelle.

7. Find Elender, ich Entschuldung
Einen Anwalt für Verschuldung,
Wo Gerechte flehn um Duldung?

8. König schrecklicher Gewalten,
Frei ist deiner Gnade Schalten,
Gnadenquell lass Gnade walten!

9. Auch für mich, o Iesu milde
Tratst du in der Sünder Gilde —
Sei mir jenen Tag zum Schilde!

10. Hast dich müd um mich gegangen,
Hast am Kreuz für mich gehangen,
Nicht umsonst sei Müh' und Bangen.

11. Richter der gerechten Lohnung,
Gnade schenke mir und Schonung,
Eh' zerfällt des Leibes Wohnung.

12. Ach vor Scham muss ich erröthen,
Schuldbeladen vor dich treten,
Reuig: Sei mir gnädig! beten.

6. Wenn die Welt dem Richter steht
Wird das Heimlichste erspäht
Ungerochen nichts entgeht.

7. Wen ruf ich mir dann zur Hut,
Wer macht meine Sache gut,
Wo Gerechten sinkt der Muth?

8. König, schrecklich wunderbar
Gnade schenkst du deiner Schaar
Gnädig nimm auch meiner wahr!

9. Auch für mich, o Iesu mild,
Warst zu leiden du gewillt —
Den Tag sei mir Sonn und Schild!

10. Gingst für mich voll Liebes-Drang
Zu des Kreuzes Marterbank,
Nicht verloren sei dein Gang.

11. Richter auf gerechtem Thron,
Tilge meine Schuld hier schon,
Eh' des Zornes Tage drohn.

12. Scham mir im Gesichte steht,
Reue durch die Seele geht,
Gnade! lautet mein Gebet.

13. Du der frei sprach einst Marien
Und dem Schächer noch verziehen,
Hast auch Hoffnung mir verliehen.

14. Zwar mein Flehn ist zu geringe,
Deine Huld alleine bringe,
Dass mich Satan nicht verschlinge.

15. Wollst mich von den Böcken trennen,
Und den Schafen zuerkennen,
Platz zu deiner Rechten gönnen.

16. Wenn Verfluchte in dem Sprühen,
Grimmer Lohe peinlich glühen,
Sprich: Du sollst zum Himmel ziehen.

17. Sieh ich flehe so demüthig,
Aus dem Staube ehrerbietig:
Machs mit meinem Ende gütig.

13. Du der frei sprach einst Marien
Und dem Schächer noch verziehn,
Hast auch Hoffnung mir verliehn.

14. Zwar mein Flehn es nicht erringt,
Deine Huld alleine bringt,
Dass die Glut mich nicht verschlingt.

15. Von den Böcken lass nich gehn
Dahin wo die Schafe stehn,
Und zur Rechten Platz mich sehn.

16. Wenn Verfluchte in dem Sprühn,
Grimmer Lohe peinlich glühn,
Sprich: Du sollst zum Himmel ziehn.

17. Sieh zerknirschten Herzens mich,
Sieh voll Aengsten schreie ich:
Meiner Seel' erbarme dich!

VII.

Translatio Domini ab Seld.

1. Zorn und Zittern bange Klag' ist,
Wenn der letzte aller Tag ist,
Wie die alte heil'ge Sag ist.

2. Welches Schrecken überfällt dann,
Wenn der Richter klagt die Welt an;
Jeder Lug und Trug zerschellt dann.

3. Und mit mächtiger Betonung
Dröhnet durch der Gräber Wohnung
Dann der Ruf zur Sündenlohnung.

4. Tod und Schöpfung füllt Erstarrung,
Wenn in Richterspruchs Erharrung
Leichen zieh'n aus Gruftumbarrung.

5. Wenn das Buch der ew'gen Wahrheit
Kündet dann in nackter Barheit
Unsrer Sündenmenge Klarheit;

6. Und vor seines Blickes Richtung
Lug wird offenbar und Dichtung,
Wer entgeht dann der Vernichtung?

7. Welchem Schützer dann vertrau ich,
Und auf welche Wohlfahrt bau ich,
Da nicht einen schuldlos schau ich?

8. Herr in deiner hehren Hoheit,
Zu begnaden ist dir Frohheit,
O vergieb der Sünden Roheit.

9. Frommer lesu deine Weihung,
Und des alten Bund's Erneuung,
Schaff' an jenem Tag Verzeihung.

10. Ach um mich so mühsam warbst du,
Und für mich am Kreuze starbst du,
Todes Macht dadurch verdarbst du.

11. Richter jeder Rechtsverhöhnung,
Gnadenvoll schaff' mir Versöhnung,
Vor dem Tag der Sündenlohnung.

12. Schuldbewusst und reuig litt ich,
Und mit Schaamerröthen bitt ich,
Decke mich mit deinem Fittig.

13. Gabst Marien mild Vergebung,
Stilltest selbst des Schächers Bebung,
Mir auch gab dein Wort Erhebung.

14. Nicht auf unwerth Bitten bau ich,
Aber deiner Huld vertrau ich,
Dass des Vaters Antlitz schau ich.

15. Wirf mich nicht zu Böcken grimmig,
Zu den Schafen hold bestimm' mich,
Und an deine Rechte nimm mich.

16. Nicht verdamme, übe Schonung,
Wahr mich vor der Hölle Lohnung,
Nimm mich auf in deine Wohnung.

17. Tief zerknirscht in Asche heb' ich,
Auf zu dir die Hände heb' ich,
Herr dir sterb' ich und dir leb' ich!

Venimus ad eum hymnum qui uno omnium consensu sacrae poeseos summum decus et ecclesiae latinae κειμήλιον est pretiosissimum. Nam etiam illi quibus latini ecclesiae hymni prorsus ignoti sunt hunc certe norunt et si qui inveniuntur ab humanitate tam alieni ut carminum sacrorum suavitatem nihil omnino sentiant, ad hunc certe hymnum, cuius quot sunt verba tot pondera, immo tonitrua, animum advertunt. In quem quid sit, quod omnium oculos convertat, facile intelligitur. Primum enim ipsum carminis argumentum tale est ut illud quasi arrectis auribus nemo non audiat. Rex quidam Bulgariae quum Christum extremum iudicium de mortuis et vivis habentem in pictura conspiceret, ea ipsa re ita tactus atque commotus esse perhibetur ut illico religionem Christianam amplecteretur: quid igitur mirum quod hymnus noster, cum extremi iudicii imaginem tam vere depingat, ut tuis tibi oculis intueri videaris, etiam nunc homines Christianos totos ad se rapiat et in summam excitet admirationem? Profecto carmen ita est comparatum ut Christum in throno sedentem eiusque terribili voce coelum et terram concussam conspicere, ut tubae vel sepulcra recludentis et mortuos resuscitantis miros sonos audire, denique ut temetipsum quasi per aerem rapi et conscientiae terroribus actum divinam gratiam cum toto mundo implorare tibi videaris. Porro quis est qui non sentiat, quanta maiestas ex lingua latina (cuius quidem haec indoles propria est) hymno accedat, quam apte totum carmen concinnatum sit, quam bene rhythmicae rationes argumento conveniant, quam mirabiliter et quasi fluctuantis maris in modum versus ferantur, denique quantum hymno ex ternaria in quaque stropha vocum similitudine et dignitatis et gravitatis nascatur.*) Ex his omnibus satis, opinor, apparebit qui factum sit ut hunc hymnum quotquot Christi nomen gerunt et noverint et admirentur, nec ea tantum quae prosae genitrix veneranda est ecclesia, sed etiam evangelica suis honoribus omni tempore dignum censuerit. Inde etiam factum est, ut carmen homines christiani in pium usum variis modis nullo non tem-

---

*) „Dessen dreifacher Reim wie mit drei Hammerschlägen die tiefste Seele zittern macht.“ — Guericke in Hist. Eccl. Tom. I. p. 534. (Ed. quinta).

pore adhiberent, sed etiam quicunque non nomine sed re erant poetae exemplo sibi proponerent et in suos usus convertere studerent. Sic in Iustini Kerneri noto poëmate (Die wahnsinnigen Brüder) quatuor fratres impii qui ad sacra irridenda aedem ingressi erant hymno nostro puncti in meliorem se frugem recipiunt, et, ut alterum exemplum afferam, Göthius Margaretam in ecclesia cathedrali huius Sequentiae quasi fulminibus tactam facit et conturbatam. Denique ex eadem carminis praestantia fluxit, quod permagnum numerum cum eorum qui in linguam vernaculam diligentissime transtulerunt tum eorum qui in eo exponendo et illustrando accuratius versati sunt, nactum est: qua quidem in re Germania nostra procul dubio plurimum operae collocavit et maximam laudem sibi comparavit. Ut eos qui in hoc genere maxime excelluerunt, nominatim proferamus, primo loco Mohnikius et Lisco collocandi videntur: quorum ille, praematura morte literis ereptus, doctissimam de hymno commentationem scripsit, hic fere omnes quae exstant prosae versiones accuratissime collectas cum in lucem ediderit optime meritus est. Addas quae scripsit G. W. Finkius in Encyclopaedia quae vocatur Erschii et Gruberi: quorum virorum disputationibus liceat nostram adiungere commentationem, quam habes in Tholuckii Ephemeridibus theologico-literariis. *)

Sequentiae qui sit auctor quaestionem valde implicitam ac paene indissolubilem etsi huc non pertineat tamen attingamus oportet: quoniam, cui aetati carmen tribuendum sit, nobis definiendum est. Iam vero nostratium de Sequentiarum natura elucubrationes nobis luce clarius ostendunt, ne uno quidem verbo illorum opiniones defendendas esse qui poema supra scriptum ante saeculum XIII. compositum esse censent. Ipsius nimirum carminis natura indicat, illud multo magis post quam ante Thomae Celanensis aetatem in lucem prodiisse. Dein id quoque minime praetermitti debet, quod iam a ca-

*) Gottl. Christ. Friedr. Mohnike's Kirchen- und literarhistorische Studien und Mittheilungen 1. Bd. 1. Heft. Beiträge zur alten kirchlichen Hymnologie. Stralsund 1824. I. Thomas von Celano oder Geschichte des kirchlichen Hymnus Dies irae dies illa. — Encyclopädie von Ersch und Gruber. Sect. I. Bd. 16. S. 7—10. Thomas von Celano v. G. W. Fink. — H. A. Daniel. Eine neue Uebersetzung des Dies irae, dies illa. Tholucks Litt. Anz. 1839. No. 67. 68. — Dies irae, Hymnus auf das Weltgericht, als Beitrag zur Hymnologie herausgegeben von F. G. Lisco. Berlin 1840. — Stabat Mater, Hymnus auf die Schmerzen der Maria. Nebst einem Nachtrage zu den Uebersetzungen des Hymnus Dies irae. Zweiter Beitrag zur Hymnologie her. von Friedr. Gust. Lisco. Berlin 1843.

tholicis scriptoribus inculcatum est, in veteri ecclesia Missis pro defunctis Sequentiam nullam insertam fuisse quippe quod canticum esset exultationis et concelebrationis Dei, alterumve Alleluia. Ita Bona Cardinalis haec habet: „Notat Petrus Cirvelus in Exposit. Missalis lib. II. c. 115. improprie dici Sequentiam in Missis Defunctorum quia hoc officium nec Alleluia nec Sequentiam debet habere quae sunt cantica laetitiae; — — atque inde deducitur hanc nulli antiquorum tribuendam esse sed alicui recentiori cum ritus ecclesiastici mutari coeperunt.“ Accedit quod F. Wolfius hos versus non Sequentiae indolem prae se ferre affirmat sed Tractus: *) certe hoc constat non nisi posteriore aetate qua proprium Sequentiarum consilium iamiam obsolevit, hunc cantum usurpari et divulgari potuisse. Sin vero quispiam dicat carmen antequam usu ecclesiastico consecraretur compositum esse; videat an verisimile sit talem thesaurum diu occultatum latuisse, vel aliud exemplum in medium producat, ab ecclesia carmen multo serius quam ab auctore conditum esset, esse receptum. Prima vero Prosae mentio loco fit illo notissimo Bartholomaei Pisani († 1401.) in Libro Conformitatum: „Locum habet Celani de quo fuit frater Thomas qui mandato apostolico scripsit sermone polito legendam primam beati Francisci et prosam de mortuis quae cantatur in Missa Dies irae dies illa etc. dicitur fecisse.“ Neque id hac in re negligendum esse mihi videtur, quod textus tunc in ecclesia usitati eandem praebent initii rationem quam hodiernus. Sequenti saeculo nota illa nobis occurrit qua Sixtus a Siena in Bibl. Sancta de carminis praestantiam detractare conatus est. „Haec Augustinus ad cuius sententia perspexisse videtur auctor eius inconditi Rhythmi quem ecclesia in sacris defunctorum mysteriis decantat: Liber scriptus proferetur, In quo totum continetur Unde mundus iudicetur.“ Praeterea id, quod in omnibus Italicis Missalibus, quotquot inspicere potui, totus hymni textus fere ad verbum idem firmissimus ac certissimus legitur, scripturam ab ecclesia receptam primariam fuisse magis atque

---

*) p. 291. Dies irae ist eigentlich ein Tractus und daher nicht aus dem Responsoriengesang hervorgegangen; er besteht aus dreizeiligen schon gleichmässiger gebauten Strophen, die z. B. nach dem Graduale Romanum (Venetiis ap. Aug. Gard. 1591. fol. 205. r.) nach vier verschiedenen Chorälen gesungen werden und zwar nach folgender Anordnung:

Strophe	1 – 2	7 – 8	13 – 14	nach einem Chorale
	3 – 4	9 – 10	15 – 16	nach dem zweiten
	5 – 6	11 – 12	17 —	nach dem dritten

und 18 – 19 nach dem vierten.

magis comprobat ac confirmat. Is autem qui canticum: Dies irae in Germanicis, Gallicis, Anglicis Missalibus ante saeculi XV. finem vel saec. XVI. initia editis investigaret, praemio dignissimus videtur. Immo illo ipso tempore hymnus tam raro reperitur ut non prius quam Missale Romanum omnibus ecclesiis praescriberetur, in his regionibus esset receptus. *) His igitur omnibus comprehensis satis certe concludere licet, auctorem Italum hymnumque ipsum ab ecclesia ad XVI. saeculum usque non ubique esse sancitum. Atque Thomam a Celano carmen cecinisse quum prorsus evidenter demonstrari nequeat, tamen haec opinio maxime probabilis videtur esse eamque iure Mohnikius, Rambachius, Finkius ac Lisco sequuntur. Habes pro hac sententia testimonium vetustissimum Bartholomaei Pisani, habes vituperium Sixti Senensis, quod odio Praedicatorum in fratres Minores bene congruere videtur. Neque ingenium et mores Thomae qui ex historia constant carminis indoli repugnant. Itaque quum Missalia Ordinis S. Francisci pervulgatissima essent in Italia, hanc sequentiam eodem modo qua prosam: Stabat mater transmigrasse ad totam Italiam, dein, ad orbem Christianum non est quod dubitemus; confer praeterea commentationem, a viris doctis adhuc non laudatam, ad quam nec mihi aditus patebat: Giornale de Litterati d'Italia Tom. XIII. Artic. 11. Scio tamen in hac quoque dissertatione carmen Thomae esse adscriptum. Igitur quod ad auctorem, spectatissimorum virorum sententiam libenter probo: quod ad textus primitivi rationem ab iis discedo. Utrumque enim carmen et marmoris Mantuani et Haemmerlinii, (cf. sub I. et II.) textu ab ecclesia probato opinantur vetustius. Primum quid de priore illa cantilena censuerit Mohnikius audiamus: „Es frägt sich aber, wie lautete denn der Hymnus ursprünglich? Was hatte er nicht, was sich in dem seit wenigstens dreihundert Jah-

*) In Missalibus Bibliothecae manuscriptis quae perlustravi unum mihi Prosam praebuit Missale monasterii Tegernseensis anno 1499 exaratum (Cod. 17.) Praeterea investigavi in Missali Brandenburgensi et Havelbergensi. Ut refert Mohnikius, Rambachius invenit Sequentiam in Officio Defunctorum Hammoniensi, quod tamen saeculum decimum quintum haud superare ipse suspicatur. Porro in tribus dioeceseos Suerinensis Missalibus Mohnikius Prosam desideravit. Addo alia e. g. Moguntinum, 1482 Frisingense 1487, Eichstaedtense 1487, Pataviense 1491, Cisterciense 1504, Pragense 1507, Mindense 1513, Numburgense 1517, Praemonstratense 1530. Accedit quod summi ponderis est. Libri Clichtovaei, Adelphi et Torrentini omnes continent Prosas quae tunc temporis in Germania, Gallia, Hungaria erant divulgatiores: sed nullus ex tribus libris Thomae carmen exhibet.

ren kirchlich gewordenen Texte findet? Oder enthielt der Urtext auch noch Manches, was man jetzt in dem Kirchentext der Sequenz vergeblich sucht? Die von Rambach, so viel ich weiss, zuerst nachgewiesene Nachricht, welche sich in einem alten Königsberger Gesangbuche *) findet, nämlich die: „dass diese alten Reime bei einem Crucifix zu Mantua in S. Francisci Kirche gefunden würden," gab der Hoffnung Raum, dass der Urtext wohl ausgemittelt werden könne, falls die das Lied aufbewahrende Platte (dass es eine Marmorplatte ist, werden wir bald sehen) in der gedachten Kirche sich bis auf unsere Zeit noch erhalten hätte; denn es ist wohl mehr als wahrscheinlich, dass diese Platte, deren Alter sicher höher denn dreihundert Jahre hinaufgeht, den Urtext des Liedes liefert. Zufälligerweise befinde ich mich im Besitze einer schon im siebenzehnten Jahrhundert genommenen Abschrift von dieser Platte: — — (Sequitur textus a nobis supra sub I. propositus. Inscriptum erat: Meditatio vetusta et venusta de novissimo Iudicio, quae Mantuae in aede S. Francisci legitur). — Der so eben mitgetheilte Text des Hymnus steht in einer in meinem Besitze befindlichen handschriftlichen Sammlung, Todesgedanken überschrieben, deren Inhalt ein in der Stralsundischen Stadtgeschichte sehr bekannter Mann, Christian Ehrenfried Charisius, Bürgermeister zu Stralsund, im Jahr 1676 zu seiner eigenen Erbauung theils selbst abgefasst, theils aus andern Erbauungsbüchern seiner Zeit zusammengetragen hat. Ob er das Lied aus einem zu seiner Zeit schon gedruckt vorhandenen Buche, oder aus einer ihm zum Gebrauch gestandenen handschriftlichen Quelle genommen hat, darüber sagt Charisius kein Wort; er selbst war auf seinen Reisen nicht bis nach Italien gekommen, wohl aber hatte ein um einige Jahrzehende früheres Mitglied des Stralsundischen Magistrats, der Rathsherr und nachherige Bürgermeister Nicolaus von Elver, in seinen Jünglingsjahren Italien und Frankreich bereist, und möglich wenigstens ist es, dass dieser während seines Aufenthalts zu Mantua sich eine Abschrift des Liedes genommen hatte, und dass diese Abschrift in die Hände des, wie es seine hinterlassenen zahlreichen Collectaneen beweisen, auch als Sammler von mancherlei frühern Notizen

*) New Preussisches vollständiges Gesangbuch Lutheri und anderer geistreicher Männer, sambt den Fest-Begräbniss-Liedern und Kirchen-Collecten, für die Kirchen, Schulen und Häuser im Herzogthumb Preussen etc. Mit einer Vorrede H. D. Iohann Behmen, weiland wolverdienten Preuss. Hoffpredigers. Zu Königsberg druckte und verlegts Iohann Reussner. Anno 1650. 8. S. 360. Supra varias lectiones huius Cantionalis Regiomontani in notis dedimus.

und Urkunden ungemein mühsam und umsichtig gewesenen Charisius gekommen war. Es kann indess auch leicht sein, dass in irgend einer alten Reisebeschreibung von Italien aus dem sechzehnten und siebenzehnten Jahrhunderte das Lied nach der Mantuanischen Marmorplatte schon gedruckt steht; die Kunde von dem Dasein dieser Platte war wenigstens schon im Jahre 1643 dem Herausgeber des oben genannten Königsberger Gesangbuchs geworden. Reyssler sagt in seiner bekannten Reisebeschreibung, welche viele Inschriften enthält, von dieser Platte kein Wort, auch habe ich ihrer in andern ältern und neuern Reiseberichten aus Italien nicht erwähnt gefunden. — Bei diesem Mangel irgend eines Gewährmannes kann ich also auch nicht das Mindeste über das muthmassliche Alter dieser Platte sagen; aus innern Gründen scheint es mir aber nicht zweifelhaft zu sein, dass sie sehr alt ist, und dass der auf ihr befindliche Text unsers Liedes der Urtext ist, oder demselben doch am nächsten kommt. Wenn man geneigt ist, zu vermuthen, dass die Platte schon früher verfertigt worden sei, als der Hymnus kirchliche Auctorität erhielt, so liegt der Gedanke nicht fern, dass der ursprüngliche Text zur Inschrift wird gewählt worden sein. Wäre diese Inschrift aber gemacht worden, wie der Hymnus schon allgemein anerkannte kirchliche Auctorität als Sequenz bei dem Feste aller Seelen und auch wohl bei der Todtenmesse überhaupt erhalten hatte, so würde er sicher in derjenigen Gestalt, in welcher die Kirche sich seiner bediente, eingegraben worden sein. Gegen den Schluss des vierzehnten Jahrhunderts fing der kirchliche Text sich aber schon mit den Worten: „Dies irae, dies illa“ an, mithin ist es wahrscheinlich, dass das Alter der Platte höher hinaufreicht. Des Dichters frommer Zweck bei dem Liede war wohl kein anderer gewesen, als durch die Betrachtung und Schilderung des Weltgerichts und der Schrecknisse desselben sich und Andere zu einem bussfertigen Wandel zu erwecken. Mit dieser Absicht stehen die beiden Doppelstrophen zu Anfange, welche in dem Kirchentext fehlen, in der innigsten Beziehung, so wie auch die in dem kirchlichen Text gleichfalls weggelassene Schlussstrophe deutlich hierauf hinweist. Was für ein Grund aber die Kirche, welche durch die Aufnahme des Liedes zum liturgischen Gebrauche doch nichts Anderes beabsichtigte, als was der Dichter selbst gewollt hatte, leiten mochte, diese Anfangsstrophe und die die zehn Doppelstrophen des Liedes beschliessende einzelne Endstrophe wegzulassen, ist jetzt schwerlich auszumachen; vielleicht schien dem Ueberarbeiter der Anfang: „Dies irae, dies illa“ für den kirchli-

chen Gebrauch feierlicher und würdevoller zu sein, als der in den vorhergehenden Strophen enthaltene Ton der ruhigen Contemplative, vielleicht mochte auch bloss eine Abkürzung des Liedes der Grund zur Weglassung jener Strophen sein. So wie es auf der Marmorplatte zu Mantua beginnt und schliesst, scheint das Lied aber wirklich erst völlig geändert zu sein, statt dass es, der offenbar neu hinzugekommenen Schlussstrophen hier nicht zu gedenken, in dem kirchlichen Texte Manchem etwas zu stürmisch zu beginnen scheinen könnte. Erst wenn die Worte: „Dies irae, dies illa" u. s. w. vorangegangen sind, erhält die Strophe: „Dies irae, dies illa," wenigstens wie es mir scheint, ihre rechte Stelle und wahre Bedeutung. Die einzelnen abweichenden Lesarten der Mantuanischen Marmorplatte sind wenigstens von der Art, dass sie insgesammt denen in dem gewöhnlichen Texte sich zur Seite stellen können, einigen möchte wohl der Vorzug nicht streitig zu machen sein. Mit demjenigen Grade von Ueberzeugung, mit welchem man über Dinge dieser Art reden kann, halte ich also dafür, dass der Mantuanische Text des Liedes der Urtext ist, wiewohl es auch mir nicht hat entgehen können, dass die vier Anfangsstrophen vielleicht späterhin könnten hinzugedichtet worden sein, was mir jedoch aus den oben angeführten Gründen nicht wahrscheinlich ist; auch weiss man bei dieser Annahme den gleichfalls abweichenden Schluss sich nicht wohl zu erklären." Ego vero in his vim probandi invenio nullam. Quo anno illa inscriptio (quam in fabularum regione versari dicent sceptici *) confecta sit nescimus; canticum ecclesiae iam circa annum 1400 incepisse, certissimo certius est. Nonne simpliciter id sequitur, quod ne caecum quidem fugit: textum Mantuanum seriore aetate confectum. Quod ad scripturae discrepantiam, Mohnikium in laudibus suis Mantuanis non turbamus: poetam vero scripsisse perspicue t e s t e P e t r o et postea hanc lectionem abiisse in obscurius illud et difficilius: t e s t e D a v i d, credat Iudaeus Apella. Sed etiam addamus argumenta. Quatuor illae priores strophae poetico numero carent asperioremque ostendunt modum quam quae sequuntur. Stropha tertia ex prima Thomae misere con-

---

*) Luce meridiana clarius est, Charisium carmen suum descripsisse ex Florilegio Magno Francoft. ad Moenum 1621 p. 1562. Ibi enim sine titulo sive inscriptionis Mantuanae (si quae est) mentione carmen Charisii invenies. Addamus locos in quibus a textu supra proposito discrepat Florilegium 1. Q u a e s o o m n i a. 2. A h q u i d. 4. a t e p o s c e t r a t i o n e m. 5. r e m i s s i o n e m. 6. e t m a l i. 15. t e s t e D a v i d. 23. q u a m r e s. 33. v i x i u s t u s. 38. q u o d s u m. 40. s e d i s t i. 46. v e r e r e u s. 57. s t a t u e n s m e i n.

suta et recocta, Str. III. et IV. displicent ac propter ieiunam dogmatum enarrationem et terminos scholae magis clandicare quam cantare videntur. Valde autem errant ii, qui dicunt verba: dies illa necessitate quadam ad antecedens quoddam esse trahenda. Ne afferam locum Sophoniae c. 1. (quamquam hoc certe debellatum est) formula Dies irae quam solam spectat pronomen illa, ita erat usitata et omnibus nota si de rebus novissimis sermo fiebat, ut nullo indigeret interpretationis additamento. Ita Adamus in Sequentia: Laudes crucis canit: cum dies erit irae nobis confer et largire sempiterna gaudia. *) Nosmet igitur arbitramur Mantuanam illam Meditationem carmini, quatenus sit ab ecclesia sancitum nihil aliud nisi amplificationem magis, ut ita dicam subiectivam afferre eamque ob causam nihil in Sequentiae huius textu constituendo valere. **)

De altero veteri textu Haemmerlini (II.) Mohnikius haec prodit: Unter den Hottingerschen Handschriften auf der Carolinischen Bibliothek zu Zürich finden sich auch einige Gedichte, welche der schon oben genannte, anfänglich zu Gottlieben, einem Schlosse des Bischofs von Costanz, darauf zu Costanz selbst, und endlich zu Luzern eingekerkert gewesene Felix Hämmerlin (Malleolus), († c. 1457) gewesener Probst zu Solothurn und Chorherr, und zwar Cantor an dem grossen Münster zu Zürich, während seiner Gefangenschaft gedichtet

---

*) Adde II. Tim. IV, 8.: Reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Hieronym. ad Heliodor. veniet dies illa, veniet, in qua corruptum hoc et mortale induet incorruptionem. Bernardus sup. Cantic. Veniet dies illa in qua plus valebunt pura corda quam astuta verba.

**) Finkius l. l. „Hätte es mit dieser Platte seine völlige Richtigkeit, so würde sie fast unbezweifelt den Grundtext enthalten. Wie hätte man sich sonst wohl in einer Kirche und noch dazu in einer Kirche des heiligen Franz Abweichungen vom gewöhnlichen Kirchentexte erlauben sollen? Auch würde das Alter der Platte (?) dieser Meinung nicht entgegen sein. Aus dem so gestellten Gedicht sieht man augenscheinlich genug, dass es in dieser Gestalt seines betrachtenden Tones wegen mehr für stille als für öffentliche Andacht geeignet ist. Nun scheint es denkbarer, dass ein frommes Gemüth durch die Trefflichkeit des Gedichtes veranlasst wurde, es für einen kirchlichen Gebrauch umzuwandeln; wenigstens dürfte es nicht leicht Jemandem eingefallen sein, eine für das Haus gemachte Veränderung in einer Kirche in Stein hauen zu lassen.“ Sed viam, quam ecclesia in Missali et Breviario constituendo ingressa est et semper tenuit Vir doctus praetermisit, ne dicam ignoravit. Contra plurima docent exempla, cantica ecclesiae in privatum usum esse mutata et accommodata.

hat, und unter diesen Gedichten ist auch unsere Sequenz, aber mit bedeutenden Abweichungen, sowohl in einzelnen Worten, als in ganzen Strophen, von der Recension des römischen Missals, welche letztere natürlich die geltende geworden ist. Leonhard Meister hat in seinem Leben des Felix Hämmerlin in den von ihm herausgegebenen „Berühmten Zürichern“ einige dieser Lieder mitgetheilt, und namentlich S. 65 bis 67 auch unsern Hymnus; es ist aber entweder die Hottingersche Handschrift sehr schlecht, oder Meister hat auf die Entzifferung derselben sehr wenig Mühe verwandt, denn mehrere der aufgenommenen Lesarten sind völlig falsch, ja sogar sinnlos, wie das oben gelieferte Variantenverzeichniss ausweist. Der Schluss, den Leonhard Meister, dem, wie aus der Art, wie er von dem Hymnus spricht, zu schliessen ist, derselbe bis dahin, dass er ihn unter den Hämmerlinschen Gedichten fand, völlig unbekannt gewesen sein muss, macht: Felix Hämmerlin sei der Verfasser desselben, ist viel zu voreilig, denn alsdann müsste das Lied erst in der Mitte des funfzehnten Jahrhunderts gedichtet worden sein, wogegen, wie schon oben bemerkt ist, frühere Erwähnungen desselben streiten. Da der Hämmerlinsche Text als eine ganz verschiedene Recension angesehen werden kann, so darf er hier nicht fehlen.“ Nemo non videt strophis quae ecclesiasticum carmen excedunt nihil inesse nisi languorem ac priorum versuum repetitionem. Ecclesiam Haemmerlinum quoque in scriptura prosae suae definienda minime in auxilium vocasse, infra ut spero luculenter evincam.

Ut hodie iubet ecclesia Romana, canitur grandis illa de extremo iudicio Sequentia in Commemoratione Omnium Fidelium Defunctorum: alias in missis pro defunctis ad libitum sacerdotis. Missa illa vero pro mortuis (ab Introitu Requiem dicta) cum persaepe modis musicis apud Catholicos exprimi soleat id summo carmini contigit quod gloriam eius haud minus adauxit, ut summa artis musicae lumina laudatissimam prosam ingenii sui radiis collustrarent. Sufficiat nominare illum, qui ipse in Missa de Requiem mira tuba miros spargebat sonos, Amadeum Mozartium. *) Ne plebi praeclarissi-

*) De modorum compositionibus, nostro carmini adaptatis adeas huius rei iudicem candidum et peritum G. W. Finkium in commentatione inserta ephemeridibus theologicis quae sub H. G. Tzschirneri auspiciis quondam in lucem prodierunt (Magazin für christl. Prediger 1826. Tom. IV. p. 59 sqq.). Porro Liscovium l. l. p. 146 sq. De Mozartii opere haec refert: Ein Freund von mir, ein inniger Verehrer Mozarts, schreibt mir über den Schluss des Requiems folgendermaassen: Ich wüsste nicht, was mich je mächtiger ergriffen

mus cantus delitesceret, in vernaculum sermonem translatus saepe occurrit in Catholicorum hymnariis, populi usibus accommodatis. Neque protestantium Cantionalia ipsum spreverunt. Omnino nullum novi carmen, in quo tam diligenter atque indefesse sudaverint interpretes. Lisco in libro saepius commemorato enumerat translationes quadraginta quatuor. Accesserunt in appendice praeclari libri quem hoc anno edidit (Ueber den Hymn. Stabat Mater) septemdecim: neque his mare exhaustum credas. Nam unus ex poetis, quorum mentionem iniicit Liscovius, Robertus Lerke (qui praeter proprios foetus nullam interpretationem adhuc vidisse nude profitetur) in libro typis impresso Monachii 1842 prosam non semel sed duodecies Germanicam fecit. Sed magis evomuit atque ebulliit versiones quam subtiliter atque artificiose effinxit. Ex sexaginta illis translationibus una est Gallica, una Neograeca, reliquae Germanicae. Ex omnibus vero nulla prorsus satisfacit et nulla ex illis, quas procul dubio posteri gignent, prorsus satisfaciet. Nam cantus Thomae non tantum verbis sed ingenio etiam et maiestate est latinissimus et ab alia quavis lingua alienus. Recte igitur in illas interpretationes cadit illud poetae: In magnis voluisse sat est. Quod attinet ad translationes germanicas ego primus, nisi fallor conatus sum servare literarum vocalium triplicem concentum: *) secuti sunt Lisco,

---

hätte, als die Composition dieser Zeilen von Lacrimosa an und steht mir da Mozarts liebes und kindliches Gemüth ganz vor Augen. — — Es beginnt das Lacrimosa in tiefster Zerknirschung auf den Knien, hebt sich mit dem resurget nach und nach empor und steigt mit iudicandus homo reus in den dringendsten Accorden, (mit gen Himmel gestreckten Armen), welche über dem reumüthigsten Geständniss seiner Sündhaftigkeit auch das parce involviren, selbst in den Himmel.

*) Daniel l. l. So viel treffliche Meister sich auch an der deutschen Fassung dieses strahlenden Kleinodes versucht haben, so haben doch weder sie noch Andre an ihrer Arbeit volle Genüge gefunden. Oft war man sich nicht recht bewusst, was noch vermisst werde, aber die Kraft und Würde des Originals schien sich oft vor allen Versuchen immer mehr in idealen Hintergrund zu ziehen. Die Ursache mag zum guten Theile in der Differenz der deutschen und lateinischen Sprache beruhen; dann ist es aber auch mit Bestimmtheit darin zu suchen, dass, so viel ich weiss, die so unübertrefflich gewählten Vokal-Assonanzen des Gigantenhymnus nicht beachtet sind. Hier liegt der Hauptschlüssel zu dem imposanten, auch ohne Musik musikalischen Werke. Das u in Vs. 2., das o in Vs. 3., der ergreifende Wechsel der a. und i — Assonanz in Vs. 9. muss in der Uebersetzung bleiben, wenn diese nicht völlig hinter dem Original zurückbleiben soll: wo möglich müssen in jedem deutschen Verse dieselben Vokale vorherrschen wie im Lateinischen. Die Schwierigkeit die-

Conard atque Anonymus. Novam viam ingressus est Crelle (Die Hymnen Dies irae und Stabat Mater deutsch Berlin, Reimer 1841). Habent in lingua germanica ὁμοιοτέλευτα quae vocantur debilia (Weibliche Reime), quia persaepe desinunt in E mutum, imbecillitatis quid et languoris, tremendae maiestati prosae minime congruum: quapropter Crellius ὁμοιοτελεύτοις utebatur fortibus vel masculis. Sed indicent ipsi lectores. Etenim excusat carminis dignitas singularis quod a solito more recessimus. Apposita est supra quarto loco versio Neograeca Hildneri. *) Sequitur altera germanica quae id eluctatur ut servet triplicem vocalium consonarum harmoniam. Sexta retenta vocalium trina serie, ὁμοιοτελεύτοις fortibus est composita. Agmen claudit translatio Domini ab Seld anno 1841 confecta: neque laude caret nova auctoris methodus quamquam in non nullis longe quaesita praebere et artificiose collecta ne dicam corrasa, (Grabumbarrung, Froheit etc.) ipse concedet. Neque tamen his prolegomenis non amplius lectorem moremur sed ad ipsam Prosam festinemus.

Stropha Prima. 1. Dies irae est dies illa quam norunt omnes sacrorum bibliorum periti. Act. XVII, 31. Prae ceteris accurate expressit poeta Sophoniam prophetam

---

ser Aufgabe an sich (man denke nur an unsere Armuth im n!) verbunden mit der Pflicht der möglichsten Treue, verkennt Niemand.

*) Cf. Ephemerides Theologicas Tholuckii 1842. No. 13. p. 103. 104. Hildnerus haec interpretationi suae praemittit: „Seit beinahe 12 Jahren bin ich hier in Syra als Missionar der Englisch-Bischöflichen Missionsgesellschaft angestellt, und habe mich in ihren Diensten seit jener Zeit unter andern, ja hauptsächlich, mit der Errichtung und obersten Leitung einer Schulanstalt für griechische Knaben und Mädchen beschäftigt. Ich hatte nun gerade die Revision eines Liederbüchleins für die griechische Jugend in Händen, als mir vom Jahrgang 1840 die 77ste Nummer Ihres litterarischen Anzeigers zukam, worin die neueste Uebersetzung des erwähnten Hymnus aufgenommen ist. Diese hat mich als eine vorzüglich gelungene ausnehmend angesprochen. Ich nahm um so mehr Interesse daran, als mir dieses mächtige Lied immer sehr theuer und werth gewesen, aber in noch höherem Grade geworden ist, seit ich es in Rom in der Sixtinischen Kapelle singen hörte. Es wurde daher der Wunsch in mir rege, dass doch auch von Jemand eine griechische Uebersetzung gemacht werden möchte, zumal da von guten geistlichen Liedern in dieser Sprache fast gar nichts existirt. Ich versuchte nun selbst, ob sich nicht der Anfang mit einiger Treue gut wiedergeben liesse. So entstand der erste Vers der ersten Strophe, wie sie inliegend angegeben ist. Endlich, da ich auch Niemand sah, der sich daran wagen würde, bekam ich Lust, mich noch weiter zu versuchen, und so ist die Uebersetzung entstanden, wie ich sie Ihnen hier inliegend überschicke."

capite primo: „Iuxta est dies Domini magnus, iuxta est velox nimis. Vox Diei Domini amara, turpiter ibi eiulabit fortis. **Dies irae, dies illa**, dies tribulationis et angustiae — dies turbae et clangoris.“ Conferas praeterea Adamum a St. Victore: *Quos tormento vis servare fac tormenta non sentire sed cum dies erit irae nobis confer et largire sempiterna gaudia.* Huc pertinet quoque versus a quibusdam S. Bernardo tributus: *Cum recordor moriturus Quid post mortem sim futurus Terror terret me venturus, Quem exspecto non securus. Terret dies me terroris, dies irae ac furoris, dies luctus ac moeroris, dies ultrix peccatoris, dies irae, dies illa.* Lud. *Dies irae, sc. impiis. Piis enim erit dies gratiae.* 2. Hämm. Lud. **cum fav.** Hanc saeculorum ruinam ardentissimis coloribus expingit Schillerus in fabula cui inscriptum est: Die Räuber. Dico somnium grande ac terrificum, quo scelus et pestis illa iudicii extremi poenas tremens praesentit ac praesentiendo desperat: *Da wars mir als sähe ich aufflammen den ganzen Horizont in feuriger Lohe und Berge und Städte und Wälder wie Wachs im Ofen zerschmelzen und eine heulende Windsbraut fegte von hinnen Meer, Himmel und Erde, — da erscholls wie aus ehernen Posaunen* etc. Haud scio an poeta maximus in his Thomae vestigia presserit. 3. Marm. Mant. **teste Petro**: idem legit auctor cantici Germanici: **Es ist gewisslich an der Zeit.** Cecinit enim: *Da wird das Lacen werden theur wenn Alles wird vergehn durchs Feur wie Petrus davon schreibet.* (II. Petr. III, 10. *et elementa solventur, terra autem et quae in ipsa sunt opera exurentur — coeli ardentes solventur et elementa ignis ardore tabescent.*) Fink.: *Dass der Mann, der das Gedicht in ein für öffentliche Andacht Bestimmtes veränderte, die vier ruhiger Betrachtung gewidmeten Einleitungstrophen (Marm. Mantuani) wegliess und gleich mit dem mächtig ergreifenden Dies irae, dies illa begann, giebt einen Beweiss, wie tief er das menschliche Gemüth kannte und das Haus von der Kirche zu unterscheiden wusste. Es hätte nicht schöner gedacht werden können. — Wenn die verschiedene Lesart in der ersten Strophe nicht zufällig entstanden, sondern wie es scheint, gleichfalls mit Vorbedacht gewählt ist, so giebt auch dieses einzige veränderte Wort einen abermaligen Beweis, wie sehr der Mann die Sache verstand. Denn der Apostel Petrus kann der Lehre Iesu Christi vom jüngsten Tage kein grösseres Gewicht geben, als sie durch das Wort des Erlösers bereits hat. Wird aber David mit der Sibylle genannt: so gewinnt wenigstens der Gedanke an Allgemeinheit, indem er nicht allein als ein christlicher, sondern sogar als ein von Juden und Heiden schon als Ahnung ausgesprochen dargestellt wird; er erhebt sich dadurch zum Weltgedanken.* Sed ut alia taceam, iam supra rostro et ungulis contendi, scriptionem **David** esse genuinam: **Petrum** substituit qui ubi David de iudicio extremo vaticinatus sit laboravit et dubitavit. *) Nam profecto quae-

---

*) Praeterea vidit, versiculum secundum ex epistolis Petri esse desumptum.

stionem spinosam tetigimus. **Mohnikius** ex psalmis affert Ps. X, 6. *Pluet super peccatores laqueos ignis et sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum.* Ps. XLIX, 4.: *Ignis in conspectu eius exardescet et in circuitu eius tempestas valida.* Hos locos quin poeta in mente habuerit ipse cum Mohnikio dubito: sed quod tertio ordine affert effatum Dominicum, certe in hac Stropha expressum est: Ps. CI, 27. **Coeli peribunt et omnes sicut vestimentum veterascent. Et sicut opertorium mutabis eos et mutabuntur.** — Transgrediamur a Propheta et rege ad Sibyllam. Permulta de Sibylla et de Sibyllarum oraculis a veteribus Christianis in usum suum conversis disputavit **Mohnikius**: putat Vir Doctus Thomam se adplicuisse ad oraculum Sybillae Erythraeae notissimum: **Iudicii adventu tellus sudore madescit** etc. cf. August. de Civ. Dei XVIII, 23. Sed magis mihi adhuc ad Sequentiam nostram accedere videntur quae leguntur in alio vaticinio (Sybillin. Oracula ed. Sebastianus Castalio Helmst. 1673. p. 16 sq.)

Vae quas illa dies deprendit ventris onustos
Pondere: quaeve suo lactabunt ubere natos
Aut qui propter aquas habitabunt! Vae quibus illam
Contigerit vidisse diem. Nam totus ab ortu
Solis ad occasus austroque aquiloneque mundus
Tetrae involvetur noctis caligine caeca.
Tunc ardens fluvius coelo manabit ab alto
Igneus, atque locum consumet funditus omnem
Terramque oceanumque ingentem et caerula ponti
Stagna, lacus, fluvios, fontes Ditemque severum
Coelestemque polum coeli quoque lumina in unum
Fluxa fluent, forma deleta prorsus eorum.
Astra cadent etenim de coelo cuncta revulsa
Humanaeque animae frendebunt dentibus omnes.
Fluminis ardentis, ignisque et sulphuris aestu
In fervente solo cinis obteget omnia quando.

— — — — —

Iuraque dicturus mortalibus aequa sedebit
Et tunc infernis animas fletumque sonumque
Coelestis tribuet compactaque convenienter
Artubus ossa suis. — —
Vocabit
Ad solium cunctas: nec non quas igneus auctor
Absorpsit flammis ad iudiciale tribunal
Coget adesse Dei.

— —

Eo veniet in nube aeternus et ipse
Christus ad aeternum magno splendore bonisque
Cum geniis solioque sedebit dexter in alto.

— — —

Eheu me miseram quid me illo tempore fiet?
Tu me servator tortoribus eripi diris
Quanlibet infamem conspurcatique pudoris
Obsecro te porro paullisper desine carmen
Sancte, potens rerum magni rex maxime regni.

Sed unde Saul inter prophetas? Quid Sibylla in carmine ecclesiae? Optime hoc explicuit Staudenmaier cum famosam Michaelis Angeli picturam exponeret (Geist des Christenthums etc. II. p. 483). *Wie aber die Welt gleichsam in zwei Theile sich theilte, in die Welt der besondern göttlichen Offenbarung und in die Welt der natürlichen Offenbarung; so verkündigt sich der Geist nun auch beim Volke Gottes durch die Propheten, bei den übrigen Völkern durch die Sibyllen. In grossen und erhabenen Gestalten treten sie alle auf, wahre Meisterstücke der Kunst; ihr ernstes Antlitz zeugt von dem hohen tiefen Geiste, der sie erfüllt, sie sprechen in starken erschütternden Worten von einer göttlichen Regierung der Welt, sie weissagen die Schicksale der Menschen, jeder auf seine Weise zwar, aber doch so, dass die Weissagungen zuletzt nur Ein grosses göttliches Orakel werden. Selbst dieses aber wird zu einem solchen jetzt erst dadurch, dass sich die Väter des jüdischen Volkes und der christlichen Kirche anschliessen an jene, denn nun ist in ihnen, denen die Zukunft zur Gegenwart geworden, die ganze Zeit gedeutet und dargestellt, sie stellen die ganze Menschheit dar in ihren Leiden und Freuden, in ihrer Tiefe und Höhe, in ihrem lügenhaften und in ihrem wahren Leben, nach dem ersten und nach dem zweiten Adam. Das aber, was über das Ganze entscheidet, das, dem alles entgegeneilt, das Böse wie das Gute, das ist das Weltgericht, die Scheidung des Reiches der Finsterniss und des Lichtes. Und diess ist das letzte erhabene und tiefsinnige Gemälde des Michel Angelo. Iesus Christus, der Sohn des lebendigen Gottes, den die Propheten verkündet, den auch die Sibyllen geweissagt nach alter Vorstellung, erscheint als Weltenrichter.* Tamen cum multis Sibylla displiceret, orta est scriptura alia recentiorum hominum: crucis expandens vexilla cf. Matth. XXIV, 30. Invenit eam Mohnikius in precario Parisiensi (Le petit Paroissien complet contenant l'office des dimanches et fêtes etc. Paris 1771): mihi obvia erat in Missali Metensi (Metis 1778). Nunc rursus evanuit: nec video cur Thomae vertatur in opprobrium quod in S. Bernardo nemo nisi fallor vituperavit? Et ipse in cantico: Laetabundus cecinit: *Si non suis vatibus, credat vel gentilibus, Sibyllinis versibus haec praedicta.*

Stropha Secunda. Haemm. tantus. Lutherus: *Wo denn Christen werden sein, die haben einen Trost; die aber keinen Glauben haben und gottlos sind, denen wird es ein solch grosses Schre-*

cken sein, dass ihnen auch die Welt zu enge wird, Denn wenn sie jetzt essen, trinken, ohne Sorgen sind, so werden sie in einem Hui den schrecklichen Richter sehen und den Himmel voll Feuer; alsdann wird sich ihre Pein ewiglich anheben. 3. Cf. Gregor. Moral. XXI. Sic Deus vias nostras considerat et gressus dinumerat, ut ne minimae quidem cogitationes ac verba minutissima eius iudicio indiscussa remaneant.

Stropha Tertia. 1. Haemm. tuba mira. Br. Aug. 2. sparget. Prudent. Hamartig. 916. 917. — — *raucos et percipit aure Mugitus gravium mundi sub fine tubarum* H. CLXI, 5. *clangor tubae per quaternas terrae plagas concinens, Vivos una mortuosque Christo ciet obviam.* 3. Apud Follenium legitur ciet: dubito an aliqua auctoritate haec scriptura nitatur Lud.: *Omnes, cum vivos h. e. quos in glorioso reditu ad iudicium adhuc vivos in hoc mundo repererit, tum mortuos, a morte resuscitatos.*

Stropha Quarta. 1. Haemm. mens stupescit: In Cantic. germ. *Da wird der Tod erschrecken sehr, wenn er wird hören neue Mähr, dass alles Fleisch soll leben.* Prorsus diversa ratione hic versus potest accipi. Mors et natura (*κόσμος*), personarum partes agentes designant *τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου, τοῦ θανάτου τοῦ δευτέρου.* Obstupescit Satanas ac frendit quoniam adest dies iudicii ac resurgunt corpora quae in aeternum esse dissoluta crediderat. Ita Mephisto: *Wie Viele hab' ich schon begraben Und immer circulirt ein neues frisches Blut! So geht es fort, man möchte rasend werden.* Vel mors et natura, per figuram *ἓν διὰ δυοῖν* dicta designant *τὴν κτίσιν ἐν τῇ δουλείᾳ τῆς φθορᾶς* (Rom. VIII.). Obstupescit et levat quasi caput suum quia appropinquat redemptio. Vel non ex theologi sed ex poetae ingenio mors et natura velut numina usurpantur. 2. Haemm. resurgit.

Stropha Quinta. 1. Haemm. tunc docetur. Mohnike: *Die Stelle des Augustinus, auf welche, nach Sixtus Senensis der Verfasser unsers Hymnus hingedeutet haben soll, steht in der Schrift: De civitate Dei, cap. XIV. lib. 20. und heisst: „Et vidi, inquit Ioannes (Apocal. XX. 12.), mortuos magnos et pusillos: et aperti sunt libri: et alius liber apertus est vitae uniuscuiusque, et iudicati sunt mortui ex ipsis scriptis librorum, secundum facta sua. Libros dixit esse apertos et librum; sed librum, cuiusmodi sit, non tacuit. Qui est vitae, inquit, uniuscuiusque. Ergo illi libri, quos priore loco posuit, intelligendi sunt sancti et veteres et novi, ut in illis ostenderetur, quae Deus fieri sua mandata iussisset: in illo autem: Qui est vitae, quid horum quisque non fecisset, sive fecisset. Qui liber si carnaliter cogitetur, quis eius magnitudinem aut longitudinem valeat aestimare? aut quanto tempore legi poterit liber, in quo scriptae sunt universae vitae universorum? An tantus angelorum numerus aderit, quantus hominum erit, ut et vitam suam quisque ab angelo sibi adhibito audiat recitari? Non ergo unus liber erit omnium, sed singuli singulorum. Scriptura vero ista unum volens intelligi, et alius, inquit, liber apertus est. Quaedam igitur vis est intelligenda divina, qua fiet, ut cuique opera sua, vel bona, vel mala,*

cuncta in memoriam revocentur, et mentis intuitu mira celeritate cernantur: ut accuset, vel excuset scientia conscientiam, atque ita simul et omnes et singuli iudicentur, quae nimirum vis divina libri nomen accepit: in ea quippe quodammodo legitur, quicquid a faciente recolitur." Sixtus Senensis fügt hinzu: *„Haec Augustinus, ad cuius sententiam respexisse videtur auctor eius inconditi Rhythmi, quem ecclesia in sacris defunctorum mysteriis decantat: Liber scriptus proferetur etc."* Ohne mich weder auf des heiligen Augustinus Räsonnement, noch auf des Sixtus Senensis Vermuthung weiter einzulassen, halte ich dafür, dass der Dichter des Hymnus nur an die Worte der Apokalypse: καὶ βίβλια ἀνεῴχθησαν (et libri aperti sunt) u. s. w. gedacht hat.

Stropha Sexta. 1. Aug. I. 2. cum censebit, verum exprimi poeta Matth. XXV, 31. *Cum autem venerit filius hominis in maiestate sua tunc sedebit super sedem maiestatis suae.* cf. Hymn. Apparebit 13. 14. *Gloriosus in sublimi rex sedebit solio, Angelorum tremebunda circumstabunt agmina.* De tribunali Christi Rom. XIV, 10. II. Cor. V, 10. 2. Haemm. comparebit. Trillerus: *Da gilt nicht falsche Kunst, nicht Freundschaft oder Gunst, kein frech Verneinen: Was man hier noch versteckt wird dort ganz aufgedeckt im Licht erscheinen.*

Stropha Septima. 1. Marm. Mant. Follen. tum. 3. Aug. 1. 2. M. 18. Br. Lud. Haemm. Mar. Mant. Mohn. dum. Marm. Mant. nec. Quod in favorem huius scripturae affert Mohnike: *Der Lesart nec gebe ich ohne Bedenken vor der Lesart vix den Vorzug. Auch nicht einmal der Gerechte ist sicher sagt der Dichter, wohl mit Hinweisung auf die erhabenen Stellen im Hiob 4, 18. und c. 15, 15. wo es von den Engeln heisst: Siehe unter seinen Knechten ist keiner ohne Tadel und in seinen Boten findet er Thorheit — und: Siehe unter seinen Heiligen ist keiner ohne Tadel und die Himmel sind nicht rein vor ihm* — eodem iure in patrocinium vocandum est lectioni vix. Sensus enim non mutatur vel legas nec vel vix. Sed habes rixam de lana caprina: habes exemplum, interpretem veterum hymnorum turpiter labi si in Vulgata versione non bene versatus sit. Versiculus tertius sine dubio est Petri apostoli Ep. I. c. IV, 18. Etsi iustus quidem vix salvabitur impius et peccator ubi comparebunt. (Cf. Bernard. in Epist. *Quid faciet de iniustis iudicium qui ipsas quoque iustitias iudicabit et cuique merita recitabit*). Neque negligas in hac stropha locum Iobi: *Quid enim faciam cum surrexerit ad iudicandum Deus? et cum quaesierit quid respondebo?* aeque ac Isaiam c. X, 3. *Quid facietis in die visitationis et calamitatis de longe venientis? Ad cuius confugietis auxilium?* — Praeterea in stropha VI. et VII. vestigia premit Anselmi de similit. mundi: „A dextris erunt peccata accusantia, a sinistris infinita daemonia, subtus horrendum chaos inferni, desuper iudex iratus, foris mundus ardens, intus conscientia urens. Ibi vix iustus salvabitur. Heu

miser peccator sic deprehensus quo fugies? latere enim est impossibile, apparere intolerabile. Cf. Ioel. II, 11. *Magnus enim dies Domini et terribilis valde et quis sustinebit eum?*

Stropha Octava. Etiam iusti non salvantur per iustitiam sibi inhaerentem sed per gratiam. Gratis enim i. e. non propter opera donat Deus coelorum beatitudinem. In primo ac secundo versiculo attendas ad vim quam habent epitheta sibi opposita regis tremendi ac salvifici. Nec sine causa appellatur Deus iudex saecli venturus, rex: nam, ut est in Gnomo Bengelii: rex est appellatio maiestatis plena. 2. Vn. salvando. 3. Cant. Reg. bonitatis.

Stropha Nona. 1. Hämm. Iesum. 2. Marm. Mant. quod sim. Haemm. qui sum. Offic. Hammon. Ramb. quid sum. M. 18. Vn. quia sum. Hanc scripturam duco genuinam: quia, ut saepe est, monosyllabum. Similia leguntur in Commendatione animae: *Liberet te a morte Christus qui pro te mori dignatus est — Commendamus tibi animam famuli tui precamurque te Domine Iesu Christe salvator mundi ut propter quam ad terram misericorditer descendisti patriarcharum tuorum sinibus insinuare non renuas.* Neque a re est percipere sublimia verba S. Hieronymi ad Heliod.: *Iudicaturo Domino lugubris mundus immugiet et tribus ad tribum pectora ferient. Potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt. Exhibebitur tunc cum prole sua igneus Iupiter, adducetur cum suis stultus Plato discipulis, Aristotelis argumenta non proderunt. Tunc tu rusticanus et pauper exultabis et dices: Ecce iudex qui involutus pannis in praesepio vagiit, hic qui matris gestatus sinu, hic pungentibus spinis coronatus. Cerne manus Iudaea quas fixeras, cerne latus Romane quod foderas, videte idem sit quod dicebaris.*

Stropha Decima. 1. Marm. Mant. venisti Haemm. fuisti. Procul dubio tangit poeta locum Ioann. IV, 6.: *Iesus ergo fatigatus ex itinere sedebat sic supra fontem* — neque a vero alienum esse videtur quod suspicatur Mohnikius obversatum esse poetae Augustinum in Ioan. Tract. 15. *Non frustra fatigatur Iesus, non enim frustra fatigatur virtus Dei, non enim frustra fatigatur per quem fatigati recreantur — — fatigatur tamen Iesus et fatigatur ab itinere et sedet — — tibi fatigatus est ab itinere Iesus.* Tuetur idem Vir Doctus scripturam venisti „*lassus kann hier sehr wohl für schwach überhaupt stehn, so dass der Dichter auf den ganzen Stand der Erniedrigung Christi hingedeutet hat.*“ Sed male, nam reliqui libri ad unum omnes sedisti. 2. Aug. 1. 2. Marm. Mant. Cant. Reg. Haemm. cruce. Mohnikius: *Der Ablativ ist völlig so gut und richtig als der Accusativ in dem kirchlichen Texte.* 3. Haemm. lassus. Follen. ne sit c. — Conferas cum hac stropha, quae cecinit poeta gallicus medii aevi (cf. Heures à l'usage etc. Tom. I. Proll. p. XIV.)

Iesus ta croix, tes cloux, ta lance,
Tes courgees, ta penitence,
Ta coronne poignante et dure,

Ta mort, ton sang en abondance
Me soient a la mort delivrance
De la peine qui tousjours dure.

Stropha Undecima. 1. Utrum iuste an iustae legendum sit, ex codicum et veterum librorum iudicio nullo modo potest discerni: nam ae sola voce E constanti usu exprimitur. Duo huc pertinere videntur loci scripturae Ps. XCIII, 1. 2. *Deus ultionum Dominus, Deus ultionum libere egit. Exaltare qui iudicas terram.* Deut. XXXII, 41.: *Si arripuerit iudicium manus mea reddam ultionem hostibus meis et his qui oderunt me retribuam.* Idem atque haec stropha precatur Wülfflerus: *Wer sich besinnt, zu Gott so spricht: Hier brenn, hier schneid, hier straf und richt, hier handle nach Gerechtigkeit: Verschon mich nur in Ewigkeit!*

Stropha Duodecima. 1. Lud. vere reus, nisi fallor ut magis eluccsceret natura hominis prorsus vitiosa atque corrupta. Est dogmatici non critici hominis scriptura. 3. Lectio 1. in Officio Defunct. incipit: Parce mihi.

Stropha Decima Tertia. 1. Missale Metense ac Precarium Lutetiense supra laudatum: peccatricem absolvisti (Luc. VII, 37. *erat magna peccatrix* etc.) Ita mutarunt editores, non codicum auctoritate freti, sed ut pravas interpretationes et errores evitarent, eorum scilicet qui in sacris scripturis minime versati essent. Tandem hoc notandum, illo tempore de Mariis in Novo testamento commemoratis Galliae theologos multum disputasse et disceptasse. 2. Haemm. emendasti.

Stropha Decima Quarta. 2. Aug. 2. Marm. Mant. Cant. Reg. Foll. tu bone. Placet Haemmerlini lectio: bonas.

Stropha Decima Quinta. 3. Cant. Reg. me loces. Marm. Mant. statuens me.

Stropha Decima Sexta. 1. Haemm. Ne coniunger mal. Confutatis Matth. XXV, 4 sqq. 2. Haemm. flammis acerbis et addictis. 1. 2. Patrum ac theologorum de inferni disputationes mittamus. Adiungatur Thomae aluis poeta inter Germanos facile princeps, Göthius:

Eckzähne klaffen; dem Gewölb des Schlundes
Entquillt der Feuerstrom in Wuth,
Und in dem Siedequalm des Hintergrundes
Seh' ich die Flammenstadt in ew'ger Gluth.
Die rothe Brandung schlägt hervor bis an die Zähne,
Verdammte, Rettung hoffend, schwimmen an,

Doch kolossal zerknirscht sie die Hyäne,
Und sie erneuen ängstlich heisse Bahn.

3. Cant. Reg. loca, sed attendas ad Matth. XXV, 34.

Stropha Decima Septima. Hinc incipit textus prosae magis magisque fluctuare. Hac re motus, Rambachius iam haec stropha num a Thoma profecta sit addubitavit. Reliquas vero spurias vel ex Haemmerlini cantilena esse compositas omnibus est persuasissimum. Ita cum Mohnikio facit Finkius l. l. *„Aus diesen Strophen (Hämmerlin's) scheint der kirchliche Bearbeiter seine Schlusssätze zusammengereiht zu haben. Dass aber der kirchliche Schluss später hinzugethan ist, ergiebt sich aus dem Mangel des dreifachen Reims, der diesem Gedichte so nothwendig ist. — — Destomehr ist es zu beklagen, dass der sonst so treffliche Bearbeiter des kirchlichen Textes aus Bequemlichkeit es sich erlaubte den dreifachen Reim am Ende wegzulassen. — So viel aber übrigens der Gedanke höher steht als der Reim, wie sehr er auch sonst die gute Wirkung verstärkt, so viel höher steht doch auch wieder, besonders wenn man ihn als zum Feste aller Seelen gehörig betrachtet vor den Hämmerlinschen Versen der kirchliche Schluss. Hier löst sich Alles nicht nur in ein frömmeres Gebet auf, das Kraft hat, die trauernde Seele vor Gott zu beruhigen, sondern es wird auch so allgemein wie es für die Kirche nothwendig ist.“* Quae de cantici ecclesiastici peroratione praeclarissima protulit Vir Doctus sagaciter prolata sunt et ingeniose: reliqua ipso mucrone critico iugulanda. Vetusta enim Italorum Missalia, quae ab Haemmerlinii aetatem prope absunt, ad unum omnia et ad finem usque cum textu hodierno consentiunt: inde non fieri potuit, quin ecclesia ultimas strophas ex crambe illa Turicensi concoxerit. Quod ad argumentum ab ὁμοιοτελεύτων mutatione deprompium, ipse peccavi et lapsus sum. Scribebam enim in Ephemer. Literar. Tholuckii: *Ich bin mit Rambach schon über die Aechtheit dieser Strophe in Zweifel, die sich aber doch in allen mir vorliegenden Exemplaren findet. Was nachher folgt ist bestimmt unächt, was nicht bloss aus dem Wechsel des Versmasses, sondern auch aus dem Umstande hervorgeht, dass sich hier so sehr viele Varianten finden. So schiebt Miss. Br. zwischen 17. und. 18. ein:* Ne gehennae ignis laedat Tuum plasma sed te edat, Digne semper in te credat *und Ludecus schliesst mit folgenden Versen:* Tibi Christe me committo, Toto corde te exoro, Hora mortis tecum ero.“ Haec scribere poteram quum Sequentiarum naturam nondum accuratius investigassem et perspexissem. Persaepe enim occurrit in fine Prosarum Stropha metro a praecedentibus dissona (Abgesang), nec scripturae varietas tanti momenti est. Nam Ludecum, quem multa ex arbitrio mutasse novi, ne tantilli quidem facio: id quod legitur in Missali Brandenburgensi in praesidium vocamus illius disputationis, quam supra egimus. Vides enim praeter cantum

Haemmerlinii alias quoque in Germania exstitisse prosae Italae amplificationes et quasi explanationes.

1. In nonnullis libris mendose acclivis. Haemm. a ruinis. 2. Ps. L., 19. *Cor contritum et humiliatum Deus non despicies.* In Officiis Mozarabum de Def.: *Expandi manus meas ad te Domine: anima mea velut terra sine aqua, cito exaudi me.* 3. Ut in cantico eccl. evang. *Mein Gott ich bitt' durch Christi Blut, Mach's nur mit meinem Ende gut.*

Stropha Decima Octava. 1. Haemm. Precar. Lutet. lacrimosa die. 2. M. 18. Vn. quae resurget.

Pie Iesu Domine, dona eis requiem. Scripsi in Ephemeridibus saepius laudatis: *Der letzte Zusatz ist auf jeden Fall erst zu dem Gesange gekommen, als derselbe als Sequenz in die Missa Defunctorum aufgenommen wurde, in welcher sich diese Formel häufig wiederholt.* Nunc mihi persuasum est poetam initio carmen condidisse ut in Missa Defunctorum adhiberetur. Exstat suspirium in vetustis Italiae Missalibus omnibus.

P.
IACOBUS DE BENEDICTIS.

CXXIV.

Sequentia de Septem Doloribus Beatae Virginis.

al.: De Compassione Beatae Virginis.

al.: Planctus Beatae Virginis. *)

I.

Georgius Stella.

1. Stabat mater dolorosa
Iuxta crucem lacrymosa,
Dum pendebat filius.
Cuius animam gementem,
Contristantem et dolentem
Pertransivit gladius.

2. O quam tristis et afflicta
Fuit illa benedicta
Mater Unigeniti!
Quae moerebat et dolebat,
Et tremebat, dum videbat
Nati poenas inclyti.

---

*) Quae apud Rambachium legitur inscriptio: Mater Dolorosa in ecclesiasticis libris mihi nusquam obvia erat. Neque, si rem ad vivum resecamus, de septem Doloribus est compositum carmen, ex quibus unum tantum commemorat. Confer Hymn. DI. Tom. I. p. 347.

3. Quis non potest contristari,
Matrem Christi contemplari
Dolentem cum filio.
In me sistat dolor tui,
Crucifixo fac me frui
Dum sum in exilio.

4. Hunc dolorem fac me moestum,
Nec me facias alienum
Ab hoc desiderio.
Illum corde, illum ore,
Semper feram cum dolore
Et mentis martyrio.

5. Quis est homo, qui non fleret,
Matrem Christi si videret
In tanto supplicio?
Quis tam fortis degustaret
Poenas matris, cum clamaret
In tanto indicio?

6. Pro peccatis suae gentis
Vidit Christum in tormentis,
Et flagellis subditum;
Vidit suum dulcem natum,
Morientem, desolatum,
Cum emisit spiritum.

7. Eia mater, fons amoris,
Me sentire vim doloris
Fac, ut tecum lugeam.
Fac, ut ardeat cor meum
In amando Christum deum,
Et sibi complaceam.

8. Sancta mater, istud agas
Crucifixi fige plagas
Cordi meo valide.
Tui nati vulnerati,
Tam dignati pro me pati,
Poenas mecum divide.

9. Alma salus, advocata
Morte Christi desolata,
Miserere populi;
Virgo dulcis, virgo pia,
Virgo clemens, o Maria,
Audi preces servuli.

10. Fac me vere tecum flere,
Crucifixo condolere,
Donec ego vixero.
Iuxta crucem tecum stare,
Te libenter sociare,
Cum planctu desidero.

11. Virgo virginum praeclara,
Iam non mihi sis amara,
Fac me tecum plangere.
Fac, ut portem Christi mortem
Passionis eius sortem
Et plagas recolere.

12. Fac me plagis vulnerari,
Cruce fac inebriari
Et cruore filii.
Inflammatus et accensus
Per te, virgo, sim defensus
In die iudicii.

13. Fac me cruce custodiri
Morte Christi praemuniri
Confoveri gratia.
Quando corpus morietur,
Fac, ut animae donetur
Paradisi gloria.

II.

Missale Romanum.

1. Stabat mater dolorosa
Iuxta crucem lacrymosa,
Dum pendebat filius,
Cuius animam gementem
Contristatam ac dolentem
Pertransivit gladius.

2. O quam tristis et afflicta
Fuit illa benedicta
Mater Unigeniti!
Quae moerebat et dolebat
Et tremebat, cum videbat
Nati poenas incliti.

3. Quis est homo, qui non fleret,
Matrem Christi si videret
In tanto supplicio?
Quis non posset contristari,
Piam matrem contemplari
Dolentem cum filio.

4. Pro peccatis suae gentis
Vidit Iesum in tormentis
Et flagellis subditum,
Vidit suum dulcem natum
Morientem, desolatum,
Dum emisit spiritum.

5. Eia Mater, fons amoris!
Me sentire vim doloris
Fac, ut tecum lugeam.
Fac, ut ardeat cor meum
In amando Christum Deum
Ut sibi complaceam.

6. Sancta mater, istud agas
Crucifixi fige plagas
Cordi meo valide.
Tui nati vulnerati
Tam dignati pro me pati
Poenas mecum divide.

7. Fac me tecum vere flere
Crucifixo condolere,
Donec ego vixero.
Iuxta crucem tecum stare
Te libenter sociare
In planctu desidero.

8. Virgo virginum praeclara
Mihi tam non sis amara,
Fac me tecum plangere,
Fac ut portem Christi mortem
Passionis fac consortem
Et plagas recolere.

9. Fac me plagis vulnerari
Cruce hac inebriari
Ob amorem filii.
Inflammatus et accensus
Per te, virgo, sim defensus
In die iudicii.

10. Fac me cruce custodiri
Morte Christi praemuniri
Confoveri gratia.
Quando corpus morietur
Fac ut animae donetur
Paradisi gloria.

III.

Interpretatio Vondelii.

1. Iesus nat bekrete Moeder
Stont bij't Kruis, der ons Behoeder
Haer beminde Zoon, aen hing;
En haer docht, terwijlze steende,
Hem betreurde, en drukkigh weende,
Dat een zwaert door 't harte ging.

2. Och! hoe drukkigh, hoe wol rouwe
Was die zegenrijkste vrouwe,
Moeder van Godts eenigh Kind?
Die met een weemoedigh harte
Berende aenzagh al de smerte
Van haer vrucht, bij Godt bemint.

3. Och! wie zou in 't hart niet snijden
Zoo hij, in dat deerlijk lijden
Kristus lieve Moeder zagh?
Och! wie zou zich niet bedroeven
Zagh hij 't hart beklemt van schroeven
Om den Zoon die 'er onder lagh?

4. Zij zagh Iesus pijn en stramen
Lijden om ons al te zamen
En hem sterven met geschal;
Toen die waerde en uitverkozen
Treurigh, als een trostelozen,
Zijnen Geest aen Godt beval.

5. Bron van moederlijke minne
Stortme mê 't gevoelen inne
Van medoogen en geklagh:
Doe mijn konde hart verlangen
Om mijn' Heilant aen te hangen,
Dat ick hem behagen magh.

6. Heilge Moeder, allerkuischte,
Druk de wonden des Gekruiste
Krachtelijk in mijn gemoedt:
Laet it ook met u bezuren
Uw gewonden Zoons quetzuren
Die mij vrijkocht met zijn bloet.

7. Dat ik ijvrigh u geleie
En 't gekruiste Lam beschreie
Al de dagen die ik leef.
'K Wensch uw kruis te helpen dragen
En bij 't kruis met u te klagen,
Schoon een ander u begeef.

8. Puik der Maeghdelijke looten,
Wil mijn bede nit verstooten:
Laet mij aen uw zijde staen,
Kristus doot mijn ziel genezen:
Laet ik die deelachtigh wezen;
Laetze in 't hart geschildert staen.

9. Laet zijn hartquetznur mij vaken,
En zijn bloet mij dronken macken,
In de liefde van Godts Zoon.
Reine Maeght, gij doetme blaken;
Uw gebedt zal voor mij waken,
En mij vrijen voor Godts troon.

10. Laet het kruis mijn ziel bedekken,
Kristus doot mijn schilt verstrekken,
En mij koestren met genà.
Als dit lichaem komt te sterven
Laet mijn ziel met blijschap erven
't Hemelsch Paradijs hier na.

IV.

1. Voller Thränen, voller Schmerzen,
Stand die Mutter, wund im Herzen
An dem Kreuz, da Iesus hing;
Durch die Seele gramumhüllet
Seufzerschwer und Qualerfüllet
Eines Schwertes Schärfe ging.

2. Ach wie elend, wie gebenget
War, die Gottes Kind gesäuget,
Einst vom Engel benedeit:
Nun voll Beben sieht sie schweben
Dort ihr Leben, hingegeben
In des bittern Todes Leid.

3. Wer ist Mensch, der nicht beweinet
Christi Mutter, die erscheinet
So voll Schmerzen, Schmach und Hohn?
Ohne Leid, wer könnte sehen,
Diese fromme Mutter stehen
Die da leidet mit dem Sohn?

4. Für die Sünden seiner Brüder
Sieht sie ihres Iesu Glieder
Wie die Geissel sie zerreisst:
Sieht ihr süsses Kind erblassen,
Sieht den Sohn von Gott verlassen,
Und verhauchen ihn den Geist.

5. Fromme Mutter! Quell der Liebe,
Gieb dass innigst mich betrübe
All dein Leid und deine Pein.

Christo lass mein Herz entbrennen,
Lass mich Herr und Gott ihn nennen,
Mich ihm wohlgefällig sein.

6. Heilge Mutter! alle Wunden,
So dein Sohn am Kreuz empfunden,
Drücke tief sie in mein Herz.
Wundgeschlagen hat voll Zagen
Für mich Plagen Christ getragen —
Gieb mir Theil an seinem Schmerz.

7. Lass im Weinen uns vereinen,
Den Gekreuzigten beweinen
Will auch ich mein Leben lang.
An dem Kreuz mit dir zu stehen,
Mich im Leid dir Eins zu sehen
Sehnt der Seele Liebesdrang.

8. Aller Jungfraun Krone! brünstig
Fleh ich: lass mich hold und günstig
Mit dir klagen um den Sohn;
Lass mich erben Christi Sterben,
Seine Marter mich erwerben,
Schmecken seine Passion.

9. Wundenmale lass mir fliessen,
Mich in Liebesrausch ergiessen
Zu dem Kreuz mit deinem Sohn:
Und um solchen Eifers Flammen
Lass mich Jungfrau nicht verdammen
Vor des Weltenrichters Thron.

10. Christi Kreuz lass mich beschützen
Christi Tod als Schild mir nützen,
Schirmen seine Gnädigkeit:
Und zerfällt der Leib hienieden,
Lass der Seele sein beschieden
Paradieses Herrlichkeit.

Ea qua excellunt evangelistae pia veritate atque admirabili simplicitate Ioannes, cum Mariam dolentem cum filio depingere vellet, in hoc uno acquievit: Stabat iuxta crucem mater eius. Quae verba numero paucissima, re gravissima sunt: nam quidquid desiderii, doloris atque moestitiae in pectore latuit, in lucem proferunt et ut brevissime ita

optime exprimunt. Cumque inter mortales plurimi inveniantur, quos casus infelices ita percellant atque frangant, ut ipsorum animis dolor tanquam gladius infixus haereat, mirum esse non potest tam multos tanto pietatis ardore Matrem Dolorosam precibus adiisse, imo etiam nunc in ecclesia Romana adire. Testes sunt tam frequentes in templis ac viis matris dolorosae imagines, *) testes lucernae ante ipsas die noctuque ardentes, testes qui in eius honorem constituti sunt dies festi, testes denique sodalitates, conciones sacrae, hymni, preces ac laudes. Inter omnia autem carmina, quae in matris lacrimosae laudibus versantur, quod supra scriptum legitur omnium consensu palmare est. Quae in initio recitantur verba lectorem paullisper ad historiam revocant: dein vates ore mellifluo ad dolores Mariae quasi nativis coloribus depingendos totum se confert. Ex hoc intelligitur nostrum carmen et illud alterum: Dies irae, etsi forte quaedam similitudo intercedat, **) tamen diversissimi generis esse. Nam eorum unum in ea re quae quasi intuentibus nobis agitur describenda versatur, alterum non quid actum sit, sed quid pectus senserit exprimit: illud lectori quasi scenam quandam ante oculos ponit, hoc quasi animi intimos recessus aperit. Carmina igitur ita

*) Multa ex his simulacris vel arte vel devota simplicitate animos movent: neque tamen desunt, quae inelegantia vel inepta haud immerito dixeris. In haec cadit quae affert Rosenkranzius (Königsberger Skizzen I. S. 13.) „Eine wohlaufgeputzte stattliche Frau, im Halbzirkel mit 7 brillanten Galanteriedegen umgeben, wie wir in katholischen Kapellen und Gasthöfen gesehen, stimmt uns freilich mehr zum Lachen als zur Andacht.“

**) Pulcherrima similitudo et maxime opportuna in hoc cernitur, quod viri docti qui carmen antecedens illustrarunt, et huic operam navarunt. Cf. Mohnike Kirchen- und litterarhistorische Studien und Mittheilungen Bd. 1. Heft 2. S. 407 ff. Geschichte der Sequenz Stabat mater dolorosa. — F. G. Lisco Stabat Mater Hymnus auf die Schmerzen der Maria. Berlin 1843. Mohnike l. l. Ausser dem Umstande, dass auch dieses Stabat mater einen rituellen Gebrauch in der katholischen Kirche gefunden hat, hat es mit dem Dies irae noch manches Andere gemein. Auch über seinen Verfasser walten verschiedenartige Meinungen ob; es fällt hinsichtlich der Zeit seiner Entstehung mit dem Dies irae ziemlich zusammen, welcher Ansicht über den Dichter man auch beistimmen mag; der wohl nicht zu bezweifelnde Verfasser gehörte demselben Orden an, dessen Mitglied Thomas von Celano war; es hat das Lied in den neuern Zeiten, und zwar noch etwas früher als das Dies irae einen Componisten gefunden, dessen Name so berühmt als Mozart's Name ist; nicht zu gedenken, dass auch dieses Stabat mater, wenn gleich nicht so oft, wie das Dies irae, doch auch mehrmals, und mitunter auch von protestantischen Dichtern, theils ins Deutsche übersetzt, theils frei nachgebildet worden ist.

comparata sunt ut inter se comparari nequeant: eadem vero etiam omnibus numeris et partibus ita sunt absoluta, ut nullum par, ne dicam superius inveniatur. Tamen si quaeritur, utrum horum carminum usui sacro magis conveniat, libere fateor, me Thomae a Celano palmam concedere: quae quidem sententia vereor ne offensioni futura sit eis qui nisi cordis gemitus, suspiria, gaudia, desideria non sine lacrimis efferantur in poematibus quoque ecclesiasticis nihil probant neque laudant. Sed ut hos mittamus, Prosa Iacoponi summis laudatoribus insignis est. Sufficiant Wielandii et Tieckii nomina. *) Jam vero eandem viam ingrediemur, in qua in

---

*) Cf. Teutscher Merkur 1781. Febr. p. 98. 99. „So gar elend können sie doch wohl nicht sein, (diese, von Einigen zu sehr verachteten lateinischen Reime) da sie fähig waren, eine Seele wie Pergolesi's in die erhabenste Begeisterung zu versetzen, und ihr jene in einem so ausserordentlichen Grade psychagogischen Melodien und Harmonien einzugeben, von welchen jemand irgendwo gesagt hat:

Es hören, wenn du das Schwert im tiefzerrissenen Busen
Der göttlichen Mutter beweinst, mitweinende Engel dir zu.

Die Wahrheit von der Sache ist, dass der fromme Mönch, der, in einem der finstersten Jahrhunderte, dieses Lied in der Einfalt seiner Seele, aber gewiss aus Drang des wahrsten Gefühls, in inniger Theilnehmung, Wehmuth und Bussfertigkeit, mit einem Herzen, das von Glauben und Liebe überwallte — aber freilich im barbarischen Latein (er kannte kein besseres) und oft in platten Reimen — hervorstammelte, gewiss keinen Anspruch an die Lauream Apollinarem macht, noch zu machen hatte: aber dass seine Strophen, bloss als stammelnde Seufzer eines einfältigredlichen büssenden Mönchs, der, in frommer Entzückung, das Kreuz des Erlösers wirklich zu umfassen glaubt, die Schmerzen der göttlichen Mutter wirklich sieht und theilt u. s. w., eine Wahrheit, eine Wärme und ein Sublimes in sich haben, wobei jeder nicht gefühllose oder nicht durch Ueberverfeinerung ekelgemachte Zuhörer (denn es muss gesungen und gehört werden) das barbarische Latein und die schlechten Reime gerne vergisst. Man fühlt ganz eigentlich, dass der Mann es an einem Charfreitag, in seiner kleinen düstern Zelle, vor einem grossen Crucifix knieend, ejaculirt hat; und man sieht in der Strophe:

Fac me plagis vulnerari,
Cruce hac inebriari
Ob amorem filii — —

wie er wirklich, in der heiligen Trunkenheit der Liebe und des flammenden Eifers, auch mit dem Gekreuzigten und seiner Mutter zu leiden, die Geissel ergreift und gleichsam nicht satt werden kann, sich blutrünstig zu machen und zu zerfleischen. Dubitat Mohnikius num ipse Wielandius haec verba scripserit, (nam nomen auctoris silentio praetermissum est) sed prodit et manifestat scriptorem scribendi ac sentiendi ratio. — Tieckius (Phantasus II. p. 438. ed. 1812) cum Pergolesii modos nostrae prosae adaptatos

carmine antecedente incessimus. Nostrum non est explorare auctorem, sed explorare tempus ex quo carmen in ecclesiasticum usum receptum sit. — Primum testimoniis sat luculentis Mohnikii diligentia comprobavit, Prosam a fanaticis illis grassatoribus decantatam esse qui sub Dealbatorum nomine circa finem saec. XIV. per Italiam potissimum vagabantur. Narrat Antoninus Florentinus († 1450) in Summa Historiali ad annum 1389 haec: „Incredibilis devotionis ardore longa horum dealbatorum agmina ad varias urbes commeabant, processionaliter bini pergentes, pacem, misericordiam, supplici clamore saepe clamantia ac laudes et hymnos in latina vel vulgari lingua decantantia, praecipue sequentiam illam, quam dicunt Gregorium edidisse: Stabat mater dolorosa." Similia leguntur in Georgii Stellae († c. 1420) Annalibus (Muratori Script. Ital. XVII, 1170 sqq.): „Populus autem civitatum quarundam et locorum Lombardiae — — tegimen album accepit; sub eo namque vestimento homines pro parte maiori facie velata perambulant, quosdamque canunt Psalmos et devotos Rhythmos, quos edidisse fertur Ioannes vigesimus secundus, quando summus erat Pontifex." Simul Prosam ipsam lectoribus communicat scriptura ita comparatam ut habes supra, primo loco positam. Neque ab his Italis historicis abhorret Detmarus Lubecensis (Ioh. Henr. a Seelen Select. litter. etc. p. 153. 154.) „In den suluen jare (1399) vorhoff sik eyn secte der manne vnde winn in witten clederen, vnde hadden sik uormeret bouen achteutich dusent, vnde wanderden in Ytalien van der enen stad to der anderen. So war se quemen uor ene stad, dar ghink man en mit processien untieghen (entgegen). So wan se quemen in de stad, so regen se: Misericordia et pax, vnde sunghen uan unser vrowen lidende, dat se hadde vnder dem cruce: Stabat mater dolorosa iuxta crucem lacrimosa. Prosam igitur circa 1380 vel 1390 notissimam fuisse, ne

---

laudet, sic iudicat: Die Lieblichkeit der Wehmuth in des Schmerzes Tiefe, dies Lächeln in Thränen, diese Kindlichkeit, die den höchsten Himmel anrührt, ist mir noch niemals so licht in der Seele aufgegangen. Ich habe mich abwenden müssen, um meine Thränen zu verbergen, vorzüglich bei der Stelle: Vidit suum dulcem natum. Wie sinnvoll, dass das Amen, nachdem Alles schon beschlossen ist, noch in sich selbst klingt und spielt, und in herzlicher Rührung kein Ende finden kann, sich gleichsam vor dem Trocknen der Thränen fürchtet und sich im Schluchzen noch fühlen will. Das Gedicht selbst ist rührend und tief eindringlich, gewiss hat der Dichter diese Reimspiele: quae moerebat, et dolebat cum videbat mit beweglichem Gemüth gesungen.

tantillum quidem superest dubitationis: multum tamen admirationis. Miramur enim, ab ecclesia carmen primo ab haereticis et fanaticis receptum, postea in suum usum vocasse. Sed res ita se habet. Non accepit ecclesia carmen ab haereticis, sed haeretici ex ecclesia prosam depraedati sunt. Iam saeculo decimo tertio medio vel ineunte in libris liturgicis locum habebat. Contigit nobis Prosam investigare in Missali Bibliothecae Monacensis (Cod. Emm. G. VII. apud nos 10. cf. Proleg.) quod ut supra probavimus, sub Clementis sexti pontificatu (1342 — 1356) absolutum est. Circa idem fere tempus Monachus Salisburgensis Sequentiam fecit germanicam! *) neque vero simile est, cum alias carmina publico usu sancita in vernaculum sermonem converterit, in hoc a more suo recessisse. Accedit ad haec argumenta aliud, quod ab ipsius carminis eloquiis proficiscitur. Omni tempore homines Christianos crucem ardentissima pietate et caritate maxima esse amplexos in vulgus notum est: notum vero etiam est eandem pietatem quasi incrementum quoddam nactum esse ex quo tempore S. Francisco stigma illud mirabile impressum esse dicitur, de quo exstat illud vatis Florentini:

Wo zwischen Tiberstrom und Arno ragen
Felshöhn, gab Christus ihm das Schlussgepräge,
Das seine Glieder zween Jahr' getragen.

Quod propter mirabile factum B. Franciscus primus est inter eos, quorum animi eius, qui apud theologos ecclesiae catholicae „vulnus divinum" vel „plaga domini" audit, amoris

*) Lisco l. l. „(Hermann?) Mönch von Salzburg, der in der zweiten Hälfte des vierzehnten Jahrhunderts lebte, ist der Verfasser der höchst wahrscheinlich ältesten Uebertragung des Stabat Mater ins Deutsche; sie steht in der Münchener Papier-Handschrift Nr. 715. in Quart aus dem funfzehnten Jahrhundert, welche gegen vierzig Uebersetzungen lateinischer Hymnen und Sequenzen enthält. Der Verfasser widmete seine Uebertragung dem Erzbischof von Salzburg Pilgreim, aus der Familie von Buchaim, der im Jahre 1366 erwählt wurde und 1396 gestorben ist. Mohnike kennt diese Uebersetzung gar nicht; ihr Dialekt weist unverkennbar auf einen Ursprung in jenem Theile des südlichen Deutschlands hin. Veröffentlicht ist sie, so viel ich weiss, noch gar nicht; ich habe sie nach der aus der Münchener Bibliothek mir mitgetheilten Abschrift aufs Sorgfältigste abdrucken lassen. Die vier ersten Doppelstrophen entsprechen dem gewöhnlichen kirchlichen Text; die fünfte und sechste Doppelstrophe sind eine freie Erweiterung, der im Text nichts entspricht; die siebente Doppelstrophe ist im Latein die fünfte: die achte ist die siebente lateinische; die neunte ist im Latein die achte; die zehnte dreizeilige (halbe) Strophe entspricht der neunten des Latein; die letzte Doppelstrophe stimmt mit dem Grundtext zusammen."

ineffabilis ardore insigniti erant: quem quidem amorem dei piissimum tantam vim in animos habere iudicant, ut homines Christi crucifixi et dolores senserint et signum retulerint. Cum autem dubitari minime possit, quin illius plagae divinae in Prosa nostra mentio facta sit (Str. 8. 9.), primum coniectura assequi licet, auctorem carminis post Francisci tempora vixisse, tum vero etiam improbabile non erit, eundem ex ordine monachorum S. Francisci fuisse. Haec omnia si reputo ac perpendo, mitto Innocentium, reiicio Gregorios, dubitatur mihi Ioannes: in uno acquiesco Iacobo de Benedictis. Nam quae modo exposuimus optime in hunc seraphici doctoris seraphicum cadunt discipulum. Porro commendatur testimonio Lucae Waddingii doctissimi ac diligentissimi viri: *) reliqui omnes simili carent patrocinio. Consentit denique prosa tam apte cum Iacobi moribus atque ingenio, cum carminibus italice ab ipso compositis ut, si disceptatum est gemellos foetus sibi esse simillimos, non amplius dubitari liceat, quin Iacoponus cum Italicis cantibus nostram Prosam genuerit. (Cf. Mohnike Iacobus de Benedictis oder Iacopone da Todi, sein Leben und sein schriftlicher Nachlass. Kirchen- und Litterarhist. Studien etc. I. S. 335 — 406.) Restat, ut illorum sententiam refutemus, qui S. Bernardum carminis auctorem esse suspicantur atque contendunt. Nimirum invenit I. I. Dodt in bibliotheca Academiae Ultraiectensis codicem saec. decimi quinti, qui Prosam nostram operibus doctoris Claravallensis intersertam exhiberet. **) (Archief voor kerkelijke geschiedenes inzonderheit van Nederland, verzameld door Kist en Royaards. Th. III. [1831.] p. 482 — 490.) Hac narratione commotus, et ut mihi videtur rei novitate allectus Nic. Christ. Kist, professor Lugdunensis, commentatiuncula in easdem Ephemerides theologicas recepta praeproperam stabilire studuit opinionem, ipsum Bernardum Prosam confecisse. (Iets over den Hymnus Stabat mater dolorosa. Naar aanleiding van een HS. van denzelven, voorkomende in eenen Codex der werken van St. Bernardus. (Archief u. s. w. Th. III. S. 491 — 502). Sex

---

*) Script. Ord. Minorum etc. Romae 1650. fol. 180. 181. de Iacobo: „Rhythmum ad B. V. Mariam sub cruce in Christi passione stantem qui incipit: Stabat mater dolorosa circumfertur in libello officii Beatissimae Virginis.“ Waddingium sequuntur Wharton (Appendix ad Histor. (Litter. Guil. Cave Basil. 1744. p. 8. Gerbert de cantu et musica sacra II. p. 27. Augusti Denkwürdigkeiten u. s. w. V. S. 311. Ebert Allgem. Bibliographisches Lexicon I. S. 874, Rambachius, Mohnikius, Lisco a.

**) Infra scripturam Codicis Ultraiectensis breviter significabimus litera U.

annis post, Kistii dissertatio, in germanicum conversa opera Henrn. Iul. Costers (cui ipsius auctoris adfuerat consilium atque auxilium) typis excusa est in Illgenii Ephemeridibus Historico-theologicis (1837. Fasc. II. S. 41—49) itaque magis in Germania percrebuit. Ex hac Costersii interpretatione transcribere liceat quae sententiam Kistii optime ac luculenter aperiunt: „Mag nun auch immerhin die Auctorität dieses in der Geschichte seines Ordens wohl bewanderten Schriftstellers (Waddingii) selbst Etwas gelten: so darf doch gerade seine Vorliebe für diesen Orden und der sehnliche Wunsch, eine berühmt gewordene Schrift einem Gliede desselben zuzuschreiben, durchaus nicht übersehen werden. Es ist wenigstens nicht nur gewiss, dass Iacoponus von keinem der älteren Schriftsteller als Dichter dieses Liedes genannt wird, sondern dass auch, während die meisten Schriftsteller jener Zeit, von der man glaubt, dass ihr der Hymnus angehöre, wo sie desselben gedenken, den Dichter ungenannt lassen, einige dagegen ganz Andere als vermuthliche Verfasser anführen. — — (Afferuntur loci Antonii Florentini et Georgii Stellae.) Freilich sind diess nun wohl blosse Gerüchte, und widersprechende Gerüchte: wir ersehen jedoch daraus, dass man am Ende des 14ten Jahrhunderts über den Dichter des, wie es scheint, damals schon berühmten Liedes in Ungewissheit gerathen war. Desswegen dürften wir nicht ohne Grund vermuthen, dass es wohl früheren Ursprunges sei, und dass dessen Verfasser wahrscheinlich schon im 12ten Jahrhundert gesucht werden müsse, wie auch von Einigen geschehen ist (Siehe Mohnike S. 410 und 411). Die Annahme, dass der heilige Bernhard der Verfasser dieses Hymnus sei, erhält dadurch einiges Gewicht, dass derselbe unter Bernhards Werken steht, und dieser auch früher für den Verfasser gehalten worden ist, und sie wird um so wahrscheinlicher, jemehr dieser Hymnus mit dem Geiste, der ihn beseelte, und mit andern rhythmischen Werken, welche ihm zuerkannt werden, übereinkommt. Bemerkenswerth ist es zugleich, dass noch ein anderes Lied: de contemptu mundi von Wadding dem Iacoponus, von Andern dem heiligen Bernard zugeschrieben wird (Siehe Rambachs Anthologie, I. Th. 279. vergl. Mohnike a. a. O. S. 375 f.). Wie es auch sein möge, so beruht doch die Meinung, dass das Stabat mater von Jacoponus herrühre, die man blos auf das Zeugniss eines Schriftstellers des 17ten Jahrhunderts angenommen hat auf keiner genügenden Auctorität. Es sprechen mehr Gründe dagegen als dafür. — Bellarmin scheint noch Nichts davon gewusst zu haben, sonst hätte er gewiss den

Jacobus de Benedictis in seiner Schrift: de scriptoribus ecclesiast. liber unus, nicht mit Stillschweigen übergangen. In allen Ausgaben der Gedichte des Jacoponus, selbst in der besten von Tresati (nicht Fresati, obgleich selbst Fabricius und du Pin also den Namen angegeben haben, siehe Mohnike S. 338 und 400) im Jahre 1617 in 4. zu Venedig besorgten, welche auch lateinische Fragmente enthält, ist unser Rhythmus nicht nur nicht zu finden, sondern auch in den hinzugefügten Anmerkungen und in dem Leben des Jacoponus von Tresati wird durchaus desselben nicht erwähnt, selbst da nicht, wo man solches mit Recht erwarten konnte (Vergl. Mohnike a. a. O. S. 337 ff. 400, vornehmlich 417). Ich muss hier noch hinzufügen, dass Oudinus das Stabat mater nicht, wie Mohnike S. 416 meint, bestimmt dem Jacoponus zuschreibt, sondern bloss sagt: ipsi etiam attribuitur prosa: Stabat mater dolorosa etc., cum altera Prosa: de contemptu mundi (Commentarius de scriptoribus ecclesiae antiquis, T. III. p. 698.) Ebenso verfährt du Pin (Nouvelle Bibliothèque des auteurs eccles. T. XI. p. 58) und Mansi, welcher zwar wie Wadding und Fabricius, beide genannte lateinische Gedichte unter dem Namen des Jacobus de Benedictis anführt, jedoch bei dem Rhythmus: Stabat mater, vorsichtig die Worte hinzufügt: si forte vere illi adscribatur (S. Mansi's Ausgabe von Fabricii Biblioth. med. et infim. aetatis T. I. p. 206.)." Sed praeter Illgenium (Ephem. Histor. - Theol. 1841. Fasc. III. S. 145—149) nemini nisi fallor Kistii sententia arrisit neque mihi arridet, in hac controversia Mohnikii vestigia prementi. Quid enim? Si rem ad vivum resecamus, nihil probavit Kistius quam quod conclamatum est: auctorem Prosae invicta certitudine minime esse definiendum, illos vero qui Iacobum de Benedictis putent carminis patrem, argumentis externis (ut ita dicam) muniri, non ut muris inexpugnabilibus sed quasi vallis, quae a criticis et scepticis disiici possint ac subrui. Accedunt tamen argumenta interna, quae gravissimi momenti sunt: sed haec alto silentio praetermisit Kistius. Porro non is sum, qui St. Bernardum illam prosam canere potuissse negaverim, sed nequaquam unus codex et quidem saeculi decimi quinti mihi sufficiet. Afferantur plures membranae et quidem vetustiores (saec. XII. vel XIII.), in quibus Planctus Mariae opusculis Bernardi reperiatur adiunctus: sin minus Kistio non plaudam. Neque enim si quis unquam codices diligenti manu versaverit, eum illa librariorum et descriptorum fugit consuetudo, ex qua vel ut spatium expleant, vel ut similia similibus iungant aliorum scriptorum crustula libro suo intermiscent. Fingas igitur monachum qui cum in S. Ber-

nardi operibus ad cantica de passione Domini describenda pervenisset, carmen de compassione Mariae desiderans, notissimam Prosam reliquis carminibus adiunxit: nec multum a vero aberrabis.

Quod attinet ad usum ecclesiasticum, iam supra monuimus Prosam ex libris Ordinis Minorum migrasse ad alias ecclesias. In Germania saec. XIV. et XV. divulgatior erat quam Sequentia Thomae: omittitur tamen in permultis Missalibus, desideratur in libris Adelphi, Torrentini, Clichtovaei. Errat enim Mohnikius, dicens, prosam ubique locum habuisse in officiis de compassione Mariae, quae in omnibus fere ecclesiis pangebantur. (Cf. quae adnotavimus Tom. I. p. 302). Nam alii in officio moestitiae Sequentiam non admiserunt, alii alia de matre dolorosa carmina receperunt. Itaque saeculo demum decimo sexto ac septimo per totam ecclesiam Romanam sparsa est. Nunc in dioecesibus omnibus celebratur Feria VI. post Iudica Festum Septem Dolorum Beatae Mariae Virginis *), eique festivitati inservit cantus Iacoponi — quod memoratu sane dignissimum est nec amplius in officiis ecclesiasticiis occurrit — et in Missa et in Vesperis ac Laudibus. Detinetur quasi ecclesia sanctis Prosae illecebris, ita ut concesserit quod numquam concessit, idem carmen et Sequentiae et hymni vice fungi. In nonnullis Calendariis et monachorum et dioecesium secundum ponitur festum de Septem Dolorum B. V. tertia Dominica Septembris (quod superfluum duxerim) neque hic Missa rite potest celebrari nisi decus et splendorem festi auxerit Iacoponus. **) Tandem hoc monemus et in ipsis ecclesiae libris hodiernis scripturam carminis aliquoties fluctuare.

Tam insignis Sequentia omnibus temporibus allexisse interpretes, qui vernaculo sermone genti suae praeclarum carmen innotescere voluerint, facile est ad intelligendum. Ex Germanorum translationibus vetustissimam monachi Salisburgensis iam supra commemoravimus: sequitur alia saeculi decimi quinti vel sexti, de qua haec habet Lisco. „Hier ist der Abdruck genau so gegeben, wie er bei Riederer (Joh. Barth, Dr. und Professor der Theologie, Diakonus in Altdorf) sich

---

*) Miss. Rom.: Si hoc festum occurrit cum alio duplici primae vel secundae classis, transfertur ad Sabbatum sequens: quod sit impeditum alio festo Novem Lectionum illo anno omittatur et nunquam transferatur ad tempus Paschale.

**) In Horis canonicis huius festivitatis hymni fere ubique sunt proprii. Officia Lincensia, quae mihi ad manum sunt (anno 1837 edita) duos exhibent: Iam toto subitus vesper eat polo et Summae Deus clementiae, Moestae dolores virginis.

findet in den Nachrichten zur Kirchen-, Gelehrten- und Büchergeschichte aus gedruckten und ungedruckten Schriften gesammelt, Altdorf 1764, Bd. 2. St. 5. S. 165. 166. (cf. Wackern. p. 110.) Ueber jenes Gesangbuch schickt Riederer S. 159 ff. folgende Bemerkungen voran: „Vor der Reformation ist das älteste teutsche Gebetbüchlein, so ich bei der Hand habe, ein Nürnbergisches von 1503, Salus animae genannt, in Sedez, von 271 Blättern, ausser 16 andern, auf welchen der Titel, der Kalender und das Register vornen angedruckt ist, und welches viele ziemlich saubere Holzschnitte hat. Am Ende wird diese Nachricht davon gegeben: Gedruckt und geendet in der Kaiserlichen Stat Nüremberg Durch Hieronimum Höltzel. Am mittwochen nach Galli. Nach Christi geburt Funffzehen hundert vnd Im dritten Jahr. Auf Blatt 121 b. steht dann die Verdeutschung des Stabat mater mit dieser Anzeige: Von disem nachgeenden gebet hat geben Bonifacius der Bapst syben jar ablas vnd viertzigk carenen, und haisst zu latein Planctus beate marie.“ — Mohnike in den hymnologischen Forschungen Th. 2. S. 161. bemerkt, dass schon vor Riederer die Unschuldigen Nachrichten Jahrg. 1724 S. 675 ff. diese Verdeutschung des Stabat mater mitgetheilt haben, und zwar genommen von einer Wandtafel in der Kirche zu Crelingen im Anspach'schen. Die Anzeige vor dem Liede stimmt mit der oben gelieferten überein, so wie das Lied selbst mit dem im Gesangbüchlein von 1503 enthaltenen, einzelne kleine Schreibweisen abgerechnet. Vielleicht ist die Wandtafel noch älter als das Gesangbüchlein. Am Schlusse des Liedes, wie es die Wandtafel liefert, finden sich noch die Zeilen:

Dein selbst Seel wird durchdringen das Schwert der Schmertzen
Auf das geoffenbaret werden die Gedanken aus vielen Hertzen.

Darauf folgt ein Gebet zu Christo, mit der Aufschrift: Collect interveniat pro nobis. Der Mittheiler des Liedes hat hinzugefügt: Descripsit ex αὐτογράφῳ parieti templi Creglingensis, ad quod olim clerus pontificius peregrinationes suas instituit, affixo, G. C. Z. quondam ibi per aliquot annos diaconus. In universum enumerat Lisco versiones octoginta tres: ex his sexdecim ante annum MDCCC confectae sunt, quadraginta duae post annum MDCCCXXX in lucem prodiere. Quatuor Batavorum poetarum sunt, ex quibus Vondelii interpretationem supra exhibuimus. Nam in hoc quoque carmine praestantia excusat quod contra consuetudinem egimus. Adiecta est germanica, quam nuper composui: nam quae aliquando

alio loco mihi prolata sunt (Hymnologischer Blüthenstrauss p. 104) mihimet ipsi non amplius satisfaciunt. Ceterum ambabus manibus concedo quae monuit Lisco l. l. p. 26.: Wer irgend den Versuch gemacht hat, alte lateinische Kirchenlieder in unsere Sprache zu übertragen, wird die Schwierigkeit eines solchen Unternehmens zur Genüge erfahren und die Ueberzeugung erlangt haben, dass es unmöglich ist, in der Uebersetzung ganz das Original in seiner Kraft, Kürze und seinem Wohllaut wieder zu geben. Die erste Forderung, die mit Recht an jede Uebersetzung gemacht wird, dass sie treu sei, nichts dem Original Eigenthümliches verwische oder auslasse, andererseits aber demselben auch keine fremdartigen Gedanken einfüge, ist bei poetischen Producten, wo das Versmaass und der Reim festgehalten werden sollen, doppelt schwer zu erfüllen; und diese Schwierigkeit steigt, wenn man sich zugleich noch die Aufgabe stellt, auch den Reimklang des Originals beizubehalten, sowohl in den weiblichen, wie in den männlichen Reimen. Bei dem Stabat Mater wird dies noch schwieriger wegen der in der Mitte der Zeilen befindlichen Doppelreime, wie Str. 2. Zeile 4. 5.; Str. 6. Z. 4. 5.; Str. 7. Z. 1. (wenn man der Lesart folgt: Fac me vere tecum flere) Str. 8. Z. 4. Die alten Uebersetzungen haben auf diese Doppelreime keine Rücksicht genommen und eben so wenig sich bemüht, die Reimklänge des Originals wieder zu geben. — Eine andere Forderung, der beim Uebersetzen Genüge geschehen muss, ist, dass die Sprache fliessend, ohne Härten sei, wozu das besonders gehört, dass der Sinn möglichst mit jeder Zeile abschliesse und nicht erst in der folgenden vollendet werde. Ein Prüfstein für fliessende Sprache ist die Sangbarkeit. Endlich ist es erforderlich, dass die ganze Nachbildung von einem modernen Character sich fern halte. Das Stabat Mater beginnt mit einer ganz ruhigen Schilderung in Str. 1.; Str. 2. mischt sich, aber nur schwach, das subjective Gefühl ein in den ersten drei Zeilen, dann kehrt die objective Schilderung zurück Z. 4 — 6. Nach der an das Lyrische anstreifenden dritten Doppelstrophe folgt Str. 4. abermals ruhige historische Schilderung, und mit Str. 5. beginnt der subjective, lyrische Character des Liedes, der es bis zum Ende beherrscht. Diese dem Original unverkennbar aufgeprägte Eigenthümlichkeit darf die Uebersetzung nicht verwischen, und es ist daher nicht zu billigen, wenn manche Uebersetzer gleich zu Anfang den Gefühlston vorherrschen lassen und somit die ruhige Haltung und stille Grösse der Schilderung im Hymnus in der Nachbildung gar nicht wiedergeben. Vergegenwärtigt man sich alle diese hier nur angedeuteten, gerechten Anforderungen, so

sieht man, wie alle bis jetzt vorhandenen Nachbildungen des Stabat Mater dem Ideal einer vollkommenen Uebersetzung noch fern stehen, und eine solche anzufertigen, ist eine noch ungelöste, vielleicht auch unlösbare Aufgabe, an der jedoch seine Kräfte zu versuchen der Mühe wohl werth ist.“ Etenim si optatam cursu metam contingere non licet, ad ipsam tamen strenue et indefesse tendamus suadet et carminis praeclara indoles et quae in proverbium abiit Germanorum diligentia atque industria.

De modorum compositionibus adeas virum quem antea laude ornavinum, G. W. Finkium (Einiges zu den hymnologischen Abhandlungen des Dr. Mohnike in seinen litterar. Studien. Tzschirner Magazin für christliche Prediger 1826. Stück I. S. 59—105.). Clarissimi sunt modi quos in Prosam Iacoponi fecit Pergolesius *). Huic nequaquam parem esse

*) Huius melodiae τὰ γενέθλια (ut ita dicam:) accuratissime enarrata sunt in Rheinwaldii Repert. Theol. 1843. Mai. p. 191. Im J. 1736 kam Giovanni Battista Pergolese auf einer Reise durch Italien auch nach Neapel, wo gerade die Gefangennehmung eines gefürchteten Banditen Aufsehen machte. Eine unerklärliche Laune trieb den Künstler, der Hinrichtung beizuwohnen, die am nächsten Tage stattfinden sollte, indess er hatte die Stunde versäumt, als er anlangte, war der Unglückliche schon gerichtet. Da die Menge sich bereits verlaufen hatte, so konnte sich P. dem Galgen nähern, an dessen Fuss er eine Frau knieen sah. Ihr lautes Schluchzen bezeugte ihren Schmerz und ihre Verzweiflung. P. betrachtete mit Verwunderung ihre kostbare, obwohl etwas bizarre Kleidung. Plötzlich sprang sie auf, richtete ihr Haupt zum Himmel empor und schien zu diesem eine vorwurfsvolle Anklage und zugleich einen flehenden Anruf emporzuschicken. P. fragte, wer sie wäre. Wie? Sie kennen die schöne Martha nicht? Ihr Mann ist heute gehängt, und man kann dreist behaupten, dass er den Strick reichlich verdient hat. Seitdem er im Gefängniss sass, hat sie ihre Vernunft eingebüsst, und sie läuft jetzt, heilige Lieder singend, durch die Stadt. Aber still! sie fängt an zu singen. In der That liessen sich jetzt einige schwache und unsichere Töne vernehmen, die aber bald stärker und wohlklingender wurden. Die lärmende Menge verstummte und hörte knieend, entblössten Hauptes den Litaneien zu, welche die arme Martha sang, und wiederholte im Chor: „Ora pro nobis.“ Thränen entströmten allen Augen. Der Gesang war zu Ende; bei der Todtenstille konnte man den taktmässigen Schritt der Soldaten erkennen, welche anrückten, um den Leichnam des Hingerichteten wegzubringen. Martha schien ihre Absicht zu ahnen, denn sie umschlang den Galgen mit ihren Armen. Als man sie mit Gewalt entfernte, stiess sie ein herzzerschneidendes Geschrei aus. Nachdem nun der Leichnam des Banditen in den Karren geworfen war und weggefahren werden sollte, nahm sie einen Anlauf, um sich unter die Räder zu werfen. P., der allein ihren Bewegungen folgte, hielt sie auf, da er inniges Mitleiden mit der Unglücklichen fühlte und sie nicht verlassen wollte, holte einen

Rossinium qui nuper non histrionibus ut solet sed ecclesiae consulens Planctum Mariae musicum fecit, sexcenties ex iis qui in musica arte censores vocantur audivi. Sed alii aliter iudicant. Exstitit Pergelesio iudex acerrimus in Ephemeridibus politicis quae vocantur Haudii ac Speneri 1842 Nr. 69, quem docte atque erudite rem suam agere ipse concedes. „Der Componist der im Antiphonario Romano vorkommenden Melodie, muthmasslich der erste, mag wohl nicht mehr mit Gewissheit zu ermitteln sein. Unter den Hymnen kommt sie (um nur einen Ort näher anzuführen) in dem Turiner Antifonario Romano vom Jahre 1819, p. 393. vor, und wie alle in dieser Sammlung enthaltenen Melodien, auf vier Notenlinien mit den alten eckigen römischen Choralnoten. Vom sechszehnten Jahrhundert an bis auf unsere Zeit haben die grössten Meister diesen Text vielfach componirt. Den ausgebreitetsten Ruf, wenn auch nicht den verdientesten, hat um die Mitte des vorigen Jahrhunderts die Composition des Giambattista Pergolese erhalten, sie hat wie die einst sehr bekannte, von Crescentini gesungene Arie „Ombra odorata aspetta“ die Federn geistreicher musikalischer Aesthetiker zu übertriebenem Lobe veranlasst und mehr hierdurch, als durch ihren eigentlichen Werth als Kirchenmusik, ihren Ruf erhalten. Der be-

---

Louisd'or hervor und bot ihn demjenigen an, der sie nach dem nächsten Hause schaffen würde. Martha war indess wieder zum Bewusstsein gekommen; den Arm des Componisten krampfhaft pressend, drängte sie sich mit ihm, den sie als ihren Beschützer betrachtete, durch die Menge hindurch, führte ihn nach einer Vorstadt, trat in ein ärmliches Haus, stieg 3 Stockwerk hinauf und stiess mit dem Fuss eine zerbrechliche Thür auf, aus welcher 2 in Lumpen gehüllte Kinder hervorstürzten, welche die Mutter um Brod anschrieen. Ihre Verzweiflung überstieg alle Grenzen, als sie jeden Winkel des Zimmers durchsucht hatte, ohne irgendwo einen essbaren Gegenstand zu finden. Plötzlich aber flammte ein Strahl der Freude auf ihrem Gesichte auf. Sie fasste ihre Kinder an der Hand, knieete mit ihnen vor P. nieder und stimmte einen Gesang an. Weinend schaute er zu, endlich aber ermannte er sich, stürzte aus dem Hause und nach dem nächsten Wirthshause, von wo aus er ihnen alle nöthigen Bedürfnisse sendete, verschaffte auch der unglücklichen Familie in der Person des Grafen Spinessa einen Beschützer, der ihnen einen Zufluchtsort und Unterhalt gab. — Einige Tage darauf verliess P. Neapel, besuchte den Krater des Vesuv's, und liess sich einige Zeit in Torre del Greco, einem Dorfe am Fusse des Berges nieder. Aber der unheimliche Eindruck haftete zu fest in ihm. Hier nun fasste er den Plan zu seinem Stabat mater. In einem kleinen Zimmer, welches er bewohnte, komponirte er die berühmte Sequenz, die zugleich als sein Schwanengesang angesehen werden kann, denn er starb schon 1739, kaum 33 Jahre alt.

kannte Padre Martini in Bologna tadelte Pergolese's Composition des Stabat Mater sehr scharf; in der Vorrede seines Werkes „Saggio fondamentale pratico di Contrapunto" äussert er sich gegen einen damaligen musikalischen Schriftsteller, Eximeno, der wie Saverio Matteo behauptete, dass die Musik der alten hebräischen Psalmen sich den Melodieen im Stabat Mater des Pergolese näherte und mit diesen zu vergleichen wäre, dass diese Composition des Pergolese seiner komischen Oper „La serva padrona" ähnlich und mit Ausnahme weniger Stellen ganz in demselben Stile geschrieben sei und ganz dieselben süsslich delikaten Gänge und Harmonieen enthalte, dass aber burleske Musik, wie die einer komischen Oper, nicht geeignet gewesen sein könne, um bei den Hebräern fromme und erhabene Ideen auszudrücken. Nicht allein der gelehrte Padre Martini war es, der die Schwächen der Composition des Pergolese erkannte, sondern auch deutsche gelehrte Musiker und Kritiker, wie Marpurg, J. A. P. Schulz, Kirnberger und v. Dittersdorf, stritten heftig für und wider die Sache. Einen höchst interessanten hierauf bezüglichen Artikel findet man in Nr. 15. und 16. des 2ten Jahrganges der Allg. Leipz. Mus. Zeit., in Sulzer's „Theorie d. schön. Künste u. Wissensch." Art. Verrückung, und im 40sten Stücke der vom Dr. Spazier redigirten Berlinischen Mus. Zeitung vom Jahre 1793." Sed cum musicae artis non admodum peritus sim, videant alii cui palma deferenda sit: iam ad ipsam Prosam nos convertimus.

Stropha Prima. 1. Stabat Mater. Ita incipit plerumque Missa in festivitatibus de compassione Beatae Virginis. 5. M. 10. Stella. U. Pr. Nb. contristantem, ita ut descendat a verbo Deponenti contristor. In recentioribus libris fere ubique contristatam: negant enim apud veteres exstare illud deponens contristari. Afferuntur loci Columell. 5, 9. Virgil. Georg. 3, 279. Valer. Argon. 6, 622: adde Prudentium in Apotheosi 345. Sed exstat locus in quo fortasse verbum illud velut deponens usurpatur: dico Appuleium de herbis c. 19. *Si infans contristatus fuerit, herba Aristolochia eum subfumigabis etc.* Ceterum sciunt omnes medii aevi scriptores in his parum cautos et diligentes fuisse. 6. Luc. II., 35. *et tuam ipsius animam pertransibit gladius.* Huius rhomphaeae mentionem iniicit Collecta festi: *Deus in cuius passione secundum Simonis prophetiam dulcissimam animam gloriosae virginis Mariae gladius pertransivit etc.* et Invit: *Stemus iuxta crucem cum Maria matre Iesu cuius animam doloris gladius pertransivit.* Cfr. Bernard. Serm. de 12 stellis: *Vere tuam o beata mater animam gladius pertransivit, alioquin non nisi eam pertransiens carnem filii tui penetraret. Et quidem posteaquam emisit spiritum tuus ille Iesus, ipsius plane non attigit animam crudelis lancea, quae ipsius*

aperuit latus sed tuam utique animam pertransivit. Ipsius nimirum anima iam ibi non erat sed tua plane inde nequibat avelli. — Hanc Stropham Iacobi sat diligenter Goethius expressit canendo:

Ach neige, Du Schmerzenreiche
Dein Antlitz gnädig meiner Noth.

Das Schwert im Herzen,
Mit tausend Schmerzen
Blickst auf zu deines Sohnes Tod.

Zum Vater blickst du,
Und Seufzer schickst du
Hinauf um sein' und deine Noth.

Stropha Secunda 4. M. 10. hunc moer. 5. M. 10. Nb. Pr. pia mater cum (Pr. dum) videbat. Stella dum vid. U. dum videbat et tremebat. Et hodie scriptura huius strophae non ubique est consona. Vidit Mohnikius Missale Carmelitarum (Venetiis a. 1730.) et Romanum (Ed. Antw.) quae vetustiorem lectionem praebebant: pia mater dum v. 6. M. 10. Nb. poenam.

Stropha Tertia 2. Nb. Carm. cum videret. Pr. dum vid. 5. M. 10. Nb. Pr. Stella. Cf. Threnos Ierem: *Cui exaequabo te et consolabor te, virgo filia Sion. Magna est enim, velut mare, contritio tua.* Bene doloris acerbitatem expinxit Grüneisen:

Unterm Kreuze stand die Mutter,
Als er sprach: Es ist vollbracht!
Da verhüllte sich das Erdreich
Voll Entsetzen rings in Nacht.

In den Höhen rauschts — der Vorhang
Reifst im Tempel laut entzwei,
Aus der Tiefe dröhnts — die Todten
Kommen aus der Gruft herbei.

Und die Freunde, die ihn liebten
Rufen wild den Schmerz sich zu.
Mutter mit der stillen Thräne
Mutter, was empfandest Du?

Stropha Quarta. 4. M. 10. U. Pr. Nb. videns. 5. Carm. moriendo desolatum. Matth. XXVI, 46. 6. Nb. Pr. cum emisit. Non multi: amisit.

Stropha Quinta 1. In nonnullis Missalibus ad hodiernum diem usque: pia mater. 2. M. 10. fac nos sentire doloris. Pr. Nb. me sentire tui doloris. 3. M. 10. Pr. Nb. poenas (Nb. poenam) fac ut lugeam. 6. Stella: et sibi.

Stropha Sexta. 1—3. M. 10. istud age cordibus nostris insunt plagae crucifixi lividae Nb. istud age crucifixi insunt plagae cordi meo lividae. Apud non nullos vivide. 5. U. Nb. iam dignati. M. 10. dignantem pro nobis pati. 6. U. pro me div. M. 10. nobis div.

Stropha Septima in Miss. Nmb. omissa. — 1. Scriptura: fac me vere tecum flere auctoritate Codd. M. 10 et U. Miss. Pr. et aliorum nititur auctoritate. Miss. Carm. et alii libri hodierni: fac re tecum pie flere. Cantion. Norimbg. Mach mich warlich mit dir weinen. 3. M. 10. fac nos. — donec nos vixerimus. 5. Carm. e. a. et me tibi sociare. U. tibi me consociare. 5. 6. M. 10. fac nos tibi sociare planctu quem appetimus 6. Stella cum planctu. Saepissime in sermonibus ac cantionibus medii aevi sanctissima virgo imploratur, ut quae ipsa passionem Christi intimo corde sentiat, imo nostros etiam animos frigescentes amoris flammis succendat. Ita e. g. Pelbartus: *O ergo pia domina nostra Maria, tristem esse animam meam usque ad mortem una tecum super filii tui passione et morte optarem, tecum flere cuperem. Sed duro sum corde nec quidquid ex me valeo. Te ergo per tuum dulcem natum, Iesum passum deprecor et per gladium qui animam tuam pertransivit obsecro, digneris infundere cordi meo dolores compassionis et lacrimas compunctionis ut ego miser peccator sentire valeam filii tui dolores et vere dicere possim tecum: Tristis est anima mea usque ad mortem super dulcissimi Iesu passione.*

Stropha Octava. In Pragensi et Numb. Missali omissa. — 1. M. 10. o virgo virginum pr. 2. M. 10. nobis iam. Fortasse respicit poeta ad locum libri Ruth. 1. 20. qui in officio ecclesiae occurrit: *Ne vocetis me pulchram sed amaram, quia amaritudine valde me replevit omnipotens.* 3. M. 10. fac nos. 4. M. 10. fac nos portare Chr. m. Mire ille codex negligit metrum, sed hoc sibi vult numerus pluralis ut efficiatur Prosa obiectiva atque ecclesiastica. Cum ipse in alio opere, (Evangelisches Kirchengesangbuch) similia assequi studuerim ac nonnullis poeseos quae dicitur subiectivae amatoribus displicuerim gaudeo quod mihi contigerit socius peccati. 5. U. passionis eius sortem; Mohn. pass. suae sortem. M. 10. fac nos sortem. 6. Mohnikius monet in Wielandii Ephemeridibus (Deutscher Merkur) legi: et plagis te colere et addit „Offenbar Correctur.“ Sed habet M. 10. nos plagis rec.

Stropha Nona. 2. Stella. cruce fac inebr. M. 10. cruce quaesumus nos fac beari. Nb. Pr. cruce meque fac beari. U. fac me hac beari. 3. Stella. M. 10. Pr. Nb. Carm. et cruore filii. Mon. Salisb. Dafs sein Wunden mich verwunden und sein Kreuz mich

aperuit latus sed tuam utique animam pertransivit. Ipsius nimirum anima iam ibi non erat sed tua plane inde nequibat avelli. — Hanc Stropham Iacobi sat diligenter Goethius expressit canendo:

Ach neige, Du Schmerzenreiche
Dein Antlitz gnädig meiner Noth.

Das Schwert im Herzen,
Mit tausend Schmerzen
Blickst auf zu deines Sohnes Tod.

Zum Vater blickst du,
Und Seufzer schickst du
Hinauf um sein' und deine Noth.

Stropha Secunda 4. M. 10. hunc moer. 5. M. 10. Nb. Pr. pia mater cum (Pr. dum) videbat. Stella dum vid. U. dum videbat et tremebat. Et hodie scriptura huius strophae non ubique est consona. Vidit Mohnikius Missale Carmelitarum (Venetiis a. 1730.) et Romanum (Ed. Antw.) quae vetustiorem lectionem praebebant: pia mater dum v. 6. M. 10. Nb. poenam.

Stropha Tertia 2. Nb. Carm. cum videret. Pr. dum vid. 5. M. 10. Nb. Pr. Stella. Cf. Threnos Ierem: *Cui exaequabo te et consolabor te, virgo filia Sion. Magna est enim, velut mare, contritio tua.* Bene doloris acerbitatem expinxit Grüneisen:

Unterm Kreuze stand die Mutter,
Als er sprach: Es ist vollbracht!
Da verhüllte sich das Erdreich
Voll Entsetzen rings in Nacht.

In den Höhen rauschts — der Vorhang
Reifst im Tempel laut entzwei,
Aus der Tiefe dröhnts — die Todten
Kommen aus der Gruft herbei.

Und die Freunde, die ihn liebten
Rufen wild den Schmerz sich zu.
Mutter mit der stillen Thräne
Mutter, was empfandest Du?

Stropha Quarta. 4. M. 10. U. Pr. Nb. videns. 5. Carm. moriendo desolatum. Matth. XXVI, 46. 6. Nb. Pr. cum emisit. Non multi: amisit.

Stropha Quinta 1. In nonnullis Missalibus ad hodiernum diem usque: pia mater. 2. M. 10. fac nos sentire doloris. Pr. Nb. me sentire tui doloris. 3. M. 10. Pr. Nb. poenas (Nb. poenam) fac ut lugeam. 6. Stella: et sibi.

Stropha Sexta. 1—3. M. 10. istud age cordibus nostris insunt plagae crucifixi lividae Nb. istud age crucifixi insunt plagae cordi meo lividae. Apud non nullos vivide. 5. U. Nb. iam dignati. M. 10. dignantem pro nobis pati. 6. U. pro me div. M. 10. nobis div.

Stropha Septima in Miss. Nmb. omissa. — 1. Scriptura: fac me vere tecum flere auctoritate Codd. M. 10 et U. Miss. Pr. et aliorum nititur auctoritate. Miss. Carm. et alii libri hodierni: fac re tecum pie flere. Cantion. Norimbg. Mach mich warlich mit dir weinen. 3. M. 10. fac nos. — donec nos vixerimus. 5. Carm. e. a. et me tibi sociare. U. tibi me consociare. 5. 6. M. 10. fac nos tibi sociare planctu quem appetimus 6. Stella cum planctu. Saepissime in sermonibus ac cantionibus medii aevi sanctissima virgo imploratur, ut quae ipsa passionem Christi intimo corde sentiat, imo nostros etiam animos frigescentes amoris flammis succendat. Ita e. g. Pelbartus: *O ergo pia domina nostra Maria, tristem esse animam meam usque ad mortem una tecum super filii tui passione et morte optarem, tecum flere cuperem. Sed duro sum corde nec quidquid ex me valeo. Te ergo per tuum dulcem natum, Iesum passum deprecor et per gladium qui animam tuam pertransivit obsecro, digneris infundere cordi meo dolores compassionis et lacrimas compunctionis ut ego miser peccator sentire valeam filii tui dolores et vere dicere possim tecum: Tristis est anima mea usque ad mortem super dulcissimi Iesu passione.*

Stropha Octava. In Pragensi et Numb. Missali omissa. — 1. M. 10. o virgo virginum pr. 2. M. 10. nobis iam. Fortasse respicit poeta ad locum libri Ruth. I. 20. qui in officio ecclesiae occurrit: *Ne vocetis me pulchram sed amaram, quia amaritudine valde me replevit omnipotens.* 3. M. 10. fac nos. 4. M. 10. fac nos portare Chr. m. Mire ille codex negligit metrum, sed hoc sibi vult numerus pluralis ut efficiatur Prosa obiectiva atque ecclesiastica. Cum ipse in alio opere, (Evangelisches Kirchengesangbuch) similia assequi studuerim ac nonnullis poeseos quae dicitur subiectivae amatoribus displicuerim gaudeo quod mihi contigerit socius peccati. 5. U. passionis eius sortem Mohn. pass. suae sortem. M. 10. fac nos sortem. 6. Mohnikius monet in Wielandii Ephemeridibus (Deutscher Merkur) legi: et plagis te colere et addit „Offenbar Correctur." Sed habet M. 10. nos plagis rec.

Stropha Nona. 2. Stella. cruce fac inebr. M. 10. cruce quaesumus nos fac beari. Nb. Pr. cruce meque fac beari. U. fac me hac beari. 3. Stella. M. 10. Pr. Nb. Carm. et cruore filii. Mon. Salisb. Dafs sein Wunden mich verwunden und sein Kreuz mich

hail von grunden und sein rosenfarbes pluet. 4. Pr. Nb. Carm. flammis ne urar succensis. 5. Nb. per te pia. 4. 5. M. 10. fl. ne urar succensi (!) per te virgo simus defensi. — In his strophis poetam cogitare de stigmatis S. Francisci iam supra monuimus. Smilia precantem facit J. B. Rousseau Annam Catharinam, monialem illam Coesfeldensem notissimam (Legenden S. 21.)

Was mein Iesus hat gelitten,
Gieb, o Gott, auch mir zur Pein!
Wunden, die sein Herz durchschnitten
Solln auch mir bescheret sein. —

Also mit gehobnen Armen,
Weinte sie zum Himmelsglanz,
Süsser Mittler, hab Erbarmen,
Schenke mir dein Leiden ganz.

Stropha Decima. 1—3. Pr. Nb. Carm. Christe cum sit hinc exire da per matrem me venire ad palmam victoriae. M. 10. Iesu Christe cum sit hic exire da per matrem nos venire. Mon. Salisb. starkcher Gott, alz ich verschaide, tail mit mir durch dy werden maide dy palme der signunft dein. 5. 6. Pr. Nb. c. a. anima — par gloriae. Mon. Salisb. Wann der leib allhie ersterbe das dy sele dort erwerbe des paradises klaren schein. 6. In nonnullis gratia.

Habes textum Prosae ut fertur in libris vulgatioribus, si nonnulla excipias, in plurimis sibi simillimum. Praeterea vero etiam exstat prosa forma dilatata, ut ita dicam et amplificata, quam ad hunc diem usque viri docti ignorasse videntur. Adeas Bernardinum de Bustis in Rosarii Parte II. fol. CXLVI *): sed cum liber non admodum frequens sit, transscribere placet ex prolixo serm. de Compassione Virginis habito quae ad rem faciunt: „De qua (matre dolorosa) loquens quidam devotus contemplator dicit.

Stabat mater dolorosa
Iuxta crucem lacrimosa
Dum pendebat filius:
Cuius animam gementem
Contristatam et dolentem
Pertransibat gladius.

O quam tristis et afflicta
Fuit illa benedicta
Mater unigeniti:
Quae moerebat et dolebat
Et timebat dum videbat
Nati poenas inclyti.

---

*) Rosarium Sermonum praedicabilium per fratrem Bernardinum de Bustis ordinis Minorum etc, Hagenoviae 1513. Partes. IV.

Quis non debet contristari
Hancque matrem contemplari
Dolentem cum filio:
Quis est homo qui non fleret
Matrem Christi si videret
In tanto supplicio.

Pro peccatis suae gentis
Vidit Christum in tormentis
Et flagellis subditum:
Vidit suum dulcem natum
Morientem, desolatum,
Cum emisit spiritum.

Eia mater, fons amoris
Me sentire vim doloris
Fac ut tecum lugeam:
Fac ut ardeat cor meum
In amando Christum Deum
Ut tibi complaceam.

Sancta mater, illud agas,
Crucifixi fige plagas
Cordi meo valide:
Tui nati vulnerati,
Iam dignati pro me pati
Poenas mecum divide.

Fac me vere tecum flere,
Crucifixo condolere
Donec mundo vixero:
Iuxta crucem tecum stare,
Te libenter sociare
Cum planctu desidero.

Virgo Virginum praeclara
Sed nunc dolens et amara,
Fac me tecum plangere,
Fac ut geram Christi mortem,
Passionis eius sortem
Et plagas recolere.

Fac me plagis vulnerari,
Cruce hac inebriari,
In amore filii
Inflammatus et accensus
Per te virgo sim defensus
In die iudicii.

Fac me cruce custodiri
Morte Christi praemuniri
Et foveri gratia,
Ut cum corpus morietur
Vita felix inchoetur
In coelesti gloria.

Virgo dulcis o Maria,
Tu plorabas voce pia
Coram cruce filium:
Rumpebatur cor Mariae
Deplorantis valde pie:
O fili dulcissime.

Cum te cerno morientem,
Ego perdo cor et mentem
Et tota deficio:
O columba sine felle
Vas dulci plenum melle, *)
O fili piissime.

Tu me vides desolatam
Semivivam, anxiatam
Et mihi non loqueris:
O Gabriel, illud ave,
Dulce nimis et suave
Nunc dat mihi gemitum.

Nunc vertuntur in moerorem,
Et in luctum, et dolorem
Nunciata gaudia:
Mihi namque est allatus
Et in cruce conclavatus
Qui me replet gratia.

---

*) Fort. o vas.

O crux alta, de te quero *)
Mihi nequis esse peior,
O crux crudelissima:
Meum natum tu cepisti,
Ipsum in te suspendisti
O crux ferocissima.

Ergo saltem nunc te placa,
Quam exoro voce rauca:
Reddas mihi filium.
Et si non vis te placare
Neque natum mihi dare
Tu me secum recipe.
Nam consolor si me capis,
Si me spernis tu me tradis
Mortali supplicio. —
Haec praedictus doctor." —

Quae post Stropham decimam leguntur, genuina et ab ipso Iacopono esse, quis est qui crediderit? Nam quamquam poetica indole et hi versus haud prorsus carent, tamen quod ad rhythmicam rationem inelegantiores sunt quam ut ferri possint. Turbant preterea totam prosae οἰκονομίαν. Animum advertant qui in textu Thomae Celanensis constituendo in prolixiore inscriptione Mantuana vel in verbosa Haemmerlinii cantilena scripturam poetae genuinam latere opinati sunt.

Q.

SEQUENTIAE CIRCA SAEC. XIII. VEL XIV. CONDITAE.

CXXV. *De S. Africano.*

Admiranda sed favoris digna dies oritur
Celebranda cunctis horis vita sancti panditur
Africani confessoris cuius festum colitur etc.

Act. Sanct. Maii Tom. I. p. 69. Ex Missali Albiensi (Alby) MS.

CXXVI. *De S. Ioanne Abbate Pulsanensi.*

Coeli celant gloriosam supernorum civium
Vitam atque penetrale secretorum omnium
Ubi fantur quod non fatur apud ullum hominem etc.

---

*) queror?

Act. Sanct. Iun. Tom. IV. p. 58. Ex MS. Palatino Bibl. Vaticanae.

CXXVII. *De S. Augustino.*

1. De profundis tenebrarum
Mundo lumen exit clarum
Et scintillat hodie:
Olim quidem vas erroris,
Augustinus vas honoris
Datus est ecclesiae.

2. Verbo Dei dum obedit
Credit errans et accedit
Ad baptismi gratiam
Quam in primis tuebatur,
Verbis, scriptis execratur
Erroris fallaciam.

3. Firmans fidem, formans mores
Legis sacrae perversores
Verbi necat gladio:
Obmutescit Fortunatus,
Cedunt Manes et Donatus
Tantae lucis radio.

4. Mundus marcens et inanis
Et doctrinis doctus vanis
Per pestem haereticam,
Multum coepit fructum ferre
Dum in fines orbis terrae
Fidem sparsit unicam.

5. Clericalis vitae formam
Conquadravit iuxta normam
Coetus apostolici;
Sui quippe nil habebant
Tanquam suum: sed dividebant
In commune clerici.

6. Sic multorum pro salute
Diu vivens in virtute,
Bona tandem senectute
Dormivit cum patribus:
In extremis nil legavit
Quia suum nil existimavit,
Immo totum reputavit
Commune cum fratribus.

7. Salve gemma confessorum,
Lumen Christi, vox coelorum,
Tuba vitae, lux doctorum,
Praesul beatissime:
Qui te patrem venerantur,
Te doctorem consequantur,
Vitam in qua gloriantur
Beatorum animae.

Cod. M. 10. Aug. 1. 2. In septentrionalibus regionibus aliae de S. Augustino Sequentiae magis notae ac divulgatae erant. — 5. Aug. 2. monachalis. — tanquam suum sed vivebant. 6. Aug. 2. qui suum nil aestimavit, in quo totum. 7. Aug. 2. te ductorem.

CXXVIII. *De Corona Domini.*

Dulcis sonet harmonia
Dulci dignum melodia
Pangamus praeconium etc.

Cod M. 10.

CXXIX. *De S. Willibaldo.*

1. Fulget dies praeclarus, cunctis memorandus seculis,
2. Mansura quo Sanctus sui laboris praemia
3. Willibaldus intrat, aulae coelestis municeps.
4. Nam regum rex Christus terra luce hodierna, corporis
5. Eductum de claustris, supernis associavit civibus.
6. Laboribus plurimis quamvis esset affectus nimium,
7. Pro nihilo hos habuit, bonorum futurorum conscius.
8. Hunc Anglia natum, angelis attitulat.
9. Hic Spiritu sancto afflatus, dum vagiret in cunabulis, hostiam,
10. Renuncians pompis omnibus diaboli,
11. Et coelibem vitam ducturus, se domino velut agniculum immolat.
12. Transcursa infantia, cum tribulibus mox se eripuit patria.
13. Nunc Romam, et Hiero-circum plurima loca inviserat Solymam;
14. Hic rura postquam peragrat transmarina, quae factus homo Iesus Christus carnalibus ipse obambulavit pedibus,
15. Prospexit tandem Dominus peregrinum talem pluribus profuturum: nos proprias illi commisit oviculas.
16. Has vigil et bonus pastor uberrimis pavit et satiavit pascuis.
17. Et florida poli securus scandit; virtutum insignia suis distribuens.
18. Ortu illius, o Christe, a peccaminum monstris nos tueri velis.

Act. Sanct. Iul. Tom. II. p. 499. „Ex antiquo Missali Eichstedtensi“ Fortasse Prosa iam saeculo priori confecta est.

Str. 13. mira occurrit Tmesis vocis Hierosolyma. Puto auctorem carminis scripsisse: Hieran — inviserat Solymam.

CXXX. *De S. Erico Rege et Martyre.*

1. Gratulemur dulci prosa,
Laus Erici gloriosa
Prodeat in medium.
Ex radice generosa
Transplantatur vernans rosa
Ad regale solium.

2. Regni rebus ordinatis,
Sanctus adit cum armatis
Terras infidelium.
Defunctorum in peccatis
Miro motu pietatis
Deflet strages hostium.

3. Iustus in iudicio,
Frequens in ieiunio,
Artus atterebat
Aspero cilicio:
Fervida devotio
Mentem incendebat.

4. Viri pravi conspirantes,
Et in necem machinantes
Regis unanimiter,
Bellum movent improvisum:
Rex occisus Paradisum
Introit feliciter:

5. A defunctis revocatam
Matri vivam reddit natam,
Et sanat puerperam:
Quinque plagis vulnerato,
Iam de vita desperato,
Dat salutem prosperam.

6. Felix cuius gratia
Fugantur daemonia,
Vident excaecati,
Contracta erigitur,
Et submersus redditur
Plenae sanitati.

7. Sponsione facta voti
Vocem reddit sacerdoti,
Et infanti tibiam:
Statim inter Fratrum manus
Frater minor surgit sanus,
Post longam miseriam.

8. Pensum reddit mulieri,
Quae vix capi vel teneri
Poterat prae furia.
O quam probant Sanctum Dei,
Et confirmant fidem rei
Tanta mirabilia!

9. Ergo regi mirifico
Laus laetabundo cantico
Frequentetur:
Cuius fruens Upsalia
Salutari praesentia
Iucundetur.

10. Tu Sueorum Rex, Erice
Magne Martyr et amice
Dei, prece sedula
Venerantes nos emenda
Et nos illi recommenda,
Qui regnat in secula.

Act. Sanct. Mai. Tom. IV. p. 197. „Ex pervetusto Missali.“ Hanc Prosam tibi communicamus, benevole lector, non solum ut habeas Sueeae ecclesiae documentum poeticum,

sed quia metrum carminis facit ad metricam Sequentiarum artem perspiciendam. Miracula sancti regis quae sedulo pede tangit scriptor non est quod fusius explicemus. Quod ad Stropham 2. notum est Ericum in bellis, quae contra Fennos gessit, lacrimis profusis eos ex hostium deplorasse qui sine baptismi gratia obierint.

CXXXI. *De B. Elisabeth.*

1. Gaude Sion, quod egressus
A te decor et depressus
Tui fulgor speculi:
Rediviva luce redit
O et alpha quod accedit
Iam in fine saeculi.

2. Poma prima primitivos
Deus sanctos adhuc vivos
Vidit in cacumine:
Ut extremos addat primis
Quamvis stantes nos in imis
Suo visit lumine.

3. Sed prae multis te respexit:
Odor tuus hunc allexit
Et sapor et puritas:
Ut de regum ramis nata
Iuste vere sis vocata
Tu Dei saturitas.

4. Gaudent astra matutina,
Quod in hora vespertina
Ortu novi sideris
Coeli sidus illustratur
In quo terrae designatur
Novi signum foederis.

5. Vere sidus tu praeclarum,
Quod a sole differt parum
Et luna lucidius:
Tu quod sole sis amicta,
Carne probat hic relicta
Lucis tuae radius.

6. O quam dignis fulges signis
Vasa rapis a malignis
Possessa daemoniis:
Leprae mundas labe tactos,
Claudos ponis et attractos
In pedum officiis.

7. Quod negatum est naturae
Tu virtutum agis iure
Et potes ex gratia:
Vita functos tu reducis,
Caecis reddis membra lucis
Et membrorum spatia.

8. Eia mater nos agnosce,
Libro vitae nos deposce
Cum electis inseri:
Ut consortes tuae sortis
Et a poenis et a portis
E uamur inferi.

Elisabeth, nobile Thuringiae decus, quum tenerrimo erga Deum amore non magis quam prope divina in homines egenos misericordia atque beneficentia excellat et admirabilis constantiae aeque ac piae simplicitatis gaudeat laude, sine dubio dignissima erat, quae Sanctis accenseretur. Eadem vero etiam, ut Sancta est, ita germanicae nationis indolem omni-

bus nominibus ita refert, ut Schenkendorfius iure optimo his eam verbis praedicaverit: „O Zier der deutschen Frauen, Preis dir Elisabeth.“ Quid igitur mirum, quod per totam Germaniam dixem suum festum nacta est (XIX Novbr.) idque ita ut in nonnullis patriae nostrae regionibus festum fuerit de praecepto eique Octava adsignata sit. Accedit Festum Translationis die, II. Maii celebratum. Quid denique mirum quod multis Hymnis ac Sequentiis sanctae Elisabeth laudes sunt pervulgatae? Etiamnunc (reticendum enim non est) notus ille atque adeo admirandus monialium ordo, qui sub Elisabethae patrocinio militat, quum in sanandis aegrotis et sublevandis totus versetur, illius sanctae mulieris vestigia in salutem generis humani non sine summa laude sequitur. Quum autem unanimi omnium consensu quidquid Samaritanam misericordiam redolet maxima admiratione atque laude dignum censeatur, factum est ut etiam in ecclesia evangelica S. Elisabethae nomen non solum non sorderet, verum etiam summa gloria frueretur. Iam Lutherus, qui quidem in ea ipsa urbe quae Elisabethae memoriam omni tempore sancte colebat aliquamdiu vixit in sacris concionibus eam commemorat eiusque exemplum ad imitandum proponit *), et post eum non pauci ecclesiae evangelicae viri docti atque poetae in vita eius enarranda versati sunt et quot illud negotium susceperunt, tot Elisabeth sanctum caput ex eorum manibus quasi coronas accepit. — Huius Prosae (quae in C. M. 10. occurrit) Strophae priores multum habent obscuritatis. Sensum tibi eruas hunc: gaude ecclesia! splendor tuus i. e. Christus quem paene amiseras temporum pernicie atque miseria, nunc, cum mundus iam ad finem vergat, tibi recurrit. Recurrit, habitans in b. Elisabeth, quam Deus, sedens in solio maiestatis suae, ab aeterno praevidit atque praeordinavit. Nam si genus humanum apte comparatur arbori cuius fructus s. poma, Deo accepta, Sanctorum sunt nomina: Omnipotens vidit et poma circa primordia mundi prolata et quae nunc arborem essent ornatura. Haec poma ipse gratiae sole maturat itaque nos in miseriae valle constitutos visitat atque honorat. Inter haec poma excellit E. in ramo regali, alius arboris nata: allexit

*) Cf. W. Tom. XII, p. 505.: Ist das nun nicht ein fein edles Gebot, das so ungleiche Menschen so fein gleich machet? Ist's nicht ein wunderlicher Trost, dass ein Bettler solche herrliche Diener und Liebhaber hat, dass seiner Armuth muss ein so reicher König zu Dienste stehn? seinem Stank und Wunden muss solche schöne Krone und süsser Geruch königlicher Pracht unterthan sein? Wie wunderlich sollte es stehen, wenn wir sehen sollten, wie Könige und Fürsten, Königinnen und Fürstinnen den armen Bettlern und Aussätzigen dieneten, wie wir von S. Elisabeth lesen? —

Deum odor virtutum (Cant. I, 12.), hoc pomo quasi saturatus est, in ipso complacuit. Ita recte E. vocatur Dei saturitas (אלישבע a שבע) *). 1. M. 10. Lauda Sion. Pt. fulgur. 2. Ad. primi. 3. Pt. hanc all. — et de. Ad. quae de. 4. Cf. H. CCCC. *Novum sidus emicuit — novo splendore rutilans.* 5. Duos locos Cant. VI, 9. et Apoc. XII, 1. ecclesia Romana vertit in honorem b. Virginis: comparatur soli et lunae, sole amicta praedicatur. Fere omnia confert poeta in b. Elisabeth: tamen aliquantulum a sole differre concedit. Pt. haec radius. Ad.: *miraculorum eius.* 6. Ad. Torr. luces — contractos. 7. Ad. in victuris. Torr. tu virtutis. Pt. vitae functos.

CXXXII. *De S. Barbara.*

O felix virgo Barbara
Ex stirpe regum genita
Te laudant coeli agmina etc.

Cod. M. 9.

CXXXIII. *De Venerabili Sacramento.*

O panis dulcissime
O fidelis animae
Vitalis refectio etc.

Cod. M. 9.

CXXXIV. *De Beata Virgine Tempore Paschali.*

1. Resurgenti tuo nato
Mater plaude, qui prostrato
Regnat mortis principe:
Tuum virgo pone luctum,
Iesum ventris tui fructum
Redivivum suscipe.

2. Morte prolis cruciata,
Corde diro sauciata
Passionis gladio,
Voce iubilationis
Iam de resurrectionis
Iocundare gaudio.

3. Crucifixum qui surrexit
De sepulcro teque vexit
Sua in palatia:

---

*) Rectius sane אלישבע שבע quae per Deum iurat, i. e. Dei cultrix.

Nobis placa, supplicamus,
A peccatis ut surgamus
Ad aeterna gaudia.

Obviam mihi erat perpulcrum carmen in Cod. M. 9.

CXXXV. *De S. Oswaldo.*

1. Rex Oswaldus ab Anglorum
Regno regnis angelorum

Est invectus, nec victorum
Palma victor caruit:
Omni fulgens sanctitate
Sed praecipue beatae

Pietatis largitate
Huius dextra claruit.

2. Ob hoc manus tam benigna
Nunquam marcet, ut haec digna
Tantae largitatis signa
Maneant in saeculum:
Hic devicit morte mortem
Christum sequens fortis fortem
Iamque coeli capit sortem
Nobis factus speculum.

3. Regi regum rex dilecte
Cuius coelicus effecte
Nobis Christum regem flecte
Piis supplicatibus:
Ut a culpis absolvamur
Et ad bona dirigamur,
Tenebrarum ne tradamur
Diris potestatibus.

Ex Cod. M. 10. Verba strophae tertiae: cuius coelicus effecte corrupta duco. De miraculo in Prosa commemorato audias Historiam Sanctorum ab Andrea Hondorffio evangelico pastore editam: (Calendarium Historicum oder Der Heiligen Merterer Historien von Anfang der Welt u. s. w. Frankfurt a. M. 1575). „Oswaldus König in Engelland ist ein Gottsfürchtiger König gewesen, der sonderlich den Armen viel Gutes gethan. — Mit Almussen geben ist er sehr mild gewesen, da auch einmal sein Bischof über der Mahlzeit erinnert, das arme Leute für dem Schloss weren und betteln umb ein stücke Brodt, hat er alle seine Königliche speise, so er dazumal auf dem Tische gehabt, den armen hinaus gesendet, auch eine silberne Schüssel, darin das Essen gewesen, unter sie lassen austheilen. — — Man lieset von im, das seine rechte Hand, damit er viel Almussens

gegeben, noch heute dieses Tags sampt dem Arm und Geäder unverwesen vorhanden sei, welche zu Bembaburch für ein Wunderwerk gezeigt wirdt." Ceterum notum est similia de manu S. Stephani, regis Hungariae, narrari.

CXXXVI. *De S. Catharina Succica.*

1. Recensemus in hac die,
Cum concentu harmoniae
Catharinae gloriam:
Quae virtutum harmonia
Et devota theoria
Mercabatur gratiam.

2. In aetate haec tenella
Coepit exercere bella
Cuncta contra vitia:
Mundi rebus resignavit,
Hostis fraudes superavit
Divina potentia.

3. Licet viro copulata,
Non est virum amplexata
Carnali connubio:
Sed effecti Nazaraei
Laudibus insistunt Dei,
Non laesi contagio.

4. Ut divinis sic propinqua,
Se ferebat in longinqua;
Spreto solo proprio:
Suam matrem imitata,
Ubicumque est morata,
Et parens imperio.

5. Vitae ducem sequitur,
Laetaque complectitur
Sponte crucem Domini:
Se armat ad praelium,
Fraudem cavens hostium,
Nulli cedens homini.

6. Thecuites probitate,
Est et Anna castitate,
Templo vacans iugiter:
Ubicumque erat nota,
Pro beata et devota
Habetur veraciter.

7. Haec est schola disciplinae,
Vas valentis medicinae,
His quos morbi pungunt spinae
Fundit medicamina:
Caecus videt, mutus fatur,
Paralyticus curatur,
Et defunctis vita datur
Huius per precamina.

8. O beata Catharina,
Aegrotorum medicina,
Serva tuos a ruina,
Vera vina tu propina
Perpetuae laetitiae:
Sis et nobis recreamen,
Placans Patrem atque Flamen
Ut finale post examen
Sanctis nos coniungat, Amen,
Salvator Rex gloriae.

Acta Sanct. Mart. Tom. III. p. 503. „Ex vetustissimo Missali Succo."

CXXXVII. *De S. Erhardo.*

Salve splendor firmamenti
Area candens documentis etc.

Cod. M. 10.

CXXXVIII. *De S. Laurentio.*

1. Stola iocunditatis alleluia.
2. Induit hodie dominus militem suum Laurentium.
3. Solito plaudat alacrior concio laeta fidelium.
4. Hodie martyr insignis hostiam Deo placentem obtulit.
5. Hodie tormentum ignis graviter examinatus pertulit.
6. Animatus ad certamen monitu beati n is
7. Gravissimis non refugit exhibere membra poenis.

8. Ante regem accersitur
Et de rebus convenitur
Occultis ecclesiae.
Sed non cedit blandimentis,
Emollitur haud tormentis
Eius avaritiae.

9. Luditur Valerianus,
Et Levitae larga manus
Dum petit indutias:
Dat ministra caritatis
Pauperibus congregatis
Facultatum copias.

10. Furit igitur praefectus
Et paratur ardens lectus:
Insultantis viscera
Crates urit aspera.

11. Sudat martyr in agone
Spe mercedis et coronae
Quae datur fidelibus
Pro Christo certantibus.

12. De cuius militia coeli gaudet curia,
13. Quia vicit hodie ministros nequitiae.

14. Ut hunc ergo per patronum
Consequamur vitae donum,
In illius die festo
Chorus noster laetus esto.
Iocundum in ecclesia
Decantans alleluia alleluia.

Haec Prosa, quam in nonnullis septentrionalis Germaniae dioecesibus in S. Laurentii honorem scio decantatam, hoc loco posui, quoniam utrum vetustioribus an recentioribus adnumeranda sit haud facile sit diiudicatu. Multum enim habe

singularitatis. Duae exstant prosae antiquae: altera de S. Laurentio: Stola iocunditatis mutato nomine et nonnullis omissis de quovis martyre potest recitari: *) altera est apud Clichtovaeum: Spe mercedis et coronae. Ex utraque auctor carminis supra scripti flosculos quosdam delibavit et suos fecit; adiunxit crustula alia quae proprie ad S. Laurentium pertinent. Dedimus carmen ex Missali Brandenburgensi. — 1. Apoc. VII, 13. 14. 5. Ita in Missa S. Laurentii: *Igne me examinasti et non inventa est in me iniquitas.* 6. Beati senis S. Sixti cf. H. XCII. 4—8. *Xystum sequens hic martyrem Responsa vatis retulit: Moerere, fili, desine. Sequeris me post triduum.* 8. Male vocatur Valerianus rex, qui erat praefectus urbi. Lud. emollitus aut. 9. 10. Congregatis in ecclesia pauperum turbis ibi introduxit Valerianum. Optime canit poeta recentior:

Dann lud er den Präfecten dorthin ein
Um die versprochnen Güter einzunehmen.
Sich diese Schätze — spricht er — waren mein
Sie sollen fürder auch die deinen sein
Und dieses Reichthums wolle dich nicht schämen.

Ist Gold doch ein verächtliches Metall
Und du verlangest was zu Lastern führet?
Der reinen Jungfrau'n Stimm hat Silberschall
Die Waisen sind die Perlen in dem All
Mit Gold und Perlen werde drum geziert.

14. Lud. ut huius fidem imitantes.

CXXXIX. *De S. Quirino.*

Summo laudes creatori
Voce, corde puriori
Creatura personet etc.

Acta Sanct. Mart. Tom. III. p. 814. „Ex Missali Pergameno." Ex eadem Membrana alia de eadem Sancto transscripta est Sequentia: Laus iocunda Christo detur.

---

*) E. g. in Missali Strigoniensi vetusto canitur de S. Adalberto: Stola iucunditatis induit hodie Dominus militem suum Adalbertum etc.

CXL. *In Festo Visitationis Mariae.*

1. Veni praecelsa domina
Maria, tu nos visita
Aegras mentes illumina,
Per sacra vitae numina.

2. Veni salvatrix seculi,
Sordes aufer piaculi
In visitando populum
Poenae tollas periculum.

3. Veni regina gentium,
Dele flammas reatuum,
Rege quodcunque devium
Da vitam innocentium.

4. Veni ut anum visites,
Maria vires robores,
Virtute sacri impetus,
Ne fluctuetur animus.

5. Veni lux stella marium,
Infunde pacis radium,
Exultet cor in gaudium,
Ioannis ante Dominum.

6. Veni virga regalium,
Reduc fluctus errantium,
Ad unitatem fidei
In qua salvantur coelici.

7. Veni deposce Spiritus
Sancti dona propensius,
Ut dirigantur rectius,
In huius vitae actibus.

8. Veni laudemus filium
Laudemus sanctum spiritum,
Laudemus patrem unicum
Qui nobis det auxilium.

Hanc Sequentiam Chemnitius in Examine Concilii Tridentini affert ut teterrimum exemplum Mariolatriae, qua adimatur summo Deo honos, ipsi soli tribuendus. Neque ego carmen probaverim. Bene scio sophisticis argutiis ab iis, qui ipsa ecclesia catholica sunt καθολικώτεροι excusari, quod Maria vocetur salvatrix saeculi eaque non ut preces fundat sed ipsa dona praebeat imploretur: sed haec magis sunt hominis callidi quam pii ac religiosi. Sed in Chemnitio quoque duplex quid summopere vitupero. Lectoribus communicat strophas septem, obtruncat octavam, in qua Sanctissima Trinitas invocatur. Hoc perfidiae meretur nomen: Dein ipsis Chemnitii temporibus prosa supra scripta cum multis aliis eiusdem farinae ab ipsa ecclesia Romana est explosa, abrogata, deleta. Ipsum concilium quod infestat, carmina huius generis exterminavit. — 1. Ad. Chemn. munera. 3. Ad. Chemn. dele quod Imitando expressit poeta Robertum. 7. Ad. Chemn. sancta. Secuti sumus in textu constituendo Cod. M. 10. Torrentinum et Missalia ecclesiae Numburgensis et Pataviensis.

CXLI. *De S. Ioanne Evangelista.*

1. Verbum Dei, Deo natum
Quod nec factum nec creatum
Venit de coelestibus:
Hoc vidit, hoc attrectavit,
Hoc de coelo reseravit
Ioannes hominibus.

2. Inter illos primitivos
Veros veri fontis rivos
Ioannes exiliit,
Toti mundo propinare
Nectar illud salutare
Quod de throno prodiit.

3. Coelum transit, veri rotam
Solis ibi vidit, totam
Mentis figens aciem:
Speculator spiritalis
Quasi Seraphim sub alis
Dei videt faciem.

4. Audiit in gyro sedis
Quid psallant cum citharoedis
Quater seni proceres:
De sigillo trinitatis
Nostrae nummo civitatis
Impressit characteres.

5. Iste custos virginis
Arcanum originis
Divinae mysterium
Scribens evangelium
Mundo demonstravit;
Colli cui sacrarium
Suum Christus lilium,
Filio tonitrui
Sub amoris mutui
Pace commendavit.

6. Haurit virus hic letale
Ubi corpus virginale
Virtus servat fidei:
Poena stupet quod in poena
Sit Ioannes sine poena
Bullientis olei.

7. Hic naturis imperat
Ut et saxa transferat
In decus gemmarum:
Quo iubente riguit,
Auri fulvum induit
Virgula silvarum.

8. Hic infernum reserat,
Morti iubet, referat
Quos venenum stravit:
Obstruit quod Ebion,
Cerinthus et Marcion
Perfide latravit.

9. Volat avis sine meta
Quo nec vates, nec propheta
Evolavit altius:
Tam implenda, quam impleta
Nunquam vidit tot secreta
Purus homo purius.

10. Sponsus rubra veste tectus
Visus sed non intellectus

Redit ad palatium:
Aquilam Ezechielis
Sponsae misit quae de coelis
Referret mysterium.

11. Dic dilecte de dilecto
Qualis sit et ex dilecto
Sponsus sponsae nuncia:
Dic quis cibus angelorum,
Quae sint festa superorum
De sponsi praesentia.

12. Veri panem intellectus,
Coenam Christi supra pectus
Christi sumptam resera:
Ut cantemus de patrono
Coram agno coram throno
Laudes super aethera.

Sequentia supra posita, quam ratione habita Cod. M. 10. his saeculis adsignavimus, apud plurimos canebatur in festo S. Ioannis cui nomen ad Portam Latinam, rarius in eiusdem apostoli festivitate principali. Carmen tamen ipsum minime esse secundi ordinis, quis est qui non senserit? — 1. Tangit poeta exordium et evangelii et epistolae Ioannis primae: *Quod fuit in initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus et manus nostrae contrectaverunt de verbo vitae* etc. 2. Cf. Seq. CIX. 8. *Fons est Christus, hi sunt rivi, fons est altus, hi proclivi ut saporem fontis vivi ministrent fidelibus.* Apoc. XXII. 1. *Et ostendit mihi fluvium aquae vitae procedentem de sede Dei et agni.* 3. Narrant ex omnium avium numero hoc solis aquilis datum esse, quod possint ἀτενίζειν solis radios: Ioannes ὁ ἀετος ὁ ἀληθινός summum solem, ipsum divinitatis numen conspicit. Ad. Torr. Clicht. videns. Pr. Nb. vidit. Non est quod moneamus poetam alludere ad caput Isaiae VI. 4. Cf. Apoc. IV, 10. 11. M. 10. quod psallant Ad. Torr. qui ps. Ad. in cithar. Notat idem scriptor apud nonnullos exstare scripturam: senes. Torr. nostro n. Rambach: *Sahe selbst im helleren Spiegel des Dreieinigen hehres Siegel, Und entdeckt es uns im Bild.* Ad.: *Si quis voluerit recipere figuram de sigillo trinitatis oportet ut praedisponat cor suum per contritionem ut aptum fiat ad recipiendum impressionem sigilli. Sic David: factum est cor meum tanquam cera liquescens.* 5. Torr. ille c. Ad. palatium. Ad. Nb. Pt. Pr. fide commend. Sensus: Optime potuit ille apostolus divinam Christi generationem enarrare qui in domo habuit Mariam beatam Christi matrem sibi a Domino commendatam. 6 — 8. De miraculis illis haec habentur in legendis: *Cum b. apostolus Ioannes rediret ab exilio et verbum Dei praedicaret a proconsule invitabatur ut Diis immolaret. Qui dum renueret in carcerem mittebatur. Cui venenum praeparabatur quo mediante Ioannes interficeretur. Qui dum gustasset virtute Dei cooperante sibi non nocuit sed duos alios iuvenes necavit (quos postea ex mortuis resuscitavit). Quod cum vidisset proconsul misit literas ad Domitianum, in quibus sanctum Ioannem magum et sacrilegum nominavit. Iussu igitur imperatoris ad Romam ducebatur: ubi omnes capilli in derisionem eius abradebantur. Et ante portam urbis quae latina dicitur in dolium ferventis olei mittebatur. Nullum tamen dolorem sensit sed illaesus exivit. — — Porro dum b. Ioannes duos iuvenes ad fidem convertisset qui omnia sua bona et divitias pauperibus erogaverant: hi quodam die viderunt cognatos et amicos pretiosis vestibus indutos et se ipsos egentes et pauperes, coeperunt contristari. Quod cum b. I. notavisset et eos facie tristes vidisset, virgas et lapides iussit afferri: quos in aurum et preciosas gemmas convertit dicens ad eos: Ite et redimite vobis terras quas vendidistis, quia coelestia praemia perdidistis.* Ubi corp. virg.: Immemor loci Marc. XVI, 18. poeta insinuat virginali corpori venenum ut noceret fieri non potuisse. Poena stupet, i. e. tortores et carnifices. 8. Ad. Torr. iubet ut referat. Vox latrandi est usitatissima de haereticis, quos amant cum canibus conferre antiqui. 9. Ioannes in hac laudatissima stropha, ut saepius compara-

tur cum aquila. Ad.: *Merito I. assimilatur aquilae quia nullus evangelistarum tam profunde de deitate conscripsit sicut ipse. Secundo ei comparatur propter magnam caritatem quam Deus habuit ad ipsum apostolum. Nam secundum prophetam nullum volatile tam ardenter amat foetum suum sicut aquila.* Cf. H. CXCIV, 8—12. *en illa felix aquila ad escam volat avida quae coeli cives vegetat et nos in via recreat.* Purus homo cf. Seqt. V. *tu leve coniugis pectus respuisti Messiam secutus etc.* Lutherus W. XXII. p. 1990.: *Also sagte man auch von der Hochzeit Iohannis des Evangelisten, dass er sollte Magdalenen Bräutigam gewesen sein, wie man in Sequenz von ihm singet: Du hast die liebliche Brust oder dein Herzliebichen verlassen und dem Messias nachgefolget.* Alio loco tamen (p. 1774.) ipse vetustae traditioni fidem facit: *Die Apostel sind Ehemänner gewest ausgenommen Iohannes der Evangelist.* 10. Rubra, per aspersionem sanguinis sui pretiosi. Is. LXIII, 1. Ad. et non. Rambach: *Da die Blindheit ihn nicht fasste kehrte Iesus zum Palaste seines Himmelreichs zurück.* Aquilam Ez. cf. Seqt. CIX. Torr. Clicht. sponsus. „Ad. Pt. Nb. e. a. referre. 11. Clichtovaeus hanc exhibet scripturam: qualis adsit et de lecto sponsi sponsae nuncia, quae male conveniunt elegantissimo poetae. Libri germanici ad unum omnes: qualis sit et ex dilecto sponsus. Sensus: Qui dilectus es ab dilectissimo Domino nostro, ex ore ipsius dilecti Christi tui, cui amicitia divina quasi desponsatus est, sponsae i. e. ecclesie refer, qualis sit, qualem habeat naturam. Ad. Torr. quae sunt. 12. Cod. M. 10. veri panem, reliqui veri panis, sed aptiorem efficit sensum membrana illa vetusta. Clichtov. coena Christi — quae sit. Refragantur praeter unum Torr. iterum Germani, refragatur etiam stropha Secunda. Nam sicut in illa Ioannem nectar mundo propinare cecinit, in hac et dapes supernas ipsum praebere nuntiat. Adiicimus quae habet Adelphus de morte Ioannis: *Doctores dubitant an b. Ioannes abiit vel migravit cum corpore vel sine illo in coelum. Nam dicunt quidam quod abiit cum corpore et anima in coelum et assumptus est corpore tamen prius glorificato. Nec hoc videtur impossibile: quia iste discipulus prae ceteris sanctus dilectus cum corpore et anima in coelo est locatus. Quod autem abiit cum corpore declaratur ex eo, quoniam in sepulcro eius nil nisi manna inventum est. Alii opinantur animam beati Ioannis esse in coelo et corpus per angelos deductum in paradisum, ne persecutione Iudaeorum dilaniaretur. Sed quod sit verius Deus novit.*

R.

HENRICUS PISTOR.

CXLII. *De S. Ioanne Baptista.*

1. Praecursoris et baptistae
Diem istum chorus iste
Veneretur laudibus.
Vero die iam diescat,
Ut in nostris elucescat
Verus dies mentibus.

2. Pater vetus novum natum
Obstupescit dum legatum
Audit missum coelitus:
Nam aetatem et naturam
Consulendo, genituram
Miratur decrepitus.

3. Dum non paret verbo parens
Mox in verbo fit apparens
Pro verbis punitio:
Pater haerens hoc infirmat
Affirmando quod confirmat
Loquelae privatio.

4. Praecursore nondum nato
Nondum partu reserato
Reserantur mystica:
Nostro sole tunc exclusus
Verioris est perfusus
Solis luce typica.

5. Prius novit diem verum
Quam nostrorum sit dierum
Usus beneficio:
Hic renascens nondum natus
Nondum natus est renatus
Coelesti mysterio.

6. Clausa pandit ventre clausus
Gestu plaudens fit applausus
Messiae praesentiae:
Linguae gestus obsequuntur
Dum pro lingua sic loquuntur
Serviunt infantiae.

7. Mater parit, pater credit
Redeunte fide redit
Linguae beneficium.
Reserato partu matris
Reseratur lingua patris
Reserans mysterium.

8. Tori fructus matri dantur
Et iam matris excusantur
Sterilis opprobria:
Ortus tanti praecursoris
Multos tenet, sed terroris
Comes est laetitia.

9. Se a mundo servans mundum
Munde vivit intra mundum
In aetate tenera.
Ne formentur a convictu
Mores, loco, veste, victu
Mundi fugit prospera.

10. Quem dum replet lux superna,
Verae lucis fit lucerna,
Veri solis lucifer,
Novus praeco novae legis,
Immo novus novi regis
Pugnaturi signifer.

11. Singulari prophetia
Prophetarum monarchia
Sublimatur omnium.
Hi futurum, hic praesentem,
Hi venturum, venientem
Monstrat iste filium.

12. Dum baptizat Christum foris,
Hic a Christo melioris
Aquae tactu tingitur.
Duos duplex lavat flumen:
Isti nomen, illi numen
Baptistae conceditur.

13. Dum baptizat, baptizatur,
Dumque lavat, hic lavatur
Vi lavantis omnia.
Aquae lavant et lavantur:
His lavandi vires dantur
Baptizati gratia.

14. O lucerna verbi dei,

Ad coelestis nos diei
Perduc luminaria.
Nos ad portum ex hoc fluctu,
Nos ad risum ex hoc luctu
Tua trahat gratia.

Haec prosa, quae summae est artis, non in Missalibus sed in Elucidatorio Clichtovaei mihi obvia erat. Vir Doctus ita eam praefatur: „Auctor eius fuisse traditur eximius pater Henricus Pistor doctor theologus Parisiensis et in religiosa domo S. Victoris monasticam vitam professus, qui etiam concilio Constantiensi interfuit eaque tempestate doctrina et virtute mirifice floruit. In hac prosa eleganter sane et praeclare composita auctor id peculiare servavit, quod eandem dictionem saepius in eadem versu repetere studuit, non quidem per ineptiam aut barbariem sed singularem quandam venustatem et gratiam quae ex huiusmodi apta et concinna repetitione illi accrescit et adiicitur.“ Commentario atque adnotationibus non indiget carmen.

S.

SEQUENTIAE CIRCA SAEC. XIV. ET XV. CONDITAE.

a) Prosae ad Notkerianarum modum compositae atque ὁμοιοτελεύτων, proprie sic dictorum, expertes.

CXLIII. *De S. Catharina.*

Ad honorem superni cantemus regis Alleluia etc.

Missale Pragense.

CXLI. *In Assumptione Virginis.*

A rea virga primae matris Evae florens rosa processit Maria etc.

Idem Liber.

CXLV. *De Passione vel de Quinque Vulneribus Domini.*

1. Ave Iesu Christe qui pro peccatorum salute de Maria casta virgine nasci voluisti.

2. Ave Iesu Christe qui pro redemptione tristis mundi flebile morte mori in cruce voluisti

3. Ave Iesu Christe qui ab impiis Iudaeis reprobari et a Iuda osculo tradi voluisti.

4. Ave Iesu Christe qui vinculis alligari et ut agnus innocens ad victimam duci voluisti.

5. Ave Iesu Christe qui flagellis caedi, opprobriis molestari, conspui, coronari voluisti.

6. Ave Iesu Christe qui in ara crucis levari et aculeis clavorum perforari voluisti.

7. Ave Iesu Christe qui felle et aceto potari et lancea propter nos vulnerari voluisti.

8. Supplicamus ergo te domine Iesu conditor gentis humanae et filius virginis Mariae:

9. Praesta nobis peccatoribus te perfecte diligere, in te vere credere et fine bono discedere.

10. Praesta nobis te verum lumen in lumine aeternaliter videre et te in praemium sempiternum possidere.

11. Praesta nobis tecum conregnare et in regno tuo sine fine digne laudare, benedicere et praedicare.

Haec Prosa, quam habent Missalia ecclesiae Moguntinae et Mindensis a rhythmica ratione multum habet commendationis. Ex octo strophis prioribus unaquaeque amplectitur syllabas triginta ac desinit in vocem voluisti: nam id curat poeta ut corde teneant Christiani redemptorem nostrum libero amoris affectu pro nobis pati voluisse. Tres novissimae clausulae syllabarum sunt triginta quinque. — 1. Mg. humana salute — Maria virgine. 2. Mg. pro mundi. 3. Mg. a Iudaeis. Addit Md. stropham: Ave Iesu Chri-

ste qui in conspectu Pilati praesentari falsisque testibus accusari voluisti. Deest stropha, quae triginta duas syllabas continet in Moguntino. 5. Md. flagellis et oppr. — spinis coronari. 6. Mg. lev. et inter latrones condemnari. 7. Mg. omittit propter nos. 8. Md. ergo domine — cond. humani generis. 9. Mg. da nobis mis. pecc. 10. Mg. da nobis te lumen. Md. aeternaliter et te. 11. Md. regnare. Mg. Da — fac cum omnibus sanctis. Md. omittit digne.

CXLVI. *In Translatione S. Martini.*

Ave summa praesulum, eia o Christi gemma meritis inclyta virtute lucida etc.

— — —

Traiecti te chorus flagitato Martine, praesulem cum clero Deo commenda.

Per sua nos ut suffragia mereamur perfrui iam tecum luce superna.

Habent Adelphus et Torrentinus. Multum intercedit similitudinis carmini cum Prosa: Sacerdotem Christi. Adelphus „in quibusdam ecclesiis Galliae et partium inferiorum“ cantatum esse testatur.

CXLVII. *De uno Confessore*

Beatus hic servus quem cum venerit dominus ita invenerit etc.

Missale Pragense.

CXLVIII. *De S. Trinitate.*

1. Benedictio trinae unitati, simplici deitati semper omnifaria.

2. Parenti cui coaeternalis stat identitas, sempiternitas latriae mira.

3. Par verbo quod coessentiva sapientia vera veritas explendet viva.

4. Tibi et amborum voluntas, pneuma et suavitas: tu beatitudo sancta sanctitas es essentiva.

5. Tu es omnium genus bonorum generalissimum: o ens ex quo nobis vita stillat, amor et sophia.

6. O prima veraque aeternitas, aeterna et optima veritas, vera aeternaque bonitas.

7. Odium, falsitas morsque cedat, figuram tuam expleat usia, ratio, caritas.

8. Fons, in quo sunt, vivunt, quorum umbras mortales expetunt vitae deliciae, decus, soteria, regnum, virtus, victoria.

9. Fac nos supplices tuae dilectionis compotes, effuga daemones, orbem christianum rege, o qui alpha magnifica.

10. Pater, El, Eloy, Eloe, Elion, Yasadai, lux samain, tu agie rex Sabaoth, ineffabilis Adonai, tuum nos plasma conserva.

11. Proles Emmanuel, mire mirabilis, summe consu, Deus fortis, dominus iustus, páter futuri saeculi, princeps pacis, Iesu Messia, salva nos.

12. Spiritus timoris, pietatis, scientiae, fortitudinis, consilii, intellectus ac sapientiae nos illustra, unge, sanctifica.

13. Simplex trinitatis tu unitas, unitatis trina deitas, purga culpas, aegros sana, hostes pacifica, solve vincula, pelle pericula.

14. Ac te sitientes tuo vultu saties paceque aeterna in Hierusalem superna.

Cum id muneris esse putemus, diversissima exhibere Sequentiarum exempla et aureae aetatis qua illud carminum genus efflorescere coepit, et seriorum temporum, quibus quasi marcesrit: ne mirare huic Prosae locum esse concessum. Scholastici opinor est hominis et apprime: docti in Graecis adeoque Hebraeis literis vides eum versatum: Musis non ita placuisse videtur. Invenimus prolem eius in Missali Numburgensi ac Pragensi.

CXLIX. *De SS. Innocentibus.*

Celsa pueri concrepent melodia etc.

Passim in vetustis Missalibus Galliae.

CXL. *De S. Wenceslao.*

Christe tui praeclari militis Wenceslai colentes sollemnia etc.

Miss. Pragense.

CLI. *De S. Ioanne Ev.*

Christo laudes decantet hic Chorus psallens die ista etc.

In vetusto Missali Ordinis Praemonstratensis.

CLII. *De S. Vito.*

Christum supplici omnes corde precemur, superna qui de sede etc.

Miss. Pragense.

CLIII. *In Circumcisione Domini.*

Ecce iam votiva festa recurrunt annua, addat se vox nostra ad angelorum carmina etc.

In vetustis libris Galliae.

CLIV. *De S. Martha.*

Eia iubilemus carmina Deo digna etc.

Missale Pataviense. Notabile est in Calendario illius ecclesiae festum Marthae positum esse die XVII. Octobr.

CLV. *De Epiphania Domini.*

Epiphaniam Domini canamus gloriosam etc.

Adeas Cichtovaeum.

CLVI. *Tempore Paschali.*

Fulgens praeclara rutilat per orbem hodie dies etc.

Apud Gallos olim usitata.

CLVII. *De Virginibus.*

1. Gaude coelestis sponsa, summi regis iam templum ingressa;
2. Ad regale quoque convivium ducta.
3. Et mox intratura cubilis secreta semper virgo mansura.
4. Filius regis, amator castitatis, servat locum pudoris.
5. Huic sponso venienti virgines omnes obviate:
6. Ferte lampades iam ardentes, in vasis oleum simul deferentes,
7. Et regium festinanter adornate thalamium,
8. Et regi regum decantate canticum, solis virginibus decantandum.
9. Ianua patet: quae paratae sunt intrent.
10. Cum sponsus venit, quis eum sequi possit, omnis virgo memor sit.
11. Ad talia tu nos perduc Christe redemptos, per te memor sponsae, iungens illi sperantes in te.

Hanc Sequentiam, quam Schultingius haud carere indicat elegantia et venustate, reperitur in libro Adelphi: in Missalibus inclytae Coloniensis ecclesiae velut propria adsignatur S. Caeciliae. Sed nemo non videt esse cantum de Communi. Nonnulla Missalia Coloniensia in his ab Adelpho discrepant: 3. semper virgo Maria. 7. festinantes adornare. 8. regi regium.

CLVIII. *In Translatione S. Valentini.*

Gloriosa fulget dies, exultet ecclesia, angelis, hominibus, pax et laetitia etc.

Sequentia in A desinens exstat in libris Ecclesiae Pataviensis.

CLIX. *De S. Afra.*

Grates Deo et honor sit per saecula etc.

Iterum in A. constanter desinit. Occurrit in Missalibus Germaniae superioris.

CLX. *De S. Clemente Rom.*

Hanc dieculam orbi cuncto colendam etc.

Miss. Pragense.

CLXI. *De Confessoribus.*

Hic oculis et manibus in coelum et totis viribus suspensus terrena cuncta respuit etc.

Miss. Pataviense.

CLXII. *De S. Ursula et Sociabus eius.*

1. Iucunda Deo laudatio sit in die sanctis consecrata:
2. Quas coronat in coelis honore et gloria
3. Virginum sponsus qui pascitur inter lilia:
4. Quarum coronis ornatur mater ecclesia,
5. Quarum triumphis exultat coelorum curia.
6. Beata vere, quae tot electas virgines protulisti, Britannia.
7. Beata pio quae purpurata es earum cruore, Colonia.
8. Nam Deo devota beati exercitus regina Ursula
9. Ex dictis erat angelicis martyrii virginum praescia:
10. Quod cum cognoscunt sacrae virgines, gaudio gaudent, fundunt lacrimas, adorant, collaudant Deum humili corde, voce pia:
11. Commendant Christo suas animas, mundum contemnunt morte, sociae prudentes, ornatae sumpto oleo lampade fulgida.
12. Vere mirabilis in sanctis Deus virtutis tuae gratia.
13. Hodie virginum qui coronasti undena simul millia.
14. Hunni feroces, gens barbarica, cunctis gentibus inimica,

15. Agnas insontes, greges domini prosternunt rabie inaudita.

16. Hic corpora iacent fusa, munimen tuum Colonia:

17. Hic sanguinis pretiosi sanctarum fluxerunt flumina.

18. Solvitur obsidio libertas redditur hostibus fugatis, urbem salvant martyrum merita.

19. Laetare Colonia, gaude Britania, quamque visitarunt votis et precibus, urbs Romula.

20. Exultent sancti tot consortibus, laetetur tot patronis ecclesia.

21. Istarum venerantes merita, precamur nostra laxari crimina.

22. Sit tibi Pater coelestis cum Christo, cum Spiritu Sancto laus et gloria, unus Deus in saecula.

Cum ex omnibus Sanctorum historiis illa, quae de S. Ursula atque ampla sociarum cohorte narrantur, aeque notissima sint atque vexatissima, non potuimus, quin ex Missali Mindensi hoc sanctarum martyrum praeconium deprompserimus. Quid de martyrum numero statuendum, soli Deo notum est: ceterum nihil interest, utrum una virgo an undecim millia pro Christo sanguinem fuderint. Totam martyrum turbam laureatam, qua ecclesia micat ut splendidissimis gemmis, nemo mortalium potest enumerare. Apoc. VII, 9. Sane ad hunc usque diem in omnibus Germaniae catholicae ecclesiis fit de S. Ursula Officium Duplex vel Duplex maius: Romae fit tantum de ea Commemoratio in festo S. Hilarionis.

CLXIII.

In Festivitate Pentecostes.

1. Laude celeberrima recolamus festa sacratissima

2. Sancti spiritus, qui mentes hodie apostolorum illustrat flammicomatu.

3. Conferens illis omnigenarum beatissima munera linguarum.

4. Ut possent omnes undique nationes his magistris uti donis eius magnificis.

5. Cuius gratia nullum meritum vel personam respicere novit nullam.

6. Nam piscatorem, egentem victum, arte quaerit autem summum fecit praedicatorem super quem constructa caput levat mater ecclesia.

7. Nec non persecutorem qui sanctam devastabat ecclesiam magistrum posuisti gentium, vas perditionis transformasti in vas electionis.

8. Implevit spiritus idem puerum citharoedum et psalmistam faciebat: armenti custos hoc afflante prophetavit Amos.

9. Idem vel latronem suspensum persuasor, sacratum convertit in confessorem.

10. Telonea quondam sedentem artifex peritus transformat in evangelistam.

11. Hic de lapidibus facere poterit filiolos Abrahae.

12. Nam ut praecinuit Deus spirat ubicunque vult spiritus.

13. Spiritus alme qui nescis quemque spernere veni nobis propitius famulis.

14. Vitiis variis sordibusque nostra referta tua flamma adurat pectora.

15. Hostibus animae repulsis inde ipse veniens hospitari digneris apud nos.

16. Ut per te mansorem praeveniamus ad coelestis mansionis haereditatem,

17. Et depulsa peregrinatione gaudeamus paradisiaca possessione.

Praeclarissima Prosa ornat Missale vetustum ecclesiae Pragensis.

CLXIV.

Sequentia Paschalis.

1. Laudes Christo redempti voce modulemur supplici:
2. Omnis in hac die rerum natura iubilans
3. Personet immensas filio Dei gratias.
4. Iam nostri concives coelestis sanctuarii milites,
5. Ordines noveni in vestra nos adunate gaudia.
6. Hymnite nunc superi, pariter resonate inferi,
7. Et omnis in Domini spiritus gratuletur aenesi;
8. Qui hominis causa Deus homo nascitur

9. Et fragili carne se deitas occulens probra sustinuit patiens:

10. Virtutibus, signis ut Deus emicuit,

11. Et corporis nostri necessitate fruens verus terrigena claruit.

12. Ab hoste tentatus non est agnitus neque divinitas patuit:

13. Ars artem delusit donec veteris nodum piaculi secuit.

14. In ara crucis hostiam se pro nobis Christus obtulit Deo patri, morte sua nostra mortificans crimina.

15. Iam victor Christus baratro populato, mortis principe vinculato ab inferis pompa regreditur nobili.

16. Haec est dies quae illuxit post turbida regni Aethiopum tempora,

17. Christus in qua resurrexit ultra victurus cum carne quam sumpsit de Maria virgine.

18. Qui ovem cum gaudio patri quam perdiderat humero revexit suo.

In multis ecclesiis Germaniae Prosa supra posita, ad exemplar Notkerianae: Laudes salvatori (IX.) confecta, adhibebatur Feria Secunda Paschalis festivitatis. Habent eam e. g. Nb. Md. Pr. Col. Lud. Ad. Torr. al. — 2. Torr. Lud. iubilat. 6. Pr. pariterque. 7. Md. ut. Ad. Torr. Pr. in domino. 11. Sensus: Christus omni corporis humani imbecillitate laborans, se vere hominem factum esse demonstravit. 14. Col. hostiam pro. 16. Aethiopes hoc loco denotant daemonum catervas et corpore et anima nigras, quarum princeps saepius Pharao nuncupatur. Simul alludit poeta ad captivitatem Iudaeorum Aegyptiacam. 17. Ad. Pr. assumpsit. 18. Col. om. suo.

CLXV. *De S. Nicolao.*

Laus et gloria Deo sit in saecula etc.

Miss. Brandenburgense.

CLXVI.

De SS. Innocentibus.

1. Laus tibi, Christe,
2. Cui sapit quod videtur ceteris esse surdastrum:
3. Famulatu cuius omnis competit sexus et aetas.
4. Recentes atque teneri milites, Herodiano ense trucidati, te hodie praedicaverunt.
*5. Licet necdum potuerunt lingula, effusione tamen te Christe sui sanguinis praeconati sunt.
6. Lac cum cruore fundentes ad Deum clamitaturi:
7. Uda pupilli quem gena miseret et innocentis.
8. Quis athletarum fortissimus unquam exercitibus tantam Christe suis contulit victoriam,
9. Quantam vagiens coaevulis tuis tu praestitisti, mittens eos coelo regnaturos perpetim.
10. O Christi praecones clari floresque martyrum corusci,
11. Et Confessorum insignes gemmulae sanctorum,
12. Atque sterilium in mundo virginum:
13. Clari filioli, dulces pusioli, nos iuvate precibus:
14. Quos Christus innocentem mortem vestram miserans
15. Pro sese maturatam, placidus exaudiens
16. Nos regno suo dignetur.

Conferas cum hoc carmine, in quibusdam solummodo ecclesiis in honorem SS. Innocentum recitato, Sequentiam Notkeri: Laus tibi Christe patris (VI.): nam hanc crebro pede tetigit poëta. — 5. Col. non potuerint. Collecta ecclesiae: *Deus cuius hodierna die praeconium innocentes martyres non loquendo sed moriendo confessi sunt.* 6. Md. clamitaverunt. 9. Ad. Torr. quantum — coelo. 11. August. Sermo de Innoc. *Qui iure dicuntur flores, quos in medio frigore infidelitatis exortos velut primas erumpentis ecclesiae gemmas persecutionis prima decoxit.*

CLXVII. *In Translatione S. Martini.*

Nos audi tua festa colentes annua mundo celebria etc.

Affert Chemnitius (Ex. Conc. Trid.) hanc Sequentiam in A. decurrentem velut detestabilis hagiolatriae documentum.

CLXVIII. *De Apostolis.*

Qui sunt isti qui volant ut nubes per aera etc.

Missale Pragense.

CLXIX. *De S. Luca.*

Regnum tuum regnum omnium saeculorum, Domine etc.

Idem liber.

CLXX. *In Ascensione Domini.*

Rex omnipotens die hodierna mundo triumphali redempto potentia victor ascendit caelos etc.

A Gallis in cultu sacro usurpata.

CLXXI. *In Inventione S. Crucis.*

Salve crux sancta, arbor digna etc.

In quibusdam ecclesiis usitata loco carminis Adamiani: Laudes crucis.

CLXXII.

In Ascensione Domini.

1. Salve festa dies, toto venerabilis aevo,
   Qua Deus ad coelos scandit et astra tenet.
   Salve, etc.

2. Qui paucis postquam surrexerat ipse diebus
   Pectora confirmans, discipulos solidas.
   Salve, etc.

3. Atque potestatem laxandi crimina praestans,
   Discipulos pariter posse ligare dedit.
   Salve, etc.

4. Ite meum nomen per totum gentibus orbem,
   Dicite credentibus notificare Deum.
   Salve, etc.

5. Et qui crediderit, et quem baptismatis unda
   Tinxerit in Christi nomine, salvus erit.
   Salve, etc.

6. Quem mittam vobis, vos spiritus ille docebit
   In linguis variis omnia posse loqui.
   Salve, etc.

7. Post modicum veniet qui suggerit omnia vobis,
   Et visurus cum vado parare locum.
   Salve, etc.

8. Hoc cum dixisset cunctis cernentibus illum
   Nubes suscepit dum super astra meat.
   Salve, etc.

CLXXIII.

In Die Pentecostes.

1. Salve festa dies, toto venerabilis aevo,
   Qua Deus de coelo gratia fulsit humo.
   Salve, etc.

2. Spiritus ecce Deus privatoque quo eius
   Ignis adest specie discipulis hodie.
   Salve, etc.

3. Mentibus humanis infudit opes deitatis,
   A Patre procedens mystica dona ferens.
   Salve, etc.

4. Non cessat variis Christi magnalia linguis
   Plebs benedicta loquens gentibus omnigenis.
   Salve, etc.

5. Laus tibi, vitae pneuma sacrum, fons, lux animarum,
   Omnia vivificans semper et irradians.
   Salve, etc.

6. Pax, Deus, omne bonum, dulcis concordia morum,
Reple corda tuo munere mellifluo.
Salve, etc.

7. Poscimus, omnipotens, mare, terras, sidera replens,
Nos tibi purifica, protege, vivifica.
Salve, etc.

8. Intima Domine ad praegustatae sophiae
Qua redolet Cherubin praedictus ordo Dei.
Salve, etc.

9. Nostra pie tangat seraphin carbunculus ora,
Ut mens perpetuo flagret amore tuo.
Salve, etc.

CLXXIV.

In Festo Corporis Christi.

1. Salve festa dies, toto venerabilis aevo,
Qua Deus Ecclesiam dicat honore suam.
Salve, etc.

2. Ecce dies laeta, post tristia tartara spreta,
Gratia succedit, perdita vita redit.
Salve, etc.

3. Hoc corpus Christi, salvans de funere tristi,
Manna figuravit, litera prisca canit.
Salve, etc.

4. Hoc verbum Patris coeli formator et orbis
Cum Patre cuncta creat et deitate beat.
Salve, etc.

5. Angelis est panis summa refectio sacris,
Sed sensu vanis nil valet iste panis.
Salve, etc.

6. Hoc corpus verum firmans primordia rerum,
Infera confregit atque redempta regit.
Salve, etc.

7. Laudem complacuit, carnem sine semine sumpsit,
Virginis et matris viscera sacra replet.
Salve, etc.

8. In coena residens, corpus cum sanguine sumens,
Discipulos pavit, mystica dona dedit.
Salve, etc.

9. Intactae matris natus, sapientia Patris,
Constat in altari victima vera Dei.
Salve, etc.

10. In cruce regnavit, moriens mortem superavit
Et mundi maculas sanguis et unda lavit.
Salve, etc.

11. Palmas extendit, vitam pro morte rependit,
Post triduum surgens, corpus ad alta vehens.
Salve, etc.

12. Perpetuam requiem tu fons et origo bonorum,
Hunc servando chorum da sine nocte diem.
Salve, etc.

CLXXV.

In Dedicatione Ecclesiae.

1. Salve festa dies, toto venerabilis aevo,
Qua sponso sponsa iungitur Ecclesia.
Salve, etc.

2. Haec est aula Dei, pacis locus et requiei,
Hic et eunt inopes ad Salomonis opes.
Salve, etc.

3. Filius ille David qui nos sibi consociavit,
Hac in matre domo et Deus est et homo.
Salve, etc.

4. Copula coelestis vos spiritualiter estis,
Si servando fidem esse velitis idem.
Salve, etc.

5. Urbs nova Hierusalem descendens spiritualem
Attulit ornatum lucis ab arce datum.
Salve, etc.

6. Hinc fidei fructum sacro baptismate ductum
Dat Rex iustitiae coelitus Ecclesiae.
Salve, etc.

7. Firma David turris, huc si pede perpete curris,
Invenies in ea pignora siderea.
Salve etc.

8. Haec est arca Dei credentibus auxiliatrix,
Quae vehit ad portum quos vehit unda maris.
Salve, etc.

Prout in omnes terras exivit poeseos ecclesiasticae sonus, non defuerunt et in Anglia, qui suavissimis carminibus numinis divini maiestatem canendo celebrarent. Damus tibi quatuor Prosas ex Processionali Eboracensi (Hymni Ecclesiae etc. Tom. I. Proll. p. XV.): ipse vides poetam cantus suos direxisse ad normam Fortunati. Cf. Hymn. CLXIII.

CLXXVI.

In Adventu Domini.

1. Salus aeterna, indeficiens, mundi vita,
2. Lux sempiterna et redemptio vere nostra.
3. Condolens humana perire saecla per tentantis numina:
4. Non linquens excelsa, adisti ima propria clementia.
5. Mox tua spontanea gratia assumens humana quae perdita fuerant omnia salvasti terrea, ferens mundo gaudia.
6. Tu animas et corpora nostra Christe expia, ut possideas lucida nosmet habitacula.
7. Adventu primo iustifica, in secundo nos libera:
8. Ut cum facta luce magna iudicabis omnia, compti stola incorrupta tua subsequamur vestigia quocunque visa.

In Germania nusquam quoad sciam intra Adventum in officio de tempore locus dabatur Sequentiis: supra scriptam habet Clichtovaeus. Observatione dignus est in hoc carmine artificiosus vocalium concentus: non solum singulae clausulae sed plurimae voces in A. desinunt. — 3. Hymn. LXXII, 5. 6. *Qui condolens interitu mortis perire saeculum.* Clicht.: *In scriptura diabolus Deus huius saecli dicitur, ita et numinis nuncupatio illi translatitie convenit.*

CLXXVII.

In Visitatione Mariae.

1. Sancti spiritus assit nobis gratia,
2. Quo foecundata deum peperit virgo Maria.

3. Per quem sacrata floret virginitas in Maria.
4. Spiritus alme, quo repletur Maria:
5. Tu rorem sacrum stillasti in Maria.
6. Amator sancte quo intacta impraegnatur Maria;
7. Sub cuius umbra non torretur dum fovetur Maria.
8. Tu praeservasti ne prima culpa transfusa sit in Maria,
9. Tu cellam sacrasti sic benedicti ventris in Maria,
10. Ut tumeret et mater fieret Maria,
11. Sic pareret nec florem perderet Maria.
12. Prophetas tu inspirasti ut praecinerent quod deum conciperet Maria.
13. Apostolos confortasti ut astruerent hunc deum quem edidit Maria.
14. Quando machinam deus mundanam fecit est praefigurata Maria.
15. Tellus hominem, virgo virginem fudit primum, sic secundum Maria.
16. Tu animarum spes afflictarum dulcis Maria,
17. Tu servulorum tuorum nexus solve Maria;
18. Tu collisum peccatis mundum ad vitam reparasti Maria.
19. Idolatras et leges atras enervasti Maria.
20. Ergo nos petimus supplices ut ope benigna subleves Maria,
21. Et nato pro nobis supplices qui tibi psallimus: Ave Maria.
22. Tu felicibus felicior Maria,
23. Tu sublimibus angelorum coetibus es praelata Maria.
24. Ipsum hominem induisti Maria,
25. Qui sine semine, rigante nemine te foecundavit Maria.
26. Hunc deum nobis placa Maria.

Unus Clichtovaeus hoc carmen praebet lectoribus, quod an proprie ad festum Visitationis spectet vehementer dubito. Contra ne caecum quidem fugit poetam se proxime applicuisse ad eximiam Prosam: Sancti Spiritus adsit nobis gratia etc. (XIV.). Hanc ex consuetudine temporis sui, quam multi vituperant ad Mariam per totum revocavit.

CLXXVIII. *In Exaltatione Sanctae Crucis.*

Serpens antiquus vicit in ligno etc.

Miss. Pataviense.

CLXXIX. *In Transfiguratione Domini.*

Speciosus forma prae natis mulierum etc.

Miss. Pataviense.

b) Prosae quae quidem versibus longioribus (Langzeilen) compositae sunt, habent tamen *ὁμοιοτέλευτα* ordine quodam recurrentia.*)

CLXXX.

De S. Antonio.

1. Alme confessor et professor fidei triplicis, aggressor luctae et evictor:

2. Heremi possessor, Pauli successor, legis dilatator, miseris consolator, virtutum sator, aegrorum curator.

3. Antoni, indolis clarae, nobilis, qui novenis sub bis annis paterna praedia minimis Christi distribuisti.

4. Qui inter sanctam desponsatam Christo gratam virginalem cohortem tuam pulcherrimam sororem locasti:

5. Aegypti tetris in speluncis et latebris contra mundum, Satanam carnemque propriam fortiter certasti.

6. Qui ut virilis Christi pugil et quiris in hoc triplici conflictu cervice in coelum protensa mire triumphasti.

7. Qui affamine Christi in certamine hoc responsum accepisti: per orbem faciam universum te nominari.

8. Qui bis novem monasteriis structis in Aegypti terminis mirum in modum Paulo sepulto, praedicationis verbo ad fratres facto paternaliter, sub secreto sepultus, inventus mysterialiter:

*) Huic ordini ea quoque carmina adiunximus, quae sequuntur rhythmum ac modum Prosarum: Laetabundus, Victimae Paschali, Mittit ad virginem, Veni sancte, Mundi renovatio.

9. Ut Caesaris unigenita, regis Constantini filia, unum per haustum lymphae obsessa a novem spiritibus per te liberaretur personaliter, et clareres in mundo fomentis universaliter.

10. Ducente stella maris procella ad fines Aegypti sanctus Theophilus episcopus te nostrum patronum divina ope ente sedulo prope se traducebat.

11. Qui tactu tui feretri frui facis sanitate tenerrimam Caesaris filiam, Satana oppressam: ignem gehennae iacens in terra Viennae mortifica.

12. Agios veris ros, Maii flos, audi nos; nam te trinitas quicquid petis exaudit.

13. O Theos ischyros, vitae dos, salva nos, tibi pro quibus Antonius applaudit.

14. Da tempus poenitentiae, averte morbos validos et epidimiae.

15. Tuos misericordiae in nos converte oculos, o fili Mariae.

16. O Antoni, nostrorum miserere peccatorum: per tuum precatum perduc nos servos tuos in statum, ad te ut possimus transire.

Exstat cantus in officiis vetustis ecclesiae Mindensis, Merseburgensis, Pataviensis, aliarumque, quem a nobis non propter elegantiam atque suavitatem sed ob rhythmicas rationes receptum esse, spero fore ut nemo non videat. Etenim si spectamus vocum barbariem, sermonem prorsus inconditum et salebrosum vix memini me unquam legisse Prosam magis genuina atque infucata poesi alienam. Ut mittamus stropham primam et ultimam (quae ut saepe proprii sunt rhythmi) continet Prosa septem paria Stropharum: a) II. III. syllab. 35. b) IV. V. syll. 32. c) VI. VII. syll. 35. d) VIII. IX. syll. 63. e) X. XI. syll. 49. f) XII. XIII. syll. 24. g) XIV. XV. syll. 22. Accedunt ὁμοιοτέλευτα creberrima, quibus ad taedium usque ludit poeta. — 2. Md. miserorum. 3. Pt. subis. 7. Md. responsumque. Omittit orbem. 9. Md. clareret. 10. Md. suum patr. — traducere. 11. Pt. tacto tui feretro. Pt. Satanae — mortificat. 14. Pt. ac. 15. Pt. om. in.

CLXXXI. *De S. Catharina.*

Ave praeclara Catharina, nam tua tenera vita crudeliter est torta.

Euge regis nata, domino grata, aevo puerili senili culta studio praelucida morum, doctrix bonorum etc.

Habet hanc Prosam Miss. Numburgense. Persimilis est rhythmica ratione antecedenti.

CLXXXII. *De S. Hedwige.*

Consurge iubilans
Vox quaevis hominum,
Laudesque resonant
In ore fidelium
In Christo credentium etc.

Apud Numburgenses, Patavienses aliosque usitata. Accommodatum est carmen Abaelardo (Mittit ad virginem) sed male tornatum.

CLXXXIII. *De S. Corbiniano.*

Deus Deorum, vera sanctorum confessorum gloria tuorum etc.

Miss. Pataviense.

CLXXXIV. *De uno Confessore.*

Dilectus Deo et hominibus et erit angelicus adspectus eius etc.

— —

Corpus illius quasi scutum sculptile ornatum gemmis undique etc.

Missalia Pragensis, Pataviensis, Numburgensis ecclesiae.

CLXXXV. *De S. Aegidio.*

Egidio psallat coetus iste laetus Alleluia etc.

Miss. Pataviense.

CLXXXVI.

De S. Iacobo Maiori.

1. Gaudeat Hispania,
Totaque Germania,
Iubilet in domino

2. De triumpho nobili
Iacobi apostoli
Compostellae condito.

3. Zebedaei filium,
Christi consanguineum,
Narrat hunc historia:

4. Hic ut solis radius,
Fulget in primatibus
Visa Christi gloria.

5. A Iosia capitur,
Ad Herodem trahitur,
Funem collo baiulans:

6. Videt paralyticum,
Cui fert auxilium,
Ad tormentum ambulans.

7. Iosias compungitur,
Pedibus adiungitur
Iacobi pro lavacro:

8. Qui post pacis osculum,
Transmigrat ad dominum
Secum cadens gladio.

9. O felix apostole,
Magne martyr Iacobe,
Te colentes adiuva:

10. Peregrinos undique
Tuos clemens protege,
Ducens ad coelestia.

In rhenariis Germaniae provinciis in usu fuisse videtur Prosa. — De martyrio apostoli haec narrantur apud Pelbartum: *Ligatum fune in colle traxerunt ad Herodem Agrippam qui iussit eum decollari. Et cum educeretur, paralyticus in via clamavit ad eum ut ipsum in nomine Iesu sanaret. Ad quem I. ait: In nomine Iesu Christi per quem ducor ad decollandum, exsurge sanus de grabato, et mox sanatus surrexit et dominum benedixit. Quod videns scriba nomine Iosias, qui eum per funem trahebat, proiecit se ad pedes apostoli et Christianum se fieri postulavit. Tunc Abiathar illum etiam ligari faciens missa legatione ad Herodem impetravit ut cum Iacobo decollaretur et sic ambo martyrium consummaverunt.* — 10. Apparet carmen illa aetate confectum esse qua sepulcrum apostoli Compostellae omnium populorum frequentia celebrabatur, ea religione quae stomachum movit Luthero (W. XI, 3104) „*Nun lieset man von St. Jacob nicht mehr, denn dass ihn Herodes habe mit dem Schwert getödtet: das ist es Alles was Lucas in den Geschichten der Apostel davon schreibet. Wie er aber in Hispanien*

kommen ist, gen Compostel, da die grosse Wallfahrt hin ist, da haben wir Nichts gewisses von. Etliche sagen, er lieget zu Frankreich in Tolosa, aber sie sind ihrer Sachen auch nicht gewiss. Darum lasse man sie liegen wie sie liegen und laufe nicht dahin; denn man nicht weiss, ob S. Jacob oder ein todter Hund oder ein todtes Ross da lieget. Sane illa historia de S. Iacobo in Hispaniam profecto et ibi sepulto satis dubia est atque incerta: unde miror quod Brev. Romanum, alias admodum cautum, in hac narratione acquiescat: *Corpus eius postea Compostellam translatum est ubi summa celebritate colitur.*

CLXXXVII. *In Translatione S. Hieronymi.*

Gaude mater ecclesia, recolens cum gaudio Hieronymi magnalia etc.

Miss. Numburgense.

CLXXXVIII.

De Beata Virgine.

1. Gaude mater luminis,
Quam divini numinis
Visitavit gratia
Maria.

2. Salve virgo regia,
Flore, fructu candida,
Divina potentia
Maria.

3. Tu virtutum speculum,
Perlustrasti saeculum,
Luce claritatis
Maria.

4. Plena Dei munere,
Meruisti gignere
Prolem sanctitatis
Maria.

5. Te adorant superi,
Matrem omnis gratiae
Maria.

6. Ad te clamant miseri
De valle miseriae
Maria.

7. Audi preces, terge fletus,
Nos commenda filio
o Maria,
Ut nos tua prece suo
Collocet in solio
o Maria.

Hoc canticum F. Wolfius ex eodem codice libro suo adiecit unde cantum: Laetabundus desumpsit (cf. p. 61.).

De hypopsalmate huic carmini proprio sed in Prosis Marianis haud raro eundem adeas Wolfium p. 197.

CLXXXIX. *De S. Augustino.*

Illuminare Hierusalem, illuminare, Sion elevare etc.

Miss. Numburgense, Pataviense al.

CXC. *De Spinea Corona.*

Iocunda resonent
Obtentu gratiae,
Redempti concrepent
Proventu gloriae
Auctori carmina etc.

In Mindensibus libris obvium, parum elegans.

CXCI.

De S. Colomanno.

1. Laetabundus fidelis in coelis coetus iocundetur,
2. Totus mundus volenter decenter laetus moduletur
3. Colomanni variam pugnam, et victoriam gaudiosam.
4. Qui relinquens Scotiam, casu venit Austriam fructuosam.
5. Explorator creditur, flagris diris caeditur Christi Miles.
6. Serram addunt cruribus, cum tormentis pluribus, hostes vides.
7. Suffocatus resteo Colomannus laqueo, viret restis.
8. Nullo nocens vitio, fruitur suspendio Dei Testis.
9. Multandus obticuit, innocens occubuit,
10. Suum non aperuit os ut agnus.
11. Cohaerens constantiae, non cedit iniuriae.
12. Domum subit gloriae Martyr magnus.
13. Princeps pacis Iesu, libera ab esu infernalis nos tyranni,

14. Et ad Sabbatorum Sabbatum, polorum prece perduc Colemanni.

Acta Sanct. Octob. Tom. III. p. 353. „Ex binis Missal. Mellic. sc. XV. MSS. et Passaviensibus excusis sc. XVI.“

CXCII.

De S. Francisco.

1. Laetabundus Francisco decantet clerus:
Alleluia.

2. Quem confixit nobis clavis amor verus
Res miranda.

3. Mens in carne patuit novo modo splenduit
Sol de stella.

4. Vir qui sic refloruit aves voce monuit
Semper clara.

5. Sicut Christus docuit paupertatem tenuit
Pari forma.

6. Hic prolem genuit, possidere noluit
Nec corrupta.

7. Iam in coelis iubilat, novis signis rutilat
Valle nostra.

8. Renovantur oculi, lingua crevit parvuli
Carne sumpta.

9. Os mutorum solvitur, trinis vita redditur, haeresis convincitur
Esse caeca.

10. Lepra fugit, saliunt claudi, febres fugiunt, multa regna sentiunt
Haec praedicta.

11. Soldani prospera sprevit ut aspera sed hunc non laesit
Gens misera.

12. Ostendunt vulnera novaque munera dat quem genuit
Puerpera.

Auctor Prosae (ex Miss. Numburgensi transscriptae) quam diligenter S. Bernardi vestigia presserit non est quod accura-

tius exponamus. Miracula quorum mentionem facit, vel satis nota vel per sese perspicua sunt. Scis enim, (ut nonnulla obiter commemoremus) b. Franciscum, ut evangelium infidelibus praedicaret, in Aegyptum profectum, coram „Soldano" Christum crucifixum nuntiasse, ab ipso humaniter susceptum, incolumem dimissum. De avibus, ad miri doctoris monita attentis, multi sunt vitae seraphicae descriptores. Unum exemplum nobis offert Kosegartenius:

Als er einstens vor der Schwalben lautem
Schmettern nicht zu predigen vermochte,
Sprach er freundlich bittend: Liebe Schwestern,
Viel und lang habt ihr gesprochen; nunmehr
Ist an mir die Reihe. Schweigt ein wenig,
Bis ich Gottes Wort dem Volk verkündigt.
Und sie schwiegen, horchten auf die Predigt,
Fuhren fort dann, wie vorhin zu schmettern.

CXCIII.

De S. Erasmo.

1. Mundi renovatio
Et mundorum natio
Martyrum pontificum
Primatem magnificum
Erasmum deifice
Laudat et mirifice
Modulis placentibus.

2. Ignis sacri numinis
Et aeterni luminis
Erasmum perflagravit
Ac manna vitae pavit
Virginalis clibani
In montanis Libani
Corvis ministrantibus.

3. Coelum fit serenius
Et lucescit plenius,
Ornatum amoenius
Hoc stellari radio:
Solamenque suavium
Hic accepit bravium
Currens vir in stadio.

4. Gelu mortis lividae
Die solis vivide
Vincens vicit rivide (?)
Rivos fundens gloriae:
Caesus, laesus angitur
Assus, passus frangitur
Victima victoriae.

5. Viam vitae praedicat,
Vitam functis dedicat,
Imperat imperiis
Non verendo gladium:
Vita mortem superat,
Erasmus recuperat
Tentis in miseriis
Paradisi gaudium.

Haec Missalis Pataviensis Sequentia quae minorum ne dicam minimarum est gentium, hunc locum nacta est ne desit carmen ad normam Prosae Paschalis Mundi renovatio (LXXXIV.) compositum. Vides poetam nostrum (si hoc nomen meretur) fere ubique adeo stropharum initia diligenter servavisse.

CXCIV. *De S. Burchardo.*

Psallat laete orbis coetus sacrata fidei repletus etc.

Miss. Pataviense.

CXCV. *De S. Margareta.*

Regi psalmistae, citharistae tibi Christe iubilo psallamus etc.

Legitur in Officiis Numburgensis ecclesiae.

CXCVI. *De uno Martyre.*

Salvatorem concordi laudemus Christum melodia etc.

In antiquo ecclesiae Coloniensis Missali.

CXCVII.

De B. Elisabeth Schonaugiensi.

1. Salve, felix Elisabeth, odorifera rosa,
In Dei mirabilibus virgo satis famosa.

2. Salve viarum Domini devota contemplatrix,
Simulque individuae Trinitatis amatrix.

3. Salve Mariae Virginis filia singularis,
Nam ab ea in extasi crebro visitabaris.

4. Salve cuius aspectui sancti apparuere,
Nam eos festis singulis meruisti videre.

5. Salve fons, plenus rivulis scientiae divinae,
Guttas stillans mellifluas deificae doctrinae.

6. Salve vernans arbuscula silvae Schonaugiensis,
Circumdata ramusculis visionum immensis.

7. Salve cui caeli ianuae apertae videbantur,
Secretaque caelestia inibi monstrabantur.

8. Salve absque ruga speculum, in quod desiderabant
Caeligenae prospicere: nam multum te amabant.

9. Salve, quae clausam pyxide Sacramenti vidisti
Clam verae carnis speciem corporis Iesu Christi.

10. Eia nunc benignissima, in caelis sublimata,
Quae es, (ut pie credimus) sis nobis Advocata.

11. Defende hoc coenobium, nosque inhabitantes:
Mei, rogo, memineris, nosceque te amantes.

12. O Virgo, fac, ut iugiter religio accrescat,
In nostro monasterio, ne profectus decrescat.

13. Repelle, quaeso daemonum cunctas illusiones,
Angelorumque nobis obtine munitiones.

14. Cuncta nobis contraria tu ora mitigari,
Prospera quaeque tempora exopta nobis dari.

15. O virgo devotissima, virtutibus decora,
Apud Deum altissimum, rogamus, elabora;

16. Ut nos ad se recipiat, cum hinc egrediemur;
Praestetque nobis praemium, quo aeterne laetemur.

17. Deo Patri sit gloria, eiusque sacro Nato,
Aequalisque spiritui gloria sit beato. Amen.

Acta Sanct. Iun. Tom. III. p. 605.

CXCVIII. *De S. Anna.*

Sanctae Annae devotus decantet chorus
Alleluia:
Cuius partus salutem produxit mundo
Res miranda etc.

Miss. Pr. Nb. al. Cf. Seqt. CLXXXIX.

CXCIX. *De S. Catharina.*

Sanctissimae virginis votiva festa recolamus,
Venerantes hunc diem praeclarum omnes concinamus,
Concrepet organicis modulis et canticis laude digna:
Proferat haec concio laudes et devotio sit sincera etc.

Per multas ecclesias Germaniae haec Prosa erat divulgata. Habent eam Pr. Nb. Br. Pt. Md. Col. Torr. Ad. Clichtov. al.

CC.

De Beata Virgine.

1. Veni mater gratiae,
Fons misericordiae,
Miseris remedium.

2. Veni lux Ecclesiae,
Tristibus laetitiae
Nunc infunde radium.

3. Te reginam colimus,
Tibi laudes canimus
Ex affectu cordium:

4. Quae es in angustiis
Et in rebus dubiis
Salus et solatium.

5. O stella perfulgida,
Tu dira certamina
Maris huius reprime.

6. Simonis navicula,
Filii tunicula,
Ne scindantur prohibe.

7. Portus navigantium,
Preces supplicantium
Filiorum suscipe.

8. Consolare flebiles,
Iuva pusillanimes
Et errantes corrige.

9. Quae Deum hominibus
Et ima coelestibus
Iungis o puerpera.

10. Haereses interime
Schismataque reprime,
Firma pacis foedera.

Chemnitius in Examine Concil. Trident. haec habet: „Postremo addam hoc loco Sequentiam (ut barbare vocant) in Concilio Constantiensi decantatam, in honorem atque invocationem Mariae, ut eo minus tergiversari nunc possint Pontificii, quid invocationibus suis Sanctis tribuerint. Quod enim vetus Ecclesia spiritui sancto pie tribuit. Veni sancte Spiritus, et emitte coelitus, lucis tuae radium: Hoc Constantiense Concilium eodem genere carminis, et eadem melodia, publica invocatione a Maria petit.“ Sed iam saepius quid Mariae tribuendum, quid denegandum sit, disputavimus. Inhibeamus igitur calamum.

---

6. Salve vernans arbuscula silvae Schonaugiensis,
Circumdata ramusculis visionum immensis.

7. Salve cui caeli ianuae apertae videbantur,
Secretaque caelestia inibi monstrabantur.

8. Salve absque ruga speculum, in quod desiderabant
Caeligenae prospicere: nam multum te amabant.

9. Salve, quae clausam pyxide Sacramenti vidisti
Clam verae carnis speciem corporis Iesu Christi.

10. Eia nunc benignissima, in caelis sublimata,
Quae es, (ut pie credimus) sis nobis Advocata.

11. Defende hoc coenobium, nosque inhabitantes:
Mei, rogo, memineris, nosceque te amantes.

12. O Virgo, fac, ut iugiter religio accrescat,
In nostro monasterio, ne profectus decrescat.

13. Repelle, quaeso daemonum cunctas illusiones,
Angelorumque nobis obtine munitiones.

14. Cuncta nobis contraria tu ora mitigari,
Prospera quaeque tempora exopta nobis dari.

15. O virgo devotissima, virtutibus decora,
Apud Deum altissimum, rogamus, elabora;

16. Ut nos ad se recipiat, cum hinc egrediemur;
Praestetque nobis praemium, quo aeterne laetemur.

17. Deo Patri sit gloria, eiusque sacro Nato,
Aequalisque spiritui gloria sit beato. Amen.

Acta Sanct. Iun. Tom. III. p. 605.

CXCVIII. *De S. Anna.*

Sanctae Annae devotus decantet chorus
Alleluia:
Cuius partus salutem produxit mundo
Res miranda etc.

Miss. Pr. Nb. al. Cf. Seqt. CLXXXIX.

CXCIX. *De S. Catharina.*

Sanctissimae virginis votiva festa recolamus,
Venerantes hunc diem praeclarum omnes concinamus,
Concrepet organicis modulis et canticis laude digna:
Proferat haec concio laudes et devotio sit sincera etc.

Per multas ecclesias Germaniae haec Prosa erat divulgata. Habent eam Pr. Nb. Br. Pt. Md. Col. Torr. Ad. Clichtov. al.

CC.

De Beata Virgine.

1. Veni mater gratiae,
Fons misericordiae,
Miseris remedium.

2. Veni lux Ecclesiae,
Tristibus laetitiae
Nunc infunde radium.

3. Te reginam colimus,
Tibi laudes canimus
Ex affectu cordium:

4. Quae es in angustiis
Et in rebus dubiis
Salus et solatium.

5. O stella perfulgida,
Tu dira certamina
Maris huius reprime.

6. Simonis navicula,
Filii tunicula,
Ne scindantur prohibe.

7. Portus navigantium,
Preces supplicantium
Filiorum suscipe.

8. Consolare flebiles,
Iuva pusillanimes
Et errantes corrige.

9. Quae Deum hominibus
Et ima coelestibus
Iungis o puerpera:

10. Haereses interime
Schismataque reprime,
Firma pacis foedera.

Chemnitius in Examine Concil. Trident. haec habet: „Postremo addam hoc loco Sequentiam (ut barbare vocant) in Concilio Constantiensi decantatam, in honorem atque invocationem Mariae, ut eo minus tergiversari nunc possint Pontificii, quid invocationibus suis Sanctis tribuerint. Quod enim vetus Ecclesia spiritui sancto pie tribuit. Veni sancte Spiritus, et emitte coelitus, lucis tuae radium: Hoc Constantiense Concilium eodem genere carminis, et eadem melodia, publica invocatione a Maria petit.“ Sed iam saepius quid Mariae tribuendum, quid denegandum sit, disputavimus. Inhibeamus igitur calamum.

CCI. *In Visitatione Mariae.*

Veni virgo virginum,
Veni lumen luminum etc.

Miss. Pragense.

CCII. *In Compassione B. Virginis.*

Virgini Mariae laudes concinant Christiani etc.

Exstat in Miss. Mindensis et Pragensis ecclèsiae. Persimilis est rhythmica ratione carmini sequenti.

CCIII.

De Beata Virgine Tempore Paschali.

1. Virgini Mariae laudes intonent Christiani:
2. Eva tristis abstulit sed Maria protulit natum qui redemit peccatores.
3. Mors et vita duello conflixere mirando: Mariae filius regnat vivus.
4. Dic nobis Maria, virgo clemens et pia, quomodo facta es genitrix cum tu sis plasma de te nascentis.
5. Angelus est testis ad me missus coelestis:
6. Natus est de me spes mea, sed incredula manet Iudaea.
7. Credendum est magis soli Gabrieli forti quam Iudaeorum pravae cohorti.
8. Scimus Christum processisse de Maria vere, tu nobis victor rex miserere.

In plurimis Germaniae Missalibus occurrit hoc ad vetustioris Prosae imitationem compositum carmen, ita tamen ut scriptura mirum in modum sit multiplex atque ambigua.

---

c) Carmina non in strophis longioribus (Langzeilen) composita, ὁμοιοτελεύτοις certo ordine ac serie collocatis insignia.

α) Tricola.

CCIV.

In die Sanctorum Gereonis et Victoris ac sociorum.

1. Maiestati sacro sanctae
Militans cum triumphante
Iubilet ecclesia.

2. De triumpho Thebaeorum
Et salute peccatorum
Per horum suffragia.

3. Hi sunt viri testamenti
Qui ruinam detrimenti
Reparant angelici:

4. Viri fortes veri David,
Quibus hostes expugnavit
Carnem, mundum, daemonem.

5. Cives domus Pharaonis
Civitatem visionis
Visitant et praesulem:

6. A quo sacri catechismi,
Sacramentis et baptismi
Imbuuntur gratia.

7. Romae fide confirmati,
Castra movent comitati
Romanorum aquilas.

8. Dis profanis immolari,
Iubet Caesar et vocari
Thebaeorum agmina.

9. Sed Thebaei, viri Dei,
Quae sunt Dei reddunt ei,
Caesari quae Caesaris.

10. Bis viritim decimati
Summae libant maiestati
Decimarum decimum.

11. Demum cunctis immolatis
In odorem suavitatis
Differuntur aliqui:

12. Qui in partes distributi
Distributi sunt saluti
Plurium fidelium.

13. In Verona, Agrippina,
Et in Troia: loca trina
Consecrant martyrio:

14. Holocaustum partiale,
Nullum tamen sine sale,
Foederis oblatio.

15. Cum trecentis et bis nonis
Signat comes Gereonis
Abrahae victoriam.

16. Bis quindenis et ter centum
Duplex Victor testamentum
Et crucis mysterium.

17. Pius Cassius cum septenis
Septiformi dono plenis,
Dono sancti pneumatis.

18. Iesu bone cuius dona
Nostra bona, qui corona
Es tuorum militum.

19. Hac patrona legione
Nos in bonis summe bona
Loca potioribus.

20. Ubi patris, ubi tui
Et amoris sacri frui
Mereamur gloria.

Adelphus: „In Celebritate Sanctorum Gereonis et Victoris cum eorum Sodalitio haec Sequentia canitur, maxime in ecclesia Coloniensi." Et ab ipso Coloniensi Canonico eam confectam esse narrat Schultingius. — 3. Angelorum numerum, daemonum seditione diminutum, haec sancta complet legio. 4. Veri milites Christi quibus praeliatur praelia sua. 5. Viri ex Thebis oriundi visitant Hierosolymam urbem atque episcopum eius. 11. Differuntur, ad praesens non obtruncantur. 13. Ad.: *In Troia non illa devastata Asiae regionis qua Aeneas profugit, sed alia quadam in Gallia vel ut aliis placet in Italia sita.* 14. Sine sale i. e. sensu mystico. Nam quaelibet pars trium partium aliquid per mysterium significat. Mc. IX: 48. *Omnis enim igne salietur et omnis victima sale salietur.* 15. Cf. Genes. XIV. Similiter in Hymno Coloniensis ecclesiae vetusto:

Tu Gereonem praepotentem militem
Viris trecentis bis novenis additis
Ut castra quondam praenitebant Abraam.

β) Tetracola.

CCV. *De Venerabili Sacramento.*

Ave caro Christi
Regis veneranda,
Esca gregis, novae
Legis adoranda etc.

Miss. Pragense. Respondet metrum Hymno Mariano: Ave maris stella.

CCVI. *De Beata Virgine.*

O stella maris, ave,
Gratia summa plena,
Nobis quaesumus fave,
Ne absorbeat nos gehenna.

Tu votum virginale
Deo novisti prima,
In hac fove nos valle,
Ne tendamus ad ima etc.

Deprehendi carmen minus suave et elegans in Italis tantum Missalibus e. g. Rm. Vn. aliisque.

CCVII.

De S. Sebaldo.

1. Concinamus pariter,
Et Deum laudemus.
Sebaldum alacriter
Votis provocemus.

2. Hic de Francis genitus
Propinquos postergat;
Quamvis natus inclytus,
Ne in nefas vergat.

3. Merito Vincentiam
Eremum elegit,
Vincat ut malitiam
Se Deo subegit.

4. Paucos contubernio
Eremo assumit,
Vivit soli Domino
Abs quo nil praesumit.

5. Visitat miraculis
Hunc Deus frequenter
Notum fecit patulis
Factis pertinenter.

6. Famem patientibus
Fert refectionem,
Sitim sustinentibus
Miram potionem.

7. Aquam vertit in vinum
Diu duraturum,
Panem opus alivinum
Praestat opportunum.

8. Mortuus deducitur
Rudibus iumentis
Norimberg perducitur
Divinis fomentis.

9. Stant in loco humili
Nec abinde cedunt,
Donec loci populi
Locum sacrum edunt.

10. Transferri se coeperat,
Nil per hoc secutum,
A Scotis redierat
Corpus revolutum.

11. Ad locum divinitus
Primum vehebatur,
Factum illud coelitus
Cunctis propalatur.

12. Illudentis facies
In plaga notatur
Mulieris species
Passa commutatur.

13. O Sebalde propera
Tuos hic tueri,
Et devotos munera
Vultu Dei veri.

14. Tibi laudes agimus
Triplex in Personis,
Cuius esse dicimus
Merae actionis.

Act. Sanct. August. Tom. III. p. 762. „Nescio quandonam aut ubi recitari coeperit Missa propria de S. Sebaldo, quam inter schedas nostras collectaneas inveni, cum ibi nihil

de tempore aut loco annotatum fuerit. Attamen suspicor, illam antiquitus in ecclesia Norimbergensi usitatam fuisse. Hoc dubium nostrum dissolvere poterunt ii, quibus ad manum est vetus istius ecclesiae Missale, quo nos caremus.“ Nescio an inclyta Norimbergensis civitatis ecclesia quae ad hodiernum usque diem S. Sebaldi corpus, artificiosa theca conditum honorifice asservat, unquam habuerit Officium proprium. Neque tamen Norimbergae solum sanctum illum eremitam celebratum esse credas. Inspexi vetusta Misnensis ecclesiae Officia atque inveni in Calendario festivitatem eius positam hymno proprio (CCCCLVI.) insignem. Hodie nisi fallor nomen Sebaldi non amplius in dioecesium Directorium inscriptum occurrit: qua propter adiicere libet, quae Hondorffius (vide supra p. 161) de eo rettulit: „Dieser Sebaldus ist eines hohen Geschlechts, eines Königes Sohn, aus Dacia gewesen und ist von Jugend auff zur Zucht und Gottesfurcht gehalten worden und nach begreiffung der freien Künste gehn Parifs gezogen und allda ferner studieret. Endlich ist ihm eine stattliche Braut verheyratet worden, hat aber dieselbige die erste Nacht verlassen und in eine ferne Einöde gelauffen und fünfzehn Jare darinnen gelebt. Von dannen ist er gen Rom kommen, und von Bapst Gregorio II. in Teutschland gesendet worden, allda das Evangelium zu predigen und allda ferner bei Nürnberg in einer Einöde gelebet und daselbst letzlich in einer Capellen S. Martini, da jetzund ein Closter S. Benedicten Ordens und zu Sanct Egydien genannt ist, seliglichen verschieden. Dieses verstorbenen Sebaldi Leichnam ist von ungezämpten Ochsen an den Ort dess Begräbniss geführet und ist allda eine herrliche Kirche in seinem Namen gebaut worden. Und es haben darnach die Römischen Bäpste diesen Sebaldum in die Zahl der Heiligen geschrieben. Und Martinus der 5. hat seinen Tag auf den 19. Septembris järlichen zu begehen geordnet.“ Aliis locis die XVIII. Augusti festum eius pangebatur.

CCVIII. *De Vidua vel non Virgine.*

Mulier laudabilis,
Fortis, casta, parens
Mulieris sterilis
Opprobrio carens.

Haec fructum tricesimum
Dedit coniugata,
Sed et sexagesimum
Viro viduata etc.

In Liturgiis Coloniensis ecclesiae. Recte eam aestimat Schultingius: „Etsi satis est pia ac sententiosa, caret tamen venustate et elegantia sermonis.“

CCIX. *De S. Georgio.*

Hoc in natalitio
Martyri Georgio
Laudes solvet animas
Piae plebis caritas etc.

Miss. Pragense.

CCX. *In Visitatione Virginis.*

Ave verbi Dei parens
Virginum humilitas,
Ave omni naevo carens
Humilis virginitas etc.

Idem liber.

CCXI.

De Patronis Coloniensibus.

1. Gaude felix Agrippina,
Sanctaque Colonia,
Sanctitatis tuae bina
Gerens testimonia.

2. Postquam fidem suscepisti,
Civitas praenobilis,
Recidiva non fuisti,
Sed in fide stabilis.

3. Gereonis cum bis nonis
Trecentena concio,
Et Maurorum trecentorum
Sexaginta passio:

4. Te tinxerunt et sanxerunt
Virginumque millium
Undenorum et decorum
Exornat martyrium.

5. Severinus, Cunibertus,
Evergistus inclyti:
Agilolphus, Heribertus,
Patres urbis praediti.

6. Felix, Adauctus, Albinus,
Maurinus, Eliphius,
Hippolytus et Paulinus,
Ewaldi et Gregorius.

7. Felix, Nabor, hi cum tribus
Magis urbs sanctissima,
Te tuentur tribus quibus
Polles famosissima.

8. Ut vobiscum, supplicamus,
Patroni propitii,
Gloriose resurgamus
In die iudicii.

Adiecimus carmen ut habeas exemplum Prosae, plurium Sanctorum laudes decantantis, vel collectivae. Similia ferebantur de quatuordecim Auxiliatoribus.

CCXII. *In Festo Decem Millium Martyrum.*

Glorietur totus mundus
(In) martyrum sollemnia
Chorus cantat laetabundus
(Per) militum suffragia etc.

Miss. Pragense.

CCXIII.

De Martyribus.

1. O beata beatorum
Martyrum sollemnia,
O devote recolenda
Victorum certamina.

2. Digni dignis fulgent signis
Et florent virtutibus,
Illos semper condecenter
Veneremur laudibus.

3. Fide, voto, corde toto
Adhaeserunt domino,
Et invicti sunt addicti
Atroci martyrio.

4. Carcerati, trucidati,
Tormentorum genera,
Igne laesi, ferro caesi
Pertulerunt plurima.

5. Dum sic torti cedunt morti
Carnis per interitum,
Ut electi sunt adepti
Beatorum praemium.

6. Per contemptum mundanorum
Et per bella fortia
Meruerunt angelorum
Victores consortia.

7. Ergo facti cohaeredes,
Christo in coelestibus
Apud ipsum vota nostra
Promovete precibus.

8. Ut post finem huius vitae
Et post transitoria
In perenni mereamur
Exultare gloria.

Pulcherrimum carmen reperitur in plurimis Germaniae Missalibus, apud Clichtovaeum, Adelphum, Torrentinum. — 1. Mg. m. merita. 4. Ad. truc. pertulerunt pl. — caesi torment. genera. 6. Ad. victorum cons. 7. Ludecus caute correxit: ipsum ergo toto corde flagitemus precibus. 8. Pr. ex patria.

CCXIV.

De Beata Virgine.

1. O felicem genitricem,
Cuius casta viscera
Meruere continere
Continentem omnia.

2. Felix venter quo clementer
Deus formam induit,
Felix pectus in quo tectus
Rex virtutum latuit.

3. Felix alvus, quo fit salvus
Homo fraude perditus,
Felix sinus quo divinus
Requievit spiritus.

4. Hac in domo Deus homo
Fieri disposuit:
Hic absconsus pius sponsus
Novam formam induit.

5. Hic natura, frangens iura
Novo stupet ordine:
Rerum usus est exclusus
In praesenti virgine:

6. O mamilla cuius stilla
Fuit eius pabulum,
Qui dat terrae fructum ferre
Pascit omne saeculum.

7. O Maria mater pia,
Finis et exordium,
Posce natum, ut optatum
Det nobis remedium.

8. Quo sanati sauciati
Sine sorde vulnerum
Transferamur et ducamur
In sanctorum numerum.

Optima Prosa ponitur a Missali Pragensi in Octava Visitationis, a Numburgensi Officio beatae Virginis tempore Ascensionis peragendo. — 1. Nb. pia. 6. Paul Gerhardt:

Du kehrst in fremder Hausung ein,
Und sind doch alle Himmel dein,
Trinkst Milch aus eines Menschen Brust
Und bist doch aller Engel Lust.

Sane vero illud mamillarum atque uberum praeconium, persaepe in hymnis, Sequentiis atque Officiis beatae Virginis repetitum habet indecori quid atque inverecundi. Ansam dedit et ille sacrae scripturae versiculus: Beata ubera quae su-

xisti — et Cantici Canticorum dialogi, mystice ad beatam Virginem revocati.

CCXV. *De S. Christophero.*

Invictum Christi militem
Collaudemus Christopherum,
Qui triumphum per nobilem
Superavit diabolum.

— — —

Ad aquas prius fluvii
Christi servus resederat,
Per quem multos spe praemii
Propter Deum transtulerat.

Natus puer ex virgine
Dum ab eo transvehitur,
Deus ferri ab homine
Signis multis cognoscitur etc.

Ex Miss. Numburgensi. Enarrata est in hoc carmine Legenda S. Christopheri, quam permulti ecclesiae Romanae cives cum Hieron. Vida explicant:

Christophore, infixum quod eum usque in corde gerebas,
Pictores Christum dant tibi ferre humeris.

Unde fluxerint illa de ingenti huius Martyris proceritate, non male explicat I. B. Rousseau (Purpurviolen der Heiligen II. p. 74.). „Eine alte Tradition meldet, Niemand könne jähen Todes an dem Tage sterben, wo er das Bild Christophs reumüthig angeblickt habe.*) Dieser Glaube veranlasste jene colossalen Statuen: —

Unsre Väter, sorgsam wachend,
Dass kein Herz verloren sei,
Malten deshalb riesig, lachend
Ueber Thor und Sacristei,
Wo das Aug es sehen muss,
Bilder von Christophorus.“ —

Restat ut notemus illas fabulas magis in populo versatas esse quam in libris ecclesiasticis. Equidem in nullo breviario istas narrationes investigavi. Vetusti Italorum libri brevissime ita

---

*) Christophore sancte, virtutes sunt tibi tantae:
Qui te mane videt nocturno tempore ridet,
Nec Satanas caedat, nec mors subitanea laedat.

munere defunguntur: „In Lycia civitate Samon natale Sancti Christophori Martyris. Qui virgis ferreis attritus et flammis aestuatus incendii Christi virtute sanatus est. Ad ultimum sagittarum ictibus confossus martyrium capitis obtruncatione complevit.“ In Breviario Romano hodierno fit tantum de eo Commemoratio. Lutherus prolixe quidem superstitiosas de S. Christophoro traditiones refutavit (W. III. p. 1730: sqq.), tamen cum non is esset, qui tam pulchram atque ingeniosam allegoriam non curaret sed prorsus vilem haberet eiusdem sensum populo Christiano explicuit ac commendavit. Cf. W. XXII, p. 1992. „Doctor M. Luther predigte von S. Christoph auf seinem Tage und sagte, dass es keine Historie wäre, sondern die Griechen als weise, gelehrte und sinnreiche Leute hätten solches erdichtet, anzuzeigen, wie ein Christ sein sollte und wie es ihm ginge; nämlich ein sehr grosser, langer, starker Mann, der ein kleines Kindlein, das Iesulein auf der Achsel oder Schulter trägt, ist aber so schwer, dass er sich unter ihm bücken und biegen muss; durch das wüthende wilde Meer die Welt, da die Wellen und Bulgen, die Tyrannen und Rotten sammt allen Teufeln wollten zu ihm einschlagen und verfolgen, wollten ihn gern um Leib und Leben, Gut und Ehre bringen; er aber hält sich an einen grossen Baum, wie an einen Stecken, das ist an Gottes Wort. Ienseit dem Meer stehet ein altes Männlein mit einer Latern, darinnen ein brennend Licht ist (?), das sind der Propheten Schrift, danach richtet er sich und kommt also unversehrt ans Ufer, da er sicher ist, das ist in das ewige Leben. Hat aber einen Wetzschker an der Seiten, darinnen Fische und Brod stecken, anzuzeigen, dass Gott seine Christen auch hier auf Erden in solcher Verfolgung, Creuz und Unglück, so sie leiden müssen, ernähren und den Leib versorgen will und sie nicht lassen Hungers sterben; wie doch die Welt gerne wollte. Ist ein schön Christlich Gedicht.“ Similia proferuntur a Phil. Melanthone in Apologia Confessionis.

CCXVI. *De S. Francisco.*

Exulta Sion filia,
Laudans inscrutabilia
In Francisco consilia
Divina mirabilia.

Qui mirus hic ingrediens,
Mirificus progrediens,
Securus hinc egrediens,
Sanctus sanctos aggrediens etc.

Miss. Pataviense.

CCXVII. *De S. Bartholomaeo.*

Laudemus omnes inclyta
Bartholomaei merita,
Cuius sacra solemnia
Nobis inspirant gaudia etc.

Colonienses hac Prosa in ecclesiis utebantur.

CCXVIII.

In conceptione Mariae.

Conceptio Mariae virginis,
Quae nos lavit a labe criminis,
Celebratur hodie,
Dies est laetitiae.

Stella nova noviter oritur,
Cuius ortu mors nostra moritur:
Evae lapsus iam restituitur
In Maria.

De radice Iesse propaginis
Hanc eduxit sol veri luminis
Manu sapientiae
Suae templum gloriae.

Ut aurora surgens progreditur,
Velut luna pulcra describitur,
Super cuncta ut sol erigitur
Virgo pia etc.

Miss Pataviense.

γ) Prosa quinque partita.

CCXIX.

De S. Elisabeth.

1. Florem mundus protulit
Cuius odor contulit
Spem salutis
Constitutis
In valle miseriae.

2. Fructus huius flosculi,
Clarus ut carbunculi,
Cor accendit,
Dum perpendit
Gustum poenitentiae.

3. Fragrat mundus ex odore,
Exardescit in amore
Corde toto
— — — voto
Surgit in praeconia.

4. Claudis gressus reparatur,
Caecis visus restauratur,
Quies fessis,
Pax oppressis
Eius per suffragia.

5. Magnus et mirabilis
Deus et laudabilis
Novum refecit,
Dum refecit
Mundum tot auxiliis.

6. Inter quae haec famula
Elisabeth per saecula
Regnans orat,
Dum explorat
Gustum in deliciis.

7. Christi et ecclesiae
Ergo poenitentiae
Se immersit,
Vini abstersit
Fletus et tristitiae.

8. Huius Christe precibus
Placare fidelibus,
Ut cum illa
Ad tranquilla
Perducamur gaudia.

Hanc Miss. Numburgensis Sequentiam in quinquepartitis posuimus, quia in Stropha 7 et 8 quinto loco desiderantur ὁμοιοτέλευτα. In Stropha Tertia procul dubio vocula excidit.

δ) Hexacola.

CCXX. *De S. Feliciano.*

Ad concentus animemur
Et psallendo collaetemur
Piis cum intentibus:
Voces votis subornemus,
Ut decenter concordemus
Festis in praesentibus etc.

Miss. Mindense.

CCXXI.

In Praesentatione Virginis.

1. Altissima providente
Cuncta recte disponente
Dei sapientia,
Uno nexu coniugatis
Ioachim et Anna, gratis
Iuga sunt sterilia.

2. Ex cordis affectu toto
Domino fideli noto
Se strinxerunt pariter:
Mox si prolem illis dare
Dignetur, hanc dedicare
In templo perenniter.

3. Angelus apparuit
Lucidus qui docuit
Exandita vota:
Regis summi gratia
Ut his detur filia
Gratiosa tota.

4. In utero consecrata,
Miro modo generata,
Gignet mirabilius:
Altissimi patris natum
Virgo manens, qui reatum
Mundi tollet gratius.

5. Benedicta virgo nata
Templo trina praesentata
It ter quinis gradibus,
Erecta velox ascendit
Et uterque parens tendit
Se ornando vestibus.

6. Nova fulsit gloria
Templum, dum eximia
Virgo praesentatur:
Edocta divinitus,
Visitata coelitus,
Angelis laetatur.

7. Dum ut nubant iubet multis,
Princeps puellis adultis
Primo virgo renuit:
Ipsam namque devovere
Parentes ipsa manere
Virgo voto statuit.

8. Consultus Deus responsum
Dat, ut virgo sumat sponsum
Quem pandet flos editus:
Ostensus Ioseph puellam
Ad parentum duxit cellam,
Nuptiis sollicitus.

9. Tunc Gabriel ad virginem
Ferens conceptus ordinem
Delegatur:
Erudita stat tacita,
Verba quae sint insolita
Meditatur.

10. At cum ille tradidit
Modum, virgo credidit,
Sicque sacro flamine
Mox verbum concipitur,
Et quod nusquam clauditur
Conditur in virgine.

11. Ecce virgo singularis,
Quanta laude sublimaris,
Quanta fulges gloria:
Nos ergo sic tuearis,
Ut fructu quo gloriaris
Fruamur in patria.

Haec Prosa supra modum incompta assignatur in plurimis libris Germaniae et (quod miror) in Missali Eremitarum S. Augustini Italo (Aug. 1.) Festo Praesentationis. Poeta in tantas salebras, in tantas asperitates et incultas incidit orationis formulas, ut quod sit latini sermonis ingenium immo pronunciatio illum prorsus ignorasse apertum sit. Admisimus tamen, quoniam Sequentiae de Praesentatione sunt inter rarissimas. *) — 1. Aug. 1. providentia. 2. Aug. 1. et cordis. 3. Pt. ut det illis filia. 4. Aug. 1. gigne. 5. Pt. erecta mox asc. Aug. 1. inter — ornanda se. Brev. Halberst. *Quae dum posita esset ante templum quindecim gradus templi, ita cursim ascendit, ut penitus non respiceret, nec ut solitum est infantiae, parentes requireret — — insistebat lanificio et omnia quae mulieres antiquae facere non poterant, ista in tenera aetate posita*

---

*) Nam quam affert Nickelius (Heilige Zeiten III, 2. S. 222): Stirpe Maria regia etc., proprie pertinet ad Festum Nativitatis.

complebat. 6. Pt. templo. Aug. 1. nova fulgens fit gloria. 7. Aug. ipsi. 7. 8. Notissimam tangit poeta fabulam, celebratissima Rafaelis pictura insignem cf. H. CCLXX, 5—8.

Virga quam sanctis manibus gerebat
Aridam, mire subito virescens
Virginis monstrat Mariae maritum
Virginem Ioseph.

In hodierno ecclesiae Romanae officio altum servatur de omnibus illis narrationibus silentium, nec alio modo festi materia tractatur quam verbis Ioannis Damasceni (Lect. IV.): *In lucem autem editur in domo probaticae Ioachim atque ad templum deducitur ac deinde in domo Dei plantata atque per spiritum saginata instar olivae frugiferae omnium virtutum domicilium efficeretur.* 9. 10. Pt. fitque sacro flamine. Aug. 1. perperam: verba quae sint insolita ut cum ille tradidit modum virgo tradidit.

CCXXII. *De S. Anna.*

Coeli regem attollamus
Et in voces erumpamus
Laudium per cantica:
Qui per Annam radiare
Sidus fecit salutare
In matre deifica etc.

Miss. Pataviense.

CCXIII.

De Apostolis.

1. Coeli solem imitantes,
In occasu triumphantes
Ortum solis afferunt:
Solis ortum et occasum,
Quorum omnes ita casum
Terrae fines referunt.

2. Petrum, Paulum et Andream
Per Neronem, per Aegeam
Roma, Patras perimunt:
Herodes et gens Hebraea
Iacobis et in Iudaea
Binis vitam adimunt.

3. Iuda surgit in Matthiam,
Dum ostendit ei viam
Coelestis praeconii:
Cyprus surgit in doctorem
Barnabam, dum sibi rorem
Stillat evangelii.

4. Ioannes ut est vocatus
Ab Epheso est translatus
Ad Christi convivia:
Mauri trucidant Matthaeum,
Et Indi Bartholomaeum,
Et Philippum Scythia.

5. Thomam Indi, Iudam Persae
Simonemque, sic diverse
Coeli coelos penetrant:
Sic ascendunt coeli coelos,
Ubi Christo fundunt melos
Nobis vitam impetrant.

6. Marcus Petrum imitatus
Protopraesul immolatus
Est in Alexandria:
Lucas Pauli comes fidus
Post prolatum duplex sidus,
Dormit in Bithynia.

7. His patronis vitae donis
Christe nos accumula,
Ut queamus quod speramus
Tenere per saecula.

Inter rariores numerandus est cantus. Inveni apud Clichtovaeum, in Cod. M. 17. et in nonnullis Missalibus Ordinis Eremitarum.

CCXXIV.

In Conceptione Beatae Virginis.

1. Dies laeta celebretur,
In qua pie recensetur
Mariae conceptio.
Cuius laudes prosequamur
Nos qui tanto gratulamur
Dei beneficio.

2. Felix quidem est conceptus,
Per quem mundus est adeptus
Salutis remedia:
Hanc prophetae praeviderunt,
Patriarchae recenserunt
Inspirante gratia.

3. Virga florem conceptura,
Stella solem paritura
Hodie concipitur:
Flos de virga processurus,
Sol de stella nasciturus
Christus intelligitur.

4. Flore virga fructifera,
Sole stella lucifera,
Solis lucens lumine,
Semen regis decoratur,
Ritus legis innovatur
Hoc felici germine.

5. O quam felix, quam praeclara
Mundo grata, Deo cara
Fuit haec conceptio:
Qua salute destitutis
Redit vere spes salutis
Luctus cedit gaudio.

6. Aegrum dedit sanitati,
Falsum parit veritati,
Dum virgo concipitur.
Fides nostra approbatur,
Infidelis obcaecatur,
Propheta percipitur.

7. Virga Iesse floruit,
Christum virgo genuit,
Virgo mundi domina,
Novo quidem ordine,
Absque viri semine
Virum parit filia.

8. Novus ortus sic orditur,
Novo partu qui fulcitur
Gratiae spiramine:
Nova salus dat salutem,
Virtus nova fert virtutem
Officio flamine.

9. Nova mater novam prolem,
Nova stella novum solem,
Nova profert gaudia.
Nova prorsus genitura
Creatorem creatura
Patrem parit filia.

10. O mirandam novitatem,
Novam quoque dignitatem
Ditat matris castitatem
Filii conceptio.
Gaude virgo gratiosa,
Virgo flore speciosa,
Mater prole gloriosa,
Plena pleno gaudio.

11. Plaude domus sanctitatis,
Plaude forma castitatis,
Medicina sanitatis
Infirmis peccamine.
Ave lumen tenebrosis,
Salve virtus criminosis,
Vale quies laboriosis
Tuo suffragamine.

12. Tu spes certa miserorum,
Vera mater orphanorum,
Tu levamen oppressorum,
Medicamen infirmorum,
Omnibus es domina.
Te laudamus voce pari,
Laude digna singulari,
Ut errantes in hoc mari
Nos in portu salutari
Sistat tua gratia.

In Missalibus ecclesiae Brandenburgensis, Coloniensis aliisque. Habent praeterea carmen Adelphus et Clichtovaeus.

CCXXV. *In Inventione S. Stephani.*

Exultemus et laetemur
Et in Deo gloriemur,
Qui est vera gloria:
Per quem nobis sunt beati
Hac in die revelati
Sancti plena gratia etc.

Miss. Pataviense.

CCXXVI. *De S. Margareta.*

Gratuletur orbis totus,
Praesens coetus fit devotus
Iubilans in gaudio:
Ad honorem Margaretae,
Quam locavit in quiete
Sua grandis gratia etc.

In Missalibus Germaniae superioris.

CCXXVII.

De S. Eskillo M.

1. Hac in die gloriemur
Et devote veneremur
Eskilli solennia:
Qui pro fide lapidatus
Iam a Christo sublimatus
Residet in gloria.

2. Transit rigor hiemalis,
Novus floret flos vernalis
In salutem gentium;
Error cedit, sublimatur
Christi fides, augmentatur
Numerus fidelium.

3. Dum pagana gens honorat
Deos, Deum Praesul orat
Signum dari coelitus:
Mox nix, grando descendentes,
Deos, aras, subvertentes
Destruxerunt penitus.

4. Hostes sternit vis Sampsonis,
Lampas lucet Gedeonis,
Dum Praesul occiditur:
Infideles cuncti credunt,
Aegri clamant et accedunt,
Quibus salus redditur.

5. Nos aegrotos prece sana,
Quos impugnat caro vana,
Mundus et daemonia,
Pater, tutor, dux Sueorum
Nos concives fac sanctorum
In superna curia.

Acta Sanct. Iun. Tom. II. p. 598. „Ex veteri Missali Sueco, saeculo decimo quinto excuso.“

CCXXVIII. *De S. Gorgonio.*

Hac in die triumphali
De triumpho spiritali
Nostra plaudat concio,
Reverenter solvens vota,
Puro corde, mente tota
Martyri Gorgonio etc.

Ex Missali ecclesiae Mindensis. Haec enim S. Gorgonium colebat ut patronum primarium, duasque ipsi per annum celebravit festivitates: Natale eius (IX. Spthr.) cum Octava et Adventum Reliquiarum S. Gorgonii (XI. Mart.)

CCXXIX. *De S. Achatio.*

Hodiernae festum lucis
Est Achatii laus ducis
Atque decem millium:
Hermolao phalanx ista
Archipraesule baptista
Dei colit filium etc.

Miss. Pataviense.

CCXXX.

De Lancea Domini.

1. Hodiernae festum lucis
Et sollemne vitae ducis
Pro victrici lancea:
Decantemus laudes ei,
Quem transfixit vice rei
Haec salutis framea.

2. Omnis utriusque sexus
Te stringebat culpae nexus
Et mortis angustia:
Psalle illi qui resolvit
Culpam, poenam pro te solvit,
Vitae dans remedia.

3. Ave ferrum triumphale,
Intrans pectus tu vitale
Coeli pandis ostia:
Fecundata tu cruore
Felix hasta nos amore
Per te fixi saucia.

4. Florens cruor quem fuderunt,
Artus Christi quos foderunt
Clavorum fixoria:
Fusa per te ac rigata
Et per clavos solidata
Nostra sint praecordia.

5. Salve Iesu Nazarene,
Tu pro nobis mortis poenae
Affectus iniuria:
Placa patrem maiestatis,
Ut in aevum cum beatis
Nos coronet gloria.

Ex Missali ecclesiae Numburgensis, quae festum Lanceae peragebat infra hebdomadem Dominicae primae post Pascha. — 4. Florens an Fluens? Sed saepissime comparantur vulnera Christi cum florentibus rosis: et apud profanos scriptores eadem similitudo recurrit. Conferas etiam Calderonium (Andacht zum Kreuz):

Gern möcht ich vor dem unschuldgen
Blute hier die Augen schliessen,
Das um Rache schreit, in vollen
Purpurnelken sich ergiessend.

CCXXXI. *De Beata Virgine.*

Hodierna lux diei
Celebris in matris Dei
Agitur memoria:
Decantemus in hac die
Semper virginis Mariae
Laudes et praeconia etc.

In plurimis ecclesiis haec Prosa vel in Praesentatione vel in Conceptione Virginis decantabatur.

CCXXXII. *De S. Antonio Er.*

In hac die laetabunda
Nostri chori plebs iucunda
Psallat cum tripudio:
Ex hac die triumphali
Laudes, voto speciali
Persolvat Antonio etc.

Miss. Numburgense.

CCXXXIII.

De S. Ioanne Bapt.

1. In occursum Praecursoris,
Concurrenti cordis, oris,
Curramus obsequio,
In lucerna Lux laudetur,
In Praecone veneretur
Iudex, Sol in radio.

2. Solem solet repentinum
Vel quid grande vel divinum
Vulgus aegre capere:
Quare nobis hebetatis
Sol supernae veritatis
Praeluxit in sidere.

3. Hic Praecursor et Propheta;
Immo Prophetarum meta,
Legi ponens terminum:
Mire coepit per applausum,
Ventre matris clausus clausum
Revelando Dominum.

4. Zacharias non admittit
Gabrielem, dum promittit
Veterano filium.
Quod est ei sic repensum,
Quod suspenso fit suspensum
Linguae ministerium.

5. Subit tempus, videt natum,
Et suspensa loquela tum
Patri restituitur.
Ruunt eorum parentes
Cum vicinis, nescientes,
Quid de sursum geritur.

6. Non est illo maior natus
De natis ex semine.
Sed nec illi comparatur,
Qui natus ex Virgine.

7. Puer ac si iam expertus
Mundus mundum deserit,
In deserto non desertus
Cornu carnis conterit.

8. Huius victus, huius vestis,
Non tam pastus est quam pestis
Et carnis exitium.
Cui camelus, herbae crudae
Dant locustae, dat mel rude
Vestes et edulium.

9. Mira pueritia,
Mira dei gratia,
Mira verbis novitas,
Clamat: baptizemini,
In occursum Domini
Dirigatis semitas.

10. Summus ille qui coronas
Serta terna dena donat
His caelorum civibus,
Illis dat et sexagena;
Huic Ioanni dat centena
Prae cunctis ordinibus.

11. O Lucerna verae Lucis,
O Praecursor magni Ducis,
Praeco poenitentiae:

Sta pro nobis ante Ducem
Et procura nobis lucem
Sempiternae gloriae.

Carmen poetica virtute valde eximium. (Acta Sanct. Iun. Tom. IV. p. 701. Ex vetere Missali Landunensi). — 10. Cf. Hymn. CLXXXIII, 36—40.:

Serta ter denis alios coronant
Aucta crementis, duplicata quosdam
Trina centeno cumulata fructu
Te sacer ornant.

CCXXXIV. *De S. Barbara.*

Laeto corde resonemus
Et in arce iubilemus
Et ipsa cum canticis:
Ex qua manant arguendi
Modi recti et vivendi
In figuris coelicis etc.

Ex Missali Numburgensi.

CCXXXV.

De S. Landelino.

1. Laeto cordis cum fervore,
Mentis, vocis et dulcore
Adoretur Trinitas:
Meritorum ob splendorem
Landelini et decorem,
Honoretur Unitas.

2. Franca stirpe clara satus,
Andeberto commendatus
Imbuendus Praesuli:
Praesul Deo quem devovit
Faex scelesta mox promovit
Ad opus diaboli.

3. Linquit Mystam et praedatur,
Caedit et latrocinatur,
Suis cum consociis:
Mutat nomen, normam, vitam,
Cum latrone coenobitam; —
Ah, quae metamorphosis.

4. Ast Andberto pro errante
Deo sancte supplicante
Salus redit Prodigo:
Landelinum visus terret,
Quo cernebat, quod inferret
Daemon quemdam Tartaro.

5. Hanc ut poenam declinaret,
Ad Audbertum remearet

Astans monet Angelus:
Quibus visis, quo audito
Cameracum gressu cito
It, spretis complicibus.

6. Ad Audberti pedes iecit,
Et malitia quod perfecit
Multa deflet lacrima.
Praesul ovem errabundam
Viam ducit periucundam
Christi ad ovilia.

7. Romam pergit ter et crimen
Ad Sanctorum deflens limen
Preces fundit largius:
Hunc Audberti ungit manus;
Iungitur Domitianus
Adlinusque socius.

8. Vestes illic auferentem,
Et hinc membris contre-
mentem
Prece curat sedula:
Landelinus sempiterna
Meditatur, hinc quaterna
Struxit monasteria.

9. Moysis instar ut induxit
Humo virgam, fons effluxit
Crispans in Crispinio:
Decumbenti adstant crebri:
Monet eos: obit febri
Cubans in cilicio.

10. Landeline, poenitere
Et commissa digne flere,
Obtine supplicibus.
Hic uramur, sic secemur:
Deus parcat, ne damnemur
Tuis sanctis precibus:
Sed, post huius vitae finem,
Ad coelestis vitae limen
Admittamur ocius.

Acta Sanct. Iun. Tom. II. p. 1064: „Ex MS. Odackerano Osnabrugi servato."

CCXXXVI. *In Visitatione Mariae.*

Lauda sponsa genitricem
Te amantis et altricem
Dulcibus cum canticis:
Pie vocis laude tota,
Quia maior omni sancta
Chorisque angelicis.

Laudis thema specialis,
Alvus tumens virginalis
Hodie proponitur etc.

Ex Liturgia Dioeceseos Mindensis.

CCXXXVII. *De S. Lebuino.*

Lebuine confessorum
Praecellens flos qui polorum
Regna scandis ardua:
Linquens orbem validorum
Cor plenum portasti morum
Tu pandis miracula etc.

Habent carmen Adelphus ac Torrentinus.

CCXXXVIII.

De S. Anna.

1. Luce lucens in aeterna
Lucis ductrix et lucerna
Claritatis gerula.
Felix Anna de caverna
Laci transfer ad superna
Lucis nos vehicula.

2. Mundi iubar luminare
Novum paris sine pare:
Sole plus illuminans.
Ex te duxit ortum clare
Maris stella per hoc mare
Spatiosum rutilans.

3. Orta stirpe de regali
Super ortum speciali
Gaudens privilegio.
Prole fulges sola tali
Quali nulla de mortali
Sexu vel collegio.

4. Cella vere tu coelestis,
In qua trinitatis vestis
Est ordita primitus.
Huius rei caro testis
Exstat Christi, quam infestis
Gestat iam coelestibus.

5. Carnem tuam, carnem Christi,
Per Mariam, quam tulisti,
Recta probat linea.
Qua cum Deo contraxisti
Genus omne: ac vicisti
Nata cum virginea.

6. Tu terminus laetitiae:
Scaturigo laetitiae:
Quae prolem benedictam
De gremio das gratiae:
Matrem solis iustitiae;
Labe prorsus invictam.

7. Tua grandis est potestas,
Tibi coeli dat maiestas
Matronatus gloriam.
Ad tranquillum quos potestas
Ad fluentem quos egestas
Urget, trahe copiam.

8. Eia mater plena bonis
Gratiarum: dita donis
In praesenti pauperes.
Hujus cursum post agonis
Triumphantum nos in thronis
Loca donis uberes.

Propter quaternam ὁμοιοτελεύτων seriem hanc Prosam e Missali Brandenburgensi recepimus.

CCXXXIX. *De S. Servatio.*

Lux praeclara, lux sollennis,
In qua vitae lux perennis
Illuxit Servatio:
Felix vita confessoris,
Cuius merces est laboris
Vitae retributio etc.

In Germania superiori passim usitata.

CCXL.

In Decollatione S. Ioannis.

1. Matris melos triumphantis
Aemuletur militantis
Concentus Ecclesiae.
Vita conculcetur ista;
Haec quaeratur, quam Baptista
Est adeptus hodie.

2. Vox clamantis in deserto
Clamat, tubat in aperto
Divinum consilium.
Verum monet et ostendit:
Sed obdurat et offendit
Verbum pacis, impium.

3. Hic infert Ioannes Regi
Turpe, contradicis Legi
Turpi adulterio:
Nec ex lege, nec ex more
Fratris potest cum uxore
Carnalis commixtio.

4. His et illis inculcatis,
Dum causatur veritatis
Praeco turpes nuptias:
Contra vitam viri Dei
Machinantur ambo rei,
Herodes, Herodias.

5. Dies natalitius,
Quo Herodes impius
Natus est, revolvitur.
Ornatur palatium,
Solenne convivium
Tribunis instruitur.

6. Cantant in convivio,
Saltat in tripudio
Foedae matris filia.
Herodi, Baronibus
Una placent omnibus
Lenae lenocinia.

7. Rex illectus et eiectus
Extra continentiam;
Sic puellae: Pete, velle
Tuum statim faciam.

8. Consultrice genitrice
Petit cum instantia
Caput huius, lingua cuius
Monebat salubria.

9. O hamus daemonis, crudelis regulus,
O caput Gorgonis et fraudis cumulus
Est in muliere.
Et quando caveat tantum daemonium,
Cum preces valeant hoc et ieiunium
Sola deiicere.

10. Sanctum caput detruncatur
Et in mensis praesentatur,
Saltatrici deportatur,
Caedi cedit cythara.
Sancte Praeco veritatis,
Sta pro nobis hic prostratis;
Et ad regnum claritatis
Nobis viam praepara.

Non pigebit lectorem huius carminis, quod et argumento et versuum collocatione multum habet singularitatis, habet ingeniosi. Transscripsimus ex Act. Sanct. Iun. Tom. IV. p. 708. cf. supra S. CCXXXIII.

CCXLI.

De Nativitate Domini.

1. Nato nobis salvatore
Celebremus cum honore
Diem natalitium.
Nobis datus, nobis natus

Et nobiscum conversatus
Lux et salus gentium.

2. Eva prius interemit,
Sed Servator nos redemit
Carnis suae merito:
Prima parens nobis luctum,
Sed Maria vitae fructum
Protulit cum gaudio.

3. Negligentes non neglexit,
Sed ex alto nos prospexit
Pater mittens filium.
Praesens mundo, sed absconsus,
De secreto tamquam sponsus
Prodiit in publicum.

4. Gigas velox, gigas fortis,
Gigas, nostrae victor mortis,
Accinctus potentia,
Ad currendam venit viam,
Complens in se prophetiam
Et legis mysteria.

5. Iesu, nostra salutaris
Medicina, singularis
Nostra pax et gloria:
Quia servis redimendis
Tam decenter condescendis,
Te collaudant omnia.

Rambach Anthol. I. S. 332. „Die dritte Sequenz ist in Ermangelung des Originals aus Selneckers Kirchengesängen

(Leipz. 1587) mit einigen dort angebrachten, vermuthlich doch nur unbedeutenden Veränderungen entlehnt."

CCXLII. *De S. Nicolao.*

Nicolaum Confessorem
Lauda pium et pastorem
Militans ecclesia:
Tanto patri iubilare,
Dulces hymnos personare
Decet cum laetitia etc.

In Missalibus Germaniae inferioris.

CCXLIII. *De S. Barbara.*

Novae laudis harmoniae
Coeli clangant hierarchiae
Pro Barbarae victoria:
Quae processit ut aurora
Solem prima lucis hora
Noctis ducens de scoria etc.

Miss. Pataviense.

CCXLIV. *De S. Iacobo Mai.*

Pangat chorus in hac die
Novum genus melodiae
  Clara dans praeconia:
Iacobum resultet lyra,
Cuius floruit tam mira
  Meritorum copia etc.

Idem liber.

CCXLV. *De S. Leopoldo.*

Regem regum veneremur,
Scriptum cuius habet femur

Dominus dominantium:
Rumpens hostis potestatem,
Quam tenebat usurpatam
Contra coetum peccantium etc.

In Dioecesi Pataviensi usitata.

CCXLVI. *De S. Leonhardo.*

Salve mitis et benigne,
Leonharde, Deo digne
Tuis sacris actibus:
Meruisti hic in terris,
Ut cohaeres sis in coelis
Cum coelicis civibus etc.

In libris Germaniae superioris.

CCXLVII. *De S. Hieronymo.*

Sion felix gratulare
Coeli cives contemplare
Pio mentis oculo,
Inter quos offertur unus,
Large qui coeleste munus
Dulci hausit poculo etc.

Miss. Pataviense.

CCXLVIII.

De S. Petro Ap.

1. Tu beatus es Bariona,
Cui aspirat sua dona
Quasi nato Spiritus.
Quod caro sanguisque nescit:
Per patrem tibi patescit
Revelatum coelitus.

2. Tibi claves Deus dedit,
Quibus porta coeli cedit:
Praevalentque inferis.
Potestate formidanda
Hic ligas illic liganda:
Tuta sunt quae solveris.

3. Te piscantem piscatoris
Ad capturae melioris
Usum traxit gratia.
Cuncta linquis nave spreta:
Temporalis mundi meta
Iudices ut omnia.

4. Apostolis principaris,
Dominoque sociaris
In tributi pretio.
Transformati tu Messiae
Moysique et Helyae
Frueris colloquio.

5. Sicco pede calcas mare,
Malchum truncas: fles amare
Dum pungit negatio.
Sic deiectum patientis
Et erectum resurgentis
Sic integrat visio.

6. Ter confessus, ter negatum,
Gregem pascis ter donatum
Vita, verbo, precibus.
Claudus salit et Tabitha
Iterato calet vita,
Viam paras gentibus.

7. Infirmis umbra mederis,
Defraudantes gravi feris
Coniuges supplicio.
Tu vinclis liber laxaris,
Portas exis reseratis,
Duce fretus praevio.

8. Caecus videt, mutus fatur,
Languor fugit, duplex datur
Salus Antiochiae.
Funus surgit, magus cadit,
Consecrator Romam vadit
Crucis et victoriae.

9. Illum sequens pendes cruce,
Scandis coelum, quo te duce
Nobis detur aditus.
Ianitor ingressum pande,
Quo nos lucis non mutandae
Foveat intuitus.

Habes exemplum Prosae hexacolae, cui praecedit stropha longior (Langzeile) ad vetustiorum carminum legem composita. Utebatur carmine supra posito Chorus Coloniensis, Brandenburgensis, Pragensis al.

CCXLIX.

De S. Hilario Carcassonensi.

1. Venerandae venustatis
Mater mirae claritatis
Laudetur Ecclesia:
Quae tot viros sanctitatis
Stolis albis duplicatis
Coronat in patria.

2. Sed in prima statione
Fuit, certans in agone
Beatus Hilarius.
Pro te, Christe Iesu bone,
Praesul exstans Carcassonae
Fide fulsit clarius.

3. Cumque finis propinquaret:
Ecce sibi vir apparet
Quidam splendidissimus,
Dicens, ut consideraret
Regionem, quam donaret
Post finem Altissimus.

4. Quo de mundo sic sublato
Clamque suo tumulato
Loco seu coenobio:
Eo tandem revelato
Multo Clero congregato
Cum Duce Rogerio:

5. Dulcis odor emanavit
Qui cunctos exhilaravit
Mox translato corpore.
Verum Deus augmentavit
Quia caecis restauravit
Visum illo tempore.

6. Ut scriptura innotescit,
Plura quoque Deus fecit
Per ipsum miracula:
Illud vero quod adiecit,
Cum uxore seu concessit
Comes mente sedula.

7. Et signanter, post fugatum,
Cum suis ac debellatum
Tolosanum comitem;
In quo scivit se iuvatum
Velut sibi demonstratum
Fuit per Antistitem.

8. Ob hoc dedit census, iura,
Cum capellis castra, rura,
Decimas, allodia,
Sibi credens profutura
Sicque poni Dei cura
Sub coeli custodia.

9. Ergo hic sanctus Confessor
Sit pro nobis intercessor
Apud Deum carius:
Ut coelorum sit possessor
Loci quisquis est successor
Ut Praesul Hilarius.

Act. Sanct. Iun. Tom. II. Praefat. LXXXIII.

CCL.

De S. Margareta.

1. Virgo Dei Margareta
Hac in die coeli laeta
Scandit ad palatia:
Ex hoc mundo quam vocavit
Et in coelo collocavit
Pia Christi gratia.

2. Haec virtute Dei plena
Fuit ex Antiochena
Civitate genita,
Carnis per nobilitatem
Fulgens, extra civitatem
Ad alendum posita.

3. Sed nutrici commendata
Virgo non est dedignata
Eius oves pascere,
Quam ut transiens praefectus
Videt, amat et allectus
Cupit sponsam ducere.

4. Cuius iussu comprehensa
Nec per minas nec immensa
Per promissa flectitur,
Sed fatetur Christianam,
Deos spernit, fidem sanam
Christi dum amplectitur.

5. Hanc iratus, plus quam credi
Possit, praeses iubet caedi
Sed in vanum caeditur,
Nam licet incarceratur
Ungulisque laceratur,
Non tamen devincitur.

6. Ignis ridet ustionem,
Horridum calcat draconem
Signo crucis praevio,
Aqua magnum vas impletur,
In quo deergi iubetur,
Exit sumpto bravio.

7. Martyr dum stat in agone
Credunt Christo spe coronae
Nec tenentur passione
Gentis quinque millia:
Quae tyrannus decollari
Iubet, quibus sociari
Imperatur poena pari
Tandem lucis filia.

8. Cuius preces agonistae
Nos a nece salva Christe
Eius per suffragia,
Ut mundemur a peccatis
Et salvemur cum salvatis
Mundi post naufragia.

Iam multas enumeravimus Sequentias in honorem S. Margaretae compositas: nam cum Martyr illa inter quatuordecim Auxiliatores locum habuerit cumque gravidarum patrona invocata sit, iam coniectura licet assequi quanta exstet carminum ipsam laudantium multitudo. At vero inter omnia, si quid sapio, illud primum locum obtinet, quod ex Missali Eichstaedtensi supra transscripsi. Enarratur martyrium Margaretae pie, simpliciter et non sine sermonis elegantia. Quid ex illa legenda historiae invicta certitudine tribuendum sit, an prorsus criticorum mucrone iugulanda, alii exquirant atque patefaciant. Lutherus idem quod iudicat de S. Georgio et Christophoro, iubet pertinere ad S. Margaretam. (W. XXII. p. 1982). „S. Margareten Legende hat eine ecclesiasticam allegoriam und geistliche Deutung von der Kirche. Denn die Kirche ist die edle Perle und der köstliche Edelstein. Olybrius der Tyrann ist die Welt, die sich wider die Kirche leget und ihr widersteht, dass er die Margarethe ins Gefängniss werfe, da sie vom Drachen, dem Teufel mit mancherlei Anfechtungen wohl zerplaget und gemartert wird: daraus sie sich nicht wirken kann bis sie das Creuz ergreife, das ist Christum, derselbige vertreibt und ersticht den Drachen.“ Hanc de dracone teterrimo, in carcere S. Virgini apparente historiam (quam pictores summa arte depinxisse notum est) tangit quoque auctor carminis nostri in Stropha sexta. Ex more suo optime hoc mirum certamen inferni cum summa puritate atque innocentia descripsit Kosegartenius:

Die Erde schlief. Die Heil'ge wachte noch
In ihres Kerkers Mitternacht, als plötzlich

Ein grauses Licht die schwarze Nacht erhellte.
Im rothen Glanz des trüben Lichts erschien
Der frommen Jungfrau ein geschuppter Drache,
Und bäumte furchtbar den gekerbten Kamm.
Die russ'gen Flügel hingen schwer herab;
Der buntgefleckte Schweif, in tausend Ringeln
Sich rollend, furchte rings den Grund; den Augen
Entfuhren Blitz auf Blitz, dem rothen Schlund
Entschossen Schwertern gleich drei Zungen. Zischend,
Als wollt' es Eines Bisses sie verschlingen,
Fuhr auf die Jungfrau zu das Ungethüm.
Doch Margaretha, eingedenk der Worte:
Auf Drachen und auf Ottern sollst du gehn —
Stand ruhig auf, erhub den zarten Fuss,
Und setzt' ihn kühnlich in des Lindwurms Nacken.
Da krümmte sich der ungeheure Wurm.
Lautheulend zu der Jungfrau zarten Füssen.

CCLI.

De S. Vito.

1. Vito plaudat omnis aetas
Et pro Vito laudes laetas
Christo solvant omnia.
Hic a vera vita Vitus
Nullos mortis agens ritus
Puer pueritia.

2. More, gestu transcendebat,
Cum pro Christo, quem colebat,
Mundi sprevit gaudia:
Dulces patris sprevit sinus,
Laudes, iocos nihilominus
Vana censens omnia.

3. Hic in brevi consummatus;
Infans et vix ablactatus
Puer egit senia,
Pater eius, hoc audito
Hunc subduci cursu cito
Iubet ad flagitia.

4. Post flagella blandimentis
Eblanditur, sed tormentis
Pueri constantia
Plus elegit contorqueri,
Quam iniquam persuaderi
Patris ab astutia.

5. Tandem praeses huic rumori
Praebens aures, Vitum mori
Censet de iustitia,
Si non esset deferendum
Eius patri, et parcendum
Vito patris gratia.

6. Hylas ergo deprehensus
Et pro Vito reprehensus
Vitae narrat gaudia:
Verba patris, dixit, audi
Honorandis dis obaudi,
Offer sacrificia!

7. Cogit poenis rex iratus,
Suadet pater desolatus
Tota cum familia;
Sed nec Vitum deterrebat
Regis ira, nec movebat
Mente pater anxia.

8. Cum in poenis victor staret
Et pro Christo vitam daret
Viva factus hostia.
O mirandum bellatorem,
O stupendum hunc victorem
O mira victoria!

9. Vitus puer in aetate
Senes vicit gravitate,
Fidei constantia:
Ergo Vitum imploremus
Nos, qui Vito deferemus
Vota spiritalia:
Ut per ipsum coronemur
Quam a nobis non meremur
Sempiterna gloria.

Acta Sanct. Iun. Tom. II. p. 1023. „Ex Missali Cracoviensi.“

ε) Heptacola.

CCLII.

De S. Eustachio.

1. Tempore sub gratiae
Nondum plena facie
Roma fide claruit
Sed errori paruit:
Ab imperatoribus
Et horum erroribus
Profanata languit.

2. Ne regnent inficiae
Rex regum iustitiae
Uti suum brachium
Erexit Eustachium,
Militem laudabilem
Et in fide stabilem
Qui profanos arguit.

3. Romana proceritas,
Adriani feritas
Non tulit quod veritas
Prodidit iustitiam;
Commovit saevitiam
In Dei militiam
Perdere quam maluit.

4. Oritur dispendium
Daemonis stipendium
Bonis fit incendium:
In Dei vernaculum
Mansuescit periculum
Crucis obsignaculum
Quod in corde aluit.

5. Poenis dum iniicitur
Igne non afficitur
Spiritus allicitur
Ad gaudia coelica:

Sorte meritaria
Exultat in gloria
Sua pro victoria
Turba cum angelica.

Ex Missali Pataviensi, quod festum S. Eustachii die Novembris secundo ponit celebrandum, hoc carmen sumpsimus nostrumque fecimus. Rhythmum enim minime vulgarem dixeris.

ζ) Octacola.

א) Prosae ad normam cantici: Patris sapientia conditae.

CCLIII.

De Passione Domini.

1. Coenam cum discipulis.
Christe, celebrasti,
Et mortem apostolis
Palam nunciasti
Et auctorem sceleris
Iudam demonstrasti
Et egressus protinus
Hortulum intrasti.

2. Tunc procedens Dominus
Se humiliter prostravit
Et transferri calicem
A se postulavit;
Sed patris arbitrio
Istud relaxavit,
Et ecce mox sanguinis
Sudor emanavit.

3. Iudas post hoc osculum
Ori dedit Christi,
Inquit Dominus: amice
Ad quid venisti,
Numquid tradis osculo
Quem iam vendidisti?
Assistentes protinus
Irruerunt ministri.

4. Nox insomnis itaque
Tota ducebatur,
Nulla prorsus requies
Iesu parabatur:
Magistrorum impia
Plebs iniuriatur,
Alapis et colaphis
Innocens mactatur.

5. Dum Iesum eripere
Pilatus conatur,
Iudaeorum furia
Magis inflammatur:
Et tumultus populi
Ingens excitatur,
Et plebis vox intonat
Ut crucifigatur.

6. Traditur militibus
Et vinclis alligatur,
Undique verberibus
Corpus cruentatur,
Caput regis gloriae
Spinis coronatur,
Postquam flexis genibus
Quisque irritatur.

7. Ecce caro tenera
Pii salvatoris
Ad columnam nequiter
Coartatur loris,
Sic flagellis caeditur
Impii tortoris,
Quod emanant rivuli
Undique cruoris.

8. Post per urbis medium
Iesus procedebat,
Et crucis patibulum
Humeris ferebat,
Ad fores et ad hostia
Populus fluebat
Eiusque confusio
Omnibus patebat.

9. Ad pudoris tumulum
Iesu denudaris
Et ventis ac frigori
Nudus spoliaris,
Innocens cum impiis
In cruce damnaris
Et quasi dux sceleris
Medio locaris.

10. Tensis ligno brachiis
Manus conclavatur,
Christi caro truribus
Clavis perforatur:
Nervi venae simili
Modo dilaniantur
Pedum plantae etiam
Ferro conclavantur.

11. Fundunt rivos sanguinis
Fontes Salvatoris
Properans huc anima
Currat peccatoris,
Ut hauriat quippiam
Sacrati liquoris,
Qui frequentius liniat
Vulnera doloris.

12. Loquens Iesus postea,
Sitio, dicebat,
Fel acetum protinus
Iudaeus miscebat,
Ac infusam spongiam
Ori porrigebat
Quod degustans paullulum
Sumere nolebat.

13. O Iesu mirifice,
Quid est quod agebas,
Tu de siti conquereris
De cruce silebas:
Numquid hunc dolorem
Magis sentiebas,
Credo quia hominis
Salutem exprimebas.

14. Vocem promens ultimam
Patrem invocasti:
Spiritumque manibus
Eius commendasti:
Cum clamore valido
Tandem expirasti,
Sic salutem hominum
(omnipotens) opus consummasti.

15. Quo ego superbio
Tu humiliaris,
Ego culpas perpetro
Tu poena gravaris,
Ego pomum mordeo,
Tu felle potaris,
Mollia desidero,
Tu dire tractaris.

16. Demum nulla valet
Mens vel lingua fari,
Quantum virgo creditur
Intus cruciari,
Dum cernit iam mortuum
Latus vulnerari
Atque nati viscera
Lancea rimari.

17. Corpus quod est mortuum
Iam nil sentiebat,
Sed militis lancea
Matrem cruciabat,
Quam fixam in filii
Latere videbat
Unde aqua sanguine
Mixta affluebat.

18. Ad hunc ergo propera
Fontis salvatoris,
Ut fluentis quippiam
Haurias dulcoris,
Atque vitae lavacrum,
Et pretium cruoris,
Hinc tua curatio
Proflua languoris.

Invenio hanc rhythmicam Dominicae passionis enarrationem in Missali Eremitarum S. Augustini (Aug. 1.), insertam Missae votivae de quinque vulneribus Christi. In Germaniae liturgiis nullum prosae potui indagare vestigium. Ceterum liquet in Stropha Tertia turbatum esse vocum legitimum ordinem. Legere malim: Amice, inquit Dominus ad quid (tu) venisti.

CCLIV.

In Festo Faciei Iesu Christi.

1. Salve sancta facies
Nostri redemptoris,
In qua nitet species
Divini splendoris,
Impressa panniculo
Nivei candoris,
Dataque Veronicae
Ob signum amoris.

2. Salve decus seculi,
Speculum Sanctorum,
Quod videre cupiunt
Spiritus coelorum:
Nos ab omni macula
Purga vitiorum,
Atque nos consortio
Iunge beatorum.

3. Salve nostra gloria
In hac vita dura,
Labili et fragili
Cito transitura,
Nos perduc ad patriam,
O felix figura.
Ad videndum faciem,
Quae est Christi pura.

4. Esto nobis, quaesumus,
Tutum adiuvamen,
Dulce refrigerium
Atque consolamen,
Ut nobis non noceat
Hostile gravamen;
Sed fruamur requie
Cum beatis. Amen.

Acta Sanctorum Febr. Tom. I. p. 452. „Ex vetusto Missali Augustano.“

ב) Sequentiae ad modum Hexacolon confectae, ita tamen ut trina ὁμοιοτέλευτα sibi respondeant.

CCLV. *In Festivitate SS. Ioannis et Pauli.*

Adest dies olivarum,
Qua Ioannes, Paulus clarum
Flamen reddunt animarum
Christo, regi gloriae:
Respuentes Iulianum
Simul et Terentianum
Et ipsorum ritum vanum
Suo gaudent ordine etc.

Miss. Pragense.

CCLVI.

In Festo S. Mariae ad Nives.

1. Ad honorem matris Dei,
Quae est salus nostrae spei
In hac hora nunc diei
Hymnum demus dulciter.
Vere mater veneranda
Super nivem dealbanda
Invocanda, collaudanda,
Citanda humiliter.

2. Ecce sibi virgo clemens
In hac die mire splendens,
Templum iam fieri volens
Intra urbis moenia:
Miro modo et stupendo
Contra tempus peragendo
Solum aedis dealbando
Nive candidissima.

3. Affuit in visu virgo
Sacerdoti, summo viro:
Tu inquit cum cuncto clero
Una cum patricio.
Rem mirandam patefeci,
Vade vide, ego gessi,
Aedifica quod expressi,
More quadratario.

4. Ita virgo more miro:
Aedifica nos in giro
Quadro lapide porphyro
Cum candore niveo.
Ad te, alma virgo mater,
Suspiramus incessanter,
Nos commenda condignanter
Christo tuo filio.

Rara sunt carmina in honorem huius festivitatis, (quae extra Romae urbis moenia sane minoris splendoris est) a poetis Germaniae, Galliae, Angliae contexta. Quod supra positum est, recitabatur in choro Cathedralis Pataviensis.

CCLVII.

De S. Martha.

1. Ave, Martha gloriosa,
Sponsa Christi generosa,
Paradisi vernans rosa,
Castitatis lilium.
Ave Martha pulcra tota
Caritatis fonte tota,
Dulcis mitisque devota
Vas virtutum omnium.

2. Ave criminis ignara
Sponsum audis voce clara
Veni sponsa, veni cara:
Veni, coronaberis.
Ave Martha plus serena
Pulcra quasi luna plena,
Singulari cantilena
Sponsum agni sequeris.

3. Ave Martha iam beata,
Quae cum sponso praeparata
Nuptiarum adoptata
Tránsisti ad gaudia.
Ave Martha margarita
In corona Iesu sita,
Tam in morte quam in vita
Sis nobis propitia. Amen.

Ex Missali Numburgensi.

CCLVIII.

In Festivitate SS. Cosmae et Damiani Martyrum.

1. Cordis oris symphonia
Triumphantem sub Lycia
Cosmae et Damiani pia
Pangamus praeconia:
Quorum vita gloriosa
Pugna fortis et famosa
Mors felix et preciosa
Sublimis victoria.

2. Arte docti medicinae
Dono gratiae divinae
Sanitati repetinae
Languidos restituunt:
Aegrum curant et obsessum
Gratis dant gratis concessum,
Caecis visum, claudis gressum,
Surdis opem tribuunt.

3. Victi, torti, carcerati,
Crucifixi, lapidati,
Sagittati, cruciati
Per tormenta varia:
Ignem, aquam transierunt,
Ferro mortem pertulerunt,
Dulce mori sic duxerunt
Pro coelesti gloria.

4. O vernantes caeli flores,
Rosis rubicundiores,
Inclyti propugnatores,
Fidei catholicae.
Optimates honorati,
Laureati, purpurati,
Nostri sitis advocati
Coram summo iudice.

Habet carmen Missale ecclesiae Mindensis.

CCLIX.

De Beata Virgine.

1. Imperatrix gloriosa
Potens et imperiosa
Iesu Christi generosa
Martyr atque filia.
Radix Iesse speciosa
Virga florens et frondosa
Quam rigavit copiosa
Deitatis gratia.

2. Auster levis te perflavit
Et perflando foecundavit,
Aquilonem qui fugavit
Sua cum potentia:
Florem ergo genuisti
Fructum ex quo protulisti,
Gabrieli dum fuisti
Paranympho credula.

3. Ioseph iustus vir expavit,
Ista dum consideravit
Sciens quod non irrigavit
Florescentem virgulam:
Bene tamen conservavit
Arcanum nec divulgavit
Sponsam sed magnificavit
Honorans ut Dominam.

4. Coeli quondam roraverunt
Nubes ex quo concreverunt
Concreteque stillaverunt
Virginis in utero.
Res miranda, res novella,
Nam procedit sol de stella
Regem dum parit puella
Viri tori nescia.

5. Ergo clemens et benigna
Cunctorumque laude digna
Tuo nato nos consigna
Pia per suffragia
Ut mortali quo gravamur
Compede sic absolvamur
Ut soluti transferamur
Ad caeli palatia.

Miss Pataviense.

CCLX. *In Festo Decem Millium Martyrum.*

O coelestis harmonia,
O superna hierarchia
Iubilante melodia:
Exulta in gloria:
Psalle Sion omni laude,
Quia sumus in te, gaude

Circumleva visum, plaude
Tota coeli curia etc.

Miss. Mindense.

CCLXI.

De S. Dorothea.

1. Psallat concors symphonia
Laudes pangat harmonia
Cum sonora melodia
Cordisque tripudio.
In hoc festo laetabundo
Dorotheae corde mundo
Sono plaudat vox iucundo
Neumatum praeludio.

2. Generosa Christi verna
Labe carens et lucerna,
Mundo lucens ac pincerna
Vina donans mystica.
Paradisi tu colona
Quae pro malo reddis bona,
Scribae mittis caeli dona
Rosas, mala pistica.

3. Vitam ducens angelorum,
Dum in carne praeter forum
Carnis vivis, spernis torum
Viri propter Dominum:
Martyr Christi quae profanos
Deos sternis ac paganos
Fide vestis et sic sanos
Mores facis hominum.

4. Vota manens speciosa
Velut rubens fragrans rosa
Ad conflictum roborosa
Minante Fabricio.
Vinculata carceraris,
In catasta cruciaris,
Vultu caesa flagellaris
Omni carens vitio.

5. Gens perversa malae spei
Quam dum doces verbum Dei,
Lumen tuae faciei,
Conterit cum baculis.
Furens auget tormentales
Poenas saevas et letales
Dum mamillas virginales
Tuas cremat faculis.

6. Supplicamus: nos tuere
Et peccata fac timere,
Martyr sancta, confer vere
Tempus poenitentiae.
Virgo bona crimen terge,
Victum dona, mores rege
Ne damnemur gravi lege
Causa negligentiae.

7. Sponsa Christi Dorothea
Tua nos virtute bea
Ut purgata mente rea
Digni simus praemio.
Deum nobis fac placatum
Ut post huius incolatum
Sed et locum det optatum
In caelesti gremio.

Historia S. Dorotheae tam multum habet quod animos possit sancta iucunditate permulcere immo ad coelestia rapere, ut non mirum sit, ab literarum Germanicarum primordiis ad hodiernum usque diem plurimos poetas sanctam Martyrem sertis poeticis coronasse. Sed ne taceamus, quod maximam movet admirationem, memoratu dignum est, virum ecclesiae evangelicae addictum canticum de S. Dorothea confecisse: accedit quod Nicolai Hermanni carmen in multa protestantium Cantionalia (e. g. ecclesiae Norimbergensis) aliquando receptum est. Quod illius auribus inculcatum velim, qui nuperrime in Tholuckii Ephemeridibus Theologicis in Cantionale Evangelicum mea opera editum (Evangelisches Kirchengesangbuch) locum „De Apostolis et Martyribus" perperam receptum esse clamitavit. Neque a re esse videtur eximium Hermanni carmen ex praeclaro Wackernagelii libro (D. K. p. 402.) decerptum, lectoribus nostris offerre.

Ein Lied von St. Dorothea.

1. Es was ein Gottfürchtiges
vnd Christlichs Jungfrewlein,
Gotts wort vnd Catechifmus
hat sie gelernet fein:
Ir namen Dorothea
ist weit vnd breit bekandt,
nach jrem Vater vnd Mutter
wurd sie also genant.

2. Vff Deutsch ein Gottes gabe
die Dorothea heisst,
Die hoch vom Himel habe
beschert der heilge Geist:
Offt bringt ein guter Name
ein gute art mit sich,
wens Kind von gutem samen
gezeuget wird ehrlich.

3. Mit vleis in jrer jugent
sie zu der Predigt gieng,
Christliche zucht vnd tugent
liebt sie vor alle ding,
Hielt jre Eltern in ehren
dazu fein lieb vnd werdt,
folgt trewlich jrer lehre,
thet was jr hertz begert.

4. Schamhafftig vnd fein stille
hielt sie sich allezeit
Vnd lebt nach Gottes wille,
acht keiner vppigkeit,
Armen war sie geneiget
vnd dienet ju mit vleis,
jr hülff sie ju erzeiget
Gott zu lob, ehr vnd preis.

5. Weh thets dem alten Trachen
vnd kund es leiden nicht,
Speigt fewer aus seim rachen,
verfolgung er anricht:
Das Megdlein wolt man zwingen
zu der Abgötterey,
dem Feind wolts nicht gelingen,
Christum bekand sie frey.

6. Mit worten süss vnd sawer
man sie bereden wolt,
Sie stund vest wie ein Mawer
vnd im fewer das Golt:
Kein marter, pein noch schmertzen
von Christo sie abwandt,
mit jrem mund vnd hertzen
den Glauben sie bekandt.

7. Als der Feind nichts kund schaffen,
wurd er töricht vnd toll,
Desgleich die Baalspfaffen
wurden der Teuffel voll:
Ein vrteil wurd gefellet,
verdient hett sie den todt
ritterlich sie sich stellet
vnd schrie ernstlich zu Gott:

8. Herr Christ, in deine Hende
mein Seel befehl ich dir!
Bscher mir ein seligs ende,
mit deim Geist steh bey mir!
Deinem namen zu ehren,
wie ein Christ sterb ich heut!
ach hilff, das sich bekeren
die armen blinden leut!

9. Theophilum, den Cantzler,
die Jungfraw jammert sehr,
Er sprach: Schon doch dein selber,
verlas die falsche lehr
Vnd frist dein junges leben!
Drauff Dorothea spricht:
Ein bessers wird mir geben
Christus, drümb thu ichs nicht.

10. Ins schöne Paradeise
kom ich nach meinem todt,
Gott zu lob, ehr vnd preise
stehn dar viel Röslein rot,
Draus wird mir Christ mein Herre
machen ein ehren Krantz,
der todt liebt mir viel mehre
denn so ich gieng zum tantz!

11. Theophilus die rede
hielt für ein lautern spot:
Mein liebe Dorothea,
wenn du kompst zu deim Gott,
Schick mir auch öpffel vnd Röslein
aus seinem Garten!
Ja, sprach sie, das sol war sein!
du solt jr warten!

12. Als nu das schöne Jungfrewlein
durchs schwert gerichtet war,
Da kam ein feines Knebelein
mit einem Körblin dar,
Vnd sprach: Sih hin, Theophile!
da nim die Röselein!
dir schickt dir Dorothea
Aus Christus Gertelein!

13. Sie lebt in freud vnd wonne,
ein endt hat all jr leidt,
Leucht wie die Helle Sonne
jn ewiger seligkeit!
Theophilus entsatzt sich
vber die wunder gros,
vnd sprach: Hertzlich erfrewets mich,
meins jrthumbs bin ich los!

14. Bald fieng er an zu preisen
Christum, den waren Gott,
Vnd lies sich vnterweisen
in des Herren gebot,
Die heilge Tauff empfinge
vnd sich ein Christen nant,
frölich zur Marter gienge
vnd Christum frey bekandt.

15. Gleich wie ein fruchtbar regen
ist der Merterer blut,
Viel frucht durch Gottes segen
reichlich er brengen thut:
Durchs Creutz die Kirch zunimmet
vnd wechst on vnterlas:
durch tod zum leben dringet
wer hertzlich gleubet das.

η) Carmen δεκάκωλον.

CCLXII.

De S. Stanislao Crac.

1. Laetabundus
Plaudat mundus
Plaudat Deo
Cum tropaeo
Decus omne saeculi:
Solemnizet
Et hymnizet
Die ista
Per haec festa
Stanislao praesuli.

2. Boleslaum
Qui profanum
Arcet regem
Ut in gregem
Domini non saeviat.
Dum vesanus
Mittens manus
Oves Christi
Dente tristi
Velut lupus laniat.

3. Execratur
Et damnatur
Scelus regis
Iure legis
Per censuram praesulis:
Augens malum
Inhumanum
Lac mammarum
Feminarum
Dat sugendum catulis.

4. Hic athleta
Mente laeta,
Sprevit metum
Subit letum
Sitiens martyrium:
Gaudet laesus,
Ense caesus,
Transit metus,
Cedit fletus
Et dolor in gaudium.

5. Cuius ossa
Terrae fossa
Vigent signis
Et condignis
Pullulant virtutibus:
Cuius vita
Redimita
Mundo fluxit
Et illuxit
Gloriosis precibus.

6. Caeci, claudi,
Surdi, muti,
Neci dati,
Desperati
Spem salutis obtinent:
Qui hunc totis
Poscunt votis
De bonis
Freti donis
Impetrata possidet.

7. Martyr age
Stanislae
Ut rex pius
Ac benignus
Iesus tuis precibus
Nos in fine
Sine fine
Regno donet
Et coronet
Iungens coeli civibus.

Apud Polonos, Moravos, Bohemos al.

---

d) Sequentiae quae promiscui generis sunt.

CCLXIII. *De S. Conrado Ep. Const.*

Adornata laudibus
Canticorum dulcibus
Personet ecclesia etc.

In Missalibus Germaniae superioris reperitur carmen, ex strophis tripartitis et quinquepartitis confectum.

CCLXIV.

De S. Anna.

1. Ave, Mariae mater serena
Anna beata, gratia plena:

2. Benedicta tu in mulieribus,
Quae peperisti pacem hominibus
Et angelis gloriam.

3. Et benedictus fructus ventris tui
Maria virgo, mater alma Dei
Electa per gratiam.

4. Quam felix es Anna
Per quam vitae Manna
Clausit arca gloriae
In te fabricata.

Christo praeparata
Manu sapientiae.

5. Tu decus es matrum,
Tu honor es patrum,
Tu radix es almae stirpis,
Per quam palmae spes nobis est facta.
Tu desiderasti
Tori fructum casti:
Ex te quae processit
Proles Christum gessit
Sed virgo intacta.

6. Tu forma es omnis iustitiae,
Tu digna es prole munditiae:
De lacu faecis et miseriae
Nos prolapsos reforma gratiae.

7. Te collaudat coelestis curia,
In qua regnas dulci cum filia:
Per te reis donatur venia,
Per te iustis confertur gratia.

8. Ergo mater pia
Gaude cum Maria,
Quae solis aurora:
Lucem dedit mundo,
Nos in hoc profundo
Supplicamus, ora:

9. Ut nos solvat a peccatis
Et in regno claritatis,
Quo lux lucet sedula
Collocet per saecula.

Diligenter imitando expressit auctor huius Sequentiae, e Miss. Mindensi desumptae, Prosam CXVII. Ave Maria gratia plena. Immo in verbis, quoad fieri licuit, consistere ipsi visum est. — 7. Saepissime insignitur Maria nomine Aurorae: ansam dedit et locus Cantici Canticorum VI, 9.: *Quae est ista quae progreditur quasi aurora consurgens* — et perpulcra de Christo atque Maria allegoria. Optime in hac typica interpretatione versatur Collecta, quam habet Missale Metense in Nativitate Virginis: *Sacrificium hodiernae sollemnitatis verus ille iustitiae sol illustret, qui oriturus ex alto, matrem suam hodie quasi auroram consurgentem praemisit et venientem in mundum purissima luce illuminavit.*

CCLXV.

De S. Bernardo.

1. Bone doctor
Et salutis viae ductor,
O Bernarde:

2. Fac gustare
Coelestia et amare,
O Bernarde.

3. Mentes nostras erige
Ad solem iustitiae,
O Bernarde.

4. Sponso iunctus firmiter
Et inseparabiliter,
O Bernarde.

5. Coeli gaudet curia
De tua praesentia,
O Bernarde.

6. Chorusque angelicus
Circumdat te splendidus,
O Bernarde.

7. Tuos salva famulos
Auxiliare subditos,
O Bernarde.

8. Ministrantem filium,
Propinantem spiritum
Cernis patrem luminum,
O Bernarde.

9. Quod non videt oculus,
Quod non fatur hominibus,
Tuus gustat spiritus,
O Bernarde.

10. Amoris pelago
Absorptus maximo
Pausas perpetuo,
O Bernarde.

11. Iam dicit spiritus,
Ut a laboribus
Quiescas amplius,
O Bernarde.

Unum Missale Frisingense hanc Prosam mihi praebebat. — 11. Apoc. XIV. 13.: *Amodo dicit spiritus ut requiescant a laboribus suis.*

CCLXVI.

De S. Catharina.

1. Costi regis filia
Tua te familia
Veneratur
Et precatur
Tua patrocinia:
Virgo pura,
Fac futura
Nos fru laetitia

2. Tu de tribu regia
Producens exordia
Sola Christi
Delegisti
Subire connubia:
Virgo pura etc.

3. Adhuc annis tenera
Suspiras ad supera
Et devota
Mente tota
Tendis ad coelestia:
Virgo pura etc.

4. Pro fide catholica
Flagella non modica
Pertulisti,
Nec flexisti
Mentem per supplicia:
Virgo pura etc.

5. Dum gens Christo credula
Cogitur ad idola
Adoranda,
Tu nefanda
Probas haec daemonia:
Virgo pura etc.

6. Conclusos in propria
Artis eloquentia
Das peritos,
Requisitos
Per multa confinia:
Virgo pura etc.

7. Qui dum complet ultima
Per ignis duci in ima
Coma, veste
Simul teste
Non patent incendia:
Virgo pura etc.

8. Uxor per te regia
Regis cum militia
Christo credit
Et se dedit
Volens ad martyria:
Virgo pura etc.

9. Mira Dei gratia
Rotarum dum pondera
Dissolvuntur,
Conteruntur
Impiorum millia:
Virgo pura etc.

10. Dum lictoris spicula
Subis post pericula
Pro cruore
Novo more
Lactis manant flumina:
Virgo pura etc.

Reliquiae Antiquae scraps from ancient Manuscripts etc. edited by Thomas Wright and James Halliwell. London 1839—43. II. voll. I. p. 104. „from MS. Egerton No. 613, in the British Museum" written perhaps before the middle of the hirtheenth century." Omnia quae poeta ex martyrio B. Catharinae (satis incerto) decerpsit, iam supra habuimus H. CCCCXXI. al.

CCLXVII.

De S. Iuvenale Episc. Narniensi.

1. Exultet plebs fidelium,
Chorusque Narniensium
Psallat in hac die,
In qua vir sanctus hodie
Iuvenalis est gloriae
Deputatus pie:

2. Cuius virtus rutilat,
Cuius laus emicat

Virtutis praeconio.
Sacrum hic dum perficit,
Dei corpus conficit,

Eius ministerio,

3. Parvo in calice,
Vere mirifice,
Libamen est Deicum:
In quo renovatur;
Per quod memoratur,
Signum Evangelicum.

4. Iesus panes augmentavit,
Quibus turbas multas pavit,
Satiatis omnibus:
Sanctus potum sacrum dedit,
In quo Christi sanguis crevit,
Propinatus millibus;

5. Nec a ministro funditur,
Vel liquor ullus ponitur
In vase crystallino:

Sic stupet plebs Narnicola,
Sua relinquens idola,
Deo adhaerens Trino.

6 Non cessat preces fundere,

Nec manus differt iungere,
Pro salute civium,
Quos sacris verbis educat,
Carporum gentes effugat,
Strage data hostium.

7. Suos instruxit atque direxit,
Quosque deduxit nec non protexit,
Eorum gerens curam.
Sic honoratur et exaltatur
Et commendatur [et laudatur]
Proferens vitam puram.

8. Demum post cuius transitum
Christo iam reddit spiritum,
Gaudens in coelestibus.
Ex ipsius tumba manat,
Quod infirmos multos sanat
A cunctis languoribus.

9. Surdis auditus redditur,
Et sospes quis regreditur,
Si locum possunt tangere;
Privati quoque lumine
Videre Dei nomine
Merentur hic recipere.

10. Possessus a daemonio,
Sancto curatur medio,
Fenestram frangens vitream,
— — — — —
— — — — —
— — — —

11. Quidam nautae naufragantes,
Iuvenalem invocantes,
Evadunt periculum:
Illi vero non ingrati,
Aere pergunt onerati
Ad ipsius tumulum.

12. Laus ergo Regi gloriae,
Qui nos reformat gratiae,
Pro Iuvenalis precibus,
Quos tutat in hoc saeculo,
Conservat a periculo,
Coronat in caelestibus. Amen.

Habent carmen, quod ad rhythmum prorsus singulare, Acta Sanctorum Mai. Tom. I. p. 390. Desumpserunt ex antiquo Missali Narniensi.

CCLXVIII.

De Beata Virgine.

Flos pudicitiae,	Flur de virginite,
Aula mundiciae,	Chambre donestete,
Mater misericordiae,	De merci mere e de pite
Salve, virgo serena,	Deu wus saut, virgne pure,
Vitae vena,	Ki nature
Lux amoena,	D engendrure
Rore plena,	E porteure
Septiformis spiritus	Surmontez par vos bontez
Virtutibus	Dont tauz avez,
Ornantibus,	Ke bien poez
Ac moribus	Aider assez
Vernantibus!	As mesaissiez.
Rosa iocunda,	Rose tres bele,
Castitatis lilium,	Flur de lis en chastite,
Prole fecunda,	Virge pucele
Gignis dei filium;	Enfastastes le filz de,
Virgoque munda	De ta mamele
Tu post puerperium.	Doucement fu alaite.
Modo miro	Beneuree
Sine viro	Destinee
Prole fecundaris,	Aviez al heure,
Summi ducis,	Quant del toen cors
Vere lucis	Eissi deus fors
Partu decoraris.	Sanz point de blesmure.
Virga flore,	Char et sanc pris
Rubo rore	Duz iesu crist
Virgo designaris.	De tei virge pure,
Vellereque,	Dunt rancon fist,
Madenteque	E pur nus mist
Digna domini paris:	A mort aspre e dure.
Virgo prolem,	Wus navez pier
Stella solem,	Hoem ne moiller
Profers, expers paris:	D umain engendrure;
Ob hoc rite	Car de tuz mals
Via vitae	Gariz e salfs
Iure predicaris.	Sumes par ta cure.

Tu spes, et refugium Lapsorum humilium; Tu medela criminum, Salus poenitentium; Tu solamen tristium, Levamen debilium; Tu purgatrix sordium, Confirmatrix cordium.	Notre espeir, notre refui Estes en chascun ennui, Notre ioie a estrus, Dame, vient trestut de wus, Nus nanon si par wus nun Bien ne ioie nautre dun; Trestut, dame, de wus vient, Quanque nus en bien sustient.
Tu laus, tu remedium In te confidentium, Tu vitale praemium Tibi servientium.	Solaz estes e comfort Al besoing e a la mort A ceaus ki honneur wus font, E de quer amant wus sont.
O pia Maria, lapsis advocata,	Tres pie Marie, de deu grace pleine,
Tu cunctis miseris dulcis spes et grata,	Securez e aidez a nos serfs demeine,
Erige, dirige corda tuorum	De pechez nus facez quites e de peine,
Ad pia gaudia regni coelorum,	E apres nos deces a ton filz nus meine.
Quo vere gaudere per te possimus,	
Cum natoque tuo regnantes simus.	

Non in Germania natum est carmen: Angliae habes foetum, nec spernendum opinor. Debeo illi viro, cui me permulta debere grata mente confiteor, F. Wolfio: audias ipsum haec de prosa Mariana disserentem (p. 128.): „Ja öfter waren diese geistlichen Lais nur Paraphrasen lateinischer Originale (vorzüglich anfänglich, in den ersten Versuchen, diese Form aus der Kirchen- in die Vulgarpoesie zu verpflanzen), wovon ich — Dank sei es der freundschaftlichen Bemühung des Hrn. Th. Wright — ein merkwürdiges Beispiel mittheilen kann. In einer Hs. des brit. Museums aus dem 13ten Jahrhundert (Arundel. No. 248, fol. 153 b.) fand sich nämlich ein Cantus de Domina (Maria) post cantum Aaliz mit daruntergesetzter anglo-normandischer Paraphrase; das latein. Gedicht hat offenbar die Sequenzenform, daher die Paraphrase schon ganz den Typus der Laisform trägt; beide sind aber auch nach einer gegebenen durchaus componirten Melodie (post cantum Aaliz) gemacht. Ich habe den Text dieser beiden Gedichte im Anhang unter No. XIII. genau nach der Abschrift

Wright's gegeben, und sie nur nach der bei dem Lai des Ernoul befolgten Weise (vgl. Anm. 163.) strophisch abgetheilt; die Melodie aber hat, nach Hrn. W.'s Fac-simile, mein College Hr. A. Schmid in der Noten-Beilage No. Va, nebst der Transposition in No. Vb mitgetheilt." A. Schmidius vir non minus doctrinae copia quam morum humanitate commendatus, spero fore ut et mihi libenter concedat quod in lectorum gratiam facere conatus sum: carmen enim Flos pudicitiae doctissimi viri opera recentioribus artis musicae modis ac notis adaptatum in Thesaurum meum recepi.

CCLXIX.

De S. Hieronymo.

1. Hymnus laudis Deo detur
Dulci cum melodia,
Omnis homo veneretur
Inclyta sollemnia.

2. Hodie verus Israelita
In quo dolus non est inventus,
Est assumptus a mortali vita
Heremita Hieronymus.

3. Ut Paulus voce prostratus
Domini resipuit,
Sic Hieronymus plagatus
Vanos libros respuit.

4. De vanis verberibus
Studiis vocatus
Et pascuis uberibus
A Christo deputatus
Veris facultatibus
Optime fundatus
Et coelicis dogmatibus
Claruit beatus.

5. Hic in tantum ceteros
Doctores transilivit;
Quod Hieronymus nescivit
Natura nullus scivit;
Almus cum spiritus
Scripturis erudivit,
Et per eum Dominus
Ecclesiam sancivit.

6. Hic doctor admirabilis
Splendor patientiae,
Diadema gloriae
Decus innocentiae:
Exstat columna aurea
Totius ecclesiae,
Haereticorum thaurea
Speculum clementiae.

7. Nota fecit populis
Utraque testamenta,
Angularis lapidis
Stravit fundamenta.
Sic duplicata
Reddidit talenta,
Salubria dum populo
Dedit documenta.

8. Cathedra pestilentiae
Hic doctor nunquam legit,
Sed verbo sapientiae
Vulpeculas abegit:
Demolientes vineam
Domini confregit
Plebemque sanguineam
Domino subegit.

9. Dum Romae clerum arguit
Luxui vacantem,
Ab urbe Sanctum repulit
Tanquam blasphemantem.

10. Hic excellentissimus
Vitae sanctitate
Et virgo purissimus
Vera castitate
Et abstinentissimus
Cibi parcitate,
Fuit et mitissimus
Morum honestate.

11. Stratum durum habuit,
Diaetam duram tenuit
Semper vigilabat,
Et in quantum valuit
Carnem menti subdidit
Studio vacabat.

12. Pisces, cibos carnium
Nunquam concupivit,
Neque lectum alium
Quam terram ille scivit:
Diro cum cilicio
Carnem sic contrivit,
Quod sanguinis effusio
In die ter abivit.

13. In agone praedicat,
Fideles corroborat,
Perterret peccatores:
Scelera commemorat
Ut quisque vitam corrigat
Sequendo patrum mores.

14. Haereticorum iacula
Hic doctor sine macula
Sollerter hebetavit,
Post stupenda miracula
Ad coeli habitacula
Feliciter migravit.

15. Sic nos divina gratia
Post huius vitae spatia
Perducat ad convivia
Coelestis hierarchiae:
Rachelis det consortia
Post laborem Lyae,
Et Marthae post officia
Vitam det Mariae

16. Tuo interventu, o beatissime doctor Hieronyme.

Sane ferrea aetas genuit hanc Sequentiam quam ex Missali Numburgensi transscripsi. Habes vocum barbararum farraginem, habes incomptae ac rusticae poeseos documentum, quo sequioris temporis Prosas a vetusta contestataque virtute priorum mirum in modum degenerasse optime docetur. Quod in calce

carminis profert scriptor de Maria et Martha, de Rachel ac Lia, spectat ad similitudinem illis temporibus acceptissimam. Lia, quae lippis erat oculis una cum Martha, nimis illa in rebus terrenis sedula hanc vitam designant: futurae imago est Maria, quam sedere secus pedes domini et verbum illius audire scimus; imago vero est etiam Rachel, decora facie et venusto adspectu, cuius amorem priori praetulit Iacob.

CCLXX.

De S. Guilielmo Abb.

1. In aeterno regno vitae
Supernorum genus mite
Laudis cantet modulis:
Chorus noster colat rite
Sancti festum Coenobitae
Guilelmi nobilis.

2. Qui Lombarda gente natus,
Iam parentibus orbatus
Est a pueritia.
A malignis revocatus
Spernit mundum et reatus,
Sitiens coelestia.

3. Pedes nudus, unica
Tantum tectus tunica
Pro religione
Visitavit limina
Sanctorum, et crimina
Vicit in agone.

4. Caritate faber, sospes
Sancti prece, struxit hospes
Binos ferri circulos.
Qui cingant ventrem et pectus
Sancti, cuius erat lectus
Terra propter aemulos.

5. Potus aqua, cibus panis
Huius erat, de Melphanis
Idiotam docuit.
In soliculo castello
Caeco patiens misello
Lumina restituit.

6. In monte Virgilii
Magni vir consilii
Ecclesiam struxit.
Lupus devorat errantem
Asellum et pascentem,
Inde huius opus explet,
Urso Sanctus imperat,
Nec ad fontem properat,
Quem prius destruxit.

7. Sibi Christus in Laceno
Corporali visu pleno,
Quem orabat, patuit:
Ad laudem Regis cunctorum
Domum Fratrum et Sororum
In Guleto statuit.

8. Suam praesciens qui mortem
Monialium cohortem
Sacra docens monuit;
Et miraculis infandis
Factus vir virtutis grandis
Coeli regna petiit.

9. Ergo precemur grandibus
Guilielmum cum precibus
Anachoritam,
Ut suis nobis meritis
Sit rectitudo tramitis
Iam ad vitam.

10. Guilelme, Pater care,
Pro nobis Deum precare
Prece semper sedula.
Abbatissam et Conventum
Regnum ducat ad potentum
Salvandos per saecula.
Amen.

„S. Guilielmus Abbas, Fundator Eremitarum Montis Virginis, diem supremum obiit anno MCXLII. Ex officio eius pervetusto descripta est, quam libro nostro inseruimus, Sequentia." Cf. Acta Sanctorum Iunii Tom. V. p. 113.

CCLXXI. *De eodem.*

In profundo tenebrarum
Mundo fulsit sidus clarum
Magnus vir Hironymus:
Error cum fautoribus
Cedit verioribus
Stupens in doctrina:
Pro linguarum disciplina
Verba transfert sic divina
Quod nil latet veritatis etc.

Habet carmen Miss. Aug. 1.

CCLXXII.

De S. Augustino.

1. Interni festi gaudia
Nostra sonet harmonia.

2. Quo mens in se pacifica
Vera frequentat sabbata.

3. Mundi cordis laetitia
Odorans vera gaudia.

4. Quibus praegustat avida
Quae sit sanctorum gloria.

5. Qua laetatur in patria
Coelicolarum curia.

6. Regem donantem praemia
Sua cernens in gloria.

7. Beata illa patria
Quae nescit nisi gaudia:
Nam cives huius patriae
Non cessant laudes canere.

8. Quos ille dulcor afficit:
Quos nullus moeror inficit
Quos nullus hostis impetit
Nullusque turbo concutit.

9. Tibi dies clarissima
Melior est quam millia;
Luce lucens praefulgida
Plena Dei notitia.

10. Quam mens humana capere,
Nec lingua valet promere:

11. Donec vitae victoria
Commutet haec mortalia.

12. Quando Deus est omnia,
Vita, virtus, scientia.

13. Victus, vestis et cetera
Quae velle potest mens pia.

14. Hoc in hac valle misera
Meditetur mens sobria:

15. Hoc per soporem sentiat,
Haec attendat dum vigilat.

16. Quo mundi post exilia
Coronetur in patria:

17. Hac in decoris gloria
Regem laudat per saecula.

18. Harum laudum praeconia
Imitetur ecclesia.

19. Dum recensentur annua
Sanctorum natalitia.

20. Cum post peracta proelia
Digna redduntur praemia.

21. Pro passione rosea,
Pro castitate candida.

22. Datur et torques aurea
Pro doctrina catholica.

23. Qua praefulget Augustinus
In summi regis curia.

24. Cuius librorum copia
Fides firmatur unica.

25. Hinc et mater ecclesia
Vitat errorum devia.

26. Huius sequi vestigia
Ac praedicare dogmata,

27. Fide recta ac fervida:
Det nobis mater gratiae.

Hanc S. Augustini laudationem, in libris Germaniae septentrionalis haud raro occurrentem, posuimus in hac rubrica quia ex notis musicis Missalium non liquet, utrum duo an quatuor versus iungendi sint.

CCLXXIII.

De S. Nicolao.

1. Laude Christo debita
Celebremus inclyta
Nicolai merita.

2. Fovit illum Graecia,
Novit Dei gratia
Sanctum ab infantia.

3. Res miranda nimium
Infantuli ieiunium:
Doctus Dei digito
Ieiunat bis in sabbato.

4. Mira sanctimonia,
A lactis alimonia
Abstinet infantulus,
Miratur omnis populus.

5. Sacer a cunabulis
Claruit miraculis
Saeculorum saeculis.

6. Civis urbis Paterae
Clarus erat genere,
Clarius in opere.

7. Puer carnem domuit,
Adolescens studuit
Verbum Dei addiscere
Et in opus vertere.

8. Verbo fugat daemones,
Infirmos curat homines,
Pascens vulgus famelicum
Adauxit prece triticum.

9. Voce lapsa coelitus
Factus est divinitus
Dignus episcopio
Coeli testimonio.

10. Homicidam visitat,
Tres occisos suscitat,
Tres ereptos vinculis
Fert ad domum consulis.

11. Aurum clam exhibuit,
Sic palam prohibuit
Voluntatem criminum,
Patris atque virginum.

12. Auro dato pondere
Festinavit tollere
Malam et nefariam
Famem et infamiam.

13. Vocatur in tempestate
Fessis nautis quassa rate.

14. Dicit: Assum. Silet mare,
Dat ad portum remigare.

15. Tandem bene meritum
Coelo reddit spiritum.

16. Fruens Deo libere
Liber carnis onere.

17. Sepulcrum marmoreum
Sacrum stillat oleum,
Inde salus languidis
Venit multis multimodis.

18. Caecis lumen redditur,
Claudus inde graditur,
Illuc perge debilis
Et sospes inde resilis.

19. Depulso per odium
Cessat stillicidium.

20. Reverso pontifice
Manat hoc mirifice.

21. Magne Deus Adonai,
Nos ut nautas Nicolai
Duc de mundi turbine:
In hoc mundo fluctuamus,
De profundo clamitamus:
Nos exaudi Domine.

22. In hoc festo tui praesulis,
Nunc adesto tuis famulis,
Salus in periculis
Et peccati vinculis.

23. Ut mortale pellas odium,
Salutare stilles oleum,
Oleum laetitiae,
Medicinam gratiae.

24. Inde nos divinitus
Unge sancte spiritus.

25. Munda cordis oculum
Salva cunctum populum.

26. Fac nos ipsum te videre,
Hoc est totum vitae verae.

Nicolaus, Pataviensi quam modo legimus Sequentia plus iusto celebratus, hominibus medii aevi patronus erat acceptissimus. Inde festivitatis splendor, ecclesiarum eius nomine ornatarum multitudo, inde canticorum ac sermonum ingens numerus. Tamen apud ipsos Catholicos scriptores in confesso est, historiam S. Nicolai incertam esse et multis dubitationibus vexatam; nec male, quod Lutherus W. XI, 2585: „Die Legend des heutigen Festes, des heiligen Bischofs Nicolai wollen wir lassen anstehn, denn sie viel kindische Dinge und zu Zeiten auch Lügen mit einmischet.“ Aiunt tamen sanctitatem Myrensis episcopi miraculis creberrimis modo invicto esse comprobatam ac decoratam. Ex his signis ac virtutibus duo prae ceteris inter populos ferebantur exempla. Alterum Brev. Romanum his verbis enarrat: „Cum civis egens tres filias iam nubiles in matrimonio collocare non posset earumque pudicitiam prostituere cogitaret: re cognita Nicolaus noctu per fenestram tantum pecuniae in eius domum iniecit, quantum unius virginis doti satis esset. Quod cum iterum et tertio fecisset tres illae virgines honestis viris in matrimonium datae sunt.“ Iam perspicis morem pictorum ac sculptorum, qui S. Nicolaum tres sacculos portantem faciant nec miramur illam consuetudinem quam commemorat Hondorffius: „Man pfleget auch an diesem Tag den Kindern mit Sanct Nicolaus eine Freude zu machen, das kompt daher, dass er, wie oben gemeldet, einem armen Mann zur Ausstättung seiner Töchter,

eine Täschen voller Gelts heymlich zum Fenster neyn geworffen." Alterum miraculum pertinet ad fluctuum procellarumque imperium, quod penes S. Nicolaum fuisse idem narrat Breviarium. „Navem conscendens sereno coelo et tranquillo mari, horribilem nautis tempestatem praedixit: moxque ortam cum essent omnes in summo periculo, orans mirabiliter sedavit." Haec narratio effecit ut Nicolaus tanquam navigantium patronus maritimum ut ita dicam cultum ubique obtineret: item ad oram maris, prope ripas fluminum, praesertim iuxta catarrhactas et vortices, denique in pontibus ubique positum conspici posset S. Nicolai simulacrum vel adeo sacellum. Nunc haec sancti episcopi provincia S. Ioannis Nepomuceni recentiori splendore aliquantulum est obscurata vel arctioribus limitibus circumscripta. *)

CCLXXIV.

De S. Agnete.

1. Laus sit regi gloriae
Cuius formam gratiae
Solis splendor obstupescit:
In hortos ecclesiae
Lilia colligere
Tanquam sponsus dum processit.

2. Ecce Agnes invenitur
Et inventa colligitur
Lilium de lilio:
Annulo cuius munitur
Et in sponsam eligitur
Regi regis filio.

3. Cuius fervens in amore
Mundum sprevit cum decore
Blandimentis nec tormentis
Emollita iudicis:
Cumque mentis in fervore
Sponsum quaerit sponsae more
Spoliata vestimentis
Densis latet capillis.

4. Tunc inducta lupanari
Cella fulget ut solari
Splendore lucis copia.
Ab angelo confortari
Meruit atque velari
Cyclade auro contexta.

*) Neque in hac nostra urbe Halensi S. Nicolaus suis carebat honoribus. Cf. Dreyhaupt Beschr. d. S. K. I. p. 937.: Die Kirche oder Capelle S. Nicolai hat ehemals zwischen der grossen und kleinen Clausstrasse und denen aus einer in die andere gehenden beiden Quergässchen gestanden. — — Sie war dem h. N. gewidmet und zwar ohnzweiffel deshalb, damit derselbe die nahe dabei liegenden Salzbrunnen vor Ueberschwemmungen und Wasserfluthen bewahren möchte: daher denn auch von den Ausläuften der Nicolaus-Sole alle Jahr ein grosses Wachslicht in des Raths Wage verfertigt, das mit Pauken und Pfeiffen am S. Nicolaus Abend in diese Capelle getragen und dem H. Nicolao geopfert worden.

5. Illic virgo ne tangatur
Impudicus suffocatur,
Pro quo Agnes dum precatur
Reviviscit iuvenis.
Per quem Christus dum laudatur
Plebs hinc furens indignatur,
Agnem magam protestatur,
Tradens hanc incendiis.

6. Sed ignis obstupens cedit
Nec Agnem nec lanam laedit,
Eius oris et pudoris
Non ferens potentiam:
Cuius guttur ensis caedit,
Mortique vita succedit:
Ecce vidit quod cupivit
Per sponsi praesentiam.

7. Postquam ergo sic triumphat
Virgo Martyr gaudens intrat
Sui sponsi thalamum:
Apud quem nunc intercedat,
Ut coeli nobis concedat
Intrare palatium.

Invenitur apud Adelphum, Torrentinum, in Missalibus Pragensi, Coloniensi, Pataviensi al. — 1. Al. hortis. Prima strophae verba repetunt responsum S. Agnetis quod dedit iudici: *Cuius pulchritudinem sol et luna mirantur ipsi soli servo fidem.* 3. Al. sprevit. 4. Al. dulcis copia — consolari (cf. Luc. XXII, 43.) Cyclade. Cf. Antiphonam ecclesiae in festo S. Agnetis usitatam: *Induit me Dominus cyclade auro texta et immensis monilibus ornavit me.* 6. Ad.: *Ignis nec laedit virginem nec indumentum eius.* Alii legunt: et Agnam nec flamma laedit. — Al. sp. clementiam.

CCLXXV.

Sequentia Paschalis.

1. Mane prima sabbati
Surgens Dei filius
Nostra spes et gloria:

2. Victo rege sceleris
Rediit ab inferis
Cum summa victoria.

3. Resurgentis itaque
Maria Magdalena
Facta est praenuntia.

4. Ferens Christi fratribus
Eius morte tristibus
Exspectata gaudia.

5. O beati oculi,
Quibus regem saeculi
Morte iam deposita
Primum est intuita.

6. Haec est illa femina,
Cuius cuncta crimina
Ad Christi vestigia
Eius lavit gratia.

7. Quae dum plorat et mens orat
Facto clamat quod cor amat
Iesum super omnia.

8. Non ignorat, quem adorat,
Quod precatur, iam deletur,
Quod mens timet conscia.

9. O Maria, mater pia,
Stella maris appellaris
Operum per merita:

Matri Christi coaequata,
Dum fuisti sic vocata
Sed honore subdita.

10. Illa mundi imperatrix,

Ista beata peccatrix
Laetitiae primordia
Fuderunt in ecclesia.

11. Illa enim fuit porta,
Per quam salus est exorta:
Haec resurgentis nuntia
Mundum replet laetitia.

12. O Maria Magdalena,
Audi vota laude plena,
Apud Christum chorum istum
Clementer concilia.

13. Ut fons summae pietatis,
Qui te lavit a peccatis
Servos suos atque tuos
Mundet data venia:
Amen dicant omnia.

Adelphus: „Hoc canticum canitur ob reverentiam dominicae resurrectionis. Et similiter optime potest cani in sollemnitate divae Magdalenae.“ Equidem inveni apud Torrentinum, Clichtovaeum, in Missali Pragensi, Praemonstratensi, al.: est tamen inter rariora. — 2. Cl. ex. 8. Cl. nam del. Ut est sequioris aetatis, multas voces et formulas ex antiquis carminibus de festivitate Paschali vel de laudibus Magdalenae conscriptis in nostrum vides translatas.

CCLXXVI.

De S. Nicolao.

Sospitati dedit aegros olei perfusio:
Nicolaus naufragantum affuit praesidio:
Revelavit a defunctis defunctum in divio:
Baptizatur auri viso Iudaeus indicio:
Vas in mare mersum patri redditur cum filio:

O quam probat Sanctum Dei farris augmentatio.
Ergo laudes Nicolao concinat haec concio,
Nam qui corde poscit illum propulsato vitio
Sospes resiliet.

Rara est in libris haec S. Nicolai laudatio: nec minus rara et singularis rhythmica carminis οἰκονομία. Miracula Sancti ne fusius explicemus vetant arctiores huius libri fines: accedit quod in aliis prosis iam commemorata sunt. Unum, quod tangit poeta explanet nobis Adelphus stilo hirsuto ac barbaro: *Fuit quidam dives nimis depauperatus et nullus ei succurrere dignabatur. Sed quidam Iudaeus misertus sui accommodavit ei portionem auri hac conditione apposita, ut in die praefixo solveret commodatum. Maxime fuit ditatus per aurum Iudaei. Termino vero solutionis adveniente Iudaeus suum aurum repetiit. Tunc civis praedictus baculum perforavit, infundens aurum pondere sibi concesso, ministrans Iudaeo baculum ac iurans se aurum ei reddidisse ac persolvisse debitum plus quam deberet atque iureiurando affirmavit per imaginem divi Nicolai. Facto autem iuramento debito petiit sibi reddi baculum: Iudaeus fraudis ignarus ei baculum restituit. Contigit vero una dierum quod civis iste exiret visitando agros suos. Quum multum delectabatur dormire ponens se in bivio ubi duplex erat via, ponens baculum suum iuxta se. Accidit autem quendam advenire aurigam cum curru pleno lapidibus, qui propter declivitatem viae et descensum currum retinere non potuit, qui cecidit supra civem dormientem, interficiendo hominem et baculus frangebatur. Quo facto aurum exivit atque rumor ad urbem veniens Iudaeum exire compulit, aurum colligendo quasi suum. Et rogavit b. Nicolaum ut mortuum suscitare dignaretur. Quod et factum est. Extunc Iudaeus se fecit baptizari ac fidem Christi recepit viso miraculo.* Videmus historiunculam optime congruere ac convenire cum illa, quam Cervantius, Hispaniae lumen, evenisse iocatur in insula Barataria. Sed quae auctor carminis supra scripti tribuit Sancto, ille refert ad Sanctium.

CCLXXVII.

Sequentia contra Turcas.

Sponsa Christi et decora
Funde preces et exora
Sancta Dei ecclesia:
Salvatorem exorare,
Ut te velit liberare
A Turcarum rabie.
Congregati sunt potentes
Terras nostras invadentes,
Furore et gladio:
Subiugare iam coeperunt
Et Bizantium tenuerunt
Magna cum potentia:
Sacras aras profanarunt,
Templa Christi depraedarunt
Tanquam canes rabidi:
Sacerdotium extinxerunt,
Vasa Christi rapuerunt
Sine reverentia:
Sanctos Christi exhumarunt,
Beata ossa dimembrarunt

Proiiciendo canibus:
Fidem Christi ibi colentes
Occiderunt et videntes
Deriserunt mittentes in exilium.
Deflorarunt inter aras
Et vastarunt Deo caras
Et pudicas virgines.
Parietes ubi Christus
Cum sua matre erat pictus
Deleverunt continuo.
Deturbarunt sanctos omnes,
Et campanas et ambones
Dederunt silentio.
Subverterunt continuo
Canes isti, o quam rei
Facti sunt in omnibus.
Surgunt rursum praepotenter,
Dimicando incessanter
Quasi totam Graeciam
Iam invadunt, iam affligunt
Tristia nos, iam constringunt
Servire idolalatriae.
Congregantur in furore
Nec dimittent intrare
Contra Christum dominum.
Tibi Christo comminantur,
Petri sedem detestantur,
Et Christi vicarium.
Loca et regna Christianorum,
Potestates populorum
Debellare ambiunt.
Iam nunc clama, iam nunc ora,
Deprecare sine mora
Sancta Dei ecclesia.
Tempus instat, vigil esto,
Deprecare corde moesto
Redemtorem omnium.
Qui te sanat a peccatis
Et redemit cum renatis
Suo caro sanguine;
Qui inferni portas fregit
Et peccatum iam subegit
Ut te salvam faceret:
Qui in Petro petram duram
Te fundavit permansuram
Ipsi soli supplica:
Perscrutare et interpellare,
Quantum possis recordare,
Quod nunquam deficies.
Vestis Christi sic sortita
Neque scissa nec irrepartita
Fuit inconsutilis.
Quae haereticos prostravit
Et schismaticos damnavit
Vult quod scis perpetua.
Muros tuos fortes fecit,
Scutum, arma in te iecit
Sanctorum martyrio:
Si fideli et devota
Supplicabis mente tota
Christus te exaudiet.
Non vult mortem peccatorum
Sed reatus delet horum
Vere poenitentium.
Omnes qui in eum credunt
Et ab idolis recedunt
Erunt filii liberae:
Quotquot vero Mahometum
Iam sectantur indiscretum
Delebit exterminatio.
Iesu bone, Iesu pie,
Preces nostras in hac die
Quas fundimus exaudi:
Tu qui potes, tu qui vales
Adversarios nobis hostes,
Tu contere, tu comprime.
Vide ecclesiam profanatam,
Fidem tuam conculcatam,
Nisi desuper adiuves:
Tu ex alto mitte manum,
Hunc rebellem, hunc profanum
Canem Turcam profuga.
Dominator es cunctorum
Terrae, maris, rex coelorum
Tua est potentia.
Sine te nihil valemus,
Nec resistere possumus
Sine tuo suffragio:
Ergo exaudi nos clementer
Iesu pie et potenter

Inimicos destrue.
Tu nos rege, nos defende,
Nos conserva, nos intende,
Hostes procul retrude,
Et nobis des victoriam.
In labore consolare
Nosque fac regnare
Et nos omnes numerari
In coelesti gloria.

Debemus hoc bellicum carmen Schultingio, qui in Bibliothecae suae Tom. III. p. 93. ex vetusto Missali lectoribus communicavit. Vix dubitari potest, quin haec Sequentia, Missae votivae contra Turcas interserta, eo tempore confecta sit, quo tristis et funestus nuntius perferretur, Constantinopolin a nefando Turcarum grege esse captam. Cecinit poeta sine arte carmen incomptum atque impolitum: pectus tamen fecit eum disertum ita, ut moerores atque iras Christianae gentis nativis coloribus eum expressisse concedas. Nunc, cum iam ad ruinam vergat „indiscreti Mahometi“ imperium, iuvat meminisse mali praeteriti, exultare in triumpho crucifixi, quum suorum preces tam praeclare exaudierit.

CCLXXVIII.

De S. Nicolao Tolentinate.

1. Tibi Christe, redemptori,
Nostro vero salvatori,
Sit laus et gloria.

2. Tibi nostro pio duci
Et totius mundi luci
Plaudat omnis spiritus.

3. Te Christe coelum praedicat
Terraque laudes replicet
In Nicolai canticis.

4. Iam a fine saeculorum
Vitae ducem et lumen morum
Nicolaum providisti.

5. Nicolaus verus frater,
Vere noster bonus pater
Hodie resplenduit.

6. Pauper vere pauper Christi,
Verus servus Iesu Christi
Et Confessor optimus.

7. Castus florens tanquam lilium,
Lux et specimen fidelium,
Cunctarum lumen mentium.

8. Salus, lux et refugium
Et morborum simul omnium
Curator eximius.

9. Caeci vident, claudi pergunt,
In profundum mala mergunt
Pii per hunc coelitem.

10. Audiunt surdi, muti fantur,
Mortui surgunt et laetantur
Hoc divino munere.

11. Omnes gentes accurrite
Et devota mente quaerite
Ex hoc fonte remedium.

12. Ite pii, simul quaerite
Et quaerendo inardescite
Nicolai laudibus.

13. Ille noster est patronus,
Pius pastor, pater bonus
Et pietatis formula.

14. Ille noster est protector
Gloriosus et assertor
Per cuncta pericula.

15. Nicolae pastor bone,
Dulcis pater et patrone
In Christo viventium:

16. Tu nos rege, nos guberna,
Ducens tecum ad aeterna
Paradisi gaudia.

Desumpta est Prosa ex Missali Eremitarum S. Augustini (Aug. 1.)

CCLXXIX.

De S. Ursula et Sociabus.

1. Virginalis turma sexus
Iesu Christi quae connexus
Dono sentis gratiae:
Flos candoris tui rubet,
Trucidari dum te iubet
Tortor pudicitiae.

2. Britannorum insulae
Rector, pater Ursulae
Deo notus claruit:
Hanc Conanus virginem
Propter pulchritudinem
Parem tori voluit.

3. Procos mittit et precatur,
Minis terret si spernatur
Sibi poscens Ursulam:
Pater eius iam baptismi
Fonte lotus, paganismi
Prorsus vitat copulam.

4. Interim Ursula
Christi discipula
Docta per somnium
Statuit nuptias,
Quaerens inducias
Trimatus spatium.

5. Vice dotis coniugii
Reginae votis habiles
Dato sumptu navigii,
Coaevae dantur nobiles.

6. Undena demum millia
Sponsae transmittit virginum
Ducunt naves per maria
Curam spernentes hominum.

7. Aura flante lenius
Discedunt a littore
Huc illucque saepius
Plano ludunt aequore.

8. Hinc manus feminea
Rexit dante domino
Naves quas Basilea
Brevi vidit termino.

9. Relictis navibus
Ordinant acies,
Ventis et aestibus
Exponunt facies,
Et Romam adeunt:
Per monasteria
Fundentes lacrimas
Trahunt suspiria,
Commendant animas
Sanctis et redeunt.

10. Quam in portu reliquerunt
Classem simul invenerunt
Magnum flumen et amoenum
Navigantes intrant Rhenum
Per Dei clementiam:
Hic ad locum passionis
Duxit eas dux agonis,
Florem suae iuventutis
Parvi pendunt spe salutis
Euntes Coloniam.

11. O felix Colonia,
In ta cuius moenia
Barbarorum rabies:

12. Enses, tela, frameas,
Cultros in virgineas
Cruentavit acies.

13. Feliciora virginum,
Connubia virginum
Agnum quae sine macula

Duce sequuntur Ursula;

14. Quarum orationibus
Felices cum felicibus
Pace fruamur sedula
Per saeculorum saecula.

Sicut nunc musicis est mori, ex diversis dramatis melicis melodias quae suavissimae et hominibus acceptissimae sint, uni symphoniae multa cum modorum varietate intexere atque inserere: ita saeculi decimi quinti poetae cum Sequentias conderent in uno carmine pluribus amabant ludere metris. Cum alia carmina quae supra legimus tum hoc S. Ursulae encomium vetustum Saturae nomen meretur; nam, ut alia praetermittam immiscet e. g. metra carminum: Mittit ad virginem, Veni sancte spiritus, Lauda Sion salvatorem. Erat in plurimis Germaniae ecclesiis usitatum. — 1. Sensus: O turma virginum, tu dono gratiae cum Christo es coniuncta: similis erant virgines liliis candidissimis, sed cum martyrii cruore perfunderentur, fiebant rosae. Pt. cum iubet. 2. Ludit poeta in voce Notus. Regi nomen erat Nothus et notus, acceptus erat Deo. 5. Mg. vitae dotis. 6. transmittit se. Conanus. Mg. navem. 7. Mg. levius. Verum poetam auctor carminis se in hoc versiculo

praebuit. 10. Mg. quas — classes. Torr. clarum fl. Vides quantis laudibus iam illo tempore Rhenum nostrum esse celebratum, quem speramus nostrum esse permansurum. 11. Pt. Nb. subter cuius. 13. Valde fluctuat scriptura. Ad. Torr. connubia tot millium. Mg. o quam felicia sunt virginum connubia. Nobiscum faciunt Pt. Nb. al. Haec est poetae sententia: Felix Colonia, felicius illarum virginum cum Christo connubium. Sed quid dico virginum? Non sunt virgines sed viragines, virili constantia sexum muliebrem prorsus excedentes.

CCLXXX.

Sequentia de dulcissimo Nomine Iesu.

1. Iesus dulcis Nazarenus,
Iudaeorum rex amoenus,

Pius, pulcher, floridus:
Pro salute suae gentis
Subit mortem cum tormentis
Factus pallens, lividus.

2. Dulce nomen et cognomen
Hoc transscendens est praenomen

Omnibus nominibus.
Mulcet reos, sanat eos,
Fovet reos, mundat eos,
Servat ab insultibus.

3. Huius regis sub vexillo
Statu degis in tranquillo

Hostes tui fugiunt:
Nomen Iesu meditatum
Belli fugat apparatum,
Hostes victi rugiunt.

4. Hoc est nomen recolendum
Quod sic semper est tremendum

Malignis spiritibus:
Hoc est nomen salutare
Et solamen singulare

Quod succurrit tristibus.

5. Hoc nos decet honorare

Arca cordis inserare,

Cogitare, peramare
Amore sed heroico:
Ignatius hoc docuit,
Hoc passus insonuit,
Cor eius scissum patuit
Inscriptum Iesu coelico.

6. Ut quid maiora cupimus
Quam quod Iesus sit intimus,
Quod est praeamantissimus
Et quaerit nos amare:
Amat ferventissime,
Amat constantissime
Et suos vult iuvare.

7. Nomen suum fecit tale,
Ut sit cunctis cordiale,
Capitale, principale,
Dilectum ex intimis
Habent hoc natura iura
Ut amantem tota cura
Reamemus, placitura
Praestantes ex animis:

8. Iesu nomen omne bonum
Tenet, dulcem facit sonum,
Promeretur regni thronum,
Auditum laetificat:
In hoc lucet splendor patris,
In hoc patet decor matris,
In hoc fulget honor fratris
Hoc fratres magnificat.

9. Caput Iesu, cor, meus, manus,
Vulnus, livor, sanguis planus,
Pedes, corpus, vigor sanus
Parantur hominibus.
Haec torquentem passa dura
His laesura et natura
Reparantur pia cura
Purgatis criminibus.

10. Ergo si quis velit scire,
Quare nomen Iesu mire
Facit bonos concupire
Sui inhaerentia:
Iesus pulcher in decore
Summe bonus in valore
Mitis, lenis cum dulcore,
Pronus ad clementiam.

11. Iesus est rex gloriosus,
Iesus forma speciosus,
Iesus lingua gratiosus
Et mirandus opere:
Iesus fortis, animosus,
Iesus pugil vigorosus,
Iesus donis copiosus
Et gaudet tribuere.

12. Iesus pie viscerosus,
Iesus doctus luminosus,
Iesus est deliciosus
Et sapit dulcissime:
Iesus forma gloriosus,

Iesus cunctis fructuosus,
Iesus totus virtuosus
Fovet suos optime.

13. Summus potens in vigore,

Summus celsus in honore,

Summus gratus in amore
Omnem laudem obtinet:
In sciendo omne sapit,

Ambiendo cuncta capit,
Diligendo corda rapit
Et illata retinet.

14. Eia nobis nomen gratum
Dulcis Iesus appellatum
Sic in corde sit firmatum
Ut non possit exui:
Hoc reatum peccatorum
Tollat, praestet iubilorum
Odas sede beatorum
Donet nobis perfrui.

Sequentiarum agmen claudat Prosa quam ex vetusto Praemonstratensium Missali descripsi, ordine sed minime poeticae virtutis praestantia et pii animi fervore novissima. Talia carmina legas necesse est, si cordi tibi est utpote homini

praebuit. 10. Mg. quas — classes. Torr. clarum fl. Vides quantis laudibus iam illo tempore Rhenum nostrum esse celebratum, quem speramus nostrum esse permansurum. 11. Pt. Nb. subter cuius. 13. Valde fluctuat scriptura. Ad. Torr. connubia tot millium. Mg. o quam felicia sunt virginum connubia. Nobiscum faciunt Pt. Nb. al. Haec est poetae sententia: Felix Colonia, felicius illarum virginum cum Christo connubium. Sed quid dico virginum? Non sunt virgines sed viragines, virili constantia sexum muliebrem prorsus excedentes.

CCLXXX.

Sequentia de dulcissimo Nomine Iesu.

1. Iesus dulcis Nazarenus,
Iudaeorum rex amoenus,

Pius, pulcher, floridus:
Pro salute suae gentis
Subit mortem cum tormentis
Factus pallens, lividus.

2. Dulce nomen et cognomen
Hoc transscendens est praenomen
Omnibus nominibus.
Mulcet reos, sanat eos,
Fovet reos, mundat eos,
Servat ab insultibus.

3. Huius regis sub vexillo
Statu degis in tranquillo

Hostes tui fugiunt:
Nomen Iesu meditatum
Belli fugat apparatum,
Hostes victi rugiunt.

4. Hoc est nomen recolendum
Quod sic semper est tremendum
Malignis spiritibus:
Hoc est nomen salutare
Et solamen singulare

Quod succurrit tristibus.

5. Hoc nos decet honorare
Arca cordis inserare,

Cogitare, peramare
Amore sed heroico:
Ignatius hoc docuit,
Hoc passus insonuit,
Cor eius scissum patuit
Inscriptum Iesu coelico.

6. Ut quid maiora cupimus
Quam quod Iesus sit intimus,
Quod est praeamantissimus
Et quaerit nos amare:
Amat ferventissime,
Amat constantissime
Et suos vult iuvare.

7. Nomen suum fecit tale,
Ut sit cunctis cordiale,
Capitale, principale,
Dilectum ex intimis
Habent hoc natura iura
Ut amantem tota cura
Reamemus, placitura
Praestantes ex animis:

8. Iesu nomen omne bonum
Tenet, dulcem facit sonum,
Promeretur regni thronum,
Auditum laetificat:
In hoc lucet splendor patris,
In hoc patet decor matris,
In hoc fulget honor fratris
Hoc fratres magnificat.

9. Caput Iesu, cor, meus, manus,
Vulnus, livor, sanguis planus,
Pedes, corpus, vigor sanus
Parantur hominibus.
Haec torquentem passa dura
His laesura et natura
Reparantur pia cura
Purgatis criminibus.

10. Ergo si quis velit scire,
Quare nomen Iesu mire
Facit bonos concupire
Sui inhaerentia:
Iesus pulcher in decore
Summe bonus in valore
Mitis, lenis cum dulcore,
Pronus ad clementiam.

11. Iesus est rex gloriosus,
Iesus forma speciosus,
Iesus lingua gratiosus
Et mirandus opere:
Iesus fortis, animosus,
Iesus pugil vigorosus,
Iesus donis copiosus
Et gaudet tribuere.

12. Iesus pie viscerosus,
Iesus doctus luminosus,
Iesus est deliciosus
Et sapit dulcissime:
Iesus forma gloriosus,
Iesus cunctis fructuosus,
Iesus totus virtuosus
Fovet suos optime.

13. Summus potens in vigore,
Summus celsus in honore,
Summus gratus in amore
Omnem laudem obtinet:
In sciendo omne sapit,
Ambiendo cuncta capit,
Diligendo corda rapit
Et illata retinet.

14. Eia nobis nomen gratum
Dulcis Iesus appellatum
Sic in corde sit firmatum
Ut non possit exui:
Hoc reatum peccatorum
Tollat, praestet iubilorum
Odas sede beatorum
Donet nobis perfrui.

Sequentiarum agmen claudat Prosa quam ex vetusto Praemonstratensium Missali descripsi, ordine sed minime poeticae virtutis praestantia et pii animi fervore novissima. Talia carmina legas necesse est, si cordi tibi est utpote homini

probo et iudici candido, inepta atque iniqua iudicia de religione medii aevi evitare: haec te docebunt futiles fanaticorum et stultorum declamationes habere pro nihilo. Quid hoc carmine dulcius? Quid sublimius et (ut summam commemoremus laudem) quid magis christianum? Faxit Deus Optimus Maximus ut ille infucatus et fervidus redemptoris amor nostra quoque aetate corda fidelium repleat: ut mihi videtur in christianissimis etiam hominibus saepius desideratur, quam ut illam ecclesiae aetatem naso adunco despicere deberemus. Veni sancte amoris spiritus et ignem tuum divinum in nobis accende.

II.

CANTICORUM ET ANTIPHONARUM DELECTUS.

I.

HYMNUS ANGELICUS.

1. Gloria in excelsis Deo,
2. Et in terra pax, hominibus bonae voluntatis.
3. Laudamus te,
4. Benedicimus te,
5. Adoramus te,
6. Glorificamus te,
7. Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam,
8. Domine Deus rex coelestis, Deus pater omnipotens,
9. Domine fili unigenite, Iesu Christe,
10. Domine Deus, agnus Dei, filius patris:
11. Qui tollis peccata mundi, miserere nobis,
12. Qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram:
13. Qui sedes ad dexteram patris, miserere nobis:
14. Quoniam tu solus sanctus,
15. Tu solus Dominus,
16. Tu solus altissimus, Iesu Christe,
17. Cum sancto spiritu in gloria Dei patris. Amen.

Quisquis B. Lucae de partu Mariae narrationem attente legit, eam mirum in modum ut sublimitate ita etiam simplicitate et ut ita dicam pietate excellere fatebitur. Quae indoles cum in tota narratione conspicua sit, tum in ea quae angelorum exhibet laudes, cernitur parte, *) quae iam antiquis

*) Lutherus W. XIII. 178: Das ist die köstliche Engelpredigt, dazu kommen viele tausend andere Engel und heben eine schöne

temporibus *κατ' ἐξοχήν* doxologiae nomen ab ecclesia iure accepit. Coelestia angelorum verba iam antiquitus in usu sacro fuisse, ut coniectura licet assequi, ita historiae testimoniis confirmatur: etenim iam in liturgia Iacobi triplex illorum verborum repetitio iubetur, indeque ni fallor factum est, ut nonnulli hymnum supra a nobis exhibitum iam apostolos in usum sacrum adhibuisse putarent. Haec tamen opinio firmis argumentis probari nequit, omninoque hanc per occasionem non possumus quin moneamus cavendum esse ne quis simplicia angelorum verba (quae sine dubio inde a primordiis ecclesiae Christianae semper et ubique in usu erant) et eorum in hymno nostro expositionem atque illustrationem unum idemque esse iudicet. Primum hoc unum certum est, hymni nostri originem ad ecclesiam orientalem referendam esse, *) quod quidem cum pluribus testimoniis probari possit, satis habemus unum attulisse ex Constitutionibus Apostolorum (VII, 48. Coteler.) in quibus sub nomine *προσευχῆς ἑωθινῆς* haec afferuntur:

Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· αἰνοῦμέν σε, ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, δοξολογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε διὰ τοῦ μεγάλου ἀρχιερέως· σὲ τὸν ὄντα Θεὸν ἀγέννητον ἕνα, ἀπρόσιτον μόνον· διὰ τὴν μεγάλην σου δόξαν· κύριε βασιλεῦ ἐπουράνιε, Θεὲ πάτερ παντοκράτορ κύριε ὁ Θεὸς ὁ πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀμώμου ἄμνου, ὃς αἴρει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν· ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ· ὅτι σὺ μόνος ἅγιος· συ μόνος Κύριος Ἰησοῦς, Χριστὸς τοῦ Θεοῦ πάσης γεννητῆς φύσεως, τοῦ βασιλέως ἡμῶν· δι' οὗ σοι δόξα, τιμὴ καὶ σέβας. **)

Music an; dass gleichwie diese Predigt eine Meisterpredigt ist, also folget auch ein Meistergesang darauf, ein englischer Gesang, welchen man in der Welt vor nie gehört. p. 190. Also ist dieser fröhliche tröstliche Gesang fein kurz von den lieben Engeln gefasset; dabei man wohl spüret, dass er nicht auf Erden gewachsen noch gemacht, sondern vom Himmel herunter gekommen ist.

*) Fortasse ex illorum numero est hymnus qui commemorantur apud Eusebium H. E. V, 18. *ψαλμοὶ δὲ ὅσοι καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ πιστῶν γραφεῖσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν Χριστὸν ὑμνοῦσι θεολογοῦντες.* Tom. Smith notissimum Plinii locum ad doxologiam trahit: porro suspicatur hunc ipsum hymnum esse *ᾠδὴν* illam *πολυώνυμον* quam Lucianus in Philopatride suggillat. Cf. Gesneri annotationem ad h. l.

**) Notat Clericus Codicem Vindobonensem, seriori tempore conscriptum, hymnum ad orthodoxorum formulas refinxisse. Pro *δοξολογοῦμεν* exhibet *εὐχαριστοῦμεν*, porro discrepat in gravioribus: *κύριε υἱὲ μονογενὴ Ἰησοῦ Χριστὲ καὶ ἅγιον πνεῦμα· κύριε ὁ Θεὸς ὁ ἄμνος τοῦ Θεοῦ. ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν, ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ*

Alium Hymni Angelici textum, procul dubio aliquantulum recentiorem exhibuit Iac. Usserius in Appendice Dissertationis de Symbolis, qui ex variis Psalteriis MSStis, quae describit in Praefatione Dissertationis carmen exhibuit.

Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία· αἰνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε, δοξολογοῦμέν σε, εὐχαριστοῦμέν σοι διὰ τὴν μεγάλην σου δόξαν, κύριε βασιλεῦ ἐπουράνιε Θεὲ πάτερ παντοκράτωρ, Κύριε υἱὲ μονογενὲς, Ἰησοῦ Χριστὲ καὶ ἅγιον πνεῦμα· κύριε ὁ θεὸς, ὁ ἄμνος τοῦ θεοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, ἐλέησον ἡμᾶς· ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου πρόςδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν· ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ἐλέησον ἡμᾶς· ὅτι σὺ εἶ μόνος ἅγιος, σὺ εἶ μόνος κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς. Ἀμήν.

Porro legitur Hymnus *στιχηδὸν* exaratus, in notissimo S. Scripturae Codice Alexandrino, unde in Bibliis Polyglottis Londinensibus descriptus est. Prorsus consentit celebratissima illa membrana cum textu Usserii, praeter pauca. Habet: *εὐχαριστοῦμέν σε, υἱὲ μονογενὴ,* repetit denique formulam *ἐλέησον ἡμᾶς* ante verba: *πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν.* Iuvat tandem afferre locum Athanasii de virginitate: *πρὸς ὄρθρον δὲ τὸν ψάλμον τοῦτον λέγετε· ὁ θεὸς, ὁ θεός μου πρὸς σὲ ὀρθρίζω· ἐδίψησέ σε ἡ ψυχή μου διὰ φαῦμα δὲ εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα κυρίου τὸν κύριον· Δόξα ἐν ὑψίστοις καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη εν ἀνθρώποις εὐδοκία· ὑμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε καὶ τὰ ἑξῆς.* Nihil in inquirenda cantici aetate refert utrum ille de virginitate liber vere ab Athanasio profectus sit nec ne: nam Constitutiones Apostolorum Athanasio saltem esse antiquiores ne unus quidem criticorum hominum abnegavit. Probat locus cum aliis canticum apud Graecos sub nomine *ψάλμου ἑωθινοῦ* vel *δοξολογίας μεγάλης* fuisse inter usitatissima. Iam transeamus ad occidentalem ecclesiam.

Qui de rebus liturgicis disputarunt vetustiores scriptores, Telesphorum Pontificem Romanum (128—138) instituisse referunt, ut „ante sacrificium" diceretur Angelorum Hymnus. Cf. Anastas. Bibl. in vita Tel. Walafridus Strabo de reb. eccl. c. 22. Amalarius Fortun de off. eccl. 3, c. 8. Berno Aug. de quibusdam rebus ad Missae Officium pertinentibus. c. 2. et ipsem et Telesphorus Epist. Decret. c. 2. Narrant insuper Rabanus de instit. cleric. c. 32. et Innocentius III. de Myst.

πατρὸς ἐλέησον ἡμᾶς ὅτι σὺ εἶ μόνος ἅγιος, σὺ εἶ μόνος Χριστὸς Ἰησοῦς· Χριστὸς εἰς δόξαν τοῦ θεοῦ πατρός. Iam perspicies hunc codicem proxime accedere ad Usserium et Cod. Alexandrinum.

Missae c. 20. integrum carmen a Telesphoro esse confectum, quod non ita verisimile est ut facile credi possit. Libenter concedo, Telesphorum primum fuisse qui verba: Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis in Missa cantari iusserit; de iis quae sequuntur nihil licet concludi. Maiorem fidem igitur meretur Alcuinus de div. Offic., qui a Telesphoro carmen usque ad verba: Laudamus te compositum, caetera addita esse dicit a S. Hilario Pictaviensi. Similia statuere videntur iam Patres in Concilio Toletano congregati quarto canone duodecimo: „Et ille hymnus quem nato in carne Christo angeli cecinerunt, Gloria — voluntatis angelicus est. Reliqua quae ibi sequuntur ecclesiastici doctores composuerunt. Ergo nec ipsi in ecclesia canendi sunt, quia in sanctarum scripturarum locis non inveniuntur — — sicut igitur orationes ita et hymnos in laudem Dei compositos nullus nostrorum ulterius improbet.“ Nec male convenit translationis latinae indoles aetati Hilarii: nam quae de spiritu sancto addita sunt, satis superque demonstrant, ecclesiam, illo tempore Pneumatomachorum motibus turbatam in eo versatam esse, ut doctrinam de spiritu accuratius exponeret vel *πνεύματι* pares cum patre et filio honores tribueret. Itaque non repugnamus Bernoni qui Symmachum pontificem († 514) totum carmen cultui divino in diebus Dominicis et Natalitiis martyrum adnexuisse autumat. Quod servasse videmus Gregorium, in Sacramentarii exordio haec iubentem: „In primis ad Introitum Antiphona, qualis fuerit statutis temporibus, sive diebus festis, seu quotidianis. Deinde Kyrie Eleison. Item dicitur Gloria in Excelsis Deo. Si Episcopus fuerit, (in aliis Codd. affuerit) tantummodo Die Dominica sive diebus festis. A presbyteris autem minime dicitur, nisi solo in Pascha. Quando vero Litania agitur, neque Gloria in Excelsis Deo neque Alleluia canitur.“ Hic usus ab illo qui nunc viget alienus Romae ad undecimum usque saeculum permansisse videtur. *)

---

*) Dignissima sunt quae virorum doctorum in se vertant animos, verba quae Berno Augiensis l. l. contra hanc Romanae ecclesiae consuetudinem profert in medium: Nunc stylus ad movendam quaestionem sese vertat, ad quam totus hactenus sermo habitus intendebat, videlicet, cur non liceat omni die Dominico vel natalitiis Sanctorum, presbyteros illum hymnum canere, quem nato in carne Domino Angelici cecinere, dicentes: Gloria in excelsis Deo etc. Quod si concessum est illum cantare in Pascha secundum praetitulationem Missalis, non multo minus licitum puto in nativitate Domini, quando primum coepit audiri ab hominibus in terris, qualiter ab Angelis canebatur in coelis. Proferant contradictores in medium, ubinam sit a sanctis Patribus, vel ab ipso sanctissimo Papa Gregorio

Sed illud ecclesiae aevum adhuc ignorabat severam posteriorum temporum disciplinam, ex qua apud omnes omnia ad liturgiam Romanae urbis sunt composita. Extra Italiae fines Hymnus Angelicus inserviisse videtur non Missae sed Matutinis Officiis, servato antiquo nomine προσευχῆς ἑωθινῆς. Ut exempla afferam Usserius in vetusto Psalterio Aethelstani regis (923—940) carmini inscriptum invenit: Hymnus in die Dominica ad Matutinas: item annotarunt monachi S. Mauri ad Concordiam Regularum S. Benedicti Anianensis olim in Laudibus Matutinis esse decantatum. Omnino hymni officium in omnibus vides occupatum quae postea Hymno Ambrosiano demandata sunt. Canebatur in publicis gratiarum actionibus, in quavis sanctae laetitiae atque exultationis interpretatione. Victor Uticensis lib. 3. in passione S. Martyrum, qui Carthagine sub Hunerico rege passi sunt: „Procedebant itaque cum

---

interdictum, et si ad haec respondere non valemus, merito manus damus. Quisquis enim vult ex sacrae scripturae auctoritate aliquid confirmare, debet ex prophetarum oraculis, Apostolorum dictis, antiquorum Patrum conciliis, necnon et eorum scriptis vel gestis, et quod omnibus his maius est, ex sancti Evangelii veritate locum ostendere, unde velit sententiam suam corroborare, unde solemus dicere, Scriptum est in illo, et in illo loco: et legimus in decretis Pontificum, vel in tali Concilio, in illo capitulo. — His satis instruimur exemplis, nil nos delinquere, si ea, quae ex auctoritate Pontificum, qui illum sanctum virum (Gregorium) tempore praecesserunt, instituta suscepimus, et vel ex Gallicanarum Ecclesiarum, aut Hispanicarum usu mutuavimus, fideli devotione servamus, imitantes ipsius beatissimi Papae praedicandam humilitatem. Qui cum reprehenderetur a quibusdam, quod aliarum ecclesiarum morem sequeretur, inter alia fatetur, dicens: Si quid boni vel ipsa videlicet Constantinopolitana, altera Ecclesia habet, ego et minores meos, quos ab illicitis prohibebo, in bono imitari paratus sum. Stultus est enim, qui in eo se primum existimat, ut bona, quae viderit, discere contemnat. Nam si ideo, ut saepe dictum, illum Angelicum hymnum prohibemur in festivis diebus canere, eo quod Romanorum presbyteri non solent eum canere, possumus simili modo post Evangelium Symbolum reticere, quod Romani usque ad haec tempora divae memoriae Henrici Imperatoris nullo modo cecinerunt. Sed ab eodem interrogati, cur ita agerent, me coram assistente, audivi eos huiusmodi responsum reddere, videlicet, quod Romana Ecclesia non fuisset aliquando ulla haereseos faece infecta, sed secundum sancti Petri doctrinam, in soliditate Catholicae fidei permaneret inconcussa: et ideo magis his necessarium esse illud Symbolum saepius cantando frequentare, qui aliquando ulla haeresi potuerunt maculari. At dominus Imperator non antea desiit, quam omnium consensu id domino Benedicto Apostolico persuasit, ut ad publicam Missam illud decantarent. Sed utrum hanc consuetudinem servent adhuc, affirmare non possumus, quia certum non tenemus.

fiducia ad supplicium quasi ad epulas concurrentes voce per ambitus platearum Domino decantantes: Gloria in excelsis Deo et in terra pax, hominibus bonae voluntatis.“ Gregorius Turon. de gloria M. 1. c. 63. de Inventione corporis S. Mallosi M. „At ille cum fodisset quasi septem pedes, attigit nares eius odor immensi aromatis, et ait: Credo in Christo, quod ostendit mihi Martyrem suum, quando me haec suavitas circumdedit. Et fodiens reperit corpus illaesum et emittens voce magna: Gloria in excelsis Deo omnem clerum pariter psallere fecit. Dictoque hymno corpus sanctum in basilicam transtulit.“ Anastasius in Historia Leonis III. agens de occurrsu eiusdem pontificis et Caroli M. „pariter se amplectentes cum lacrimis se osculati sunt. Et praedicto pontifice Gloria in excelsis inchoante et cuncto clero suscipiente, oratio supra cuncto populo data est.“ Alcuinus Ep. 71: „Et cantate Deo vestro in concordia pacis et unanimitate caritatis perpetuae canticum laudis et cum militia coelesti laudate Deum et dicite: Gloria in excelsis Deo et in terra pax, hominibus bonae voluntatis.“ (Cf. quae annotarunt monachi S. Mauri ad Sacramentarium S. Gregorii Opp. Greg. Tom. III. p. 586.) In hoc vetusto hymni angelici usu et hoc notatu dignum est, quod in membranis vetustis occurrit carmen graece sed literis latinis conscriptum. Ipse cum Monaci et Vindobonae huiusmodi codices inspexerim haud iniucundum quid lectoribus offerre puto, si unius saltem codicis scripturam hic subiiciam. Dico membranam saeculi decimi, sub Ottone I. exaratam (Bibl. Vindob. No. 1888.), quae hymno latino haec praemittit graeca: Doxa in ipsistis theo Kepigis erinis in antropis eudochias: ymnumen se eulogumen se doxologumen se eucharistumen se dia ten megalen su doxan kyrie. basileu epuranios thee pater pantocrator. kyrie ye monogene isu Xpe kyrie agyo pneuma kyrie o theos o amnos tu theu agyos tu patros o eron tas amartyas tu cosmu eleyson ymas. o eron tas amartyas tu cosmu. prosdexen deesyn ymon. o cathimenos in dexia tu patros eleyson ymas. oti si monos agyos si monos kyrios si monos ipsistos isus Xpe sin agyo pneumatis doxan theu patros.

Postea vero simulac Ambrosianus Hymnus in ecclesia percrebescere coepit, angelorum carmen ubique in Missa recitabatur, inter Kyrie et Collectam collocatum. Quod attinet ad melodiam, arctissime cum novena illa precatione cohaerebat, ut, si diversis festivitatibus adsignatur Kyrie sollemne summum vel semisummum vel Paschale vel Dominicale et Apostolicum, Angelicum et Feriale hoc ad

nostrum quoque carmen pertinere credas.*) Porro homines medii aevi, nimio beatissimae Virginis affectu accensi, vetustae ecclesiae cantioni intermiscebant verba nova atque inaudita, ad Mariae cultum pertinentia, quae in festivitatibus Marianis decantarentur. In omnibus fere Germaniae Missalibus legitur hoc Gloria Marianum, vel ut est apud nonnullos, Coronatum: „Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, hominibus bonae voluntatis. Laudamus te, benedicimus te, adoramus te, glorificamus te, gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam. Domine Deus, rex coelestis, Deus pater omnipotens, Domine fili unigenite Iesu Christe. Spiritus et alme orphanorum paraclite. Domine Deus agnus, Dei filius patris. Primogenitus Mariae virginis matris. Qui tollis peccata mundi miserere nobis. Qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram ad Mariae gloriam. Qui sedes ad dexteram patris miserere nobis. Quoniam tu solus sanctus, Mariam sanctificans. Tu solus Dominus, Mariam gubernans. Tu solus altissimus, Mariam coronans Iesu Christe. Cum sancto spiritu in gloria Dei patris Amen.“ — Sed haec inopportuna et superstitiosa hymni mutatio, ab ipso Romano pontifice nunquam probata, saeculo decimo sexto, cum Ordo Missae apud omnes conformaretur Romano, prorsus abrogatam vides, explosam atque deletam. Iam quae hodie ecclesia catholica de cantu angelico praescribit, percipiamus: non moramur ordinum monasticorum in rubrica de Gloria discrepantias, quae levioris momenti sunt.

Hymnum, quem ex Ruperti Tuitiensis sententia ecclesia ex angelorum ore rapuit, non potest quin omni tempore canat, quod sit festivius vel angelicae laetitiae congruum. Reticetur in missis de tempore intra Adventum, a Septuagesima usque ad Sabbatum Sanctum exclusive, in Vigiliis (excepta Vigilia Epiphaniae) et Feriis Quatuor Temporum, in Festo SS. Innocentium, nisi inciderit in Dominicam, et omnino si in Matutinis non cantatum sit Te Deum.**) Si explorare velis

*) In recentioribus libris tantum verba Gloria in excelsis notis musicis insigniuntur. Haec enim intonat Celebrans ante altare, caetera prosequitur Chorus, quia primum unus angelus cantabat, deinde aderat exercitus coelestis multitudo. Diversa ratione intonatur illud Gloria in Festis Duplicibus, Semiduplicibus, in Dominicis, in festivitatibus B. Virginis etc. Mittimus diversas ordinum monasticorum de hymno angelico leges. Vetustus Cisterciensium ordo duplicem statuit melodiam: Dominicis diebus et festis quibus non laboramus, in festis quibus laboramus.

**) Quod ad Missas votivas, dicitur apud plurimos in Missis de Trinitate, de B. Virgine, de Angelis etc. In aliis vetant Rubricae quin intonetur.

fiducia ad supplicium quasi ad epulas concurrentes voce per ambitus platearum Domino decantantes: Gloria in excelsis Deo et in terra pax, hominibus bonae voluntatis." Gregorius Turon. de gloria M. 1. c. 63. de Inventione corporis S. Mallosi M. „At ille cum fodisset quasi septem pedes, attigit nares eius odor immensi aromatis, et ait: Credo in Christo, quod ostendit mihi Martyrem suum, quando me haec suavitas circumdedit. Et fodiens reperit corpus illaesum et emittens voce magna: Gloria in excelsis Deo omnem clerum pariter psallere fecit. Dictoque hymno corpus sanctum in basilicam transtulit." Anastasius in Historia Leonis III. agens de occursu eiusdem pontificis et Caroli M. „pariter se amplectentes cum lacrimis se osculati sunt. Et praedicto pontifice Gloria in excelsis inchoante et cuncto clero suscipiente, oratio supra cuncto populo data est." Alcuinus Ep. 71: „Et cantate Deo vestro in concordia pacis et unanimitate caritatis perpetuae canticum laudis et cum militia coelesti laudate Deum et dicite: Gloria in excelsis Deo et in terra pax, hominibus bonae voluntatis." (Cf. quae annotarunt monachi S. Mauri ad Sacramentarium S. Gregorii Opp. Greg. Tom. III. p. 586.) In hoc vetusto hymni angelici usu et hoc notatu dignum est, quod in membranis vetustis occurrit carmen graece sed literis latinis conscriptum. Ipse cum Monaci et Vindobonae huiusmodi codices inspexerim haud iniucundum quid lectoribus offerre puto, si unius saltem codicis scripturam hic subiiciam. Dico membranam saeculi decimi, sub Ottone I. exaratam (Bibl. Vindob. No. 1888.), quae hymno latino haec praemittit graeca: Doxa in ipsistis theo Kepigis erinis in antropis eudochias: ymnumen se eulogumen se doxologumen se eucharistumen se dia ten megalen su doxan kyrie. basileu epuranios thee pater pantocrator. kyrie ye monogene isu Xpe kyrie agyo pneuma kyrie o theos o amnos tu theu agyos tu patros o eron tas amartyas tu cosmu eleyson ymas. o eron tas amartyas tu cosmu. prosdexen deesyn ymon. o cathimenos in dexia tu patros eleyson ymas. oti si monos agyos si monos kyrios si monos ipsistos isus Xpe sin agyo pneumatis doxan theu patros.

Postea vero simulac Ambrosianus Hymnus in ecclesia percrebescere coepit, angelorum carmen ubique in Missa recitabatur, inter Kyrie et Collectam collocatum. Quod attinet ad melodiam, arctissime cum novena illa precatione cohaerebat, ut, si diversis festivitatibus adsignatur Kyrie sollemne summum vel semisummum vel Paschale vel Dominicale et Apostolicum, Angelicum et Feriale hoc ad

nostrum quoque carmen pertinere credas. *) Porro homines medii aevi, nimio beatissimae Virginis affectu accensi, vetustae ecclesiae cantioni intermiscebant verba nova atque inaudita, ad Mariae cultum pertinentia, quae in festivitatibus Marianis decantarentur. In omnibus fere Germaniae Missalibus legitur hoc Gloria Marianum, vel ut est apud nonnullos, Coronatum: „Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, hominibus bonae voluntatis. Laudamus te, benedicimus te, adoramus te, glorificamus te, gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam. Domine Deus, rex coelestis, Deus pater omnipotens, Domine fili unigenite Iesu Christe. Spiritus et alme orphanorum paraclite. Domine Deus agnus, Dei filius patris. Primogenitus Mariae virginis matris. Qui tollis peccata mundi miserere nobis. Qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram ad Mariae gloriam. Qui sedes ad dexteram patris miserere nobis. Quoniam tu solus sanctus, Mariam sanctificans. Tu solus Dominus, Mariam gubernans. Tu solus altissimus, Mariam coronans Iesu Christe. Cum sancto spiritu in gloria Dei patris Amen.“ — Sed haec inopportuna et superstitiosa hymni mutatio, ab ipso Romano pontifice nunquam probata, saeculo decimo sexto, cum Ordo Missae apud omnes conformaretur Romano, prorsus abrogatam vides, explosam atque deletam. Iam quae hodie ecclesia catholica de cantu angelico praescribit, percipiamus: non moramur ordinum monasticorum in rubrica de Gloria discrepantias, quae levioris momenti sunt.

Hymnum, quem ex Ruperti Tuitiensis sententia ecclesia ex angelorum ore rapuit, non potest quin omni tempore canat, quod sit festivius vel angelicae laetitiae congruum. Reticetur in missis de tempore intra Adventum, a Septuagesima usque ad Sabbatum Sanctum exclusive, in Vigiliis (excepta Vigilia Epiphaniae) et Feriis Quatuor Temporum, in Festo SS. Innocentium, nisi inciderit in Dominicam, et omnino si in Matutinis non cantatum sit Te Deum. **) Si explorare velis

*) In recentioribus libris tantum verba Gloria in excelsis notis musicis insigniuntur. Haec enim intonat Celebrans ante altare, caetera prosequitur Chorus, quia primum unus angelus cantabat, deinde aderat exercitus coelestis multitudo. Diversa ratione intonatur illud Gloria in Festis Duplicibus, Semiduplicibus, in Dominicis, in festivitatibus B. Virginis etc. Mittimus diversas ordinum monasticorum de hymno angelico leges. Vetustus Cisterciensium ordo duplicem statuit melodiam: Dominicis diebus et festis quibus non laboramus, in festis quibus laboramus.

**) Quod ad Missas votivas, dicitur apud plurimos in Missis de Trinitate, de B. Virgine, de Angelis etc. In aliis vetant Rubricae quin intonetur.

accuratius ritum et caerimonias, attendas ad haec: Cantatur Gloria in medio altari. Celebrans habens manus iunctas incipit, ad verbum Gloria manus disiungit, ad in excelsis easdem elevat usque ad humeros, ad verbum Deo iterum illas iungit ante pectus et caput inclinat versus crucem, quod et faciunt ministri qui facta in medio in loco suo genuflexione ascendunt ad altare, ubi cum Celebrante prosequuntur hymnum, cum eodem inclinantes ad verba: benedicimus te, glorificamus te, Domine fili unigenite, suscipe deprecationem nostram et in fine se signantes. In Missis quae sunt maximi splendoris et apparatu musico insignes, angelorum hymnum recitat Chorus inter magnificos tympanorum, tubarum cithararumque strepitus: sedent interea Celebrans, Diaconus et Subdiaconus in cornu Epistolae in sellis sibi paratis. In Missa pontificali non legit Episcopus cantum nostrum ante altare: sed surgit a sede sua et ex libro per presbyterum sustentato militiae coelestis sonos decantat. Summo et speciali honore gaudet hymnus in duabus festivitatibus. Etenim in Nocte Nativitatis Domini, (quae prima illa verba prae gaudio attonita percepit), cum in Missa ad galli cantum inchoatur Hymnus angelicus, omnes campanae sollemnissime, pulsantur, et absolvitur sanctissimum carmen iunctis campanarum et classici sonantis vocibus. In minoribus ecclesiis ad finem usque moventur tintinnabula, quod sane minorem gravitatem habet. Deinde in Feria quinta in Coena Domini ad Gloria in excelsis pulsantur campanae et tintinnabula sollemnius, sed statim obmutescunt. Nam ut omni modo designetur illarum dierum pia moestitia, ad omnes sequentium dierum actus, ad quos alias campanae adhiberi solent, datur signum crepitaculo ligneo, usque ad Gloria in excelsis Sabbati Sancti. Tunc redivivus campanarum sonus redivivum mundi redemptorem expectanti populo renuntiat.

Transeo ad evangelicam ecclesiam. Lutherus, cum plurimas Missae partes obtruncaret, angelorum hymnum reliquit incolumem: immo, summis laudibus exornatum, in Missa sua germanica posuit ante Collectam. Itaque in omnibus Lutheranorum ecclesiis vel latino vel vernaculo sermone decantabatur. Porro notissimum est canticum Nicol. Decii: Allein Gott in der Höh' sei Ehr, quo populus verba sacerdotis prosequebatur. Apud permultos illud carmen quovis die sacro sacra incipiebat vel incipit. *) Ex lege Ritualis,

*) Alia germanica hymni interpretatio et quidem magis accurata: All Ehr und Lob soll Gottes sein minus est nota et celebrata. Cf. Evangelisches Kirchengesangbuch No. 229. de Nic. Decio quae rettulit Vir Doct. Dryander p. 369.

quo utuntur in regno Borussiae, cantat sacerdos ante Collectam: Ehre sei Gott in der Höhe et respondet chorus: Und Friede auf Erden, und den Menschen ein Wohlgefallen. Quae sequuntur: Wir loben dich, wir benedeien dich etc. summis festivitatibus reservantur, sed semel tantum ea audivi in ecclesia Berolinensi, quam vocant cathedrâlem. Omnino in hac re quoque cernitur summa libertas, vel ut rectius dicam licentia. Ritualis illius lege supersedentes, plurimi Responsorium angelicum interserunt vel omittunt ad libitum, neque temporum Adventus vel Quadragesimae habetur ratio. Persubtiliter enim demonstrant omni die Deum esse laudandum, quod nemo unquam negavit.

Sed haec hactenus. Restat ut illis qui curiosius in hymnum nostrum inquirere velint, ostendamus fontes ex quibus uberiorem notitiam haurire possint. Noverunt omnes Rambachii, Augustii, Binterimii, Rheinwaldii nomina: adeant praeterea Iac. Usserium in Appendice ad Dissertationem de Symbol.; Wilh. Ern. Teutzelii Commentationem de veteris recentisque ecclesiae Hymno: Te Deum laudamus, Viteb. 1686; (Exercitationes selectae 1692. 4. Exercit. X. p. 393—412.) Thom. Smith (ecclesiae anglicanae presbyteri) Miscellanea, Londini 1686. 8. c. 4; Bona Rerum liturgic. lib. XI, c. IV, n. 4; Du Cange s. v. Hymnus Angelicus; Mabillon de liturgia Gallic. c. IV; I. Dallaeus de cultibus latinorum religiosis IX, 9. e. a. — Iam vetustiorum librorum scripturae variae addendae sunt. Post primam clausulam Cod. V. 1. (saec. X.) haec interserit: Odas pangimus tibi almus rex angelorum. Laudamus te qui formasti polum una solum fecisti. Benedicimus te o rex gloriose qui cuncta elementa creasti. Adoramus te. O mater dignissima Maria quae Deum protulisti Glorificamus te. Ex utero virginali Christum genuisti auctorem. In septima clausula apud nonnullos verba alio modo sunt collocata. V. 5. M. 6. 8. Pt. magnam tuam gloriam. M. 14. propter gloriam tuam magnam. Porro in nona clausula in gravioribus discrepant libri. M. 6. 11. 12. Pr. Christe et sancte spiritus. M. 8. Christe cum sancto spiritu. V. 7. 8. M. 14. Nb. Md. Christe altissime. Cod. V. 5. habet et sancte spiritus sed superscriptum est altissime. Miss. Pt. altissime vel et sancte spiritus Procul dubio haec scripturae varietas fluxit ex diversis Graecorum codicibus, qui in occidentem profecti sunt: placebit sententia, si textus Graecos, a me supra exhibitos, diligenter inspicias.

II.

Hymnus Ambrosianus.

A. Textus in ecclesia receptus.

1. Te Deum laudamus, te Dominum confitemur.
2. Te aeternum Patrem omnis terra veneratur.
3. Tibi omnes Angeli, tibi coeli et universae Potestates,
4. Tibi Cherubim et Seraphim incessabili voce proclamant:
5. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth,
6. Pleni sunt coeli et terra maiestatis gloriae tuae.
7. Te gloriosus Apostolorum chorus,
8. Te Prophetarum laudabilis numerus,
9. Te Martyrum candidatus laudat exercitus.
10. Te per orbem terrarum sancta confitetur Ecclesia,
11. Patrem immensae maiestatis,
12. Venerandum tuum verum et unicum Filium,
13. Sanctum quoque Paraclitum Spiritum.
14. Tu Rex gloriae, Christe,
15. Tu Patris sempiternus es Filius.
16. Tu ad liberandum suscepturus hominem non horruisti Virginis uterum.
17. Tu devicto mortis aculeo aperuisti credentibus regna coelorum.
18. Tu ad dexteram Dei sedes in gloria Patris.
19. Iudex crederis esse venturus.
20. Te ergo quaesumus, famulis tuis subveni, quos pretioso sanguine redemisti.
21. Aeterna fac cum sanctis tuis gloria munerari.
22. Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hereditati tuae.
23. Et rege eos, et extolle illos usque in aeternum.
24. Per singulos dies benedicimus te
25. Et laudamus nomen tuum in saeculum et in saeculum saeculi.
26. Dignare, Domine, die isto sine peccato nos custodire.
27. Miserere nostri, Domine, miserere nostri.

28. Fiat misericordia tua, Domine, super nos, quemadmodum speravimus in te.

29. In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum.

B. Versio Theotisca. *)

Thih Cot lopemes,
Thih truhtnan gehemes
Thih ewigan Fater
Eo kiwelih erda wirdit:

Thir alle Engila, thir Himila
Inti alle Kiwaltido,
Thir Cherubyn inti Seraphin,
Unbilibanlicheru stimmo forharent:

Wiher, wiher, wiher,
Truhtin Cot herro.
Follin sint himila inti erda
Thera meginchrefti tiurida thinera.

Thih tiurlicher Potono cart,
Thih wizagono loplichiu ruava,
Thih urchundono Kasconuot
Lobot heri.

Thih thurah unbiwurft erdono
Wihiu gihit samanunga,
Fater ungimezenera meginchrefti,
Erhafftan thinan waran einagun sun,
Wihan auh trost tuam.

Tu chuninc thera tiurida Christ,
Thu fateres simbliger pist sun,
Thu za arlosanne anfingi mannan,
Ni leitlichetos thera magidi ref.

Thu Kerihtemo
Todes angule,

---

*) Cf. Hymnorum Veteris Ecclesiae XXVI. Interpretatio Theotisca nunc primum edita. Gottingae MDCCCXXX. Thes. Hymn. I. Proll. p. XI. Separatim hymnum nostrum ediderat Io. Georg. Eccardus, Helmstadiensis: Hymnus Magnus ecclesiae, quem Te Deum Laudamus vulgo vocant, saeculi IX. initio in Theotiscam linguam conversus etc. Helmstadii 1713. 4. Secuti sumus Wackernagelium D. K. p. 40. cf. p. 864.

Intati calaupentem
Richi himilo.

Thu za zeswun Cotes sizis
In tiuridu fateres,
Suanari Kelaupanne pist wesan chumftiger.

Thih avur pittemes
Thinen schalchun hilff,
Thea tiuremo pluate archauftos.

Ewigero tua mit wihem thinem
Thiuridu lonot.

Kehaltan tua folch thinaz truhtin,
Inti wola sage erbe thinemu,
Inti rihti sie inti erhewi sie
Unzi in ewin.

Thurah einluze taga wela quhedemes thih,
Inti lobemes namun thinan
In weralt inti in weralt weralti.

Kiwerdo truhtin tage desamo
Ana sunta ussih kihaltan.

Milti unser thruhtin,
Milti unser.

Si miltida thiniu ubar unsih,
Thiu mezu wantumes in thih.

In thih truhtin wanta,
Ni si Kiscentit in ewin.

C. Interpretatio Domini ab Meyer.

1. Herr Gott, dich loben wir,
Herr, dich bekennen wir!
Vater von Ewigkeit!
Singet der Erdkreis dir:
Himmel und Himmelsheer,
Cherubim, Seraphim
Rufen in selgem Chor
Ewig mit hoher Stimm:
Heilig ist unser Gott,
Der Herre Zebaoth!
Himmel und Erd zumal
Sind seiner Ehre voll.

2. Dich lobt der rühmliche,
Heilge Apostelchor,
Dich die gottselige
Hohe Prophetenschaar;
Dich preist der blutigen
Zeugen verklärtes Heer,
Dir bringt die heilge Kirch
Allzumal Ruhm und Ehr:
Vater der Herrlichkeit,
Dir und dem ewgen Wort
Und deinem heilgen Geist,
Tröster und Lebenshort.

3. Christe, du heiliger
König der Herrlichkeit,
Christe, des Vaters Sohn,
Abglanz von Ewigkeit:
Uns zu erlösen hast
Du dich in's Fleisch gesenkt,
Uns durch dein Todespein
Himmlische Freud geschenkt:
Jetzt in des Vaters Reich
Herrschest du mächtiglich,
Einst in des Richters Kraft
Kommst du gewaltiglich.

4. Drum wir dich bitten, Herr,
Hilf uns, den Dienern dein,
Die durch dein theures Blut
Theuer erkaufet sein:
Lass sie nach dieser Noth
Haben in Friede Theil
Mit deinen Heilgen all'n
Dort an dem ewgen Heil.
Rette dein Volk, o Herr,
Segne dein Christenheit,
Selber regier und heb
Hoch sie in Ewigkeit.

5. Herr Gott, dich loben wir
Jeden Tag stetiglich,
Preisen dein Herrlichkeit
Immer und ewiglich.
Gnädiglich, Herr, bewahr
Heut uns von Sünden rein,
Wollest verschonen uns,
Wollst uns barmherzig sein!
Wie wir vertrauet dir,
Werd uns der Gnaden Theil;
Herr, ich vertraue dir,
So bleibt mir ew'ges Heil. Amen!

Pro consuetudine nostra priusquam attingamus prolixas ac spinosas virorum doctorum de auctore Hymni Triumphalis disputationes, quaerendum est ubi antiquissima fiat nostri carminis mentio. Neque in hac re nascuntur dissidia. Extra dubitationis aleam positum est, primum commemoratum esse canticum in Regula S. Benedicti c. XI.: „Post quartum Responsorium incipit Abbas Te Deum Laudamus, quo praedicto legat Abbas lectionem de Evangelio cum honore et tremore, stantibus omnibus, qua perlecta respondeant omnes Amen et subsequatur mox Abbas Hymnum: Te decet laus.“ Accedit eiusdem saeculi sexti testimonium. Nam et Teredius sive Tetradius, Burgundus, Cabilonensis, Caesarii Arelatensis nepos qui dictante S. Caesario regulam ad Monachos scripsit cantici nostri ἐπινικίου iniicit mentionem cf. L. I. a. S. Carolo lib. I. de Script. Cabil. p. 6. Sane utriusque testimonio confirmatur, canticum iam saeculo quinto natum, immo famam quandam nactum esse, neque amplius in controversiam vocatur, respuendas esse quorundam opiniones, quibus carmen post Benedicti tempora confectum esse videtur.

Iam vero, si accuratius auctoris nomen atque aetatem investigare tentamus, in coniecturae latissimum campum deferimur. Et quidem primo loco occurrit de origine hymni nostri narratio saepe inde ab antiquissimis ad recentiora usque tempora prolata immo defensa, ut apud omnes nunc quoque Hymni Ambrosiani nomen sit usitatum. Exponat nobis fabulam Jod. Clichtovaeus Eluc. Eccl. II, 52.: Hoc canticum a celeberrimis sanctae ecclesiae Doctoribus Augustino et Ambrosio dicitur esse compositum, quum hic illum sacris baptismi abluisset undis et post diuturnas errorum tenebras ad verae fidei lumen reduxisset. Tunc enim ambo in gratiarum actionem de suscepto divino munere dicuntur erupisse per hoc divinae maiestatis praeconium et alternando vices, Ambrosio quidem inchoante et Augustino subsequente ipsum a principio ad finem usque deduxisse. Unde fere ab omnibus inscribitur Canticum Sanctorum Augustini et Ambrosii." Haec Clichtovaeus, haec ingens aliorum scriptorum numerus aetate ipso et inferiorum et superiorum. *) Sed fere omnes ad unum testem confugiunt. Asservatur nimirum Mediolani in bibliotheca Capituli Metropolitani Chronicon manuscriptum Dacii sive Datii, (ut putabatur) Mediolanensis episcopi qui floruit non ut voluit Bellarminus de script. eccl. et Ger. Vossius de hist. lat. c. 11. sub Iustino imperatore sed sub Iustiniano et diem supremum obiit a. 553. (Henr. Norisius Dissert. de Quinta Synodo Oecumen. c. V. VI. et notae Baller.). Damus locum, de quo litigant viri docti (lib. I. c. 10.) prout legitur in Muratorii Scriptt. Rerum Italic. Tom. IV.) „Eodem tempore contigit ut quidam sapiens, tamen errore Manichaeorum seductus, nomine Augustini, argumentis dialecticae armatus et postea Dei fidelis et catholicus vivens episcopus eum in ecclesia hyemali non orationis curiositate neque secundum causam utilem videndi et audiendi domini mysterii sed reprehendendi gratia b. Ambrosium de incarnatione Domini ad populum invenisset tractantem et praedicantem, oblitus sui et suarum omnium cogitationum, pallens et tremens omnibus qui erant et videntibus obriguit. Quin etiam finita admonitione, quam ad populum b. Ambrosius ministrabat, privatim ad eum Augustinus pervenit. At b. Ambr. cogitans eius scientiam patefactaque eius disciplina quid in arte valeret, qualiter in fide catholica dissentiret, et per spiritum sanctum cognoscens qualiterque fidelis et catholicus futurus esset, placidissime et multum ca-

*) Cf. e. g. ex vetustioribus G. Durantum in Rat. Div. Offic. III. c. 15. Chronica S. Aegidii ad an. 386. Script. Brunsvic. Tom. III. p. 369: S. Ambrosius hymnos composuit feriales. Te Deum Laudamus composuit cum S. Augustino et aliqua Gradualia et Allelnia.

ritative eum suscepit. — — Tandem nutu divino non post multos dies sicut multis videntibus et sibi consentientibus palam observaverant, sic in fontibus qui B. Ioannis adscribuntur, Deo opitulante a B. Ambrosio cunctis fidelibus huius urbis adstantibus et videntibus in nomine sanctae et individuae trinitatis baptizatus et confirmatus est. In quibus fontibus prout spiritus sanctus dabat eloqui illis Te Deum Laudamus decantantes cunctis qui aderant audientibus et videntibus simulque mirantibus in posteros ediderunt, quod ab universa ecclesia catholica usque hodie tenetur et religiose decantatur: et quasi ditati multis divitiis et inaestimabilibus margaritis mutuo in Deum lactantes et cum gratiarum actione cibum sumentes laetati sunt et gaudio magno gavisi in Deo confortati sunt." Sed haec historiuncula, postea magis dilatata atque expicta, *) iam per se suspiciosa videtur. Quod non ita intellectum volo ut adsentire videar Tentzelio, haec disputanti: „Quis sibi persuaderet, Augustinum in libris confessionum et Ambrosii hymnos et eorum vim ad animos commovendos et omnia praecipue notatu digna in baptismo suo gesta commemorantem id praetermissurum fuisse quod a sequiorum temporum scriptoribus pro miraculo habetur et baptismati suo splendorem et Ambrosianorum canticorum efficaciae plurimum ponderis addidisset. Quis hanc sive incuriam sive negligentiam Augustino tribueret, quod peculiare divinae adsistentiae ac bonitatis erga se argumentum tam facile memoriae elabi passus fuit nec caeteris in confessione sua addidit, cuiusmodi plurima in toto isto opere percenset debitisque laudibus prosequitur. Aut si omnino hac in re Augustinus aliquid omiserit, quod nullus tamen virtutum eius pietatisque admirator concedet, qui factum est ut Possidius in vita Augustini miraculosam hymni originem pariter conticuerit." Nam fere nullius ponderis sunt argumenta, quae dicuntur a silentio: et plura alia, quae de baptismo suo deque sua vita universa dicere potuisset, Augustinus praetermisit. Sed quae Datius iste de Augustino atque Ambrosii commercio commemorat, quae refert de disputationibus ab Augustino Mediolani ob vanam gloriae cupidinem habitis, haec sane male conveniunt libro Confessionum. Verum enimvero quid loquor de Datio? Sagacissi-

---

*) Cf. e. g. Cosmas Magalianus Commt. in Libr. Iudicum p. 366. — — Atque hoc modo canticum duorum patrum contextum celebratur in quadam Concilii Lateranensis oratione coram Ro. 2. Sanctus enim Ambrosius in eo introducitur dicens: Te Deum laudamus, ipso quoque Augustino respondente: Te Dominum confitemur.

morum virorum consensu firmatur sententia chronicon praelaudatum foetum esse supposititium, ita ut patronis eius illud Terentianum commendandum videatur: Desine, iam conclamatum est. Primus Hugo Menardus in Notis ad ritum antiquum unctionis Regum Francorum quem subiecit Sacramentario Gregorii certum ait, non esse S. Dacii illud chronicon, quod non redoleat stilum illorum temporum atque etiam quaedam falsa contineat. Subscripsere Menardo Theoph. Raynaudus Partit. I. de bonis et malis libris. Erot. X. n. 189. Gavantius in Rubric. Breviar. Sect. V. c. 19. Oudinus in Supplemento Script. Eccl. p. 127. C. Sandius Animadv. in Vossium de Hist. Lat. p. 21. 22. e. a. Sed recte monuit Labbeus ne festinantius damnaretur liber, qui nunquam typis excusus sit, quem nemo oculis viderit vel manibus versaverit. Neque tamen desideratur accuratior huius controversiae explanatio. Acerrime enim cum in ecclesia Romana disputaretur, an panis azymus perpetuo ab apostolorum temporibus in latina ecclesia adhibitus fuerit, qui hoc negarunt, protulerunt inter alia Dacii Chronicon, quo testante ipsum Ambrosium fermentatum cum azymo benedixisse demonstrarunt cf. Nat. Alexander Saec. XI. Histor. Eccl. Diss. XI. p. 331. At vero Mabillonius, contrariae sententiae patrocinium suscipiens in peculiari de azymo et fermentato Dissertatione Dacium inter dubiae fidei auctores reposuit, nec de eius veritate certi quidquam definivit; data autem occasione ampliorem eius rei notitiam Mediolano accersivit, missa schedula sex quaestiones continente, ad quas responsum obtinuit bibliothecarii manu subscriptum sigilloque notatum, idque promulgavit initio tom. I. Analectorum p. 4—6. Ex illius epistolae testimonio codex sexcentos annos non superat, nec eadem manu est descriptus, neque ab eodem auctore: nam primam partem scripsit Landulfus senior, secundam Arnulfus et tertiam Landulfus iunior, omnes Mediolanenses historici (circa a. 1000). Neque incipit chronicon ab exordio mundi sed refert initia ordinum ecclesiae Mediolanensis: narrat ea quae contigerunt tempore Alexandri secundi et claudit historiam anno MLXVII. Neque in chronico fuit mentio horrendae famis, quae contigit tempore Sylverii papae, cuiusque testis adducitur Dacius a Paulo Diacono et Anastasio. Haec omnia cum diligenter perpendisset Mabillonius, non dubitavit, quin in Museo Italico Tom I. p. 107 aperte librum „qui perperam Datio archiepiscopo tribuitur“ Landulfis illis adsignaret. Neque a sententia eius recessit vir summae auctoritatis, Muratorius Script. Rer. Italic. Tom. IV. p. 64 sqq. Dolebat tamen praecipue ordo Eremitarum S. Augustini, quod tam pulcra de baptismo patris sui narratio velut spuria explosa

sit: surrexit igitur Chronici Daciani vindex aeque acerrimus atque doctissimus, Pater Eustachius a S. Ubaldo. (De Dei Benedictione Commentariolus seu ad selectiora patrum excalceatorum Ordinis Eremitarum S. Augustini de vocali Dei cultu statuta Observationes variae, quibus binae accedunt Disquisitiones I. de Hymni Te D. L. auctoribus II. de cantu a D. Ambrosio in Mediolanensem ecclesiam introducto. Mediolani 1695. 4.) Summis viribus vir doctus in elaboratissima commentatione prima id evincere studet, ut fides tribuatur vetustae illi narrationi quod adeo communis et inveterata sit. Magnum illorum qui cum ipso faciant catalogum attexit. *) Imprimis adstruendae Daciani chronici auctoritati multum operae impendit, atque uti hodie quidem non amplius reperiri concedit, sic olim certe exstitisse indubium pronuntiat, cum pluries et a pluribus scriptoribus antiquis allegetur et laudetur (Bernardius Corius, Galvaneus, Flamma c. 1344. Auctor Chronici Flos florum c. 1339.) Ipsum vero Mediolanensem archiepiscopum Dacii nomine insignitum saeculoque sexto clarum et non alium quendam multo recentiorem, quod Ioh. Petr. Puricellus velit, subintelligendum esse autumat, pluresque huius suae opinionis rationes in medium adducit, multa interim huic chronico subinde additamenta accessisse infitiatus. Omnia vero Eustachii argumenta collabefacta sunt accuratissima et doctissima dissertatione Meratii, qui ad Ru-

---

*) Affert Cornelium Schultingium in Biblioth. Ecclesiast. tom. 1. par. 2. cap. 2. in fin. Lorinum in Psalm. 27. vers. 9. Rutilium Benzonium in Magnificat lib. I. cap. 19. Iohannem Azorium Instit. Moral. tom. 1. lib. 10. cap. 15. de Canticis, et iterum de Hymnis. Carolum Macignum de Hor. Canonic. c. 36. Iacobum Bayum Instit. Relig. Christian. lib. 4. cap. 12. §. Cantus. Henricum Spondanum in Epitom. Annal. Baron. in addit. ad num. 9. Anno 385 Franciscum Suarium tom. 2. de Relig. lib. 4. de Hor. Canonic. cap. 2. n. 14. Antonium Perez ad cap. 9. Regul. S. Bened. n. 4. Iohannem Baptistam Casalium de vet. Sacr. Christ. Rit. cap. 46. Ambrosium Coriolanum in Vit. S. August. Antonium Bellotte de Rit. Eccl. Laudun. observat. 32. num. 3. pag. 193 Franziscum Carrier in Digest. Fidei Cathol. pag. 585. col. 1. Emmanuel Gonzalez in Comment. ad cap. Presbyter. de celebrat. Missar. n. 20. Aloysium Torellum in Saecul. Augustiniam ad Anno 387. n. 25. Alphonsum Villeg. in lib. Flos Sanctorum in Vit. S. Augustin. 28. August. Iohan. Stephan. Menochium in suis Stromat. par. 5. cap. 6. Dominicum Macrium in Notit. verb. Eccles. verb. Te Deum laudamus. Placidum Pucinellum in Zodiac. Eccles. Mediol. par. 3. cap. 17. in fin. et in Vit. S. Simpliciani pag. 15. Andream Piscaram Castaldum in Prax. Caeremon. lib. 2. sect. 3. cap. 2. n. 9. et Iohannem Baptistam Ruscam in MS. de cantu Ecclesiast. c. 52. in Bibliotheca Ambrosiana.

bricas Gavantii optime de cantico Te Deum disputavit. Hunc adeas, benevole lector, ne contra instituti nostri rationem longius his quaestionibus immoremur. Neque hoc amplius curamus, utrum S. Dacius omnino chronicon composuerit nec ne. Sane vero duo loci Pauli Diaconi atque Anastasii non idonei sunt, quibus sententia illa reddatur invicta. Alter in Historiarum lib. XVI. haec narrat: Tanta siquidem per universum mundum eo anno maximeque apud Liguriam fames excreverat ut sicut Vir beatissimus Datius Mediolanensis antistes retulit, pleraeque matres infelicium natorum comederent membra. Eadem narrata esse „ab Datio Episcopo civitatis Mediolanensis in relatione sua" testatur Anastasius in Vita Sylverii. Nam recte annotat Bollandius (Act. Sanct. XIV. Ianuar. §. 1. no. 13. adstipulante Meratio, Dacium ex more episcoporum qui in similibus eventibus pastorales epistolas exscribant ad suum clerum populumque directas, haec non in chronico sed in epistola quadam encyclica famem illam horrendam esse conquestum. Utcunque est hoc sane liquet, Dacii chronicon nihil posse in demonstranda antiquae illius narrationis veritate.

At vero qui vetustam de auctoribus cantici Te Deum opinionem defendunt, minime in chronico Dacii putativo acquiescunt. Alios in medium producunt testes qui maiorem mereantur fidem. Exstat liber Psalmorum MS. quem Carolus M. anno 772. Hadriano I. dono misit: qui postea ab eodem Hadriano S. Willehado Bremensis ecclesiae episcopo anno 788 donatus in eadem ecclesia saeculorum octo et ultra spatio asservatus, nunc in Bibliotheca Caesarea Vindobonensi. (Lambecius Tom. II. lib. 2. c. 5. p. 294). In appendice eiusdem psalterii legitur: Hymnus quem S. Ambrosius et S. Augustinus invicem condiderunt Te Deum Laudamus. Neque equidem fidem psalterio denego, quamquam quae in calce membranarum saepius adspersa sunt additamenta a sequiori manu adiecta esse semper mihi suboritur suspicio. Proferunt praeterea codices monasterii Casinensis, in quibus Te Deum sequentibus inscriptionibus adnotatur: Hymnus S. Ambrosii et S. Augustini — Hymnus quem S. Ambrosius et S. Augustinus composuerunt. Ad haec omnia duplex quid respondendum erit. Primum nihil his testimoniis evincitur, nisi quod inter omnes constat: hanc opinionem de auctoribus illius cantici non esse admodum novam et recentem, sed aut ipsius Dacii tempore aut paullo post ortam. Et valde mihi placet quae de fonte illius traditionis leguntur apud Meratium: „Dicendum igitur est quod antiquae illi opinioni fucum prababiliter fecit sermo 92. S. Am-

brosii, qui habetur in edit. Parisien. ann. 1549. et qui est inscriptus: De Augustini Baptismo; in hoc enim sermone leguntur haec verba: In quo una Vobiscum cum divino instinctu Hymnum Cantavimus de Christi fide; hic sermo, et haec verba, quae Divo Ambrosio supposita fuerunt, occasionem dederunt opinioni S. Antistitem locutum fuisse de Hymno Te Deum laudamus, et hinc originem habuit illa antiqua nonnullorum opinio, quam Pater Eustachius derivatam fuisse arbitratur ex Chronico Datiano, quod profecto nunquam extitit, ut cum Muratorio supra ostendimus. Sed quia pariter praedictus sermo 92. non est genuinus Ambrosii foetus, immo omnino suppositítius, eumque redarguunt docti viri, (ut asserit Possevinus in Apparatu sacro) in quibus est etiam Baronius, et Bellarminus Cardinales, quorum postremus ait, talem sermonem longissime distare a stylo, et gravitate Ambrosii, nec ullo modo credibile esse, quod in eo sermone dicitur, Ambrosium saepe Deum orasse, ut eum a captionibus Augustini liberaret. Augustinus enim non disputando cum Ambrosio, sed eum concionantem audiendo, ad Fidem Catholicam conversus est, ut ipse idem testatur lib 5. Confess. cap. 13. et lib. 6. cap. 1. Ea quae asseruntur in dicto sermone, referuntur pariter a Landulpho supracil. lib. 1. cap. 19. unde liquido constat ea, quae ibi enarrat non fluxisse ex Chronico Datii, sed ex hoc supposito sermone Ambrosiano. Hunc sermonem Benedictini PP. adeo Ambrosio indignum existimarunt, ut in novissima Ambrosii editione illum omiserint." *) Deinde vero quid valeant tituli librorum manuscriptorum et inscriptiones quis nesciat, qui temeritatem scribarum in apponendis atque effingendis auctorum nominibus cognoverit atque perspexerit. Quod si in amanuensium ludis bellum versatur, nos quoque proferre possumus nomina. Observat Gavantius quod in antiquissimo Breviario MS. Collegii Aniciani de urbe cantico praeferatur hic titulus: Hymnus S. Abundii, sed incertum esse quis fuerit iste Abundius. **) Porro in Bre-

---

*) Alia suspicatur Tentzelius: „Hymnus Te Deum multis in locis per duos choros decantari solet, unde forsan occasionem arripuerunt nonnulli Ambrosio et Augustino eum adscribendi, quum Mabillonius disqu. de cultu Gallic. p. 389 sqq. probatum dederit, Augustinum alternatim canendi morem in Africanam ecclesiam etiam introduxisse.

**) Fortasse innuit scriptor Abundium Episcopum Comensem c. 450. Tentzelius existimat Abundium hunc errore librarii adscriptum esse, qui cum hymnum S. A. more veterum praenotatum reperiret, nihil de Ambrosio cogitans, Abundium supposuerit.

viario Casinensi scripto sub Paschali II. quod asservabatur in Bibl. Institutionis Parisiensis Oratorii Iesu inscribitur: Ymnus Sisebuti Monachi. Eundum titulum invenit Cardinalis Bona in Psalterio MS. Basilicae S. Petri in Vaticano. *) Audias denique Usserium (in appendice Dissert. de S.): „In eadem hymnorum collectione (codice vetustissimo hymnorum partim Latino partim Hibernico sermone scriptorum) Nicetam Deum laudavisse legimus dicentem: Laudate pueri dominum, laudate nomen domini, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur et quae sequuntur in hymno illo decantatissimo qui B. Ambrosio vulgo tribuitur. — — In Latino-Gallico quoque Psalterio, circa tempora Henrici I. exarato, inscribitur iste: Hymnus S. Niceti sive Trevirensis hic intelligendus fuerit Nicetius (c. 550.) sive Lugdunensis, sive quis alius.“ Varias de his inscriptionibus coniecturas protulerunt viri docti: ut mihi videtur in errorem deferuntur qui putant, semper sub nomine, carmini cuidam superscripto, latere patrem eius atque auctorem. Designantur saepius qui ex alia lingua in latinam transtulerunt, quibus carmen admodum placuit, episcopi qui primum in ecclesias suas introduxerunt. Sane vero, (ut ad finem huius capitis tendamus) assentiendum Antonio Pagio in Crit. Ann. Baronii 388. n. XI.: „auctorum diversitatem satis ostendere huius cantici auctorem adhuc nos latere.“ Et in ipsa ecclesia Romana tanto plausu hoc iudicium comprobatum est, ut Monachi S. Mauri, cum novam S. Ambrosii editionem adornarent, non haesitarunt omittere Te Deum, notantes neminem esse nostra aetate non plane rudem, qui infitietur fabulam esse, quod hic hymnus post Augustinum ab Ambrosio baptizatum ab utroque alternis vicibus cantatus fuerit. **)

---

*) Natalis Alexander Syn. Saec. IV. c. VI. his testimoniis fretus, Sisebutum, ordinis Benedict. monachum, carminis auctorem existimat. Tentzelus hymnum decantatum esse putat in coronatione Sisebuti regis Hispanici.

**) Cives ecclesiae Romanae nimis religiosi quasi pro fidei articulo habebant, Te Deum ab Ambrosio et Augustino alternis vicibus esse cantatum. Ut exemplum afferam, Ioan. Lorinus ad Ps. 72, v. 9. notat, receptae traditioni (de cantico T. D.) propterea contradici non debere, quae divinis quoque nonnullis visis confirmetur. Sed haec perperam neque in honorem ecclesiae prolata censeo. Non falli potest ecclesia in rebus quae ad fidem spectant: ab erroribus in historica et critica arte sese minime esse munitam ipsa libere fatetur. Quod ut credant mihi rabidi nostri temporis ac litigosi critici, discant a viro ecclesiae Romanae addictissimo. Cf. Nickel Heil. Zeiten etc. III. 1. p. 21.: „Es ist kein Dogma, dass die Heilig- oder Seliggesprochnen auch wirk-

Fuerunt tamen qui, missa ista traditione, demonstrare conarentur Ambrosio soli carmen, quod careret dialogismo, esse tribuendum. Ita sentiunt Gavantius in Thesauro Ioan. Petr. Puricellus in Dissert. Nazariana c. 39. no. 7. 8. Edm. Martene ad cap. XI. Regulae S. Benedicti, Tobias Lohner in Instruct. Pract. de Off. div. ps. II. tit. 1. §. 11. Th. Comber Scholasticae History of the primitive and general use of liturgies in the christian church Lond. 1690. 8. e. a. Ambrosianum enim, aiunt, vocat hymnum Gualterus Terravensis in vita S. Caroli Comitis Flandriae c. 38. apud Du Cange l. c.: eodem nomine utitur Scriptor Miraculorum S. Pelini apud Ughellium in Italia Sacra Tom. IX. p. 38. (Quod perspicientes clerici intraverunt ecclesiam et Te Deum Laudamus Ambrosianum scilicet hymnum succinunt ante Sancti sepulturam). Occurit praeterea in Codicibus monasterii Casinensis. Afferunt denique Smaragdum qui ad locum Regulae S. Benedicti supra exscriptum (p. 279.) haec subiungit: „Cantoris non gestent officium et ideo non possunt Ambrosianum alte boando hymnum incipere." Verum neminem fugit, Ambrosianos hymnos vocari omnes qui ad modum Ambrosii conditi sunt vel (quod praeplacet) qui ab Ambrosio in Rituale ecclesiae Mediolanensis recepti sunt. (Cf. Proll. in Tom. I. p. VIII.) Alia quae opinionem de Ambrosio cantici auctore impugnant affert Tentzelius: „Nec desunt rationes in contrarium praecipue quod A. hymnos suos metro alligaverit, noster autem non versa sed prorsa oratione constat. Quod si itaque Bellarminus recte Ambrosio denegat hymnos, in quibus non servatur metrica, quae Ambrosio notissima erat, quid sentiemus de nostro Eucharistico, cuius compositio ab ingenio Ambrosii poetico plane aliena est. Certe et ipse Orat. in Auxentium innuit, non nisi ligato sermone hymnos a se concinnatos: Hymnorum quoque meorum carminibus deceptum populum ferunt. Plane nec hoc abnuo. *Grande carmen istud est et quo nihil potentius quam confessio Trinitatis, quae quotidie totius populi ore celebratur. Certatim omnes student fidem fateri, Patrem et Filium et Spiritum Sanctum norunt versibus praedicare.* Quae si recte interpretatus est Hoornbeekius, novum nobis argumentum suppeditat. Hinc enim probat Ambrosium in fine hymnorum suorum addidisse glorificationem S. Trinitatis, quae clausula in nostro

---

lich im Himmel sind, da die Kirche hierbei nach solchen historischen Thatsachen urtheilt, die nicht zu den Glaubens- und Sittenwahrheiten gehören, also ausser dem Bereiche der Unfehlbarkeit sind."

non conspicitur ac proinde ille ab Ambrosio esse profectus non esse merito censetur." Sed in omnibus quae protulit vis argumentandi conspicitur nulla. *) Nam e contrario verba Ambrosii optime conveniunt triumphali cantico de quo agitur: Celebrat patrem aeternum, Christum regem gloriae et spiritum Sanctum neque ab quotidiano usu alienum fuisse ostendunt verba: Per singulos dies benedicimus te — dignare die isto sine peccato nos custodire. Postulat sibi denique laudes granditatis atque potentiae. Quod certatim a populo cantatum refert, spectare videtur ad morem canendi orientalem, quem ab Ambrosio in occidentales ecclesias invectum esse sciunt omnes. **) Omnia si complectamur, id certum esse videtur nostri carminis indolem una cum loco Ambrosii supra laudato aliquid roboris afferre inscriptionibus codicum, per se dubiis atque incertis. Recte quidem monent Theoph. Raynaudus et Valdensis contra Puricellum, Ambrosii laudes referri posse ad hymnos: Deus creator omnium, splendor paternae gloriae, Iesu redemptor gentium (?) sed grandia et potentia ab ipso poeta haec carmina appellata esse, minus mihi placet. Sed infra ad hanc quaestionem redeundum erit.

Restat ut commemorem ab Abbone Floriacensi (cf. Oberthür Praef. ad Opp. Hilar. Tom. I. p. 134. Hilarium Pictaviensem haberi pro carminis auctore. „In Dei palinodia quam composuit H. P. episcopus." Praterea in Cod. M. I. (saecl. VIII. vel IX.) legimus: Hymnus quem S. Helarius primus composuit. Sed recte Meratius: „Hunc Hymnum S. Hilario tribuere propter unius Abbonis testimonium non satis consultum videtur, cum iste auctor vixerit post Hilarium Saeculo VI. Incertum itaque prorsus est, cui debeat hic Hymnus vindicari, quamvis de eius antiquitate dubitari non possit. Suspicor ego hunc Hymnum seu potius Canticum vel a S. Hilario Arelatensi, vel ab aliquo Lirinensi Monacho fuisse compositum, certum enim videtur hunc Hymnum fuisse conscriptum pro Matutinis Officiis,

---

*) Aeque futilia sunt argumenta quae desumpta sunt ab sermonis inelegantia. „Denique in hymno nostro occurunt modi loquendi quos non in Ambrosio, melioris latinitatis studioso, sed in sequiorum temporum scriptoribus quaeras. Eiusmodi praecipue: tibi Cherubim et Seraphim incessabili voce proclamant et in Appendice apud Usserium: ut te incessabili voce laudare mereamur." Incessabilis et incessabiliter reperiuntur iam apud Hieronymum Ep. 26. et 128.

**) Postea quoque in quibusdam choris hoc Symbolum alternatim recitatum est.

ut ex postremis eiusdem versibus facile colligi potest: Per singulos dies benedicimus te; dignare Domine die isto sine peccato nos custodire, quae aptata sane sunt viris Choro addictis, et quotidie Deo laudes in exordio diei persolventibus, hinc fortasse Caesarius Hilarii successor, qui primus Hymni mentionem fecit, Regulae suae eundem inseruit."

Meam sententiam ut paucis tibi aperiam, mihi quidem canticum Te Deum, aeque ac Hymnum Angelicum (cui simillimum est *κατὰ φύσιν καὶ οἰκονομίαν*) in orientali ecclesia natum, exinde in latinam linguam translatum esse videtur. In hac opinione consisterem etiam si nulla exstarent carmina Graeca, in quibus cognosci possint cantici nostri vestigia: cum autem exstent eo audacius patrocinium eius suscipio. Legitur autem in Codice Alexandrino et in libro Usserii de Symbolis (cf. p. 275.) hic hymnus procul dubio matutinus:

Καθ' ἑκάστην ἡμέραν εὐλογήσω σε
Καὶ αἰνέσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα
Καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.
Καταξίωσον κύριε καὶ τὴν ἡμέραν ταύτην
Ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς.
Εὐλογητὸς εἶ κύριε ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν,
Καὶ αἰνετὸν καὶ δεδοξασμένον τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας Ἀμήν.
Εὐλογητὸς εἶ κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματέ σου.
Κύριε καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ
Ἐγὼ εἶπα, κύριε ἐλέησόν με
Ἴασαι τὴν ψυχήν μου, ὅτι ἥμαρτόν σοι·
Κύριε πρός σε κατέφυγα,
Δίδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά σου ὅτι σὺ εἶ ὁ θεός μου.
Ὅτι παρά σοι πηγὴ ζωῆς
Ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς
Παράτινον τὸ ἔλεός σου τοῖς γινώσκουσίν σε.

Omnino probo quae Tentzelius et de origine cantici Te Deum apud Graecos quaerenda disputavit. „Quotus enim quisque est, qui nostrum cum Graecorum matutino conferens, non statim deprehendat, illum ex hoc expressum esse? Prima sane verba id manifeste ostendunt: Te Deum laudamus, te Dominum confitemur (quae ex Hymno angelico desumpta esse arbitratur vir doctus). Ex posteriori autem hymno quae circa finem habentur: Per singulos dies benedicimus te et laudamus nomen tuum in saeculum et in saeculum saeculi. Dignare domine die isto sine peccato nos custodire. Miserere nostri domine, miserere nostri. Fiat misericordia tua Do-

mine super nos quemadmodum speravimus in te. Neque enim tantum ille versiculus: dignare Domine etc. etiam in Ambrosii vel Nicetii hymno legitur, quod in margine monuit Usserius, sed omnes quos adduximus, mutatis tamen numeris et aliis minoris momenti. Praeterea hymnus noster sua latitudine complectitur ὕμνον ἐπινίκιον sive triumphalem de quo post alios initio Dissertationis de Trisagii origine videndus Petrus A. V. D. M. quem puto esse Petrum Alix, Reformatorum quondam Carnotensium pastorem, — — Hymnus autem triumphalis non aliis quam his nostri verbis absolvitur: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt coeli et terra maiestatis gloriae suae. Denique communem illam doxologiam Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto — — hymnus Te Deum aliique similes comprehendunt et explicant, observante Guil. Beveregio lib. III. Vindic. Can. Ap. c. V, no. 7. — — Quoniam itaque hymnus noster ex Graeco praesertim matutino desumptus est, in illius quoque locum successit, ita quidem ut in latina ecclesia semper dicatur post ultimam lectionem (Matutini) in omnibus Dominicis et festis. — — Nec quidquam dubitari attinet, quin Latini alia etiam Graecorum carmina imitati sint. (O lux beata Trinitas, Agnus Dei etc.)“ Item in sententiam Tentzelii discedit Lexicon Zedlerianum s. v. Te Deum. „Der lateinische Text in Prosa sollte bald die Muthmassung bestärken, als ob er nur eine Uebersetzung eines oder mehr Lieder der alten Christen aus der griechischen Sprache wäre. Doch will man diese Muthmassung Niemandem aufdringen.“ Ego vero unum puto exstitisse hymnum Graecorum ἑωθινόν, ex quo expressum sit canticum Te Deum. Huius hymni fragmentum exhibet ᾠδή illa ex Codice Alexandrino descripta in strophis octo prioribus, voce Ἀμήν conclusis: nam stropha quoque septima atque octava in textu vulgari haud expressa occurrit, ut infra patebit, in vetustorum codicum scriptura. Hunc hymnum Graecorum vetustum in diversis occidentalis regni regionibus diversi fecerunt latinum: et libertate quadam in hoc negotio usi sunt. Inde fluxit scripturae varietas quae maior est quam ut alia ratione possit intelligi; inde manavit inscriptionum in auctoribus discrepantia. Vel interpretis munus suscepit Abundius, vel Sisebutus: apud alios operam dedit carmini Nicetas sive Nicetius, si tibi placet, neque Hilarium praetermitto. Sed maximum plausum tulit interpretatio S. Ambrosii, primum Mediolanensi choro destinata postmodum a tota ecclesia recepta. Quapropter iure aliquo nominabatur ac nominatur Hymnus Ambrosianus. De hoc hymno sermo est in loco Ambrosii supra laudato (p. 287):

optime hoc carmen, quod ex Graeco in latinum transtulerit potuit dicere grande et potens. Quod ad Augustinum attinet, ille curavit ut canticum in interpretatione Ambrosiana ecclesiae Africanae innotesceret, ita ut non ineptus sit antiquus titulus: Canticum Ambrosii et Augustini. Haec mihi arrident: qui secus sentiat nos edoceat quae sint magis probabilia.

Vero simile est canticum inde a temporibus Ambrosii apud multos in fine Officii matutini esse decantatum. Gelasium quidem pontificem († 496) hunc ritum toti ecclesiae commendasse (Benzonius in Magnificat l. c. 19.) argumentis stabiliri nequit: immo in ipsa ecclesia Romana saeculo nono canticum non in quotidianum usum abierat. Amalarius enim qui sub Ludovico Pio floruit et ab eo missus est Romam 831 ad Gregorium IV. legatione confecta librum edidit de ordine Antiphonarum, post cuius prologum aggreditur narrationem „de his quae meo interrogatui responsa sunt a Magistris Romanae ecclesiae“ ubi inter alia haec legimus: Interrogavi si canerent per Dominicas noctes Te Deum: Responsum est: Tantum in Natalitiis pontificum Te Deum canimus.“ Cf. praeterea Garnerium in Notis ad librum diurnum Rom. pont. p. 47. Verum sufficit Regula S. Benedicti ad antiquum cantici usum probandum. Adeo sancti viri discipuli erant seduli in cantico illo recitando, ut saeculo undecimo apud episcopos accusarentur, quod ne tempore quidem Adventus et Quadragesimae hymnum triumphalem intermitterent. Radulphus Glaber Histor. III, 3. Natalis Alex. Synops. saec. XI, c. 8. Kromayer Hist. Eccl. Cent. XI. p. 461. At vero praeter usum cantici communem atque quotidianum, considerare par est usum eiusdem sollemnem. Nam quia plenus est laetitiae inde ab antiquissimis temporibus cantabatur in coronatione principum, in consecratione episcoporum, in Natalitiis pontificum, in dedicatione ecclesiarum, in elevatione et translatione Sanctorum: omnino quodvis amplectebatur effusae laetitiae vel gratiarum actionis argumentum. Ut antiquissima tantum exempla commemorem, palam est ex narratione Translationis S. Germani, quam profert Surius ad 25. Iulii (si fide digna est) in translatione corporis huius pontificis quae sub Pipini ducatu contigit (c. 740.) hunc hymnum sollemniter esse decantatum. Sic cum Carolus M. Leonem papam calumniis liberatum in sedem pristinam restituisset „ipso sacramento expleto incipiebant illi sancti episcopi cum universo clero seu ipso principe Carolo cum devoto Christiano populo hymnum: Te Deum,“ ut refert vetustus Annalium Francorum auctor apud Lambecium Comm. lib. XI. p. 581. cf. Carpzov Lehr- und Liederpredigten II.

p. 1344. Porro hymni fit mentio in Capitulariis Ludovici Pii. Cum Stephanus papa Remis ab eodem imperatore reciperetur, „ultimus imperator milliario processit a monasterio S. Confessoris Remigii et tanquam Petri vicarium honestissime suscepit, descendentemque ex equo excepit, et in ecclesiam intrantem manu propria sustentavit: praecinentibus pro tanta exultatione variis ecclesiae ordinibus: Te Deum Laudamus.“ Et in restitutione Ebbonis archiepiscopi Remensis: „His ita peractis iterum reboantibus sonis et vociferante omni ecclesia: Te Deum laudamus ductus est saepe dictus Ebbo episcopus in vestiarium.“ Item in Coronatione Caroli Calvi splendorem augebat festivitatis (Capit. Cor. c. 35.) „Agamus ergo unanimiter Deo gratias, decantantes Te Deum laudamus.“ Sed haec exempla satisfaciant: nam quae serioris temporis sunt haud curamus. Neque vero solis clericis illustre canticum erat familiare, versabatur etiam in ore laicorum hominum, ita ut ubicunque gentium in sacram laetitiam quis erumpere vellet, magnificis cantus Ambrosiani sonis usus esse videretur. Verbi causa Albertus III. Animosus dux Saxoniae, in itinere sacro constitutus, cum suis comitibus hymnum nostrum bis adhibuit, teste Michaele Bohemo in vita eius: „Cypro moventes nocte media, a longo orto sole conspectam sanctam terram salutantes, hymnum continentem confessionem Augustini et Ambrosii laeta voce et animo cecinerunt.“ Et postea terra sancta feliciter peragrata reditum in patriam parantes „repetito hymno Divorum Ambrosii et Augustini alacri animo, immani littore relicto, anchoris sublatis solverunt.“ Tandem non hominum sed paene dicam angelorum est, Te Deum laudamus cantare non in prosperis eventibus sed in miseriis atque augustiis, ut est in vita B. Elisabeth: — — „Doch auch in jenem schlechten Wirthshause konnte und mochte die unglückliche Landgräfin nicht lange verweilen und begab sich am frühen Morgen, als ein Glöckchen die frommen Väter des gegenüber liegenden Franciscanerklosters zum Gebete rief mit ihren Kindern in die dazu gehörige Kirche und bat, der Armuth eingedenk, die sie mit dem Welterlöser zu theilen die Ehre hatte, gerührt den Guardian dieses Klosters: ein Te Deum für sie anstimmen zu lassen. (I. B. Rousseau Purpurviolen d. H. Bd. 2. p. 197.) Cum igitur tantus fuerit cantici usus non miramur, iam medio aevo fuisse qui celebratissimum carmen in vernaculas linguas transtulerint. Ut praetermittam vetustam versionem Theotiscam, quam exhibuimus supra, occurrit interpretatio germanica, soluta oratione conscripta in Cod. pol. 483. cf. Görres Altt. Volks- und Meisterlieder p. 329. Praeterea Hoffmannus D. K. p. 148

ex Rethmeyeri Chronico Brunsvicensi p. 822 lectoribus communicat, Brunsvicenses ex anno 1490, quo auxilium divinum manifesta ac singulari ratione experti fuerint recurrente die Novembris vigesima quarta, cecinisse Te Deum germanico sermone. Sed carmina quae tantam possident famam atque existimationem, non solum nanciscuntur interpretes verum etiam imitatores qui servata forma aliud enarrant argumentum. Ita S. Bonaventura canticum Marianum ad normam cantus Ambrosiani composuit; Te Matrem Dei laudamus, te omnis terra veneratur, aeterni patris sponsam. Tibi angeli et archangeli, tibi throni et principatus fideliter serviunt. Tibi omnes potestates et omnes virtutes, coeli coelorum et universae dominationes obediunt. Tibi Cherubim et Seraphim exultantes adsistunt et deinceps: Salvum fac populum tuum domina ut simus participes haereditatis filii tui. Et rege nos et custodi nos in aeternum. Per singulos dies, o pia, te salutamus et laudare te cupimus usque in aeternum mente et voce Dignare dulcis Maria nunc et semper nos sine delicto conservare. Miserere pia nobis, miserere nobis. Fiat misericordia tua magna nobiscum. Quia in te virgo Maria confidimus. In te dulcissima Maria speramus, nos defendas in aeternum. Te decet laus, te decet imperium, tibi virtus et gloria in saecula saeculorum.*) Sed mansit precatio privatae devotionis quum eam in cultu publico ecclesia nunquam quoad sciam admisit. Neque unquam probavit, quae homines nimis religiosi vel superstitiosi de cantico nostro enarrarunt miracula atque prodigia. Vix et ne vix quidem a devotissimis Sanctorum cultoribus ferri potest, quod referunt de corde S. Augustini Lugduni in capsula aurea vel crystallina asservato, cum intonetur hymnus Te Deum palpitare et quasi impatienter micare ad laudes Deo una cum fidelibus Christianis exhibendas. (Ludov. de Angelis de Vita S. August. lib. VI. c. 5. Engelgrave Pantheon I. p. 237). Sed quid haec mira sancti patris laetitia ad Delphinos Schotti Iesuitae, hymnum Ambrosii decantantem? „Agminatim accurrunt, naviculam circumnatant, in altum subsiliunt, comitantur ad longissimum spatium.“ (Schotti Physica sacra p. 1088.) Ne tamen glorietur ecclesia cui nihil magis cordi est quam ut omnem superstitionis rubiginem detergat, silentio non praetermittendum mirum Lutheranorum Chronostichon.

---

*) Cf. Corner Prompt. Magn. Cathol. Devot. p. 177.

Latet enim in his verbis: tIbI CherVbIn et Seraphin InCessabILI VoCe proCLaMant annus MDXVII. quo primum vera Christi fides emerserit. *) Has ineptias permulti probant ex theologis vetustioribus. I. F. Hekelius in Diss. de ultimis theologorum verbis p. 4. nuncupat illud vaticinium „admirabile quod est apud Christi fideles admiratione et notatu dignum.“ Placent eadem ut alios taceam, Wolffio in Lect. Memor. II. p. 78 ad. a. 1517; insuper addit: „Aiunt pii viri incipiente Luthero contra papam scribere tum demum angelos, qui prius conticuisse videbantur, de integro iterum in laudes erupisse.“ Sed mittamus haec ludibria et quae nunc utriusque ecclesiae in cantico Ambrosiano decantando sit consuetudo et disciplina diligentius investigemus.

Efficit Ambrosii hymnus partem Officii Matutini, interiectus Nocturno proprie sic dicto et Laudibus, ita ut excipiat loco Responsorii lectionem nonam (vel tertiam). Sed non quotidie per annum recitatur. Ut loquar cum Breviario Romano „Dicitur in omnibus festis per annum, tam trium quam novem lectionum et per eorum Octavas, excepto festo SS. Innocentium nisi venerit in Dominica **) dicitur tamen in eius Octava. Dicitur etiam in omnibus Dominicis a Paschale Resurrectionis inclusive usque ad Adventum exclusive et a Nativitate Domini inclusive usque ad Septuagesimam excl. et in omnibus feriis temporis Paschalis, scilicet a Dominica in Albis usque ad Ascensionem, excepta feria secunda Rogationum in qua non dicitur. Non dicitur autem in Dominicis Adventus et a Septuagesima usque ad Dominicam Palmarum incl. neque in feriis extra tempus paschale.“ Si recitatur Officium divinum in choro inchoatur canticum a Celebrante vel a prae-

---

*) Neque ipsi Reformatores eiusmodi portenta, quae Lutherum a Deo missum esse demonstrarent, volebant reiicere. Audias v. c. Philippum Melanthonem in Declamationum Tom. II. p. 738. haec narrantem: Eo anno, quo primum mense Novembri editae sunt Reverendi Viri D. Lutheri propositiones de indulgentiis, cum ex templo Wimariae in natali Christi duo fratres et filius, Dux Iohannes Fridericus una post mediam noctem, ut magna in utroque erat reverentia erga res divinas, egrediuntur cum frequenti comitatu, vident supra arcem, coelo sereno fulgentem crucem purpuream, satis magnam et perspicue expressa figura. Ibi cum diu starent attoniti spectatores, fratres colloqui de religione coeperunt, et eo signo portenti futura certamina de doctrina, et domus Saxonicae pericula vaticinati sunt.

*) Dicitur etiam in ecclesia sub invocatione SS. Innocentium dedicata.

side chori: prosequuntur reliqui stando in plurimis ecclesiis alternatim canentes. Ad primum versiculum denudantur capita, ad verba: Sanctus etc. et: Non horruisti virginis uterum profunde inclinatur. Quum perventum sit ad ultimam cantici partem: Te ergo quaesumus etc. genuflectunt omnes usque ad finem. In Matutinis sollemnioribus vel in laetioribus festivitatibus extraordinariis, canticum magno cum musico apparatu solet decantari. Et recte quidem, nam grande summi Dei canticum quasi postulare videtur sonos tubarum cithararumque, tympana, organa et cymbala iubilationis. Ps. CL. Vix est quod moneamus, nunc quoque ecclesiam Romanam semper et ubique pendere ab ore Ambrosii, quum laetum quid atque grave in rebus sacris vel in re publica evenerit. Ne multa, ad illa quae supra allata sunt exempla accedat, annis Iubilaei qui Romae huius cantici sacris et laetis auspiciis suscipitur, eiusdem carminis gratis eloquiis clauditur cf. Benzonium de Anno Iubilaei lib. IV, c. 13. Iam ad protestantium ecclesiam se convertat oratio.

Lutherus tantum aberat ut Ambrosii carmen contemneret vel exterminaret atque exstirparet, ut ipsi debeatur interpretatio germanica (eaque praestantissima anno 1533 condita) Herr Gott dich loben wir (Wackern. p. 145.) quam, retenta antiqua melodia, ecclesia Lutheri ad hodiernum usque diem suam esse voluit. Neque in hoc constitit vir hymnorum antiquorum amantissimus, sed disertis verbis eximium illum priscae ecclesiae foetum apud suos quoque sedem figere optavit. „Wir sollen zu aller Zeit uns freuen, tanzen, springen und singen das Te Deum laudamus, aber wir werden oft also bekümmert, traurig und betrübt, dass wir des Dankes und Lobes gar vergessen." (Edit. Altenb. VI. p. 1360.) Et cantori cuidem suadet: „Wenn ihr traurig seid und will überhand nehmen so sprecht: Ich muss Christo ein Lied singen und spielen, es sei das Te Deum Laudamus oder Benedictus etc." (Ed. Ien. VI. p. 206.) Publice cantatum est diebus festis et sollemnibus plerumque post concionem habitam *) ab universo populo sub organorum strepitu. **) Ex-

---

*) Falsa sunt quae profert Bellarminus Controv. Tom. IV. p. 436: Lutherus cantica: Te Deum Laudamus s. Benedictus Dominus et Symbolum Athanasii recitari voluit non mane ut in ecclesia fieri consuevit, sed vespere ut videlicet nihil sibi commune esse cum ecclesia Catholica demonstraret.

**) Diversarum regionum diversa erat in hoc hymno psallendo consuetudo. Evangel. Kirchengesbch. p. 127: Eine erhebende Gewohnheit, die sich noch hie und da erhalten hat, ist wenn bei dem Trisagion die Orgel schweigt, die Gemeinde stehend allein singt

stant praeterea agendae et liturgiae quae cani iubent Ambrosii carmen in baptismo, in benedictionibus coniugum, in Matutinis, rite in nocte Nativitatis Domini peragendis. Adeas v. c. liturgiam Austriacam de anno 1571. Iam vero Hondorfius in Promptuar. Exempl. p. 121. conqueritur „dass man es sonst auch alle Sonntage zur Vesper gesungen es wäre aber durchs Quintiren und Orgeln hernach gar vergessen worden.“ Interim gliscere coepit antiquae disciplinae incuria, inde factum est ut hodie perraro in ecclesiis nostris decantetur Te Deum: et si recitatur misere claudicant et haesitant canendo, ut ipse cognovi in festivitate ad honorem pacis Viridunensis hoc anno peracta. His rebus commoti, qui novum Cantionale curarunt viri docti in provincia Rhenana (Evangelisches Gesangbuch für die Provinz Jülich-Cleve-Berg 1836) adaptarunt cantum Ambrosianum melodiae laetae ac sublimi: Vom Himmel hoch da komm ich her: et quidem tam diligenter et artificiose egerunt ut nullum fere verbum interpretationis a Luthero conditae sit omissum vel etiam mutatum.*) At vero praeter usum ecclesiasticum, arctiori sensu sic dictum apud Protestantes quoque Te Deum festivo cultu decantatur, si agatur de laetis ac prosperis eventibus. Non quidem tam latum campum hodie usurpat quam aliquando obtinuisse discimus ex Carpzovii Leich-Predigten IV. p. 808 sq. „Wir pflegen ihn ordentlich bei uns an den Aposteltagen und Reformationsfest des sel. Lutheri, ingleichen bei allen ausserordentlichen Sol-

---

und die Glocken der Kirche dazu läuten. Vel (ut ipse vidi in ecclesia pagi Girekenstein prope Halas) figurae organo affixae stellae, angeli, aquilae etc. inter totum canticum vel ad Trisagion moventur. Rotantur stellae, stridunt alis aquilae, apponunt oribus tubas angeli atque iterum amovent. Magna in his omnibus simplicitas sed simpliciorum hominum animis haud incongrua.

*) Inter omnes germanicas cantici Ambrosiani interpretationes mihi praeplacet Meyeriana supra exhibita. Evangel. Kircheng. p. 128: Diese von H. v. Meyer herrührende Bearbeitung des Te Deum, zu der bei Bunsen eine alte lateinische Kirchenmelodie mitgetheilt ist, hat viele eigenthümliche Schönheiten. Wäre die allgemeine Verbreituug seiner Melodie zu erwarten, so würde neben der Uebersetzung Luthers auch diese Umbildung jedes Gesangbuch zieren. Per sese patet in catholicorum quoque hymnariis legi interpretationes germanicas v. c. in Hortulo animae Dilingae 1608 edito, in hymn. Moguntino qui prodiit a. 1679 etc. etc. Viginti quatuor distichis carmen nostrum expressit J. Feinlerus in Exposit. huius Cantici p. 381 sq. Alius elegiacae transpositionis auctor est G. Weigel in Explic. Epist. Iudae sub finem. In Graecam linguam convertit Conr. Ritterhusius cf. Weizii Heortol. p. 224 sq.

lennitäten zu singen; als wenn ein Dankfest, Friedensfest und andere Jubelfeste ausgeschrieben sind, oder auch wenn nach angetretener Regierung eines neuen Landesvaters die Huldigungspredigt gehalten wird, ingleichen bei Investirung der Superintendenten und Pastoren, desgleichen bei Promotionen der Doctoren auf der Universität, zu der Zeit, wenn nach geendetem Acte die Procession nach dem Altar zu geschiehet, den priesterlichen Segen zu empfangen." An recte decantetur cruentissimis victoriis reportatis vel omnino pro bellicis eventibus multum dubitarunt theologi cf. Sperling Nicodemus quaerens I. p. 1179 sqq. Ahasverus Fritsch zufällige Andachten Cent. IV. p. 23. Chr. Gerber unerkannte Sünden c. 32. p. 898 sq. „Der Lobgesang ist sehr schön und geistreich, es ist aber offenbar, dass dies schöne Danklied anjetzo schändlich gemissbrauchet und nur zum staat öffentlich gesungen wird. — — Die Potentaten fangen aus lauter Ehrgeiz und fälschlich erdichteten Ursachen einen blutigen Krieg nach dem andern an und wenn sie ihrer Glaubensgenossen oder wenigstens ihrer Mitchristen Blut vergossen haben, singen sie noch das Te Deum laudamus dazu, als ob Alles wohlgethan wäre. Ja es kommt so weit, dass dieser Lobgesang ad fucum und die Leute hinter das Licht zu führen gebraucht wird." Iac. Andreae Hundertjährige Bedenken p. 97. „Es düncket mich in meiner Einfalt, es könne Gott kein verdriesslicher Geplerr in seine Ohren fallen, denn das Te Deum laudamus, welches man in den Kirchen, und in den Tempeln, darein man kurtz zuvor die Feuer-Ballen geworffen, anstimmet und singet, und die heiligen Propheten, Apostel und Märtyrer zusammt Gott dem Herrn anspricht, dass sie sich freuen sollen, weil etliche tausend getauffte Christen, unschuldige Weiber, Schwangere, Gebährende, Säugerinnen und Kinder, von solchen die auch Christen heissen, in grausamer Furie und Grimmigkeit niedergehauen und erschossen, und gleicherley Glaubens-Genossen zu Todte geschlagen worden." Spenerus Theologische Bedenken: „So wollen wir unser Te Deum laudamus singen, nicht über Victorien, die mit Vergiessung des so theuer erkaufften und so schnöde dahin lieferndeu und vergiessenden Christen-Bluts von Menschen, sondern wieder den Fürsten der Finsternis durch Schwächung seines Reichs und Erleuchtung derer Seelen, die in seiner Gewalt gestecket, in Göttlicher Krafft erhalten worden. Als deren eine höher zu schätzen ist, als viele tausend von jenen, die mit noch so grosser Freuden-Bezeugung in der Welt gefeyert werden, aber etwa gottseligen Hertzen mehr Seuffzer ausdrücken als Freude machen." Sed ne multi simus in theo-

logorum querelis enumerandis vix moneamus necesse est eas irritas fuisse cum hodieque principes dę more illo minime decesserint. Contra non in consuetudinem abiit ritus perabsurdus, quem commendavit Dissertatio de Iure Funerandi Halis anno 1700 conscripta atque defensa, quae cantum Ambrosii in exequiis et sepulturis adhibitum vult; ego saltem unum novi Goetzium, Lubecensem pastorem qui post orationem funebrem Leopoldo I. habitam cani iusserit Te Deum. Sane si hic mos invaleret, saepius difficile esset satiram non scribere. Libentius concedo ultimam cantici partem: Te ergo quaesumus etc. adhiberi posse in quibusvis precationibus: ne desint laicorum exempla, audias narrationem Theatri Europaei Tom. II. p. 227. „— Als das Volck auf dem Rendevous beysammen, so sind zween Schüsse aus halben Carthaunen geschehen, worauf alle Trompeten und Spiel gerühret, die Reuter von ihren Pferden abgesessen, und benebenst den Soldaten zu Fuss, jeder vor seinem Regiment sich versammlet, das Gebet gehalten, hernach die gantze Armee auf die Knie gefallen, und aus den Te Deum laudamus, von dem Vers an: Nun hilff uns Herr den Dienern dein, die mit deinem theuren Blut erlöset seyn etc. vollends aus bis zum Ende gesungen."

Afferimus tandem morem ecclesiae Anglicanae quae per totum annum in precibus matutinis recitari vult Te Deum. Common-Prayer-Book: The Minister shall faid or sung in English the Hymne called Te Deum Laudamus, dayli throught out the year. Iamabes, benevole lectorh historiam cantici Ambrosiani succinctam; nunc ad scripturae varietatem te convertas. *)

1. M. 15. confitebimur. 3. Codex Thomasii Vatic. 82. angeli et archangeli. 4. Apud multos Cherubin et Seraphin; scribendi ratio diversa, non scripturae varietas. Vat. 82. proclamant dicentes. 5. M. 13. Dominus Dominus Deus S. 6. M. I. maiestate. Vat. 82. gloria maiestatis tuae. Isaias VI, 3. plena est omnis terra gloria eius. 9. Apocal. XIX. 8. 12. Vat. 82. tuum verum unicum. Codex Thomasii Alex. 11. tuum verum et unigenitum filium. 16. Vat. 82. om. suscepturus M. I. 13. Al. 11. Cod. O. (cf. Tom. I. P. p. XII.) suscepisti hominem. De hac legendi ratione Abbo Floriacensis

---

*) Scriptores qui peculiari diligentia hymnum nostrum attigerunt vel tractarunt, iam supra commemorati sunt et laudati. Addimus unum Petrum Busch Theologische und Historische Betrachtungen des Te Deum Laudamus oder uralten Lobgesanges der Kirchen: Herr Gott dich loben wir. Hannov. 1735. 8. (Repetita etiam est in hoc libro Tentzelii Diss.)

epistola in MS. Pithoeano apud pp. Maurinos Praef. in Opp. Hilarii haec habet: „*In Dei palmodia, quam composuit Hilarius Pictaviensis episcopus non iuxta quorundam imperitorum errorem suscepisti sed suscepturus legendum est.*" 20. I. Petr. I. 18. 19. *redempti estis — — pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi.* 21. Vat. 82. Al. 11. M. 1. 13. 16. Breviaria ecclesiae Magdeburgensis, Halberstadiensis, Havelbergensis, Erfordiensis, Numburgensis, Salisburgensis etc. munerari. Procul dubio in hac voce tenes scripturam antiquissimam et genuinam. Numerari primum occurrit in Brev. Italis v. c. in Franc. anni 1495. et Lg. Saeculo decimo sexto ecclesia Romana, in eiusmodi litibus interdum ἰταλίζουσα recentiorem scripturam in textum recepit. Mentem non assequor Ludeci: *Graecus textus habet συναριθμηθῆναι i. e. connumerari.* Quid enim? Graecus textus integer ubi est? — In eadem clausula teste Clichtovaeo nonnulli legebant cum servis tuis. 22. Al. 11. haereditatem tuam. Ps. XXVII, 9. *Salvum fac populum tuum domine et benedic haereditati tuae.* Post clausulam 21. Vat. 82. ita canticum ad finem perducit: Per singulos dies benedicimus te et laudamus nomen tuum in aeternum et in saeculum saeculi. Salvum fac populum tuum et benedic haereditatem tuam. Et rege illos et extolle illos usque in aeternum. Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum et laudabilis et gloriosus in saecula. Amen. Similiter Al. 11. post clausulam vigesimam tertiam interserit haec: Benedictus es Domine Deus patrem nostrorum et laudabile et gloriosum nomen tuum in saecula. Contra omittuntur cl. 24. 25. Haec scripturae in vetustissimis codicibus varietas invictam reddit ni fallor illam sententiam quam supra proposuimus de origine cantici Te Deum. Exprimunt illae membranae veneranda antiquitatis verba textus Graeci quae in reliquis exciderunt: εὐλογητὸς εἶ κύριε ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ αἰνετὸν καὶ δεδοξασμένον τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. cf. p. 25. Thom. M. 16. in aeternum et in saeculum saeculi. 26. Al. 11. die ista. 27. Vat. 84. miserere nobis, miserere nobis. 28. V. 6. Thom. sicut speravimus. 29. Ps. XXX, 1. *In te Domine speravi, non confundor in aeternum.* M. 13. hanc clausulam omittit.

III.

Canticum S. Willebaldi.

Daniel Hanebergius, Theologiae in academia Monacensi Professor, cum in Ephemeridibus Theologicis Monacensibus (1842 Fascic. 3.) huius Thesauri Tomum primum, critico negotio functus, perlustraret, lectoribus communicavit canticum, sine ulla dubitatione vetustissimum, quod natura et indole praecedentibus haud absimile iudicaveris. Damus igitur carmen illud πολύγλωττον, ita quidem ut loquentem faciamus ipsum Hanebergium, adnotatiunculas vero quasdam proprias adspergamus. „Eine der eigenthümlichsten Formen von Gedichten besteht in einer Aufzählung von Eigenschaften und Namen Gottes; und diese ist in Daniels Sammlung durch Ein Beispiel repräsentirt (Nro CCXCV). *) Die Aufführung von griechischen und hebräischen Gottesnamen darin ist von selbst eine Hinweisung auf die Heimath dieser Hymnusform. Ein nicht uninteressanter Lobgesang derselben Art findet sich in einer Handschrift der k. bayer. Staatsbibliothek (Aus Cod. D. CL. membran. saec. X. fol. 51. b. ausgehoben in Colom. Sanftl Catalog. Codd. mspt. ad S. Emmeram. Pars I. S. 645). Er ist lateinisch, griechisch und hebräisch, aber durchaus lateinisch geschrieben. Das Lateinische ist nicht Uebersetzung des Griechischen, das Hebräische wieder vom Lateinischen und Griechischen dem Inhalt nach ganz verschieden. Wir theilen ihn mit, wie ihn Sanftl ausgehoben hat und fügen für das Griechische und Hebräische eine Transscription bei, in welcher wir freilich, besonders beim Hebräischen, Manches durch Conjektur bestimmen müssen, da der Schreiber des Manuscriptes aus Unkenntniss unsicher copierte und keine Uebersetzung beigegeben ist.

Terminus et idem interminus. Producens omnia in esse, ex non esse. Horum quaedam roborans aeternaliter in esse. At quaedam redigens aeternum in non esse. Plastes ke pyitis yorann tis gis ke talassis ke tu stereomatos ke panton phossa en autis ysin apo udenn. Sy kyrie fos, fotismos, yskis dinamis exussia niki eucharistia axioma eulogia, timi despotia euprepia sotiria, yrini charis zoy doxa epamos emorfia fronesis archia. Os ylion selinin ke asteras canteron fausin

---

*) Non possum quin hac opportunitate usus confitear peccatum. Carmen illud: Alma chorus Domini est Sequentia Notkeriana et occurrit in Cod. M. 5.

antholon dismon ydata epurania erga ton dactylon sy pros offelian ymon esy *) ethemeliosas tin yeumenin tis gis orea perasa passan autis ke to pleroma essi tin asfalian autis estereosas usos (utos) ecrase oti son ina ke tu clissese.

Hel eloim sadai lecha tol (od. kol) armadoch nechama kadussa coh mod gesua suson nesim chatoba soon colh sonoth nefes kibor salam laath cedek nogah hallel sela ith lanoh the illa kedulla godel ken kadol malchud olam.

Πλάστης καὶ ποιητὴς οὐρανοῦ τῆς γῆς καὶ θαλάσσης καὶ τοῦ στερεώματος καὶ πάντων, ὅσα ἐν αὐτοῖς εἰσιν ἀπὸ οἰδενοῦ. **) *Σὺ κύριε φῶς φωτισμὸς ἰσχὺς δύναμις ἐξουσία νίκη εὐχαριστία ἀξίωμα εὐλογία τιμὴ δεσπότεια εὐπρέπεια σωτηρία εἰρήνη χάρις ζωὴ δόξα ἔπαινος εὐμορφία φρόνησις ἀρχία, ὅς ἥλιον σελήνην καὶ ἀστέρας συντηρῶν φαῦσιν ἀνατολὴν δυσμὸν ὕδατα ἐπουράνια ἔργα τῶν δακτύλων σου πρὸς ὠφέλειαν ἡμῶν (ἐσὺ)* ***) *ἐθεμελίωσας. Τὴν οἰκουμένην τῆς γῆς ὡραῖα* †) *περάσα (ς) πᾶσαν αὐτοῖς, καὶ τὸ πλήρωμα εἰς τὴν ἀσφάλειαν αὐτοῖς ἐστερέωσας.* Die letzten 8 Worte sind vielleicht so zu verstehen: *οὕτως κράζε ὅτι ζῶν ἵνα καὶ τοῦ κλύσῃ σε.* So rufe, denn Er lebt, dass er dich darin erhöre. Der Genitiv *τοῦ* ist aber kaum zu erklären.

אל אלהים שדי
לך כל ערמת
אך נחמה קדושה
חכמות ישועה
ששון נסים
††) חטבה שאון קול לשונות הנפש.

---

*) *Ἐσὺ* neugriech. st. *σὺ* würde hier einen Sinn geben; aber mit harter Noth unten: Essi tin asfalian *ἐσὺ τὴν ἀσφάλειαν.* Nota Han.

**) *Οὐδενοῦ* spätere Form. *Εἰσίν* st. *ἐστίν.* Nota Han.

***) Vielleicht *ἔθου.* Not. Han.

†) *Ὡραῖα* nach späterem Sprachgebr. Adverb. wie *καλά* Liest man im letzten Satze statt *αὐτοῖς* beidemal *αὐτῆς*, so ergibt sich eine leichtere Construktion: „Indem du den ganzen Erdkreis gar schön durchdringest, so hast du auch seine Fülle und seinen Inhalt zu seiner Sicherheit befestigt.“ Liest man *αὐτοῖς*, so muss man *ἔργα* herabdenken. Not. Han.

††) Verba חטבה וגו artificiosius inter se iuncta esse videntur, praeterea illud חטבה usu Hebraei sermonis non prorsus comprobatur; sane arab. خَطَبَ, خُطْبَةٌ ut constat, concio est, qua apud Muhammedanos speciatim Deus solet laudari. Fortasse igitur me-

גבור שלם לעד
צדק נגה הלל סלה.
יתלנן תהלה גדולה
גדל גאון גדול
מלכות עולם.

Gott der Götter, Allmächtiger,
Dein ist alle Klugheit,
Ja (dein ist) heiliger Trost,
Heilvolle Weisheit,
Wunderfreude,
Wovon die laute Stimme der Seelenzungen preisend erzählt.
Held, Friede, Ewiger (wörtl. Ewig, adverb.)
Gerechtigkeit, Lichtglanz, Lobgesang (Prädicate Gottes). Selah.
Er residirt im grossen Loblied,
(Residirt) in Grösse, in hoher Majestät,
Im Reich der Ewigkeit.

Von Kibor könnte mit ganz geringer Veränderung folgender Sinn gelesen werden: „Ja in Jerusalem leuchtet ewig Gerechtigkeit, Loblied ewig, da wohnet grosses Lobsingen, Grösse, hohe Majestät, ein ewig Reich.“

ערמת im guten Sinne. ת— s. Gesen. Lehrg. S. 467. נסים im spätern Sprachgebr. miracula. חטב auch späterer Sprachgebr. Der Ausdruck: „Geräusch der Stimme der Seelenzungen,“ scheint ein Echo arabischer Dichtungen, in welchen dergleichen oft vorkommt. *) Ueber Gibbor, Schalom, Laad als Namen Gottes s. Isai. 9, 5. Zedek, Jerem. 23, 6. Wenn צדק Jupiter, נגה Venus wäre, wozu הלל als Prädikat käme, so würde diese Formel einen apocryphen, unkirchlichen Ursprung haben. Dass Gott in den Lobliedern der Anbetenden gleichsam **wohne**, ist auch biblische Vorstellung. Psalm 22, 4.

Nach diesen hebräischen Ausdrücken der Anbetung folgt nochmal eine griechische Stelle: Elpis agalliasis oreotis praosis iktirmos ke litrosis terpnon phengos kaschima leypsosis exomologisis asma neon alklaimon ke eleimosini istus eonas

---

lius antecedentis vocabuli נסים syllabam auferimus ultimam et cum sequenti ח coniungimus ita: עמך; quod si legimus in verbo חטבה restat טבה, sive טובה (abiecta suffixi nota) significatione **salutis**, ita ut vertamus; tecum s. apud te est salus strepitusque vocis animarum (te celebrantium).

*) Sane non raro apud orientis poetas haec formula reperitur, maximeque, apud turcicos et persicos (imprimis in carminibus Suforum mysticis), rarius apud Arabes.

ton conon, d. i. *Ἐλπὶς ἀγαλλίασις ὡραιότης πρᾳότης οἰκτιρμὸς καὶ λύτρωσις τερπνὸν φέγγος καὶ σχῆμα* leypsosis (?) *ἐξομολόγησις ᾆσμα νεὸν ἀλκὴ ἐλεήμων* (?) *καὶ ἐλεημοσύνη εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.*

Am Schlusse wird bemerkt, dass der heil. Willibald sich dieses Hymnus bedient habe. *)

IV.

In Benedictione Cerei Paschalis. **)

A. Secundum Ritum Romanum.

1. Exultet iam angelica turba coelorum: exultent divina mysteria et pro tanti regis victoria tuba insonet salutaris.

2. Gaudeat et tellus tantis irradiata fulgoribus: et aeterni regis splendore illustrata totius orbis se sentiat amisisse caliginem.

3. Laetetur et mater ecclesia tanti luminis adornata fulgoribus et magnis populorum vocibus haec aula resultet.

4. Quapropter adstantes vos, fratres carissimi, ad tam miram huius sancti luminis claritatem una mecum quaeso Dei omnipotentis misericordiam invocate:

5. Ut qui me non meis meritis intra Levitarum numerum dignatus est aggregare, luminis sui claritatem infundens, Cerei huius laudem implere perficiat.

6. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium suum qui cum eo vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus.

7. Per omnia saecula saeculorum Amen. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro. Dignum et iustum est.

8. Vere dignum et iustum est invisibilem Deum patrem omnipotentem filiumque eius unigenitum Dominum nostrum Iesum Christum toto cordis ac mentis affectu et vocis ministerio personare.

9. Qui pro nobis aeterno patri Adae debitum solvit et veteris piaculi cautionem pio cruore detersit.

---

*) Ecclesia Angliae vetusta cum graeca sive orientali erat coniunctissima.

**) In versiculos seiunctum est carmen quod continuum est, ut facilius ac commodius indicari possit scripturae varietas.

10. Haec sunt enim festa Paschalia in quibus verus ille agnus occiditur cuius sanguine postes fidelium consecrantur.

11. Haec nox est in qua primum patres nostros filios Israel edictos de Aegypto mare rubrum succo vestigio transire fecisti.

12. Haec igitur nox est, quae peccatorum tenebras columnae illuminatione purgavit.

13. Haec nox est, quae hodie per universum mundum in Christo credentes a vitiis saeculi et caligine peccatorum segregatos reddit gratiae, sociat sanctitati.

14. Haec nox est, in qua destructis vinculis mortis Christus ab inferis victor adscendit.

15. Nihil enim nobis nasci profuit nisi redimi potuisset.

16. O mira circa nos tuae pietatis dignatio.

17. O inaestimabilis dilectio caritatis! ut servum redimeres filium tradidisti.

18. O certe necessarium Adae peccatum, quod Christi morte deletum est.

19. O felix culpa quae talem ac tantum meruit habere redemptorem.

20. O vere beata nox quae sola meruit scire tempus et horam in qua Christus ab inferis resurrexit.

21. Haec nox est de qua scriptum est: Et nox sicut dies illuminabitur: et nox illuminatio mea in deliciis meis.

22. Huius igitur sanctificatio noctis fugat scelera, culpas lavat, et reddit innocentiam lapsis et moestis laetitiam.

23. Fugat odia, concordiam parat et curvat imperia.

(Hic infiguntur quinque grana incensi cereo a diacono in modum crucis).

24. In huius igitur noctis gratia suscipe sancte pater incensi huius sacrificium vespertinum.

25. Quod tibi in hac cerei oblatione sollemni per ministrorum manus de operibus apum sacrosancta reddit ecclesia.

26. Sed iam columnae huius praeconia novimus, quam in honorem Dei rutilans ignis accendit.

(Hic accenditur cereus.)

27. Qui licet sit divisus in partes mutuati tamen luminis detrimenta non novit.

28. Alitur enim liquantibus ceris quas in substantiam pretiosae huius lampadis apis mater eduxit.

(Hic accenduntur lampades in ecclesia.)

29. O vere beata nox, quae exspoliavit Aegyptios, ditavit Hebraeos.

30. Nox in qua terrenis coelestia, humanis divina iunguntur.

31. Oramus ergo te Domine, ut cereus iste in honorem tui nominis consecratus ad noctis huius caliginem destruendam indeficiens perseveret.

32. Et in odorem suavitatis acceptus supernis luminaribus misceatur.

33. Flammas eius Lucifer matutinus inveniat, ille inquam Lucifer qui nescit occasum, ille qui regressus ab inferis humano generi serenus illuxit.

34. Precamur ergo te Domine ut nos famulos tuos omnemque clerum et devotissimum populum una cum beatissimo papa nostro N. et antistite nostro N. quiete temporum concessa in his paschalibus gaudiis assidua protectione regere, gubernare et conservare digneris.

35. Respice etiam ad devotissimum imperatorem nostrum N. cuius tu Deus desideria vota praenoscens ineffabili pietatis et misericordiae tuae munere tranquillum perpetuae pacis accommoda et coelestem victoriam cum omni populo suo.

36. Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum qui tecum vivit et regnat in unitate spiritus sancti Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

B. Secundum Ritum Ambrosianum.

Exultet iam angelica turba coelorum, exultent divina mysteria, et pro tanti regis victoria tuba intonet salutaris. Gaudeat et tellus tantis irradiata fulgoribus, et aeterni regis splendore illustrata, totius orbis sentiat se amisisse caliginem. Laetetur et mater ecclesia, tanti luminis adornata fulgore, et magnis populorum vocibus haec aula resultet. Quapropter adstantibus vobis fratres carissimi, ad tam miram huius sancti luminis claritatem, una mecum, quaeso, Dei omnipotentis misericordiam invocate, ut qui me non meis meritis intra levitarum numerum dignatus est aggregare, luminis sui gratiam infundendo, cerei huius laudem implere perficiat. Praestante Domino nostro Iesu Christo Filio suo, secum vivente atque regnante Deo, in unitate Spiritus Sancti. Per omnia saecula saeculorum. Amen. Dominus vobiscum. Et cum

spiritu tuo. Sursum corda. Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro. Dignum et iustum est.

Vere quia dignum et iustum est, aequum et salutare, nos tibi semper et ubique gratias agere, Domine Sancte, Pater omnipotens, aeterne Deus, qui populorum pascha cunctorum, non pecudum cruore nec adipe, sed unigeniti tui Domini nostri Iesu Christi Sanguine corporeque dedicasti, ut supploso ritu gentis ingratae, legi gratia succederet, et una victima per semetipsam tuae maiestati semel oblata, mundi totius expiaret offensam. Hic est agnus, lapideis praefiguratus in tabulis, non adductus e gregibus, sed erectus e coelo: nec pastore indigens, sed pastor bonus ipse tantummodo, qui animam suam pro suis posuit ovibus, et rursus assumsit, ut nobis et humilitatem divina dignatio, et spem resurrectio corporalis ostenderet. Qui coram tondente se non vocem queruli balatus emisit, sed evangelico proclamavit oraculo dicens: A modo videbitis filium hominis sedentem ad dextram maiestatis. Ipse nobis et te reconciliet, Pater omnipotens, et pari tecum maiestate fultus indulgeat. Nam quae patribus in figura contingebant, nobis in veritate proveniunt. *[Hic omnes sedeant, et subdiaconus associatus a custode, eat in sacrarium. et ex ea ignem novum et benedictum portet lampade, et ex illo accendatur cereus magnus Paschalis, deinde alii cerei. Postea excelsa voce supradictus maior diaconus prosequatur benedictionem.]* Ecce iam ignis columna resplendet, quae plebem Domini beatae noctis tempore ad salutaria fluenta praecedat, in quibus persecutor mergitur, et Christi populus liberatus emergit. Nam Sancti Spiritus unda conceptus, per Adam natus ad mortem, per Christum regignitur ad vitam. Solvamus igitur voluntarie celebrata ieiunia, quia Pascha nostrum immolatus est Christus, non solum corpore epulemur agni, sed etiam inebriemur et sanguine. Huius enim tantummodo cruor non creat piaculum bibentibus, sed salutem. Ipso quoque vescamur et azymo, quoniam non de solo pane vivit homo, sed de omni verbo Dei. Si quidem hic est panis qui descendit de coelo, longe praestantior illo quondam mannae imbre frugifluo, quo tunc Israel epulatus interiit: hoc vero qui vescitur corpore, vitae perennis possessor existit. Ecce vetera transierunt, et facta sunt omnia nova: nam circumcisionis mosaicae mucro iam scabruit, et Iesu navae aucta lapidum obsolevit asperitas. Christi vero populus insignitur fronte non inguine: lavacro non vulnere: chrismate, non cruore. Decet ergo in hoc Domini Salvatoris nostri vespertinae resurrectionis adventu, ceream non adolere pinguedinem, cui suppetit candor in specie, suavitas in odore, splendor in lu-

mine, quae nec marcescenti liquore defluit, nec offensam tetri nidoris exhalat. Quid enim magis accommodum magisque festivum, quam lesseico flori floreis excubemus ut tedis? praesertim cum et sapientia de semetipsa cecinerit: Ego sum flos agri et lilium convallium. Ceras igitur nec pinus exusta desudat, nec crebris sauciata bipennibus cedrus illacrymat, sed est illis arcana de virginitate creatio, et ipsae transfiguratione nivei candoris albescunt. Eandem vero papyrum liquida fontis unda producit, quae instar insontis animae, nullis articulatur sinuata compagibus, sed virginali circumsepta materiae, fit hospitalis ignibus alumna rivorum. Decet ergo adventum sponsi, dulcatis ecclesiam luminaribus opperiri, et largitatem sanctitatis acceptam, quanta valet devotionis dote pensare, nec sanctas interpolare tenebras excubias, sed tedam sapienter perpetuis praeparare luminibus, ne dum oleum candelis adiungitur, adventum Domini tardo prosequamur obsequio, qui certe in ictu oculi ut coruscus adveniet. Igitur in huius diei vespere cuncta venerabilis sacramenti plenitudo colligitur: et quae diversis sunt praefigurata vel gesta temporibus, huius noctis curriculo devoluta supplentur. Nam primum hoc vespertinum lumen, sicut illa dux Magorum stella praecedit: deinde mysticae regenerationis unda subsequitur, velut dignante Domino fluenta Iordanis, tertio resurrectionem Christi vox apostolica sacerdotis annuntiat. Tum ad totius mysterii supplementum Christo vescitur turba fidelium, quae resurrectionis Dominicae diem, Christo in omnibus prosperante, suscipiat. Per bonum et benedictum Filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum, cum quo beatus vivis et regnas Deus, in unitate Spiritus Sancti, per omnia saecula saeculorum. Amen.

[Postea aspergatur cereus aqua benedicta, et incensetur, et quinque grana incensi benedicti a diacono infigantur cereo in modum crucis, videlicet super illam crucem quae communiter pingi solet super huiuscemodi cereis Paschalibus.]

C. Secundum Ritum Mozarabum.

Aequum et iustum est, vere, Domine, satis dignum et pulcrum est; in quantum nos munere tuo inlustras tibi semper gratias agere, apud quem est fons vitae, in cuius lumine videbimus lumen, praevia tot tantisque virtutibus circa tuae maiestatis resplendens altaria serenat lux cerei, praemittunt indicia ignea miracula secura lympharum. Nunciatur ex lumine quod nascatur ex fonte. Patescunt actu quae fuerant figurata mysterio. Instar columnae veteris fomes iste perful-

get: aquis populum docet esse salvandum, per quas et liberatio tribuitur ad salutem, et regeneratio donetur ad requiem. Accendant, Domine, in conspectu gloriae tuae obsecratio devota famulorum. Visitentur benedictionis dono, qui sacro dedicantur obsequio. Non hic thureis adoletur flamma virgultis, nec in Sabeïcis proscindentur ligna, nemoribusque suavitatem cinnami rorantes exhalant, sed cera famulatur ex lumine, quae non polluitur ex parente, cuius natura de flore, cuius ortus ex virgine. Cui illa dat genitrix nativitatis originem, quae corruptionis nescit errorem, papyrus cum etiam niveo adoperta subtegmine flammarum exequitur incremento. Neque hoc sine caelestis agitur operatione virtutis, quod favet ignibus res nutrita gurgitibus. Agnoscunt cuncta te Dominum, tibique se sciunt deberi quod nata sunt. Dedisti, pie opifex, creaturae sensum, quae suum possit intelligere et honorare factorem. Intende propitius, Domine, ad huius cerei devotissimam servitutem, ut qui flammam gignire cernitur, usuale tuae benedictionis serenatus ex lumine cunctis sit expedibilis ad salutem. Resolvit gravium fomenta languorum, asperitates casuum remedii tranquillitate confringat. Omnia votis largiantur humanis, qui de tuis benedictionibus sumpsere officium. Tribue etiam, Domine sancte, Pater omnipotens Deus, ut dies huius solemnia sacrae paschatis, in qua Redemptoris nostri gloria praedicatur et gratia cum antistite nostro N. cum gloriosis principibus, cum presbyteris et diaconibus, clero atque omni fideli populo sub multorum celebrare curricula annorum. Amen. Praesta per Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, cum quo tibi est una et coaequalis essentia in unitate Sancti Spiritus in saecula saeculorum. Amen. Amen, Amen, Amen ad te ascendat. Amen. Pax in coelo. Amen. Pax in terra. Amen. Pax et plenitudo tua, Domine, super nos descendat. Amen. Pax regibus et potestatibus fidelibus saeculi huius. Amen. Pax ecclesiae tuae catholicae, quae est in hunc locum constituta et per universum orbem in pace diffusa. Amen.

Festum paschale, totius sacri temporis longe princeps atque nobilissimum et omnium qui unius anni spatio redeunt dierum festorum quasi reginam et ut graeco utar vocabulo *τῆς ἑορτῆς βασιλικῆς* nomine dignissimum esse, quis eorum qui Christi nomen gerunt invenitur, quin expertus sciat. Uti autem suam quisque dies festus horam habet quae prae ceteris fulgeat atque emineat, ut e. g. ea qua spiritus sancti quasi ignis divinus apostolorum animos accendit hora, id est tertia

temporis matutini diei pentecostalis, festivitatis splendore longe excellit, ita die paschali illud tempus quod et sacrum tremorem incutiat et ad spem optimam animos erigat, est primum diluculum, immo tota nox, quippe cum eodem tempore quo noctis tenebrae orbem tegebant Christus mortem generis humani hostem invictum prostraverit et tristes sepulcri tenebras abegerit. Inde etiam factum est ut vetus ecclesia noctem paschalem suis vigiliis celebraret, quas quidem quisquis pectus pietatis erga Christum plenum habet non poterit quin probet atque laudet. Quapropter illum veteris ecclesiae usum temporis iniuria amissum esse magnopere et dolemus et miramur. Quid enim quod Vigilantius ille qui acerrimus in vigilias exstitit hostis et in eas caeco furore invectus est, quum omnes radicitus exstirpandas censuerit paschales tamen sanctas intactasque reliquit? Vix autem tristius quidquam accidere potuit quam ut impietas humana etiam in has vigilias irreperet earumque ordinem non sine scandalo turbaret eaque causa est cur ecclesia illius noctis officium in Sabbati magni tempus matutinum transtulerit: quod quum sine anticipatione quadam festivitatis paschalis fieri non posset, minus consentaneum videtur. Illa autem qui etiam nostro tempore in ecclesia Romana obtinet caerimonia Resurrectionis (Sabbato sancto tempore vespertino peragi solita) et quae apud Herrnhutianos in cimeteriis primo diluculo die paschali habentur conciones sacrae, utcunque e re sunt, tamen mihi quidem nullo pacto tantidem quanti vigiliae illae valere videntur.

Una caerimoniarum illius noctis est Cerei paschalis qui vocatur Benedictio. Ex apium, quas patres non male virginales vocabant, cera pura candidaque candela conficitur et ea quidem maior, et gravior quam pro solito. Haec postquam alto candelabro imposita est, Diaconus accedit ut ei sacra formula benedicat. Novo quod vocatur lumine (quod scintilla ex silice excitata incensum atque et ipsum ore sacerdotali consecratum est) primum Cereus paschalis incenditur, deinde ex hoc quotquot in templo domini sunt candelae lumen accipiunt. Cereus autem paschalis, ut tribus verbis dicam, imaginem Christi crucifixi exprimit, qui nova luce omnibus qui ei fidem habent affulget et ut quondam ignis coelestis per desertum populo Israelitarum, sic gregi suo per vitae curriculum ducem se praebet. Etenim cera corpus Christi ex purissima virgine assumptum, filum cerei eius animam, flamma divinitatem significat: porro quinque foramina cerae impressa vulnera Christi in cruce suspensi et thuris grana, foraminibus iniecta, unguenta quibus Christi corpus antequam sepeliretur inunctum

est indicant. Ideo Cereus paschalis aquae baptismali, quae et ipsa hoc die consecratur, immittitur eiusque flamma, quotiescunque sacra Missarum sollemnia aguntur usque ad eum diem festum qui Christi in coelum evecti recolit memoriam, pie alitur. Quo die ut primum praelectum est in Missa evangelium flamma exstinguitur et uti Christus de terra in coelum sublatus est, ita ipse Cereus ab altari amovetur. *) Omnis hic usus sacer per totam Romanam ecclesiam etiam nostra aetate eodem modo sancte colitur **) nec ullum discri-

*) Ceterum etiam hunc pium usum varias uperstitione multifariam maculatum esse vix est quod moneamus, Lutherns III, 1705: Sie stehlen heimlich Wachs von dem geweiheten Osterstock und treiben damit, weiss nicht, was für Aberglauben und Zauberei.

**) Ut habeas ritus Benedictionis accurate descriptos, nostrum facimus quod legitur in Caerimoniali Monastico Ord. Benedict. Congreg. Bursfeld. (Colon. 1684): Pervenientibus ad legile secedent hinc inde Subdiaconus cum Cruce ad dexteram Diaconi, imagine crucifixi ad illius Celebrantem conversa, Thuriferarius ad dexteram Subdiaconi, Acolythus cum arundine ad sinistram Diaconi, et ad sinistram illius alter Acolythus cum granis incensi, omnes in recta linea vertentes facies versus Aquilonem. Diaconus librum super legile apertum ter incensabit, ut ad Evangelium in Missa fieri solet, et statim non signans librum, neque seipsum, alta et sonora voce iunctis manibus cantabit praeconium absolute dicens: Exultet iam angelica turba, quod dum incipit, Abbas surgit et tenens pedum detecto capite stat conversus ad Diaconum, similiter Fratres de Choro stabunt versus Altare detectis capitibus. Diaconus cum in praeconio pervenerit ad illa verba: Curvat imperia. comitantibus Acolythis cum arundine et quinque granis incensi, accedit ad Cereum in eoque praedicta grana in modum Crucis infigit hoc ordine: primum in suprema parte, secundum in media, tertium in infima, quartum in dextera, quintum in sinistra, priusquam vero infigat grana, ea admovebit ardenti candela arundinis: infixis granis redibit ad legile, nullam faciens reverentiam aut inclinationem, et prosequetur: In huius igitur, Acolythus autem deserviens a granis, tradita pelvicula Caeremoniario [qui eam ad credentiam deferet] redit ad locum suum, ibidemque per eundem Caeremoniarium accipit candelam non accensam ex credentia allatam. Cum Diaconus dixerit: Rutilans ignis accendit, intermisso iterum cantu comitante Acolytho cum arundine eandem accipiens una ex tribus candelis Cereum accendit, ac tradita Acolytho arundine reversus ad locum suum prosequitur: Qui licet divisus, usque ad illa verba: Api mater eduxit, tunc Diacono modice intermittente cantum, Acolythus ille, qui prius ferebat grana incensi, candelula sua ex arundine incensa lampades maioris Altaris et reliquas in Ecclesia incendit. Advertat Diaconus in decantatione praeconii, quod si Imperator non est Coronatus, debet dicere: electum Imperatorem: Sede autem Romana, Imperiali, vel Episcopali vacante, omittenda sunt verba: Papa, imperatore, vel Antistite nostro.

men est, nisi quod Romae in sanctuario Sixtino loco Cerei paschalis consecrantur agni paschales, imagines ex cera atque balsamo confectae. Ceterum et huic Cerei paschalis benedictioni, quum non amplius in tempus nocturnum incidat, aliquantum dignitatis detractum est.

Benedictionem Cerei Paschalis Zosimo Papae (c. 417.) adscribunt: Liber Pontific. in Zos. „Per parochias concessit licentiam benedicendum C. P." Amalarius de divin. offic. 1, 18. et Alcuinus de div. off. cap. de Sabbato sancto, Rupertus de div. off. 6, 28. 29. Durandus Rat. 6, 80. Consentiunt, teste Martene de antiq. eccl. discipl. p. 405. Pontificale Apamiense, (anno 1214 scriptum) Ordinarium Rotomagense (1400) Missale Tolosae ecclesiae vetus. At Baronius an. 418. indicat illius usum longe antiquiorem, cum hymnum de eo conscripserit Prudentius. Proinde existimat Zosimum statuisse ut Cereus Paschalis qui in maioribus tantum basilicis accendi soleret, omnibus passim parochiis concederetur. Sed Hymnum hunc qui ad incensum lucernae inscribitur non esse de Cereo paschali sed hymnum vespertinum de lumine quod olim vespere quotidie in ecclesia sollemni quodam ritu accendebatur, disputando evincere studuimus huius Thesauri Tom. 1. p. 132. Erschii et Gruberi Encyclop. s. v. Exultet. Itaque non video cur ab antiqua ecclesiae traditione sit recedendum. Paullo post Zosimum apud Ennodium Ticinensem († 521) duplex habetur cerei paschalis nec inelegans, verum ab ea quam adhibere solet ecclesia utraque omnino diversa. Habetur praeterea Trepanii vetustissimi scriptoris de Cereo paschali praeconium. Tamen, quamquam illa caerimonia est antiquissima, non ubique eodem tempore recepta est atque retenta, unde Concilium Toletanum IV. can. IX. „Lucerna, inquit, et cereus in praevigiliis paschae apud quasdam ecclesias non benedicuntur; et cur a nobis benedicantur inquirunt. Propter gloriosum enim noctis ipsius sacramentum solemniter haec benedicimus, ut sacrae resurrectionis Christi mysterium, quod tempore huius votivae noctis advenit, in benedictione sanctificati luminis accipiamus. Et quia haec observatio per multarum loca terrarum regionesque Hispaniae in ecclesiis commendatur: dignum est ut propter unitatem pacis in Gallicanis ecclesiis conservetur." Porro mirum est, quam multiplex et varius ecclesiarum fuerit usus in illo cereo benedicendo. Habes supra ritum Ambrosianum, a Romano plurima ex parte diversum, legisti ordinem Mozarabum cui nihil inest similitudinis cum Romano. Sed et illae ecclesiae quae Romanum ritum sequebantur, non idem carmen sacrum ad Cereum benedicendum adhibebant. Apud alios enim ad illum cereum trans-

ferebatur Prudentianum Inventor rutili, alii eo cantico utebantur, quod nunc ab universa ecclesia probatur Exultet iam angelica coelorum, optima melodia nobilitato. *) In paucis libris duo illa carmina vidi coniuncta. **) Alterum, quod vere exultantis est prae sacra laetitia, tribuitur S. Augustino nec prorsus a vero abhorrere videtur vetusta illa narratio. Cf. Marteue de antiqua eccl. desc. p. 405 „In veteri codice ecclesiae Noviomensis ante annos 900. scripto, in Regio n. 3866. eiusdem uti videtur aetatis, in Missali Gallicano quod ex codice Bobiensi ab annis circiter mille exarato edidit Mabillonius Musei Italici tomo I. et in alio missali Gallicano atque in Gotico Gallicano quod ex mss. Bibliothecae Vaticanae vetustissimis nec annis mille inferioribus publici fecit iuris Iosephus Thomasius, legitur Benedictio: cerae beati Augustini episcopi, quam adhuc diaconus cum esset ***) edidit, et cecinit feliciter: Exultet iam angelica turba coelorum etc. Huic opinioni favere potest id quod scribit idem Augustinus in libro 15. de Civitate Dei cap. 22.: In laude quadam cerei breviter versibus dixi

Haec tua sunt, bona sunt, quia tu bonus ista creasti.
Nil nostrum est in eis, nisi quod peccamus amantes.

Equidem scio haec verba desiderari in benedictione cerei paschalis quae nomen Augustini praefert: At emendatam fuisse docet vetus pontificale insignis ecclesiae Pictaviensis, in quo haec lego: „Usum benedicendi cereum a beato Augustino repertum tradit ecclesiae qui benedictionem illius perficiens, a Sancto Hieronymo reprehensus est, cur Virgiliana verba inseruerit, sed sicut a beato Hieronymo emendata tunc fuit; ita nunc per ecclesias canitur.“ Accedit quod canticum supra exhibitum non minus granditate sermonis quam dogmatica indole prorsus sit Augustinianum. (Cf. tamen locum Gregorii in I. Regum lib. IV. c. 7.) Repe-

*) Nickel Heil. Zeiten II. p. 268; Der Diacon singt den an Sinn, Einfalt und Schwung bis auf diese Stunde unübertroffen gebliebenen unnachahmlich schönen Preisgesang in seiner zur hohen Freudigkeit entzückenden Melodie, welche von Kennern als ein Meisterstück der alten Musik angesehen wird.

**) Ut in Missali Mindensi, Strigoniensi a. 1497. e. la.

***) Quia b. Augustinus cum diaconus esset illud carmen composuit, nunc quoque diaconus id decantat. Futilia sunt Rubricistarum argumenta quae merito perstringit Clausen Kirchenverfass. etc. III. p. 687. „nicht von dem Presbyter oder Bischofe, sondern von dem untergeordneten Diaconus, weil der auferstandene Christus sich den Weibern eher zeigte als den Aposteln.“

ritur in Missali Ludeci qui haec praefatur: „Sequens Praefatio antiquitus in papatu post benedictionem novi ignis, cuius paulo ante mentio facta est, ad incensum Cerei paschalis dicta est. Cum autem inter cetera contineat encomium noctis, diem festum Resurrectionis dominicae praecedentis, quam insomnem traducere religionis et superstitionis gratia Christiani solebant, et pleraque ex **Augustino**, Bernardo (!) aliisque scriptoribus ecclesiasticis desumpta sint, inutilibus et non necessariis omissis, utilia et necessaria retinui et huc asscripsi.“ Iam vero ad scripturae varietatem transeat oratio, scis enim textum supra typis excusum ab ecclesia hodie receptum esse.

1. V. 1. M. 16. Vn. Aug. 1. 2. Cs. **intonet.** 2. M. 9. 16. **gaudeat tellus.** M. 7. V. 4. Vn. Aug. 1. 2. Cs. **gaudeat se.** M. 2. **gaudeant se — se sentiant.** M. 7. Pr. Md. Cs. **irradiatam.** Pr. **illustratam.** 3. M. 2. **fulgore.** 4. M. 7. V. 4. Fr. et Codex Monac. incertae aetatis *) **adstantes vos fratres,** reliqui **adstantibus vobis.** 5. V. 1. 4. M. 7. 9. 16. Mx. Fr. Md. Cs. **infundendo.** M. 2. **gratia fundente.** M. 2. 7. 9. 16. Mx. Fr. Pr. Md. **praecipiat.** 7. Mx. Md. Cs. **qui cum eo vivit.** M. 9. **qui cum eo et spiritu sancto vivit.** M. 16. Aug. 1. 2. **regnat Deus.** M. 2. **Ies. Ch. dominus noster qui vivit et regnat cum patre.** Reliqui **cum quo v.** 8. M. 27. Mx. Aug. 1. 2. Vn. Cs. **vere quia.** M. 2. **filiumque unig. I. C. sanctum quoque spiritum — vocis mysterio.** 10. M. 2. **haec sunt — eiusque sanguis postibus consecratur.** M. 16. **eiusque sanguine.** M. 7. 16. Mx. V. 4. Md. Fr. Cs. omittunt **fidelium.** 11. M. 2. 7. 9. 16. Mx. V. 4. Fr. Pr. **eduxisti de Aegypto quos postea.** 12. M. 16. **haec ergo.** 13. M. 2. 7. 9. 16. Mx. Pr. **sociatque.** 18. 19. De his clausulis Martene de antiq. eccl. desc. p. 406. haec affert: *Notandum vero quod de S. Hugone Cluniacensi abbate scribit Udalricus in antiquis consuetudinibus sui monasterii lib. I. cap. 14. ubi agens de benedictione cerei paschalis, in cuius, inquit, quodam loco cum aliquando non bene haberetur, O felix culpa et quod peccatum Adae necessarium esset, ante hos annos Domnus ab bas optime fecit, quod fecit abradi, et ne amplius legeretur interdixit. Verum non primus S. Hugo haec verba ex benedictione cerei paschalis abrasit: nam ea desiderantur in vulgato ordine Romano, in Gallican*

---

*) In hoc Codice desunt festa Visitationis, Conceptionis I., Thomae Cantuariensis, Commemoratio Fidelium Defunctorum. Carent Octavis Assumptio ac Nativitas Mariae et festum Omnium Sanctorum. Contra adest festum Trinitatis. Supra hunc codicem significavimus Mx.

Liturgia codicis Bobiensis, in veteri Sacramentorum libro Carnotensis S. Petri monasterii annorum circiter 700. in duobus codicibus ecclesiae Turonensis annorum minimum 600. Deest etiam in duobus manuscriptis missalibus bibliothecae Colbertinae n. 1388. et 3789. cuius caracter annos circiter 400. refert, in Rituali dioecesis Senonensis iussu Cardinalis Borbonii edito, in Remensi pervetusto, in missali Tholoniensi, in Melodunensi et in Lingonensi. Sed in hoc ultimo etsi desiderentur haec verba O certe necessarium Adae peccatum, ea quae praecedere solent O felix culpa reperiuntur." Addimus Cod. M. 2. 7. 9. 16. Missale ecclesiae Frisingensis, Pragensis, Mindensis, Luderi quae omnia illas clausulas praetermittunt. Cf. Sequent. I, 10. o culpa nimium beata etc. In Italiae libris quos vidi antiquis leguntur verba illa, a germanicis, gallicis etc. libris omissa, ne pravae fiant interpretationes ac mentes fidelium perturbentur. Sanctum paradoxon aliquo modo posse defendi nemo non concedat necesse est. (Rom. V, 15. I. Cor. XV, 22. e. a.) Immo optime convenit animae in Nativitate vel in Resurrectione Domini exultanti et ut ita dicam sanctissimo gaudio fere inebriatae. Recte igitur Nickelius Heil. Zeiten I. 74: *Jener Tag voll ewiger beseligender Wonne, wegen welcher die heilige Kirche Gottes, gleichsam vor Liebe des Ewigen ganz ausser sich ausruft: o glückliche Sünde Adams.* Vel ut canit Paulus Gerhardus: *Hätt ich nicht auf mir Sündenschuld, hätt ich kein Theil an deiner Huld. Vergeblich wärst du mir geborn, wenn ich nicht wär in Gottes Zorn.* Tamen in evangelicis quoque hymnariis fere omnibus illum versiculum vides omissum cf. Evangel. Kirchengesgbch. p. 20. Utut est, omnino ferri nequit peccatum Adae vocari necessarium. 20. M. 2. 9. 16. o beata nox quae. 21. Ps. CXXXVIII. 11. 12. *Et nox illuminatio in deliciis meis. Quia tenebrae non obscurabuntur a te et nox sicut dies illuminabitur.* M. 2. 9. 16. Cs. ut dies. 22. M. 2. 7. 9. 16. Md. Fr. Cs. lapsis moestis. 27. M. 2. 9. 16. V. 4. Md. Cs. Fr. licet divisus — mutuati luminis. 28. M. 2. 9. 16. Vn. Aug. 1. Md. alitur liq. 30. M. 2. 9. 16. Md. Fr. omitt. humanis divina. 31. M. 9. om. ergo. 32. M. 2. 9. om. et. 34. M. 2. oramus te — omnem clerum una cum papa nostro — — et gloriosissimo imperatore Ludevico eiusque nobilissima prole etc. M. 7. o. c. et devotissimum populum una cum papa nostro N. et gloriosissimo rege nostro N. et antistite nostro N. et abbate nostro N. cunctoque exercitu Christianorum etc. M. 9 o. c. cum papa n. et gloriosissimo imperatore n. N. eiusque prole nobilissima et antistite n. N. M. 16. una cum papa n. et antistite n. et gloriosissimo rege N. et christianissima coniuge sua N. etc. Fr. — antistite n. N. et gloriosissimo rege nostro

N. **una cum omni congregatione et familia sanctae Mariae** etc. Fere in omnibus consentit V. 4. Pr. V. 1. **ac christianissimo imperatore nostro** N. **et gloriosissimo rege nostro** N. **et antistite nostro** N. etc. Md. o. c. **et dev. pop. una cum papa** n. N. **et serenissimo imperatore** N. **nec non et antistite nostro** N. etc. In vetusto Cisterciensium Missali nulla fit mentio saecularium principum.

V.

Canticum Triumphale.

Cum rex gloriae Christus infernum debellaturus intraret,

Et chorus angelicus ante faciem eius portas principum tolli praeciperet:

Sanctorum populus qui tenebatur in morte captivus voce lacrimabili clamaverat:

Advenisti desiderabilis quem exspectabamus in tenebris ut educeres hac nocte vinculatos de claustris.

Te nostra vocabant suspiria.

Te larga requirebant tormenta.

Tu facta es spes desperatis (desolatis), magna consolatio in tormentis.

Hoc canticum, verbo tenus decerptum ex sermone Augustini (137 de temp.), nomine **triumphalis** cantabatur a quibusdam ecclesiis inter processionem nocte paschali. Cf. Rambach Anthol. I. 69. Descripsimus ex libr. Ludeci. Nunc in cultu divino non amplius adhibetur.

VI.

Antiphona de Spiritu Sancto.

Veni Sancte Spiritus:
Reple tuorum corda fidelium,
Et tui amoris in eis ignem accende:
Qui per diversitatem linguarum cunctarum
Gentes in unitate fidei congregasti
Alleluia, Alleluia.

Ex mea sententia haec antiphona e duabus conflata est partibus. Altera Veni — accende, procul dubio vetustior, inserviebat antiquitus Missarum Officiis in Graduali; altera postmodum attexta est, fortasse saeculo undecimo. Deinceps antiphona sic orta sedem suam habebat in Germania: nam quod narrant, Robertum regem Franciae eam composuisse, argumentis stabiliri nequit. Recitabatur ad utrasque Vesperas in die Pentecostes et quidem flexis genibus ut monent plurimi. Neque intra chori vel sermonis latini fines sese continuit, mox germanica factum in laicorum quoque oribus consedit. *) Conferas quae disputat de hac Antiphona Hoffmannus D. K. p. 130 sq. „Rambach sagt in seiner Anthologie I. 420: Kirchengesang war es zum wenigsten gewiss nicht vor der Reformation, da die Pfingst-Antiphone Veni u. s. w. aus welcher es übersetzt ist, nach dem Kirchenritual nicht anders als lateinisch gesungen werden durfte.“ Schwerlich dürfte R. dies beweisen können. Das deutsche Lied muss wol vor und zu Luthers Zeiten oft genug gesungen worden sein: Luther selbst nennt es unter den schönen feinen Gesängen und sagt von ihm in den Tischreden (W. XXII, 1503.) Der heilige Geist habe ihn selber von sich gemacht, beide Worte und Melodei. Auch muss es als ein ursprüngliches deutsches Lied betrachtet werden, da es ja doch nur dem Inhalte nach mit der lateinischen Antiphone übereinstimmt. — — Auch hatte es von jeher seine ihm eigenthümliche Melodie und ward danach neben dem Veni. ss. in der kathol. Kirche nach im XVI, u. XVII. Jahrhundert gesungen z. B. in der Regensburger s. Obsequiale Eccl. Ratisbonensis Ingolst. 1604.“ Laudo omnia, hoc unum vitupero eum dixisse, canticum germanicum tantum argumento consentire cum latino. Inspicias ipse b. L. versiculum, de quo disceptamus. Descripserunt ex Plenario Basileensi a. 1514, et Hoffmannus l. l. et Wackernagelius p. 112.

Kum heiliger geist, herre got,
erfüll uns mit deinen gnaden gut,
deiner glaubigen herz mut und sin
inbrünstige lieb entzünd in in:
der du durch deines liechtes glast
in einen glauben gesammlet hast
das volk aus aller welt und zungen,

---

*) Decantata est illa antiphona a fanaticis ac rebellibus rusticis ante pugnam ad Frankenhusam commissam.

das sei dir, lieber Herr, zu lob gesungen.
Alleluia, alleluia!

Ut mihi videtur, nullae occurrunt mutationes et amplificationes nisi quae ortae sunt ex studio immiscendi ὁμοιοτέλευτα. Tamen praeter hanc interpretationem, postea duobus versibus auctam, exstat altera quae minus libera est: Komm heiliger Geist, erfüll die Herzen deiner Gläubigen und entzünd in ihnen das Feuer deiner göttlichen Liebe; der du durch Mannigfaltigkeit der Zungen die Völker der ganzen Welt versammlet hast in Einigkeit des Glaubens, Halleluja, Halleluja. Haec oda per longum tempus in protestantium ecclesiis cantabatur ipso initio officii divini (Evangel. Kirchengesgbch. p. 74.) Quod ad Romanam ecclesiam, tota Antiphona in Missalibus et Breviariis non amplius legitur; persaepe tamen commendatur privato fidelium usui in libris asceticis, ut in libro divulgatissimo (Goffine Christkatholisches Belehrungs- und Erbauungsbuch) „man soll sich mit Ernst nach der Gnade des heil. Geistes sehnen und dieses sein Verlangen durch öftere Seufzer vor Gott äussern, wozu man sich des bekannten Gebetes: Komm heiliger Geist u. s. w. bedienen kann.“ — In textu carminis praebet Rambachius unitatem, sed ubique in libris vetustis unitate.

VII.

De Sancta Cruce.

Salve crux digna
Super omnia ligna benigna:
Tu me consigna,
Ne moriar morte maligna:
In cruce pendentem
Rogo te Deum omnipotentem,
Ut mihi des mentem
Te semper amare volentem. Amen.

Exscriptum est carmen ex libro Lingonensi: Heures à l'usage de Lengres etc. Proll. in Tom. I. Thesauri p. XIV.)

VIII.

De Titulo Crucis.

Iesus Nazarenus, rex Iudaeorum titulus triumphalis
Defendat nos ab omnibus malis:
Sancte Deus, Sancte fortis, sancte et immortalis
Miserere nobis.

Ex eodem libro.

IX.

De Beata Virgine.

Alma redemptoris mater, quae pervia coeli
Porta manes et stella maris, succurre cadenti
Surgere qui curat: populo tu quae genuisti
Natura mirante tuum sanctum genitorem
Virgo prius ac posterius, Gabrielis ab ore
Sumens illud Ave, peccatorum miserere.

Cantatur in fine Completorii, si disceditur ex choro, Antiphona quaedam Mariana, diversis anni ecclesiastici temporibus diversa. Quae supra scripta est quaeque ab Hermanno Contracto condita esse dicitur, ex hodierno ecclesiae ritu cantatur „a Vesperis Sabbati ante Dominicam I. Adventus usque ad secundam diem Februarii inclusive.“ Vetustum Minorum Breviarium anni 1497. ad Dominicam usque Quinquagesimae iubet cantari. Ceterum primo vides obtutu poetam aliorum carminum flores collegisse ac suos fecisse cf. H. XV, 13. fit porta Christi pervia H. X, 3. 4. miretur omne saeculum, talis partus decet Deum. H. CLXXI. 5. 6. sumens illud Ave Gabrielis ore. Verba: virgo prius ac posterius theologis medii aevi sunt usitatissima. Ideo non prorsus abhorrere possum a Rambachii iudicio: „Diese Antiphone gehört zu den vier in der katholischen Christenheit noch jetzt allgemein gesungenen und beliebten Antiphonen, und aus eben diesem Grunde darf ich ihr in der Anthologie einen Platz nicht versagen, dessen sie übrigens in keinem Betrachte würdig ist.“ Scripturae varietatem deprehendi in Breviario Minorum supra commemorato: porta manes et (quae gravior est) in Codic. M. 15. suggere quod curat populum tu quem genuisti.

X.

De Beata Virgine.

A. Brev. Rom.	B. Lib. vet.
Ave regina coelorum Ave Domina angelorum, Salve radix, salve porta, Ex qua mundo lux est orta.	Ave regina coelorum Ave Domina angelorum Salve radix, ex qua mundo lux est orta.
Gaude virgo gloriosa Super omnes speciosa: Vale o valde decora Et pro nobis Christum exora.	Gaude gloriosa Super omnes speciosa: Vale valde decora Et pro nobis Christum semper exora.

„Cantatur post Purificationem i. e. a fine Completorii illius diei II. Febr. incl. etiam quando transfertur Festum Purific. usque ad Feriam V. in Coena Domino excl.“ Vetustiorem textum descripsimus ex Cod. M. 15. Heures à l'usage etc. Brev. Minorum 1497 e. a.

XI.

De Beata Virgine.

Regina coeli laetare, Alleluia
Quia quem meruisti portare, Alleluia
Resurrèxit sicut dixit: Alleluia
Ora pro nobis Deum, Alleluia.

Haec Antiphona cui subiungi solet versiculus: Gaude et laetare virgo Maria All. Quia Dominus surrexit vere canitur tempore paschali. Durandus in Rationali VI, 89. angelum beatam virginem his verbis salutasse commemorat eo tempore cum Gregorius Magnus propter pestis calamitatem confitentium turbam et supplicantium per urbem duceret; ipsius pontificis modo dicti esse quae leguntur in fine: Ora pro nobis Deum. Sed omnino haec sapiunt fabulam, nam multo post Gregorium illam antiphonam in ecclesia percrebuisse constat inter omnes. Si spectas argumentum eius

reminiscaris necesse est quid sibi velit annus ecclesiasticas. Vult enim Christum redemptorem et in cunabulis et in cruce et in sepulcro et in gloria facere praesentem: porro cum matrem domini cum ad sepulcrum filii moestissimam adstitisse, tum angelo resurrectionem annuntiante dulcissimis gaudiis laetatam esse vero simillimum sit, non videmus quid lateat in antiphona illa horrendi vel superstitiosi. Regina vocatur cuius filius resurgendo et ascendendo se comprobat regem. Neque Lutherus acrius Antiphonam increpat W. VII. p. 1271. „Dass man aber singt im Regina coeli laetare: Den du hast verdienet zu tragen schleusst nicht. Singet man doch auch vom heiligen Kreuz dieselben Worte, das doch ein Holz war und nichts verdienen konnte. — Es darf auch wohl ein Maass, dass man nicht zu weit treibe den Namen, dass man sie eine Königinn der Himmel nennt: wiewol es wahr ist: aber doch sie dadurch keine Abgöttin ist, dass sie geben oder helfen möge.“ Adde tamen XI, 3147: „Also ist es auch mit dem Regina Coeli, dass ist auch nicht viel besser da man sie eine Königinn des Himmels nennt. Ist das nicht eine Unehre Christo gethan etc. Darum lasse man von den ungöttlichen und unchristlichen Worten. Gerne will ich Mariam haben, dass sie für mich bitte, aber dass sie soll mein Trost und Leben sein, das will ich nicht.“ — Scriptura in hac antiphona in omnibus libris sibi est constans. Occurrit translatio Germanica in libris Vicelii et Vehii „Unter diesem untaddelichen Gesange pflegt der Lay deudsch zu antworten: Ein Königin in dem Himmel etc. cf. Wackern. p. 94. Exstant tandem huius carminis nonnullae paraphrases: unius damus initium

Regina coeli laetare, alleluia,
Quia quem meruisti portare alleluia,
Virgo Mater resurgentis,
Vetustatem nostrae mentis
Clementer evacua.
Resurrexit sicut dixit, alleluia
Infrementis, corrumpentis
Mundi carnes et serpentis
Mixturam attenua etc.

XII.

De Beata Virgine.

Salve regina, mater misericordiae
Vita, dulcedo et spes nostra, salve.
Ad te clamamus exules filii Hevae.
Ad te suspiramus gementes et flentes in hac lacrimarum valle.
Eia ergo advocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos converte
Et Iesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende,
O clemens, o pia, o dulcis virgo Maria.

De origine celebratissimae antiphonae Rambachius haec praemonet: Dieser Kirchengesang, der noch jetzt in der römischen Kirche in einem ausgezeichneten Ansehen steht und den die Italiäner den Schiffergesang zu nennen pflegen, weil er bei Seestürmen und Schiffbrüchen gewöhnlich angestimmt wird, hat nach Tritheim (n. 321.) den vorhin erwähnten Hermann Contractus, nach dem glaubwürdigeren Zeugniss des Durand (Ration. 4. de prosa) aber einen sonst unbekannten Bischof von Compostell, Namens Petrus von Monsoro zum Verfasser. Die Herausgeber der Hist. litter. de la France hingegen widersprechen diesen Angaben und legen ihn einem gewissen Adhemar Bischof v. Podium bei. Als gewiss kann man annehmen, dass er schon im 11ten Jahrhundert bekannt war, da es Predigten über ihn von dem Erzbischof Bernhard von Toledo giebt, der im J. 1128 starb. Gerbert de M. S. II. p. 37. Haec Rambachius. Sed longe antiquior est si fidem mereatur Du Cange s. v. Salve regina „Istius Sequentiae (!) ut et alterius“ Alma redemptoris „meminisse videtur Abbo lib. I. de bellis Passiacis p. 507. ed. Duchesne.“ Neque proprio commentario caret Antiphona. Circumfertur Meditatio S. Anselmi Lucensis Episcopi (qui floruit c. 1070.) super Antiphonam Salve Regina, quae ab aliis tribuitur S. Bernardo. Habes eam in Bibl. Patr. Lugdunensi tom. XXVII. p. 441. ubi haec praefantur editores „Titulum hunc praefixum habet codex ille praegrandis - Mantuanus MS. circa quem fortassis lector haesitabit, dum viderit opellam hanc alias D. Bernardo attribui atque inter eius opera circumferri. Eadem quidem utrobique est meditatio, sed illa contractior, ista duplo maior, neutra tamen reputabitur Anselmi, si Bernardus, illo posterior postrema

illa verba: O clemens o pia o dulcis virgo Maria subiunxerit in urbe Spirensi, quod scribunt plerique.*) Alii sollemni trina genuflexione recitasse volunt, non addidisse Posserinus utique lectorem monet, ut videat utrum recte Bernardo tribuatur." Ut litem dirimere possis, inspicere debes sermones Bernardi Toletani supra commemorati: mihi quidem non ad manus sunt. Sane vero haec Antiphona inter omnes Marianas primum obtinuit locum et plurimam sibi tulit assentationem. Gregorius Nonus Pontifex, cum in Fridericum imperatorem inveheretur, hanc Mariae salutationem ubique et ab omnibus feria Sexta decantari praecepit; Frider. Blondus, Decad. 2. lib. 7. idem narrat de Coelestino IV. Quanta fuerit temporibus Lutheri antiphonae illius aestimatio, ipse vehementer conqueritur W. XI, 3147. „Allhier muss ich von dem Gesange sagen, den man nennet das Salve Regina, welches eine grosse Gotteslästerung ist; denn also lautet es: Bis gegrüsset du Königinn der Barmherzigkeit, unser Leben, unsere Süssigkeit und unsere Hoffnung. Ist das nicht zu viel? Wer will das verantworten, dass sie unser Leben, Süssigkeit und Barmherzigkeit sein soll, wo sie sich doch lässt genügen, dass sie ein arm Gefäss und wie sie selbst saget, eine Dienerin des Herrn? Nun, das Gebet singet man durch die ganze Welt und läutet grosse Glocken dazu und ist leider dahin kommen, dass schier keine Kirche, es ist der Salve Regina darinnen zu singen reichlich gestiftet." Sed praetermissum est ab Luthero honoris soli Deo tribuendi merito ferventissimo, aliis verbis loqui theologum dogmaticum, aliis poetam. Itaque probari nequit carminibus eluccere dogmata, proprio sensu sic dicta. Fuerunt tamen inter protestantes qui Antiphonam doctrinae Lutheri formarent congruam, ne prorsus in ecclesia eius evanesceret. In Romana canitur a prima Vesperis Festi Trinitatis usque ad Nonam Sabbati ante Adventum. Peculiarem

---

*) Cf. Rousseau Purpurviolen d. Heiligen 1, p. 203. Bekannt ist, dass Bernhard eine glühende Andacht zur Muttergottes hegte. Als er einst im Dome zu Speyer (wohin die Legende auch die Frage: Bernarde, unde tam tarde? und die Antwort: Mulier tacet in ecclesia versetzt hat) sein Gebet zu der Gebenedeiten verrichtete, wiederholte er dreimal in Verzückung: „O milde, o gütige, o gnadenvolle Mutter Maria." Diese Worte wurden nachher dem Salve Regina beigefügt, und wo Benediktiner, Cistercienser oder Bernhardiner waren, wurde diese Antiphone von nun an feierlich gesungen. Auch zu la Trappe ertönte dieses unsterbliche Loblied beständig. [Hieraus lässt sich auch die, in meinem „Marienbüchlein" S. 507 als irrig nachgewiesene Ansicht, als habe der h. Bernhard das ganze Salve Regina gedichtet, erklären.]

libellum conscripsit de hoc carmine Henlinius Tractatus super Salve Regina 1502. Sed ipse librum non vidi cf. Theoph. Sincerum Nachricht von raren Büchern p. 100. — Hodiernus textus uno verbo excepto vetustissimis est congruus. Legitur in Cod. M. 15., in libro Lingonensi, in Meditatione Anselmi Lucensis Salve regina misericordiae ut omissam videas vocem mater. A permultis Antiphonam in linguas vernaculas translatam, ab aliis dilatatam et amplificatam esse non est quod commemoremus. Unum ex gallico libro addimus carmen, ibi S. Bonaventurae adsignatum:

Salve virgo virginum stella matutina,
Sordidorum criminum vera medicina,
Consolatrix hominum qui sunt in ruina
O vere praeconium vera draconina.

Regina regnantium virgo puellaris
Peperisti filium mater singularis,
Sacratum palatium Dei convocaris
Divinum auxilium nobis largiaris.

Misericordiae fons dici meruisti,
Atque mater gratiae quae concepisti
Summum regem gloriae quem post peperisti
Largitorem veniae mundo contulisti.

Vita, via, veritas ex te est exorta,
Et tua virginitas restat illibata,
Nam tua humilitas fuit operata,
Quod in te divinitas esset incarnata.

Dulcedo dulcedinis, fructus benedictus
Ventris tui virginis agnus Dei dictus,
Cuius unda sanguinis homo derelictus
Lotus labe criminis et est daemon victus.

Et spes nostra solida es virgo Maria
Virga Iesse florida ut in Iesaia
Rore coeli madida dixit prophetia,
Pulcra ut nix candida mater Dei pia.

Salve lux fidelium, fulgens ut aurora
Quae est supra lilium pulchra et decora,
Omne quod est noxium tolle sine mora
Et Dei auxilium pro nobis implora.

Ad te clamant miseri multum desolati
Nobis aures aperi pectoris sacrati,

Ut a fauce inferi per te liberati
Consequamur liberi viam tui nati.

Clamamus devotius ad te suspirantes
Et affectuosius et pie precantes,
Dele quod interius male cogitantes
Gessimus exterius opere peccantes.

Exules exilio omnes sumus dati
Pro parentum vitio gloria privati,
Paradisi gaudio et exorbitati,
Tuo beneficio sumus reparati.

Filii suspirii prodere coguntur
Mundi pro miseria per quam involvuntur,
Ad damnata vitia saepe dilabuntur,
Sed misericordia tua fulciuntur.

Evae lapsum intulit damnum desperatum
Et a nobis abstulit gaudium beatum
Ac post Evam contulit virgini incarnatum,
Qua mortem sustulit diluit peccatum.

Ad te clamant iugiter tui famulantes
Et in te fideliter omnes suspirantes
Iuvamenque tuum benigne precantes
Quos misericorditer audias rogantes.

Suspiramus fletibus nostris pro peccatis
Et nostris sceleribus per nos perpetratis
Sed in te confidimus mater pietatis,
Vere poenitentibus veniam da gratis.

Gementes recolimus mala retroacta
Quae inique gessimus mente non coacta
Sed in te confidimus mater intacta
Ut a te quae petimus sint in nobis facta.

Et flentes doloribus mente verecunda,
Lumen nostris cordibus infunde fecunda
Vitiorum sordibus benigna emunda
Iunge nos coelestibus Maria iucunda.

In hac valle miseriae multum tenebrosa
Hominum sunt genera multum foetosa,
Nam eorum opera sunt contagiosa
Propter facta scelera et opprobriosa.

Lacrimarum rivuli non prosunt vel aquae
Cum senes et parvuli ex plebe unaquaque
Timeant quod aemuli quaerunt circumquaque
Et fratres huius saeculi trahunt usquequaque.

Eia ergo dirige ad nostras mentes
Atque lapsus erige, conforta trementes,
Errantesque corrige te pie quaerentes
Miseros nos dirige in te confidentes.

Advocata nostra coram salvatore
Postulare propera consuetoque more
Et pro gente misera benigno favore
Natum tuum mitiga materno amore.

Nostra spes fidelium semper fuit talis
Est et erit omnium mater virginalis,
Ut nobis praesidium civitas regalis
Sis atque remedium pulsis procul malis.

Illos pios oculos et misericordes
Converte ad famulos in bono discordes
Et ad malum sedulos fortius concordes
Nostrae carnis stimulorum deleas sordes.

Et Iesum unigenitum fructum benedictum
Monstra nobis inclitum pium et non fictum,
Per quem genus perditum a daemone victum
Datum in interitum revixit invictum.

Ventris tui viscera Iesum portaverunt
Et beata ubera ipsum lactaverunt,
Cui Iudaei vulnera dira intulerunt
Et ipsum post verbera cruci tradiderunt.

Nobis post hoc exilium benignum ostende,
Iesum tuum filium et nobis impende
Verum patrocinium et manum extende
Cum ad iudicium erimus defende.

O clemens clementia summae bonitatis,
Adonai filia, flos virginitatis,
Damnatorum venia mater pietatis
Virginum laetitia, stola caritatis.

O pia piissima regina coelorum
Omnium ditissima Dei saeculorum,

Virgo prudentissima, gemma confessorum
Atque iocundissima laus apostolorum.

O dulcis dulcissima super favo melle
Mater benignissima iuxta nostrum velle
Columba castissima carens omni felle:
Cuncta foetidissima a nobis repelle.

Maria eximia natum deprecare,
Ut quicunque omnia haec vult recitare
In tui memoria et te collaudare
Dignetur in gloria sua collocare.

XIII.

De Beata Virgine.

Inviolata, integra et casta es Maria,
Quae es effecta fulgida coeli porta:
O mater alma Christi carissima,
Suscipe pia laudum praeconia,
Nostra ut pura pectora sint et corpora.
Quae nunc flagitant devota corda et ora
Tua per precata dulcisona
Nobis concedas veniam per saecula.
O benigna, o regina, o Maria,
Quae sola inviolata permansisti.

Ex libro saepius commemorato: Heures à l'usage de Lengres etc.

XIV.

Quand on lève le Calice.

Ave vere sanguis domini nostri Iesu Christi,
Qui de latere eius cum aqua fluxisti:
Tu mihi sis consilium, protectio atque defensio corporis et animae in praesenti vita
Et in futuro saeculo per infinita
Saeculorum saecula.

Ut supra.

XV.

De Sacramento Eucharistiae.

Ave verum corpus natum
De Maria virgine:
Vere passum, immolatum
In cruce pro homine,
Cuius latus perforatum
Unda fluxit et sanguine,
Esto nobis praegustatum
In mortis examine.
O dulcis, o pie,
O Iesu fili Mariae:
Miserere mei.

Praeter librum illum Lingonensem reperitur Antiphona in Levisii Anecdotis sacris p. 107, mutata tamen in fine: **Esto nobis praestantior virtus in examine. Amen.**

XVI.

De eodem.

Ave Iesu Christe, Verbum Patris, filius Virginis,
Agnus Dei, salus mundi, hostia sacra:
Vera caro, fons pietatis.

Ave Iesu Christe, laus Angelorum, gloria Sanctorum,
Visio pacis, Deitas integra, verus homo,
Flos, et fructus virginitatis.

Ave Iesu Christe, splendor Patris, princeps pacis,
Ianua Coeli, panis vivus,
Virginis partus, vas deitatis.

Ave Iesu Christe, lumen coeli, pretium mundi,
Gaudium nostrum, Angelorum panis, cordis iubilus,
Rex, et sponsus virginitatis.

Ave Iesu Christe, via recta, veritas perfecta, praemium nostrum,
Caritas summa, fons amoris, pax, dulcedo, requies vera,
Vita perennis, benedictum sit nomen Domini nostri Iesu Christi, Amen.

Cf. Levis Anecdota Sacra 328 (Augustae Taurin. 1790.) p. 107. Consentit in plurimis liber Lingonensis.

XVII.

Salutatio S. Anselmi Cantuariensis ad Sanctissimum Sacramentum.

Christi corpus ave sancta de virgine natum,
Viva caro, deitas integra, verus homo
Salve vera salus, via, vita, redemptio mundi,
Liberet a cunctis nos tua dextra malis.
Christi sanguis ave coeli sanctissime potus,
Unda salutaris crimina nostra lavans.
Sanguis ave lateris Christi de vulnere sparse
In cruce pendens unda salutaris ave.

Levis A. S. p. 33. Cum vero nec in Anselmi operibus legatur, neque alicubi huius carminis Anselmiani fiat mentio, nemo facile est quin Levisium habuisse existimet, cur titulum illum retinuerit.

XVIII.

De Sacramento Eucharistiae.

Ave verbum incarnatum,
In altari consecratum,
Panis vivus Angelorum,
Salus, spes Christianorum,
Salve corpus Iesu Christi.

Levis A. S. p. 108.

XIX.

Post Agnus Dei.

Salve, salve mundi verbum, verbum Patris,
Hostia vera, viva caro, Deitas integra, Deus et homo.

Ave Domine Iesu Christe, principium nostrae creationis,
Ave Domine Iesu Christe, pretium nostrae redemptionis,
Ave Domine Iesu Christe, viaticum nostrae peregrinationis,
Ave Domine Iesu Christe, pretium nostrae remunerationis.

Levis A. S. p. 108.

XX.

Antiphona pro peccatis (de morte).

Media vita in morte sumus
Quem quaerimus adiutorem nisi te, domine
Qui pro peccatis nostris iuste irasceris:
Sancte Deus, sancte fortis, sancte et misericors salvator:
Amarae morti ne tradas nos.

Rambach I. p. 248. 425: Das Media vita kommt in Schriften des 13ten Jahrh. als ein allgemein gewöhnlicher Klage- und Flehgesang bei traurigen Begebenheiten vor, (Gerb. Tom. I. p. 561) und wurde schon in eben diesem Jahrh. regelmässig am Sonnabend vor Laetare zum Completorium gesungen. Eine deutsche Uebersetzung war lange vor Luther bekannt und wurde von ihm nur durch den Zusatz von zwei Strophen erweitert. Das Lied führt in Vehe's Gesangbuch die Ueberschrift: Ein geistlich Klaglied zu singen auf die Tage der Bittfahrten." Martene de antiq. eccl. disc. p. 105 ex Rituali Turonensi (c. 1300. conscripto) lectoribus communicat Officium Novi Anni, memoratu dignissimum, in quo locum habebat Antiphona nostra. „In vigilia novi anni dicitur nona in ordine, et post incipit festum quod non debet remanere, nisi corpora sint gumi. Sonato classico vesperarum, accendunt erupitores candelas ante altare de pietate: et hoc facto cantant ibi clerici in cappis sericis *O Regina Virginum*: Post veniunt ad cameram ad quaerendum cantorem, coram quo dum dicitur, sub corona revestitus in alba et cappa canunt duo clerici *De supernis affero nuntium*; et alii respondent *Tam festa dies*; post incipit cantor *Laetemur gaudiis*, cereis ac lampadibus coronae accensis. Post vadunt in chorum et cappas reddunt exceptis cantore et succentore. Post veniunt duo clerici in cappis sericis ab al-

tari cantantes *Psallat chorus*, et alii retro stant; et tenens baculum cantoris respondet *Hodierna*; et hoc dicto tradit baculum cantori: post cantant sex clerici in medio chori tribus vocibus, *O Nazarene*. Post cantant presbyteri in cappis sericis *Deus in Adiutorium*, et chorus dicit *Gloria Patri*. Postea incipiunt antiphonas duo insimul in cicadis, et cum *Alleluia*, et neuma finiuntur. Finitis psalmis, et accensis candelis, in pulpito cantant ibi iuvenes responsorium cum versu et cum *Gloria*; et post debet in choro cum prosa repeti, scilicet *Iudaea et Ierusalem*. Post dicitur hymnus *Veni Redemptor gentium*, et canit dexter chorus primum versum, et sinister secundum. Post cantant clerici tribus vocibus versiculum *Omnis nostra concio*. Post dicitur oratio cum cantu *Deus qui salutis*: Et post dicunt sex clerici *Benedicamus*. *Primus homo corruit*. Post vadunt ad pedes, et cantant. *In principio*, de S. Stephano antiphona *Rex regum* dicitur, de B. Martino dicitur *O quam admirabile* cum *Magnificat* et duobus tonis, post collecta et *Benedicamus*. Ad completorium antiphona *Aula* cum psalmis, post sequentia *Ave Maria* loco hymni. Post cantant sex clerici versiculum *Omnipotentissime*. Post incipiat cantor antiphonam *Responsum*, et succentor *Nunc dimittis*, et ad quemlibet versum psalmi dicit chorus *Media vita*, et clericus solus *Sancte*, et chorus post *Ne proiicias nos*. Post dicitur *Kyrie eleison*, *Pater cuncta*, post *Pater noster et credo* farsita, et capitula *Ego dixi etc.* oratio et *Benedicamus*." Equidem legi Antiphonam in Codice Wirceburgensi qui est saeculi decimi tertii cf. Thesaur. Hymnol. I. Proll. p. XII., praeterea in precario Lingonensi. Wackernagelius p. 20. descripsit textum Hortuli animae a. 1503. p. 158., sed ne in verbulo quidem discrepat scriptura. Notatu dignissima sunt quae de Antiphona supra posita docuit Hoffmannus D. K. p. 186. 187. „Das Plenarium, Basel 1514. fol. hat auf der Rückseite seines Titelblattes unter einem Holzschnitte, Christus am Kreuze vorstellend, eine Uebersetzung des Media vita, welche Baumgarten in seinen Nachrichten von merkw. Büchern I. Bd. (Halle 1752. 8.) S. 453. mittheilt:

In mittel unsers lebens zeit
im tod seind wir umbfangen.
wen suchen wir der uns hilfe geit,
von dem wir huld erlangen?
dan dich herr alleine
der umb unser missetat
rechtlichen zürnen tuest.
heiliger herre got, heiliger starker got,

heiliger und barmherziger heilmacher got,
lass uns nit gewalt tun des bitteren todes not. *)

Das Original von Notker Balbulus, Mönch von St. Gallen († 912.) ward ein sehr beliebter Schlachtgesang, durch dessen Absingung vor und während der Schlacht Feind und Freund zu siegen hoffte, wurde auch bei vielen Gelegenheiten als eine Art von Zaubergesang gebraucht. Deshalb verordnete die Synode zu Köln 1316, **) dass niemand das media vita ohne Erlaubniss seines Bischofs singen solle. Noch lange erhielt sich dies Lied in seiner alten Bedeutung. So finde ich, dass es als Fluchgesang im XV. Jahrh. die Nonnen zu Wenningsen und Mariensee sangen, als der Pater J. Busch die Reformation der nieders. Klöster und auch dieser beiden unternahm." ***) At vero Notkerum carminis esse auctorem, idoneis argumentis evinci nequit, nisi forte idoneum testem existimaveris unum scriptorem eumque honorum San-Gallensium studiosissimum. Wackernagelius tribuit Antiphonam saeculo undecimo: neque ipse addit argumenta. Hodie quod sciam non amplius ab ecclesia Romana in cultu divino adhibetur: apud evangelicos viget optimum canticum Lutheri: Mitten wir im Leben sind, anno 1524 conditum cf. Evangel. Kirchengesangbuch p. 271. „ein herzinniger Seufzer einer von den Schrecken des Todes umfangenen Seele."

XXI.

Antiphona de Defunctis.

Ecce quomodo moritur iustus
Et nemo percipit corde:
Viri iusti tolluntur et nemo considerat.
A facie iniquitatis sublatus est iustus
Et erit in pace memoria eius.
In pace factus est locus eius

---

*) Etwas abweichend davon ist eine andere Uebersetzung im Gilgengart (Augsp. 1520. 8,) Bl. cij, gedruckt in J. B. Riederer, Nachrichten zur Kirchen-, Gelehrten- und Bücher-Geschichte II. Bd. S. 419.

**) Ildef. von Arx, Gesch. von St. Gallen I. Bd. S. 94. 95. citirt: Can. 21. Albert. Concil. Germ., was ich aber nirgend finde.

***) S. Joh. Busch de reform. monast. apud Leibnit., Scriptt. Rerum. Brunsv. T. II. p. 859 et 863.

Et in Sion habitatio eius
Et erit in pace memoria eius.

Haec Antiphona ex diversis sacrae scripturae eloquiis concinnata, saepissime apud maiores adhibebatur in funeribus faciendis. Hodie usus eius praecipue sollemnis est in alma schola Portensi, ut sciunt omnes illustrissimae matris filii. Melodiam Antiphonae laudat Leibnitius Epistol. Tom. I. p. 324: „Musica hodie fere usum movendorum affectuum perdidit, quia solet esse nimis artificialis: raro invenio cantus qui me tangunt. Ex cantu ecclesiastico placet illud: Ecce quomodo moritur iustus."

III.

APPENDIX.

APPENDIX.*)

I.

Oratio ad Deum.

O Deus ego amo te,
Nam prior tu amasti me,
En libertate privo me,
Ut sponte vinctus sequar te.

Nil suggerat memoria,
Nisi de tua gloria,
Nil intellectus sapiat,
Praeterquam ut te capiat.

Protestor nihil velle me,
Nisi quod sciam velle te;
Quae dono tuo mea sunt,
Haec dono meo tua sunt.

A te accepi, recipe,
Quid iis velis, praecipe;
Guberna sicut scis, et vis,
Nam scio, quod amator sis.

Amore solo dona me,
Ut ego quoque amem te;
Haec dando dabis omnia,
Nam cetera sunt somnia.

II.

Oratio ad Deum.

O Deus ego amo te,
Nec amo te, ut salves me,
Aut quia non amantes te
Aeterno punis igne.

Tu tu mi Iesu totum me
Amplexus es in cruce;
Tulisti clavos, lanceam,
Multamque ignominiam,

Innumeros dolores,
Sudores, et angores,
Ac mortem, et haec propter me,
Ac pro me peccatore.

Cur igitur non amem te,
O Iesu amantissime!
Non, ut in coelo salves me,
Aut ne aeternum damnes me;

---

*) Carmina uno asterisco signata leguntur in Breviariis hodiernis, quae duobus in Missalibus ecclesiae Gallicanae recentioribus.

Nec praemii ullius spe
Sed sicut tu amasti me;
Sic amo et amabo te,
Solum, quia Rex meus es.

III.

De Adventu Domini.

Veni, veni Emmanuel!
Captivum solve Israel!
Qui gemit in exilio,
Privatus Dei Filio,
Gaude, gaude, Emmanuel
Nascetur pro te, Israel.

Veni o Iesse virgula!
Ex hostis tuos ungula,
De specu tuos tartari
Educ, et antro barathri.
Gaude, gaude, Emmanuel etc.

Veni, veni o oriens!
Solare nos adveniens,
Noctis depelle nebulas,
Dirasque noctis tenebras.
Gaude, gaude, Emmanuel etc.

Veni clavis Davidica!
Regna reclude coelica,
Fac iter tutum superum,
Et claude vias inferum.
Gaude, gaude, Emmanuel etc.

Veni, veni Adonai!
Qui populo in Sinai
Legem dedisti vertice,
In Maiestate gloriae.
Gaude, gaude, Emmanuel etc.

IV.

De Adventu Domini.

Tandem fluctus, tandem luctus,
Sol erumpens temperat;
Nunc aurora rupta mora,
Lucem laetam nuntiat.

Mundi bellus sol ocellus,
Verus sol iustitiae,
Signat ortum, monstrat portum
Commorans in virgine.

Iam quiescit, delitescit
In isto Zodiaco,
Mox in lucem verum ducem,
Proferet cum gaudio.

Hostis frendet, sol dum splendet
Pura sub nubecula;
Sed est carens naevo, parens
Lucis, haec virguncula.

Pulso nimbo, rupto limbo
Instat his victoria,
Quos patratum per peccatum,
Alligarant tartara.

Ergo gaude, terra plaude,
Redde Deo gloriam,
Quando rore pleniore,
Nubes pluunt gratiam.

V.

De Adventu Domini.

Est virgo coeli rore
Repleta desuper,
Cui par in decore
Non datur mulier;
Hanc veneremur ore
Et sanctis moribus
Et sauciis amore
Divino cordibus.

Novum summus creavit
In terris dominus.
Virgo virum portavit
Castis visceribus;
Qui, sicut nuntiavit
De coelo Gabriel,
Geret post regem David
Sceptrum in Israel.

Finis appropinquabat
Iam novem mensium,
Et virginis instabat
Nunc puerperium;
Cum subito describi
Augustus imperat
Orbem totum, quem sibi
Roma subiecerat.

Mox Ioseph festinabat
Promptus in Bethlehem:
Inde nam numerabat
Suam progeniem.
Sponso pudico comes
It mater Numinis,
Quam nullus unquam fomes
Infecit criminis.

O urbium cunctarum
Regina Bethlehem!
Exsurge tam praeclarum
Visura hospitem.
Quidquid palatiorum
Apud te splendicat,
Id omne iam caelorum
Rectori pateat.

Sed heu! hac urbe tota
Quaerunt hospitium;
Nec mente tam devota
Est ullus civium,
Ut virgini, mox Dei
Daturae filium
Vel unius diei
Det diversorium.

Cogunt ut ruinosa
Adirent stabula,
Haec Deo pretiosa
Dabant cunabula;
Paupertas gloriosa
Tu quantum es homini
Vilissimo perosa,
Tam grata es Numini.

Adeste posterorum
Adae reliquiae,
Gaudete gaudiorum
Quidquid est undique.
En prodit exoptatus
Tam diu gentibus,
Succurrere paratus
Cunctis languentibus.

VI.

De Adventu Domini.

O lux salutis nuncia,
Qua Virgini fert angelus
Complenda mox oracula
Et cara terris gaudia.

Qui Patris aeterno sinu
Aeterna proles nascitur,
Obnoxius fit tempori
Matremque in orbe seligit.

Nobis piandis victima
Nostros se in artus colligit,
Ut innocenti sanguine
Scelus nocentum diluat.

Sic filiis mortalibus,
Lactescit esca caelitum:
Quum pascit infans perditos,
Qui pascit angelos Deus.

Concepta carne veritas,
Umbrata velo virginis,
Puris videnda mentibus!
Imple tuo nos lumine.

Et quae modesto pectore,
Te dicis ancillam Dei,
Regina nunc coelestium!
Patrona sis fidelium.

VII.

In Nativitate Domini.

In Bethlem transeamus
Amoris gressibus,
Et natum videamus
Mentis excessibus,
Eia, eia mentis excessibus.

A saeculis optate
Iesu dulcissime.
Cunctis desiderate,
Salve gratissime!
Eia, eia etc.

Ergo Rex saeculorum,
Creator omnium,
Rex terrae, Rex coelorum
Fit frater hominum.
Eia, eia etc.

Si regis heic maiestas,
Ubi sunt famuli,
Aula, thronus, potestas
Et stratum lectuli,
Eia eia etc.

Huc amor te vocavit
Humani generis;
Huc mei reclinavit
Te noxa sceleris;
Eia, eia etc.

Infantis heic amorem
Omnes attendite,
Et grates et honorem
Coelo rependite:
Eia eia etc.

Quid tantae charitati,
Quid Iesu deferam.
Ah! quid humanitati
Tuae nunc referam!
Eia, eia etc.

Pro stabulo me dedo,
Corpus pro stramine,
Cor pro praesepi cedo
Et pro solamine.
Eia, eia etc.

O verbum incarnatum
Rerum principium!
Pro me humiliatum,
Velut mancipium.
Eia, eia etc.

VIII.

De eadem.

O ter foecundas, o ter iucundas
Beatae noctis delicias,
Quae suspiratas e coelo datas
In terris paris delicias.

Gravem primaevae ob lapsum Evae,
Dum iamiam mundus emoritur:
In carne meus, ut vivat Deus,
Sol vitae mundo suboritur.

Aeternum lumen, immensum numen
Pannorum vinculis stringitur;
In vili caula exclusus aula
Rex coeli bestiis cingitur.

In cunis iacet, et infans tacet,
Verbum, quod loquitur omnia;
Sol mundi friget, et flamma riget:
Quid sibi volunt haec omnia?

Quod in spelaeum depressit Deum,
O hoc amoris telum est,
Astra valete, antra salvete,
Iam mihi stabulum coelum est.

IX.

De eadem.

Orbis, gaude quod nunc homo,
Degustato miser pomo,
Quod nos morti tradidit,
Fructu vitam de vitali
Ex radice virginali
Isthac luce recipit.

Modo verus Dei natus
Spiritu de sancto satus,
Gemens inter frigora,
Spiritum reducit orbi,
Et primaevi clades morbi
Restauratur gratia.

Audin! Dei natus gemit,
Vagit, plorat, plangit, tremit,
Nostra pensans debita,
Oculique lacrymarum
Foeti, dant laetitiarum
Larga nobis flumina.

Vim Samsonis en exortam
Franget puer nobis portam
Infernalis carceris,
En in hoc puello ducem,
Educturum nos ad lucem
Perditos in tenebris.

Satanas devictus frendet;
Oriens ex alto splendet,
Exoptatus gentium,
Quem prophetae praedicarunt,
Patriarchae suspirarunt,
Angelum gementium.

Ergo flexo genu mentis,
Homo redemptorem gentis
Venerare cernuus:
In praesepi fortioris
Vides obsides amoris,
Hic quiescat animus.

X.

De eadem.

Iam radix Iesse floruit,
Et virga fructum genuit,
O ter beatum nuncium!
Solamen dulce mentium! allel. allel.

Salvator mundo datus est,
Et Deus homo factus est,
Hanc diem fecit Dominus,
Quem cernimus nunc cominus. allel. allel.

Maria Iesum edidit,
Nec Virgo florem perdidit;
Astra sonate laudibus,
Terra resultet plausibus! allel. allel.

Pastores gregem linquite:
Ad cunas cito currite,
Natum puellum visite,
Cum Angelis concinite: allel. allel.

De Saba Reges surgite,
Quo stella ducit, pergite,
Offerte dona parvulo,
Genu curvate Iesulo. allel. allel.

Sit Trinitati gloria,
Per quam haec facta gratia;
Cum Matre natum Iesulum
Collaudet omne saeculum. allel. allel.

XI.

De eadem.

Iesu thronum maiestatis
Sumens formam vilitatis
Nostri causa deseris:
O fac nobis ad salutem
Tantus amor det virtutem,
Et nos iungat superis.

Iesu! Mater praeter morem
Virgo parit te, dolorem
Nesciens puerpera.
Charitate, fac, perfecta
Flagret in te mens affecta,
Quam non frangant aspera.

Iesu! natum te pastorum
Visit plebs, et Angelorum
Canit vox laetitiam;
Tuae laudis fac amantem,
Ut aeternum tibi cantem
In excelsis gloriam.

Iesu Deus et Salvator!
Legi pares, ut peccator
Circumcidi sustinens;
O fac, carnem, sensus vagos
Circumcidat, mores pravos
Mens superna sapiens.

Iesu! Reges te dotantes,
Regem Regum venerantes
Vultu colunt cernuo;
Quam pro donis mihi datis
Vicem reddam charitatis?
En me totum tribuo.

XII.

Iesus in praesepio.

Altitudo quid hic iaces,
In tam vili stabulo?
Qui creasti coeli faces,
Alges in praesepio?
O quam mira perpetrasti,
Iesu propter hominem!
Tam ardenter quem amasti
Paradiso exulem.

Fortitudo infirmatur,
Parva fit immensitas;
Liberator alligatur,
Nascitur aeternitas.
O quam mira perpetrasti etc.

Premis ubera labellis,
Sed intactae Virginis;
Ploras vividis ocellis,
Coelum replens gaudiis.
O quam mira perpetrasti etc.

XIII.

De eodem.

Ave Iesu Deus magne,
Ave Puer, mitis agne,
Ave Deus, homo nate,
In praesepi reclinate!
O potestas, o egestas,
O maiestas Domini!
O maiestas, quid non praestas
Homini?

Inter bruta quam abiectus
Vagis, patris o dilectus!
Iudex summe, verus Deus,
Propter me fis homo reus!
O potestas etc.

Ut me pauperem ditares,
Ut me perditum salvares,
Iaces pannis involutus,
Omni ope destitutus.
O potestas etc.

O mi Iesu cor devotum
Post te trahe, sume totum,
Igne tuo sancto ure,
Ah, ah penitus combure.
O potestas etc.

Procul vanos hinc amores,
Procul malos arce mores,
Tuis meos aptos finge,
Aeterno me nexu stringe.
O potestas etc.

X.

De eadem.

Iam radix Iesse floruit,
Et virga fructum genuit,
O ter beatum nuncium!
Solamen dulce mentium! allel. allel.

Salvator mundo datus est,
Et Deus homo factus est,
Hanc diem fecit Dominus,
Quem cernimus nunc cominus. allel. allel.

Maria Iesum edidit,
Nec Virgo florem perdidit;
Astra sonate laudibus,
Terra resultet plausibus! allel. allel.

Pastores gregem linquite:
Ad cunas cito currite,
Natum puellum visite,
Cum Angelis concinite: allel. allel.

De Saba Reges surgite,
Quo stella ducit, pergite,
Offerte dona parvulo,
Genu curvate Iesulo. allel. allel.

Sit Trinitati gloria,
Per quam haec facta gratia;
Cum Matre natum Iesulum
Collaudet omne saeculum. allel. allel.

XI.

De eadem.

Iesu thronum maiestatis
Sumens formam vilitatis
Nostri causa deseris:
O fac nobis ad salutem
Tantus amor det virtutem,
Et nos iungat superis.

Iesu! Mater praeter morem
Virgo parit te, dolorem
Nesciens puerpera.
Charitate, fac, perfecta
Flagret in te mens affecta,
Quam non frangant aspera.

Iesu! natum te pastorum
Visit plebs, et Angelorum
Canit vox laetitiam;
Tuae laudis fac amantem,
Ut aeternum tibi cantem
In excelsis gloriam.

Iesu Deus et Salvator!
Legi pares, ut peccator
Circumcidi sustinens;
O fac, carnem, sensus vagos
Circumcidat, mores pravos
Mens superna sapiens.

Iesu! Reges te dotantes,
Regem Regum venerantes
Vultu colunt cernuo;
Quam pro donis mihi datis
Vicem reddam charitatis?
En me totum tribuo.

XII.

Iesus in praesepio.

Altitudo quid hic iaces,
In tam vili stabulo?
Qui creasti coeli faces,
Alges in praesepio?
O quam mira perpetrasti,
Iesu propter hominem!
Tam ardenter quem amasti
Paradiso exulem.

Fortitudo infirmatur,
Parva fit immensitas;
Liberator alligatur,
Nascitur aeternitas.
O quam mira perpetrasti etc.

Premis ubera labellis,
Sed intactae Virginis;
Ploras vividis ocellis,
Coelum replens gaudiis.
O quam mira perpetrasti etc.

XIII.

De eodem.

Ave Iesu Deus magne,
Ave Puer, mitis agne,
Ave Deus, homo nate,
In praesepi reclinate!
O potestas, o egestas,
O maiestas Domini!
O maiestas, quid non praestas
Homini?

Inter bruta quam abiectus
Vagis, patris o dilectus!
Iudex summe, verus Deus,
Propter me fis homo reus!
O potestas etc.

Ut me pauperem ditares,
Ut me perditum salvares,
Iaces pannis involutus,
Omni ope destitutus.
O potestas etc.

O mi Iesu cor devotum
Post te trahe, sume totum,
Igne tuo sancto ure,
Ah, ah penitus combure.
O potestas etc.

Procul vanos hinc amores,
Procul malos arce mores,
Tuis meos aptos finge,
Aeterno me nexu stringe.
O potestas etc.

XIV.

Cantus pastoris.

Christe patentis incola caulae,
Cui mala Bethlem tecta negavit:
En, citus adsum cantor ad antrum
Ut tibi dicam pectine carmen:
Absona quamvis stridet arundo;

Absona spero, canna placebit,

Nam dat amato saepe puello
Barbita mater dissona chordis.

Haec mala quamvis musica pupo
Tristia cordis nubila pellit,
Ergo placebit, credo puello,
Si vel hiulcum bucula bassum,
Stridet et altum turpis asellus,
Talis in antro musica clangit,
Et resupina carpitur aure.

Eia puelle! clarior astris,
Mollior aguo, dulcior uva,
Inter agrestes hosce sodales,
Cantor agrestis penso locellum
Dumque probantur bos et asellus,

Absona quamvis carmina pangant,

Forsan agresti voce placebo,
Qui tibi soli quaero placere.

Non mea tentat musa placere,
Seu Coridonis, sive Manalcae,
Sed tibi quaerit rite placere,
Qui moderatis omnia numen,
Te recreare gestio cantu
Promere dulces pectine somnos;
Devio ducta si quid ab arte,
Suppleat oro recta voluntas.

XV.

Mater cum filio.

Parvum quando cerno Deum
Matris inter brachia,
Colliquescit pectus meum
Inter mille gaudia.

Gestit puer, gestit videns
Tua mater viscera,
Puer ille dum subridens
Mille figit oscula.

Puro qualis in lucenti
Sol renitet aethere;
Talis puer in lactanti
Matris haeret ubere.

Talis mater speciosa
Eminet cum filio,
Qualis ros in molli rosa,
Viola cum lilio.

Inter sese tot amores,
Tot alternant spicula,
Quot in pratis fulgent flores,
Quot in coelo sidera.

O! ut una ex sagittis
Dulcis o puerule!
Quas in matris pectus mittis,
Cadat in me, Iesule:

XVI.

Cantus Mariae ad cunas.

Dum virgo vagientem,
Somnumque postulantem
Sopire vult ocellum,
Sic invocat puellum
O amor, o dormi, Iesule mi!

O agne concupite,
O vita, stella vitae,
O planta corde nata,
O gemma delicata!
O amor etc.

O numen, o puelle,
O nate plene melle,
O fons beatitatis,
Aurora claritatis.
O amor etc.

O gaudium parentis
Solatiumque mentis,
O nate, sponse, frater,
Te cantat alma mater.
O amor etc.

Te bucca mugientis,
Te barbiton rudentis
Mecum choro triformi
Rogant, ocelle dormi!
O amor etc.

Vis coelicos olores,
Vis consonos amores
Vis musicos decentes?
Heus! angelos canentes!
O amor etc.

XVII.

Annus renovatus.

Ecce nova gaudia
Anni reduxit orbita,
Facit haec solemnia
Nativitas dominica:
Quapropter cuncti mortales hilariter, hilariter, hilariter,
hilariter coniubilemus.

Quum laetentur superi,
Congaudeant et inferi;
Est enim tam splendidi
Communis causa gaudii etc.

Aspirante flamine,
Non de virili semine,
Ex Maria virgine
Salvator natus hodie etc.

Sathanae chirographum
Tollet et omne debitum,
Omnibusque superum
Aperiet palatium etc.

Quid pro tanto munere
Reddemus tibi Domine!
Quaesumus has suscipe,
Quas grates damus carmine etc.

XVIII.

De Epiphania. **)

Ad Iesum accurrite,
Corda vestra subdite
Regi novo gentium.

Stella Christum praedicat,
Intus fides indicat
Redemptorem omnium.

Huc afferte munera
Voluntate libera,
Sed munera cordium.

Haec erit gratissima
Salvatori victima,
Mentis sacrificium.

Aurum offert caritas,
Et myrrham austeritas,
Et thus desiderium.

Auro rex agnoscitur,
Homo myrrha, colitur
Thure Deus gentium.

Iudaea, gaudentibus
Non invide gentibus
Retectum mysterium.

Post custodes ovium
Se Magi fidelium
Iungunt in consortium.

Qui Iudaeos advocat
Christus, gentes convocat
In unum tugurium.

Bethleem fit hodie
Totius Ecclesiae
Nascentis exordium.

Regnet Christus cordibus,
Et victis rebellibus
Proferat imperium.

XIX.

De passione Domini.

Ecquis binas columbinas
  Alas dabit animae?
Ut in almam crucis palmam
  Evolet citissime,
In qua Iesus totus laesus,
  Orbis desiderium,
Et immensus est suspensus,
  Factus improperium!

O cor scande, Iesu pande
  Charitatis viscera,
Et profunde me reconde
  Intra sacra vulnera;
In superna me caverna
  Colloca maceriae;
Hic viventi, quiescenti
  Finis est miseriae.

O mi Deus, amor meus!
  Tune pro me pateris?
Proque indigno, crucis ligno
  Iesu mi suffigeris?
Pro latrone, Iesu bone,
  Tu in crucem tolleris!
Pro peccatis meis, gratis
  Vita mea moreris!

Non sum tanti, Iesu! quanti
  Amor tuus aestimat;
Heu cur ego vitam dego,
  Si cor te non redamat?
Benedictus sit invictus
  Amor vincens omnia,
Amor fortis, tela mortis
  Reputans ut somnia.

Iste fecit, et refecit
  Amor, Iesu, perditum;
O insignis, Amor, ignis
  Cor accende frigidum.
O fac vere cor ardere,
  Fac, me te diligere,
Da coniungi, da defungi
  Tecum Iesu, et vivere. Amen.

XX.

De eadem.

Attolle paulum lumina
Peccator, atque disce,
Quantum malum sint crimina,
Et tandem resipisce;
Crucifixum aspice,
Leges in hoc codice,
Quod proderit scivisse.

Caput tristes aculei
Spinarum pupugerunt,
Manus pedesque ferrei
Clavi perforaverunt;
Et in membra caetera
Foede nimis, barbara
Flagella saevierunt.

Cum tantus dolor atterat
Haec membra delicata,
Magis cor eius vulnerat
Mens hominum ingrata;
O dirum supplicium,
Quo Mariae filium
Excruciant peccata.

Nemo dolorem pertulit
Isti parem dolori,
Quem crucifixo intulit
Iudaeus Salvatori;
Per incredibilia
Voluit supplicia
Pro nobis Christus mori.

O homo nunc considera,
Quae damna sint peccati,
Pro quo curando, vulnera
Tot Christus debet pati;
Absque hoc auxilio
Igne nos perpetuo
Essemus condemnati.

Si poenis insons filius
Punitur tam severis,
Quantis, tu servus impius,
A iudice plecteris?
Si sic lignum viride
Ardet, rame aride!
Qua flamma tu ureris?

O fuge ergo crimina,
Peccator, fuge mortem;
Inferni fuge limina,
Et damnatorum sortem;
Age Christo gratias,
Ut aeternae facias
Te vitae sic consortem.

XXI.

De eadem.

O popule mi! quid merui?
In quo te contristavi?
Nonne quibus debui,
Bonis te ornavi?

Dic, qua in re offendi te?
Quo modo vis, abunde,
Emendabo, quod in me
Displicet, responde!

Cur odio tam impio
Ut hostem me invadis?
Crucis cur supplicio
Me necandum tradis.

Te condidi et nihili
Te ex abysso duxi;
Vitam tibi contuli,
Mente te instruxi.

Tu impio iudicio
Me morte condemnasti.
Hoste tu cum stygio
In me conspirasti.

Tot sidera hac dextera
In tuos usus feci,
Plantas tot et pecora
Hac tibi subieci.

En liberum te dominum
Cunctorum procreavi,
Mundum in palatium
Tibi fabricavi.

Tu pauculis argenteis
Me hosti vendidisti,
Et ut scurram, Aetheris
Regem prodidisti.

Tu fustibus et ensibus
Armatus ad me venis,
Et ceu furem funibus
Ligas et catenis.

Ut unicum te filium
In meo sinu fovi,
Semper tuum commodum
Sedulo promovi.

Tu scommatis et colaphis
Hanc curam rependisti,
Probris tu me pluribus
Captum affecisti.

Te variis scientiis
Prae brutis exornavi,
Te et ipsis angelis
Prope exaequavi.

Ut stolido et fatuo
Tu mihi illusisti:
Tu latroni impio
Me posthabuisti.

O popule mi, num merui
Horrende sic tractari?
Et tam miserabili
Modo trucidari.

Ah propere convertere
Peccata detestare,
Quare te vis perdere,
Cum queas salvare.

XXII.

De eadem.

Eheu mortalis, quot pro te malis
Rex immortalis premitur,
Nimis cruenta, heu, sunt tormenta;
Queis deo vita demitur.

Dum laniones, tanquam leones
Vulnus addunt vulneribus,
Tu vah! ingrate, tam desperate
Scelus auges sceleribus.

Plagis et minis, flagris et spinis
Illi vita extunditur:
Pro creatura sine mensura
Divinus sanguis funditur.

O State, divi cruoris rivi,
Plus nimio, quod datis est,
Nimis amoris, nimis cruoris,
Gutta vel una satis est.

Vel mundos mille unius stillae
Purgat a labe dignitas,
Nam vel tantillae immensum stillae
Valorem dat Divinitas.

Te Iesus amat, hoc sanguis clamat,
Peccator spera veniam:
Si spernis, strictae quondam vindictae,
Moestam plorabis naeniam.

XXIII.

De eadem.

O caeli, obstupescite!
O gentes erubescite!
O facta detestanda;
Ab impiis ut reus
Damnatur ipse Deus,
O res abominanda!

Nummis triginta venditur:
Tam parvi Deus penditur.
Rex summae maiestatis,
Discipulus venumdat:
Iudaeus hunc circumdat
Militibus armatis.

Deus ut latro capitur,
Et per plateas rapitur,
Circumdatus catenis,
Hunc vexat, vellit, ludit:
Hunc calcat, pulsat, trudit
Servorum grex effrenis.

Ipsam in innocentiam
Iniquitas sententiam
Acerbam profert mortis,
Rex caeli virulentis
Obiicitur furentis
Ludibriis cohortis.

Regem virtutum niveo
Rex vanus tectum linteo
Spernit ut morionem,
Prae mundi conditore
Et vitae largitore
Plebs eligit latronem.

Innocens gnatus Virginis
Lapsu servatus hominis
Foede diverberatur,
Et manibus tortorum,
Instar maleficorum
Virgis dilaniatur.

Ecce Sionis filia
Haec spectat mirabilia,
En regem Salomonem
Portantem diadema,
Quo ornat gens blasphema
Eius desponsionem.

En vultum plagis lividum,
En caput spinis obsitum:
En latus, dorsum, pectus
Largo fluit cruore:
Hoc purpurae colore
Rex tuus est contectus.

XXIV.

De eadem.

Exite filiae Sion,
Videte vestrum regem,
Prodit e throno Salomon
Ad carum sibi gregem,
Nitente fulget purpura,
Sceptro, corona gemmea.

Sceptrum quod gestat regium,
Quo legem dicit mundo,
Non fascis est quiritium,
Sed fluctuans arundo;
Non enim virga ferrea
Humana regit pectora.

Hic Salomon pacificus,
Non matris laurum ferens,
Est Iesus, Dei filius
Olivae ramum gerens,
Securam pacis tesseram,
Offert delicti veniam.

Festiva regis purpura,
Quam rudis manus finxit,
Calonis est lacernula:
Non cocci vermis tinxit?
Qui dixit Ego vermissum,
Cruore tinxit Coccinum.

Eius Corona splendicat
Sed est contexta rubo;
Et gemmae, quot intermicant,
Nascuntur mari rubro,
Scintillant sicut faculae,
Nam sunt cruoris maculae.

Hinc regi regum servuli
Cervicem inflectamus,
Regis exemplo, saeculi
Pompam despiciamus;
Ne membri pectus frigeat,
Quum caput spinis rigeat.

XXV.

De eadem.

In crucis pendens arbore,
Toto cruentus corpore,
Et summo cum dolore,
Quae verba Dei filius
Divino fudit pectore,
Pari penses amore.

His orat primo vocibus:
Ignosce, Pater, omnibus,
Qui cruci me affigunt;
Da veniam peccantibus,
Ignoscas ignorantibus,
Qui Deum sic affligunt.

Post haec latronis precibus
Benignis favet auribus,
Eidem pollicendo;
Ad paradisi gloriam
Te ducam, tibi gratiam
Salvator hanc impendo.

Ad matrem amantissimam,
Ligno trabali proximam
Conversus sic profatur,
En filium, hunc accipe,
En matrem istam suscipe,
Discipulum affatur.

Iam diris cruciatibus
Et anxiis doloribus
Examinatus clamat;
Ah sitio: doloris est
Haec sitis, et amoris est,
Quae mundi vitam amat.

Mox desolatus angitur,
Mortisque lucta frangitur:
O Eli! Eli! Deus!
Cur derelinquis hominem,
Doloribus exanimem!
O Deus, Deus meus!

Post flagra tandem effera
Tormenta, sputa, verbera,
Clamat: Est consummatum,
O Pater mi, quod perfero,
Quod moriturus offero,
Sit holocaustum ratum.

His dictis patrem reverens,
Ad ipsum vota referens,
Ad metam, dixit, tendo,
Ad ultimum anhelitum,
In manus tuas spiritum,
O Pater mi, commendo.

O homo! Iesu vulnera,
Contritus corde pondera,
Et miser non peribis,
Sed vitae post solatia,
Caelorum ad palatia
Aeternum felix ibis.

XXVI.

De eadem.

Crux ave benedicta!
Per te mors est devicta,
  In te pependit Deus,
  Rex, et Salvator meus.

Tu arborum Regina,
Salutis medicina,
  Pressorum es levamen,
  Et tristium solamen.

O sacrosanctum lignum,
Tu vitae nostrae signum,
  Tulisti fructum Iesum,
  Humani cordis esum.

Dum crucis inimicos
Vocabis, et amicos;
  O Iesu fili Dei!
  Sis, oro, memor mei.

XXVII.

De eadem.

Iesu meae deliciae,
Et fide custos animae!
Te crucis fixum arbore
Mens ardet omni tempore.

Compatior medullitus,
Cum nudum cerno penitus;
Qui mihi est prae omnibus
Thesaurus praestantissimus.

O Iesu! tuae lachrymae,
Angores et tristitiae
Meam solentur animam,
Iugemque dent laetitiam.

Clavi tui sunt spicula,
Casti amoris iacula,
His dulciter me vulnera,
Et cor potenter penetra.

De tuo Iesu corpore
Da cordi meo vivere,
In cordis tui vulnere
Dignare me abscondere.

Et mortis in angustia,
Per tua precor vulnera,
O Iesu, tanta passio
Culparum sit remissio.

XXVIII.

De eadem.

Amara Christi passio
Me flere plus quam dicere
Invitat, attamen piis
Miscebo carmen lacrymis.

Sed quo canam praeconio,
Amoris inventum tui,
Quo Christe, temet in cibum
Nobis dedisti et poculum.

Hinc mortis ad spectaculum
Totus cruore perpluis
Membrisque plangis omnibus.
O fortitudo Martyrum.

Mox te Satelles undique
Circumdat, arctat vinculis:
Sed te ligarat arctius,
Prius tuorum charitas.

Quot probra: quas iniurias:
Nox vidit una militum,
Fit ludus et spectaculum
Rex Israel et caelitum.

Dum Christe! tollis lumina,
Petrum negantem respicis,
Sed lacrumantem praevenis,
Tuo lavandum sanguine.

Nunc mutus ante iudicem,
Iudex supremus omnium,
Solo satis se clamitat,
Innoxium silentio.

Quin candor ille vestium
Quo sprevit Herodes Deum,
Decebat agnum, candida
Qui pascit inter lilia.

Tu Christe! flagris caederis,
Ego miser deliqueram,
Rosas ego dum colligo
Tu sentibus compungeris.

Sed ad columnam frangitur
Haec mea contumacia,
Et hac corona cingitur
Mortalium superbia.

Inter latrones ceu latro,
Coeli decus pulcherrimum,
Affigitur clavis cruci
Turpissimum ludibrium.

O arbitras mundi manus
Pedesque, qui ventos super
Vehi sueverunt, heu mea
Vos impulere crimina.

Recede sol et lugubri
Terras amictu contege,
Dehisce tellus, scindite
Vos saxa: Christus occidit.

Christe occidis, nos nascimur
Tui doloris filii,
O vita nostri pectoris
Orisque nostri spiritus.

Hoc deerat unum, mortui
Ut vulnerato pectore,
Pateret ad vitam via
Aperta amoris regia.

Sed iam manent te brachia
Carae parentis, quae tibi
Unguenta pro plagis dabit,
Et lacrumas pro sanguine.

Tandem sepulcro conderis,
Defuncte Christe, saxeo;
Meum tibi consternerem,
Sed heic iaceres durius.

Cur hunc capescis exitum,
O incapax exordii!
Nostram, nisi vis proprio
Signare mortem funere.

Iesu! tibi sit gloria,
Pro poena et ignominia,
Quas innocens pro noxiis
Non horruisti perpeti.

XXIX.

De eadem.

Lugete dura marmora,
Cautesque lacrymate,
Lugete coeli sidera,
Ventique suspirate,
En languet orbis gloria,
Et moritur amore.

Rorate fletu lumina,
Amor iubet dolorque,
Homo profunde flumina
Fletusque sanguinisque,
En propter tua crimina
Hic moritur dolore.

O charitatis victima,
O dira vis amoris:
Crudelitatis hostia,
Spectaculum doloris,
Quis cogitasset talia,
Mori Deum pro nobis!

Deflete mea lumina
Tanti luctas amoris,
Deflete mea crimina,
Tanti causas doloris,
Hoc petit tanti gratia
Doloris ac amoris.

O amor super omnia,
Iesu sic morientis,
O dolor super omnia
Iesu sic patientis,
Amoris ecce spicula,
Et victimam doloris.

Exite Sion filiae,
Videte Iesse natum,
Spinaium diademate
Lugete coronatum,
Sponsumque vestrum plangite
Crudeliter necatum.

O quanta vis amoris est
In Iesu moriente,
O quanta vis doloris est
In Iesu patiente!
Plorare, nisi tigris es,
Debes ac redamare.

XXX.

De eadem.

Obstupescat iam natura,
Erubescat creatura
Quando conditor naturae
Se naturae subiicit,
Iesus, ut interiturae
Vitam daret creaturae,
Vah! in mortem deficit.

Iesus sistitur mortali,
Ne mortalis immortali
Coram iudice severa
Concidat sententia.
Sanctitas et vita vera
Innocentiaque mera
Fit pro nobis victima.

Homo peccat Deus luit,
En, ut copioso fluit
Dura sub carnificina
Totum corpus sanguine,
Sic leonis vis divina,
Mansuetudo sic agnina,
Patitur tondentem se.

Vah catenae, vah flagella
Membra dissecant tenella,
Faciemque tam decori,
Ante natos hominum,
Cuius gustu pleniori
Explent angelorum chori
Suum desiderium.

Is, qui verbo nos creavit,
Sanguine sic recreavit,
Tantam cur disparitatem,
In hoc Deus voluit!
En amoris potestatem,
Quae peccati pravitatem
Aequa lance diluit!

En mortalis ut formosis,
Coronetur servus rosis,
Rex coelestis coronatur
Spinis atque colaphis,
Homo cruce ne prematur,
Crux a Deo baiulatur
Propriis in humeris.

XXXI.

De eadem.

Huc ad iugum Calvariae,
Iesum sequamur ducem:
Nostrae trophaeum gloriae,
Deosculemur crucem,
Qui generosus miles est,
Sibi ducat honori,
Cum duce Iesu millies
In crucis campo mori.

Quis colla miles excutit,
Hac est eundum via:
Quo dux vexillum praetulit,
Sequamur turma pia,
Est summa pati gloria:
Nec est tam salsus potus,
Qui non crucis memoria
Exhauriatur totus.

Morosus es et tetricus,
Morborum cinctus choro;
Aegrotat tecum medicus
Decumbens crucis thoro,
Non est a Christi vertice
Ad plantam pedis vena,
Pro te quam non, o perdite
Maior affligit poena.

Divitiis exutus es,
Mendicitatis haeres:
In cruce Iesus nudus est,
Nunc minus aegre feres.
Et vulpes diverticulum,
Et nidum noscit passer:
Eheu Christi cubiculum
Est dura crucis asser.

Maledicis sermonibus
Si fama laceratur:
En Iesus cum latronibus
Iniquis deputatur,
Cum hinc lavorum spicula
Corpus perpenetrarunt
Inde linguarum iacula
Mentem transverberarunt.

Fatale times iaculum,
Te quando mors invadet.
O nobile spectaculum!
Miles cum duce cadet,
Christus acerbi funeris
Prior excepit ictum,
Hinc tu lethalem vulneris,
Vix senties inflictum.

Tandem si conscientiae
Te lancinant puncturae,
Per fructus poenitentiae
Hae sopiuntur curae.
Sub inclinato capite,
Qui Spiritum emisit,
Iesus favorem gratiae
Et veniam promisit.

XXXII.

De eadem (S. Aloysii suspiria.)

O Christe pendens arbore,
  Amore vulneratus!
Pendens amoris victima!
  Quid Christe mi rependam?
Lates minuto maximus
  Sub panis involucro;
Mihi te das ferculum,
  Quid Christe mi rependam?

Me sic amantis gloriae
  Vitamque sanguinemque
Si millies impendero,
  Ah quantulum rependo!
Haec sola posthac vita sit,
  Sudor laborque solus,
Amare te pro viribus,
  Morique sic amando.

Et te beatam Virginem,
  Mortalibus salutem
Quae protulisti, diligam,
  Dum vixero, Maria;
Sed Mater, ut clientulum
  Iuves periclitantem,
Per Filii te vulnera
  Obtestor, et cruorem.

XXXIII.

De eadem. *

Festivis resonent compita vocibus:
Cives laetitiam frontibus explicent:
Taedis flammiferis ordine prodeant
Instructi pueri et senes.
  Quem dura moriens Christus in arbore,
Fudit multiplici vulnere sanguinem;
Nos facti memores dum colimus, decet
Saltem fundere lacrymas.
  Humano generi pernicies gravis
Adami veteris crimine contigit:
Adami integritas et pietas novi
Vitam reddidit omnibus.
  Clamorem validum summus ab Aethere
Languentis Geniti si Pater audiit,
Placari potius Sanguine debuit,
Et nobis veniam dare.
  Hoc quicumque stolam sanguine proluit
Abstergit maculas; et roseum decus,

Quo fiat similis protinus Angelis,
Et Regi placeat, capit.
A recto instabilis tramite postmodum
Se nullus retrahat; meta sed ultima
Tangatur; tribuet nobile praemium,
Qui cursum Deus adiuvat.
Nobis propitius sis Genitor potens,
Ut quos Unigenae Sanguine Filii
Emisti, et placido flamine recreas,
Coeli ad culmina transferas. Amen.

XXXIV.

De eadem. *

Ira iusta Conditoris,
Imbre aquarum vindice,
Criminosum mersit Orbem,
Noë in Arca sospite:
Mira tandem vis amoris
Lavit Orbem Sanguine.

Tam salubri terra felix
Irrigata pluvia,
Ante spinis quae scatebat,
Germinavit flosculos:
Inque nectaris saporem
Transiere absinthia.

Triste protinus venenum
Dirus anguis posuit,
Et cruenta belluarum
Desiit ferocia:
Mitis Agni vulnerati
Haec fuit victoria.

O scientiae supernae
Altitudo impervia!
O suavitas benigni
Praedicanda pectoris!
Servus erat morte dignus,
Rex luit poenam optimus.

Quando culpis provocamus
Ultionem Iudicis,
Tunc loquentis protegamur
Sanguinis praesentia:
Ingruentium malorum
Tunc recedant agmina.

Te redemptus laudet Orbis
Grata servans munera,
O salutis sempiternae
Dux, et auctor inclyte,
Qui tenes beata regna
Cum Parente, et Spiritu. Amen.

XXXV.

De eadem.

Salvete Christi vulnera,
Immensi amoris pignora,
Quibus perennes rivuli
Manant rubentis Sanguinis.

Nitore stellas vincitis,
Rosas odore, et balsama,
Pretio lapillos indicos,
Mellis favos dulcedine.

Per vos pater gratissimum
Nostris asylum mentibus,
Non huc furor minantium
Unquam penetrat hostium.

Quot Iesus in Praetorio
Flagella nudus excipit!
Quot scissa pellis undique
Stillat Cruoris guttulas!

Frontem venusta, proh dolor!
Corona pungit Spinea,
Clavi retusa cuspide
Pedes manusque perforant.

Postquam sed ille tradidit
Amans volensque spiritum,
Pectus feritur lancea,
Geminusque liquor exilit.

Ut plena sit redemptio,
Sub torculari stringitur,
Suique Iesus immemor,
Sibi nil reservat Sanguinis.

Venite quotquot criminum
Funesta labes inficit:
In hoc salutis balneo,
Qui se lavat, mundabitur.

Summi ad Parentis dexteram
Sedenti habenda est gratia,
Qui nos redemit Sanguine,
Sanctoque firmat Spiritu. Amen.

XXXVI.

De Clavis ac Lancea. *

Paschali iubilo sonent praeconia,
Armorum Domini per quae victoria
Venit Christicolis: sint in memoria
Crux, et Clavi, et Lancea.

Crux apud inferos spoliat tartara,
Lancea superis tribuit praemia,
Clavi consociant coelos, et infima,
Fletum mutant laetitia.

Clavus dum figitur in Dei manibus,
Et dum demergitur in sacris pedibus,
Hasta dum fodicat latus, hominibus
Manat gratiae fluvius.

Lancea saeviens in Dei pectore,
Et inde proferens aquam cum sanguine,
Mundum laetificat impetus flumine;
Omnes ad aquas currite.

Te, summa Deitas, coelum magnificat,
Ordo Seraphicus laudibus insonat,
His noster pariter coetus se misceat,
Et in saecula te canat. Amen.

XXXVII.

De iisdem. *

Verbum supernum prodiens
Salvare quod perierat,
Hasta Clavisque moriens
Complevit ad quod venerat.

O gloriosa Lancea,
Timor tremorque daemonum,
Regna pandis siderea,
Per sanctae necis meritum.

De Clavorum stigmatibus
Emanat mundi pretium,
E cunctis aromatibus
Spirans odorem coelicum.

In corde Christi mergitur
Mucro leone saevior:
De forti fons exoritur
Cibusque melle dulcior.

In natum Pater phialam
Effudit iracundiae,
Ut nobis coenam maximam
Gratis suae det gloriae.

O Christe, nostrum gaudium,
De vulnerato latere
Da lac, et vinum depluum
Ardente corde sugere.

Precamur, Auctor omnium
Tu nostra sis refectio:
Tuorum quoque meritum
Armorum, sis protectio. Amen.

XXXVIII.

Salutatio ad Christum in cruce patientem.

Ave Iesu, summe bonus,
Ad parcendum nimis pronus;
Membra Tua macilenta
Quam acerbe sunt distenta!

Ave coeli margarita,
In qua mundi salus sita!
Beatorum unum votum,
In quo bonum latet totum,

Ave Iesu, coeli lumen,
Voluptatis largum flumen;
Ubi vivi fontis rores,
Vivifici sunt liquores.

Quam Te cerno sauciatum!
Quam Te cerno laniatum!
Salvatoris patent fontes,
Quid haurire vetat sontes?

O mi Iesu! o mi amor!
Mentis meae suavis clamor:
Quam crudelem fecit ictum,
Quod sic deles maledictum!

O quam pretiosus sudor,
Quo lavatur meus pudor!
Age! mens haec contemplare,
Lacrimarum fluat mare.

O Rex Maiestatis, Christe!
Me, me decet cruor iste:
Tuae quot sunt cicatrices,
Charitatis sunt radices.

Quo cessere suaves vultus,
Angelorum perpes cultus?
Quo fugere frontis faces?
O mi Iesu! quare taces?

O divina salve spina!
Perditorum medicina:
Punge pectus, punge meum,
Peccatorum nimis reum.

XXXIX.

De Passione Domini.

Heu! Dei Filius quot poenis premitur,
Latrone vilius huic vita demitur!
Ah flete, flete lumina,
Dent lacrymarum flumina,
Iesu, Iesu, amor dulcissime!
Quo raperis, quae pateris,
Pro mundi scelere?

Tortores vulnera addunt vulneribus,
Tu, homo, scelera auges sceleribus,
His sanguis Iesu funditur,
His vita huic extunditur,
Iesu, Iesu, redemptor optime!
Hoc sanguine nos ablue
Ab omni crimine.

Servorum Tigride heu cor crudelius,
Pro queis tam rigide punitur filius!
Nec lacrymas profunditis,
Pectus gementes tunditis?
Iesu, Iesu, peccator insona,

Da veniam, da gratiam,
Contritus intona.

Moventur sidera, sol ipse deficit,
Rumpuntur marmora, et aequor ingemit;
Tu solus non compateris,
Peccator, tu non scinderis!
Iesu! Iesu! cor durum contere,
Ut sentiat, quae debeat
Mors tua luere.

Sed, tandem sentio, cor mihi scinditur,
Dum huic mentio de te ingeritur;
Peccasse me iam poenitet,
Peccatum omne displicet.
Iesu! Iesu! quid reus faciam?
Ut perditam obtineam
Nunc rursus gratiam.

Per tua vulnera, Iesu dulcissime!
Per dira funera, Pastor suavissime!
Da confitenti veniam,
Da resurgenti gratiam.
Iesu! Jesu! Rex clementissime!
Me recipe, me dirige,
Me totum posside.

XL.

De eadem.

O mira res! flent coelites,
Et universi ordines,
Dei Patris Filius,
Omnis culpae nescius,
Fit pro nobis reus,

O bonitas, o veritas,
O magna Iesu charitas!
Ut conservet homines,
Et triumphet Daemones,
Est inter latrones.

O crimina! quam noxia
Quam saeva figunt spicula!
Quibus Iesu vulnera,
Et crucis supplicia
Fiunt medicina.

O Domine! pro homine
Totus exhaustus sanguine,
Fac vel una guttula
Hora mortis ultima
Sit salus et vita.

XLI.

De eadem.

Salve mundi salutare,
Salve, salve, Iesu care!
Cruci tuae me aptari
Vellem, tibi me aequari,
Da mihi tui copiam.

Salve Iesu Rex Sanctorum,
Spes votiva peccatorum,
Crucis ligno, tanquam reus,
Pendens homo, verus Deus;
Caducis nutans genibus.

Quid sum tibi responsurus,
Actu vilis, corde durus?
Quid rependam amatori,
Qui elegit pro me mori,
Ne dupla morte morerer?

Salve Iesu, pastor bone,
Fatigatus in agone,
Qui per lignum es distractus,
Et ad lignum es compactus,
Expansis sanctis manibus.

Salve caput cruentatum,
Totum spinis coronatum,
Conquassatum, vulneratum,
Arundine verberatum,
Facie sputis illita.

Salve latus Salvatoris,
In quo latet mel dulcoris,
In quo patet vis amoris,
Ex quo scatet fons cruoris,
Qui corda lavat sordida.

Clavos, pedum plagas duras,
Et tam graves impressuras,
Circumplector cum affectu,
Tuo pavens in aspectu,
Tuorum memor vulnerum.

Dulcis Iesu, pie Deus!
Ad te clamo, licet reus,
Praebe mihi te benignum,
Ne repellas me indignum
De tuis sanctis pedibus.

Dum me mori est necesse,
Noli mihi tunc deesse,
In tremenda mortis hora
Veni Iesu absque mora,
Tuere me, et libera.

Cum me iubes emigrare,
Iesu care! tunc appare,
O amator amplectende!
Temet ipsum tunc ostende,
In cruce salutifera.

XLII.

De Corona spinea. *

Exite Sion Filiae,
Regis pudicae Virgines,
Christi coronam cernite
Quam mater ipsa texuit.

Horret revulsis crinibus
Spinis cruentatum caput,
Et vultus ille decolor
Mortem propinquam respicit.

Quae terra sulcis invia,
Dumis rigens et sentibus,
Lugubre munus protulit,
Quae saeva messuit manus?

Christi rubescens sanguine
Aculeos mutat rosis,
Palmamque vincens fructibus,
Spina est triumphis aptior.

Culpis satae mortalium
Te Christe, spinae vulnerant,
Evelle nostras cordibus
Tuasque nostris insere.

Virtus, honor, laus, gloria
Deo Patri cum Filio,
Sancto simul Paraclito
In saeculorum saecula. Amen.

XLIII.

De eadem. *

Legis figuris pingitur
Christi corona nobilis.
Implexa spinis victima
Ardensque testatur rubus.

Arcam corona cinxerat,
Mensaeque sacrum circulum,
Aramque thure fumidam,
Corona nectit ambiens.

Christi dolorum conscia
Salve corona gloriae!
Gemmis et auro pulchrior
Vincens coronas siderum.

Virtus, honor, laus, gloria
Deo Patri cum Filio,
Sancto simul Paraclito
In saeculorum saecula. Amen.

XLIV.

In Festivitate Cordis Iesu. *

En, ut superba criminum
Et saeva nostrorum cohors
Cor sauciavit innocens
Merentis haud tale Dei!

Vibrantis hastam militis
Peccata nostra dirigunt:
Ferrumque dirae cuspidis
Mortale crimen acuit.

Ex Corde scisso Ecclesia
Christo iugata nascitur;
Hoc ostium Arcae in latere est
Genti ad salutem positum.

Ex hoc perennis gratia,
Ceu septiformis fluvius,
Stolas ut illic sordidas
Lavemus Agni in sanguine.

Turpe est redire ad crimina,
Quae Cor beatum lacerent:
Sed aemulemur cordibus
Flammas amoris indices.

Hoc Christe nobis, hoc Pater,
Hoc Sancte dona Spiritus,
Quibus potestas, gloria,
Regnumque in omne est saeculum, Amen.

XLV.

De eadem. *

Cor, arca legem continens
Non servitutis veteris:
Sed gratiae, sed veniae,
Sed et misericordiae.

Cor, sanctuarium novi
Intemeratum foederis,
Templum vetusto sanctius,
Velumque scisso utilius.

Te vulneratum charitas
Ictu patenti voluit;
Amoris invisibilis
Ut veneremur vulnera.

Hoc sub amoris symbolo
Passus cruenta et mystica,
Utrumque sacrificium
Christus Sacerdos obtulit.

Quis non amantem redamet?
Quis non redemptus diligat,
Et Corde in isto seligat,
Aeterna tabernacula?

Decus Parenti et Filio,
Sanctoque sit Spiritui,
Quibus potestas, gloria,
Regnumque in omne est saeculum. Amen.

Hymni Paschales.

XLVI.

Victoria! victoria! gloria
Insigni nobilem coelorum Principem
Mentibus, vocibus laetis excipimus,
O beata sors! est prostrata mors,
Quando te, inclite o Iesu mi!
Ferox necavit,
Ipsa se misere prostravit.

Victoria! victoria! laurea
Insignis gloriae Regem victoriae
Hodie splendide cingat, et decoret.
Exoptata res! est completa spes,
Impia tartara destructa sunt,
Patent Coelorum
Atria, patria iustorum.

Gaudete coeli fulgida sidera,
Gaudete aequora, montes et nemora,
Dulcia cantica ubique personent.
O iucunda lux! o beata crux!
Perdita gaudia restituit,
Fugat maerores
Flentium, mentium dolores.

In carne iam, post funera, vulnera
(O quanta gloria) micant ut sidera;
Dulcia pocula hinc mellis profluunt;
Sunt haec securissima receptacula,
Hic in te, Iesu! me abscondere
Volo, et manere,
Habe me, opto te habere.

Maria mundi inclyta Domina,
Regina siderum, corona coelitum!
Hilaris, luctibus missis tripudia,
Quem Virgineo quondam utero
Coelica gratia conceperas,
Quem mors confixit
Spiculo, tumulo surrexit.

Victoria! victoria! gloria
Te, Iesu, nobilem coelorum Principem
Hodie regie nova condecorat;
At quis meritas tibi gratias
Iesu mi, amor mi! rependerit?
Cor totum cape,
Et ad te totum me iam rape.

XLVII.

Cedant iusti signa luctus,
Cessat metus, cedunt fluctus,
Moses mare superat,
Israëlem liberat.
Vita mortem morte stravit,
Agnus sanguine nos lavit,
Induens nos gloria. Alleluia.

En abyssi claustra tonant,
Et catenae tractae sonant,
Turba Patrum coelica
Evolat ad gaudia.
Lytrum Deus-Homo pendit,
Dumque coelum nunc ascendit,
Eius est victoria. Alleluia.

Surgit Christus e sepulcro,
Solo Deitatis fulcro
Nixa, dum humanitas
Superat miserias,
Ut nos surgeremus rei,
In humilitate Dei
Nobis est victoria. Alleluia.

Docet ita nos Salvator,
Uti debeat peccator
E sepulcro criminum
Evolare in gaudium,
Quod a nobis actum fuit
Insons Christus morte luit,
Canite: victoria! Alleluia.

Frustra victus orcus frendet,
Sol salutis nobis splendet,
Liberi sunt liberi;
Servitus Diaboli,
Laqueus nunc est confractus,
Iam triumphus est peractus,
Surgite ad praemia. Alleluia!

Ergo salvae turba gentis
Nunc excusso somno mentis,
Tandem expergiscere,
Salvatorem sequere!
Salvatoris semper praesto
Nobis adiumentum esto,
Nostra sit victoria! Alleluia.

XLVIII.

Alleluia, Alleluia!
Finita iam sunt praelia,
Est parta iam victoria!
Gaudeamus, et canamus: Allel.

Alleluia, Alleluia!
Post fata mortis barbara
Devicit Iesus tartara.
Applaudamus, et psallamus: Allel.

Alleluia, Alleluia!
Surrexit die tertia
Coelesti clarus gratia.
Insonemus, et cantemus: Allel.

Alleluia, Alleluia!
Sunt clausa stygis ostia,
Et coeli patent atria.
Gaudeamus, et canamus: Allel.

Alleluia, Alleluia!
Per tua, Iesu, vulnera
Nos mala morte libera,
Ut vivamus, et canamus: Allel.

XLIX.

Io triumphe! io coelorum principes!
Supremi Regis io Ministri alites!
Portas recludite, vectes attollite,
Intrabit inclytae Iesus Rex gloriae.

Is bello nuper pulchro victus occubuit,
Nunc victor e sepulchro cum palma prodiit,
Devicit tartara, speluncas daemonis,
Prostravit agmina inferni principis.

Dudum mors dominata per mundi climata,
Iacet, iacet prostrata nunc in calvaria,
Dum Iesum spiculo infesta vulnerat,
Hoc semet iaculo incauta funerat.

O dies triumphalis! Qua mors emoritur,
Beate o mortalis! cui vita oritur!
Vere laetissima coeli miracula!
Vere gratissima terrae spectacula!

Adeste nunc frequentes telluris incolae,
Adeste castae mentes, simulque plaudite,
Dolores leniit Iesus post funera,
Maerores abstulit, et cordis vulnera.

Quid ergo, quid peccator differs accedere?
Exspectat en Salvator, vult te resurgere
A morte criminum; o surge ocius,
Ad mortis Dominum curre velocius.

Ne time quondam laesum per foeda crimina,
Accede tantum Iesum, i cum fiducia;
Intende animi nervos fortissime,
Applaude Principi festivo carmine.

Vivat io triumphe! Iesus Rex gloriae!
Vivat io triumphe! Princeps victoriae!
Sit illi gloria, virtus, imperium!
Collaudent omnia iam mortis Dominum.

L.

Serena lux, amoena lux!
Iam rident sidera;
Surrexit Christus hodie,
Sonate laeta cantica. Allel. Allel.

Laus et triumphus insonet,
Exultent pectora;
Coelum et terra iubilet,
Iungantur gaudia. Allel. Allel.

Disrupta mortis vincula,
Captivus solvitur;
Recepta vitae praemia,
Trophaeum figitur. Allel. Allel.

Iesus paschale gaudium,
Coelorum gloria,
Fores reclusit siderum,
Delevit crimina. Allel. Allel.

Decora splendent vulnera,
Iam hiems abiit;
Caesa revixit victima,
Nimbus desaeviit. Allel. Allel.

Deus placatus sanguine;
Nunc data venia;
Vulnus curatum vulnere,
O nova gratia! Allel. Allel.

LI.

Triumphe! plaudant maria,
Applaudant fontes, flumina,
Coelorum plaudant agmina!
Triumphat nostra gloria,
Rex Regum super sidera,
Iesus conscendit aethera.
In nomine Iesu, flectatur omne
Genu, coelestium, terrestrium,
Et inferorum.

Quis iste est Rex gloriae,
Ostro decorus purpurae?
De Bosra tinctis vestibus,
Qui ascendit in iubilo?
Rex potens est in praelio,
Confractis mortis viribus.
In nomine Iesu etc.

Io triumphe! coelites,
Coelorum magni Principes
Portas vestras attollite;
Attollite, occurrite,
Triumphatori dicite:
Ave Iesu Rex inclyte!
In nomine Iesu flectatur etc.

Vicisti Iesu prospere,
Iam coeli regno fruere
Consors paternae dexterae;
O Iesu meta cordium,
Sis lacrymarum gaudium,
Sis dulce vitae praemium.
In nomine Jesu etc.

LII.

Regina coeli iubila, Gaude Maria.
Jam pulsa cedunt nubila,
Alleluia, laetare o Maria.

Quem digna terris gignere,
Vivus resurgit funere. Allel.

Sunt fracta mortis spicula,
Jesu iacet mors subdita.

Acerbitas solatium,
Luctus resonet gaudium.

Turbata sputis lumina:
Phoebea vincunt fulgura.

Manuum pedumque vulnera
Sunt gratiarum flumina.

Transversa ligni robora
Sunt sceptra regni fulgida.

LIII.

Pone luctum Magdalena!
Et serena lacrymas;
Non est iam Simonis coena,
Non cur fletum exprimas,
Causae mille sunt laetandi,
Causae mille exultandi:
Alleluia resonet.

Sume risum Magdalena!
Frons nitescat lucida:
Demigravit omnis poena,
Lux coruscat fulgida:
Christus mundum liberavit,
Et de morte triumphavit, etc.

Gaude, plaude Magdalena!
Tumba Christus exiit,
Tristis est peracta scena,
Victor mortis rediit,
Quem deflebas morientem,
Nunc arride resurgentem etc.

Tolle vultum Magdalena!
Redivivum obstupe,
Vide frons quam sit amoena,
Quinque plagas aspice,
Fulgent sicut Margaritae,
Ornamenta novae vitae. etc.

Vive, vive Magdalena!
Tua lux reversa est,
Gaudiis turgescat vena,
Mortis vis abstersa est:
Maesti procul sint dolores,
Laeti redeant amores. etc.

LIV.

Plaudite coeli!
Rideat aether!
Summus et imus
Gaudeat orbis!
Transivit atrae
Turba procellae!
Subiit almae
Gloria palmae!

Surgite verni,
Surgite flores,
Germina pictis
Surgite campis!
Teneris mistae
Violis rosae;
Candida sparsis
Lilia calthis!

Currite plenis
Carmina venis,
Fundite laetum
Barbita metrum;
Namque revixit
Sicuti dixit
Pius illaesus
Funere Iesus.

Plaudite montes,
Ludite fontes,
Resonent valles,
Repetant colles:
Io, revixit,
Sicuti dixit,
Pius illaesus
Funere Iesus.

LV.

Dialogus Christi et Magdalenae.

M. Erumpe tandem iuste dolor,
Quid me quaerendo frustra solor?
Iesus evanuit,
Quis hunc mihi florem, amorem meum rapuit!

Eia singultus locum date,
Per lacrymas evaporate.
Cor mihi finditur
Amore dolore in partes mille scinditur.

C. Quid mulier per sata ruis,
Per hortos et per prata curris?
Quem quaeris flosculum,
Cur lacrymis rigas, cur gressu vastas hortulum?

M. Magistrum meum abstulerunt,
Dic eum ubi posuerunt?
Quis mihi lilium,
Quis mihi dilectum ostendet Dei filium?

Hunc si tu florem abstulisti,
Dic, ubi eum posuisti,
Et ego repetam,
In gaudia matris sponsum repertum deferam.

C. Adsum, Maria! flos amoenus,
Sum enim Iesus Nazarenus,
Tuus dilectus sum,
Qui solus electus ex millibus electus sum.

M. O Jesu, mi magister bone,
Quam tua laetor visione!
Des, ut affectibus
Et casti favoris constringam te complexibus.

C. Hic ab amplexu abstinebis,
In coelis, quando me videbis
Splendenti lumine
Tu propinquiore pasceris astri flumine.

LVI.

De Ascensione Domini. **)

Solemnis haec festivitas
Novum instaurat gaudium,
Qua perennis felicitas
Proponitur in praemium.

Christus scandens in aethera
Mortis fregit potentiam;
Sedens Patris in dextera
Iugem parat laetitiam.

Dies per multos saepius
Suis vivus apparuit;
Et comitum cor durius
Mitis magister arguit.

Suos per gentes imperat
Ferre salutis nuntium,
Sed non prius quam afferat
Dei virtus auxilium.

Discipulis mirantibus
Coelo triumphans redditur,
Et subductus aspectibus
Nube clara suscipitur.

Qui penetravit inferas
Domos Redemptor pacifer,
Se fert in sedes superas
Mundi supremus arbiter.

Ab ascendente ducitur
Regnatura captivitas:
Palma victis asseritur,
Mortuis immortalitas.

Ut ascendit sic veniet
Sedens in nubis solio:
Poena malos afficiet
Iudex bonosque praemio.

Patri monstrat assidue
Quam dura tulit vulnera:
Et sic pacis perpetuae
Nobis exorat foedera.

Nunc animis accipite
Paratum coelo praemium,
Ut membrorum cum capite
Arctius sit consortium.

Quos hic orphanos deseris,
Iesu, respice coelitus;
Mitte nobis e superis
Promissa dona Spiritus.

Tibi devotis mentibus
Per te lucescat veritas,
Per te succensis cordibus
Divina flagret caritas.

LVII.

De Spiritu Sancto.

Almum flamen, vita mundi,
Cuius virtus vegetat,
Quidquid aequoris profundi,
Soli quidquid et rotundi
Spatium progerminat,
Motor omnis creaturae,
Vita vitae sub tellure
Motus atque requies
Spiritus tu unus es.

Veni spiritus creator,
Dono largus septuplo,
Veni terrae Renovator,
Pacis atque boni sator,
Locuples solatio!
O tu mentibus beatis
Gaudium, sed pravitatis
Inventori barathro
Maxima confusio.

Super aquas ferebatur
Divus ille spiritus,
Quando mundus condebatur,
Totus et animabatur
Variis virtutibus;
Tum quem primum animavit,
Mox collapsum recreavit,
Largiter vivificam
Nobis fundens gratiam.

Orbi tubas excitasti
Sacri Evangelii,
Per quas mundum suscitasti
Mortuumque praeparasti
Ad fulgorem praemii,
Nostrum roborasti pectus,
Homo quo ceu scuto tectus,
Spiritu lethiferum
Debellaret spiritum.

Huic ergo inclinemur
Salva gens Spiritui;
Huius dona demiremur,
Sanctitatem veneremur
In amore cernui.
Geminemus: Sanctus, Sanctus!
Effundamus corde planctus
Coram patre gratiae
Memori miseriae.

Ad te gratiarum fontem
Nostra currit anima:
Firma Spiritum insontem
Animumque lava sontem
Exundante gratia.
Praesulum inspira mentes,
Mundi dirige potentes,
Sacra sit communitas
Mera pax et unitas.

Omnium repurga pectus
A fermento saeculi;
Cedat satan carne tectus;
Operosae quisque rectus
Corde subsit Fidei,
Et primaevo sub ardore,
Mutuoque sub amore
Totus grex fidelium
Colligatur ovium.

LVIII.

In Festo Trinitatis.

Aeterna lux, Divinitas!
In unitate Trinitas!
Te confitemur debiles,
Te deprecamur supplices.

Summum parentem credimus,
Natumque Patris unicum,
Et charitatis vinculum,
Qui iungit illos, Spiritum.

Ut comprehendit se Pater
Gignit coaevum filium,
Sic utriusque spiritus
Amore procedit, Deus.

Nil maius hic aut sanctius
Aequale numen omnibus,
Una est trium substantia,
Aequalis illis gloria.

Tres una sunt immensitas,
Tres una summa veritas,
Tres una summa charitas,
Et nostra sunt felicitas.

O veritas, o charitas!
O finis et felicitas!
Sperare fac et credere,
Amare fac et consequi!

Qui finis et exordium,
Rerumque fons es omnium,
Tu solus ens es entium,
Tu certa spes credentium!

Qui cuncta solus efficis,
Cunctisque solus sufficis,
Tu sola lux es omnibus,
Et praemium sperantibus.

Origo Verbi tu Pater!
Aequale verbum origini
Par ex utroque Spiritus!
Vobis Triuni Gloria.

LIX.

De Sanctissimo Sacramento.

O esca viatorum,
O panis Angelorum,
O Manna coelitum!
Esurientes ciba,
Dulcedine non priva,
Cor te quaerentium.

O lympha fons amoris,
Qui puro Salvatoris
E corde profluis!
Te sitientes pota,
Haec sola nostra vota,
His una sufficis.

O Iesu tuum vultum,
Quem colimus occultum
Sub panis specie,
Fac, ut remoto velo,
Aperta nos in coelo
Cernamus acie.

LX.

Carmen Ioannis Hussi de Coena Sacra.

Iesus Christus, nostra salus,
Quod reclamat omnis malus,
Nobis in sui memoriam
Dedit hanc panis hostiam.

O quam sanctus panis iste!
Tu solus es, Iesu Christe,
Caro, cibus, sacramentum,
Quo non maius est inventum.

Hoc donum suavitatis
Charitasque deitatis,
Virtutis eucharistia,
Communionis gratia.

Ave deitatis forma,
Dei unionis norma.
In te quisque delectatur,
Qui te fide speculatur.

Non est panis, sed est deus
Homo, liberator meus,
Qui in cruce pependisti
Et in carne defecisti.

Esca digna angelorum,
Pietatis lux sanctorum.
Lex moderna approbavit,
Quod antiqua figuravit.

Salutare medicamen,
Peccatorum relevamen,
Pasce nos, a malis leva,
Duc nos, ubi est lux tua.

LXI.

Ad Iesum.

Cor meum tibi dedo, Iesu dulcissime!
En cor pro corde cedo, Iesu suavissime!
Tu corda sola expetis;
Tu sola corda diligis,
Ah amem te, ut amas me,
Iesu suavissime!

Quid reddam caritati, quod Deus natus es?
Quid dabo pietati, quod homo factus es?
Cor, inquis, praebe fili mi;
En cedo cor, o Iesu mi!
Ah amem te etc.

Cor tuum est apertum, ut intrem libere,
Ut cordi cor insertum condatur intime.
Ah Iesu mi! amoris vi
Dedisti te, ut darem me,
Ah amem te etc.

Hic cordis firmamentum, hic tuta quies est,
Amoris fulcimentum, hic certa salus est,
In petrae hoc foramine,
In cordis hac macerie;
Hic muniar, hic uniar,
Iesu carissime!

LXII.

Ad Iesum.

Iesu dulcissime! e throno gloriae
Ovem deperditam venisti quaerere;
Iesu suavissime, Pastor fidissime!
Ad te o trahe me, ut semper sequar te.

Ego, quae perii, ovis sum misera;
A fauce tartari me Iesu libera!
In tuo sanguine ab omni crimine
O Iesu lava me, ut mundus amem te.

Solamem flentium, dulcedo mentium,
Amor, fons gratiae, terrae deliciae,
Salvator optime, Pastor fidissime!
Ab hoste protege, post mortem eripe.

Iesu pulcherrime, sponse suavissime,
Sole serenior, et melle suavior!
Da quaeso gratiam, erranti veniam,
Post vitae terminum, perenne gaudium.

LXIII.

Ad Iesum.

Dignare me, o Iesu! rogo te,
In cordis vulnere abscondere,
Permitte me hic vivere,
In tuo latere quiescere.

Si praeparet daemon insidias,
Et mundus offerat divitias,
In tuo corde tutus sum,
In tuo latere securus sum.

Fallacior si caro lubricis
Mentem exagitet blanditiis,
Nil metuo, hic tutus sum,
Est meum latus hoc refugium.

Si oculos claudat fatalis sors,
Et vitam terminet feralis mors,
O Iesu ne dimitte me,
Da, tuo moriar in latere.

LXIV.

S. Casimiri Hymnus De Beata Virgine.

Omni die dic Mariae mea laudes anima:
Eius festa, eius gesta cole splendidissima.
Contemplare et mirare eius celsitudinem:
Dic felicem genitricem, dic beatam virginem,
Ipsam cole, ut de mole criminum te liberet:
Hanc appella, ne procella vitiorum superet.
Haec persona nobis dona contulit caelestia:
Haec Regina nos divina illustravit gratia.
Lingua mea, dic trophaea virginis puerperae:
Quae inflictum maledictum miro transfert genere.
Sine fine dic Reginae mundi laudum cantica:
Huius bona semper sona, semper illam praedica.
Omnes mei sensus ei personate gloriam.
Frequentate tam beatae Virginis memoriam.
Nullus certe tam disertae extat eloquentiae,
Qui condignos promat hymnos eius excellentiae.
Omnes laudent, unde gaudent, Matrem Dei Virginem:
Nullus fingat, quod attingat eius celsitudinem.
Nemo dicet, quantum licet, laudans eius merita:
Eius cuncta sunt creata ditioni subdita.
Sed necesse, quod prodesse piis constat mentibus,
Ut intendam, quod impendam me ipsius laudibus.
Quamvis sciam, quod Mariam nemo digne praedicet;
Tamen vanus et insanus est, qui eam reticet.
Cuius vita, erudita disciplina coelica,
Argumenta et figmenta destruxit haeretica.
Huius mores tanquam flores exornant Ecclesiam;
Actiones et sermones miram praestant gratiam.
Evae crimen nobis limen paradisi clauserat:
Haec, dum credit et obedit, coeli claustra reserat.
Propter Evam homo saevam accepit sententiam:
Per Mariam habet viam quae ducit ad patriam.
Haec amanda et laudanda cunctis specialiter:
Venerari et precari decet illam iugiter.
Illam posco, quam cognosco posse prorsus omnia.
Ut evellat et repellat quae sunt nobis noxia.
Ipsa donet, ut quod monet natus eius, faciam;
Et finita carnis vita, laetus hunc aspiciam.
O cunctarum foeminarum decus atque gloria.
Quam probatam et elatam scimus super omnia.
Clemens audi, tuae laudi quos instantes conspicis.
Munda reos et fac eos bonis dignos coelicis.

Virga Iessae, spes oppressae mentis, et refrigerium;
Decus mundi, lux profundi, Domini Sacrarium;
Vitae forma, morum norma, plenitudo gratiae;
Dei templum, et exemplum totius iustitiae.
Virgo salve, per quam valvae coeli patent miseris:
Quam non flexit nec allexit fraus serpentis veteris.
Gloriosa et formosa David Regis filia,
Quam elegit Rex, qui regit et creavit omnia.
Gemma decens, rosa recens, castitatis lilium,
Castum chorum ad polorum quae perducis gaudium.
Actionis et sermonis facultatem tribue,
Ut tuorum meritorum laudes promam strenue.
Opto nimis, ut inprimis des mihi memoriam,
Ut decenter et frequenter tuam cantem gloriam.
Quamvis muta et polluta mea sciam labia;
Praesumendum, non silendum est de tua gloria.
Virgo gaude, quia laude digna es et praemio:
Quae damnatis libertatis facta es occasio.
Semper munda et foecunda Virgo tu puerpera,
Mater alma, velut palma, virens et fructifera.
Cuius flore vel odore recreari cupimus:
Eius fructu nos a luctu liberari credimus.
Pulchra tota sine nota cuiuscumque maculae,
Fac nos mundos et iucundos te laudare sedule.
O beata, per quam data nova mundo gaudia,
Et aperta fide certa regna sunt coelestia.
Per quam mundus laetabundus vero fulget lumine,
Antiquarum tenebrarum offusus caligine.
Nunc potentes sunt egentes, sicut olim dixeras,
Et egeni fiunt pleni, ut tu prophetaveras.
Per te morum nunc pravorum relinquuntur devia,
Doctrinarum perversarum pulsa sunt vestigia.
Mundi luxus atque fluxus docuisti spernere;
Deum quaeri, carnem teri, vitiis resistere.
Mentis cursum tendi sursum pietatis studio;
Corpus angi, motus frangi pro coelesti praemio.
Tu portasti intra casti ventris claustra Dominum
Redemptorem, ad honorem nos reformes pristinum.
Mater facta, sed intacta, genuisti filium;
Regem Regum, atque rerum creatorem omnium.
Benedicta, per quam victa mortis est versutia,
Destitutis spe salutis datur indulgentia.
Benedictus Rex invictus, cuius mater crederis;
Qui creator ex te natus nostri salus generis.
Reparatrix, consolatrix desperantis animae:

A pressura, quae ventura malis est, nos redime.
Pro me pete, ut quiete sempiterna perfruar;
Ne tormentis comburentis stagni miser obruar.
Quod requiro, quod suspiro mea sana vulnera,
Et da menti te poscenti gratiarum munera.
Ut sim castus et modestus, dulcis, blandus, sobrius,
Pius, rectus, circumspectus, simultatis nescius;
Eruditus, et munitus divinis eloquiis,
Et beatus, et ornatus sacris exercitiis;
Constans, gravis, et suavis, benignus, amabilis,
Simplex, purus et maturus, comis et affabilis;
Corde prudens, ore studens veritatem dicere;
Malum nolens, Deum colens pio semper opere.
Esto tutrix et adiutrix christiani populi:
Pacem praesta, ne molesta nos perturbent saeculi.
Salutaris stella maris salve, digna laudibus;
Quae praecellis multis stellis atque luminaribus.
Tua dulci prece fulci supplices et refove:
Quicquid gravat et depravat mentes nostras, remove.
Virgo gaude, quod de fraude daemonis nos liberas:
Dum in vera et sincera carne Deum generas.
Illibata et ditata coelesti progenie:
Gravidata, nec privata flore pudicitiae.
Nam, quod eras perseveras, dum intacta generas:
Illum tractans atque lactans per quem facta fueras.
Mihi moesto nunc adesto, dans perenne gaudium;
Dona quaeso nimis laeso optatum remedium.
Commendato me beato Christo tuo filio:
Ut non cadam sed evadam de mundi naufragio.
Fac me mitem, pelle litem, compesce lasciviam;
Contra crimen da munimen, et mentis constantiam.
Nec me liget nec fatiget saeculi cupiditas,
Quae obscurat et indurat mentes sibi subditas.
Nunquam ira, nunquam dira me vincat elatio;
Quae multorum fit malorum frequenter occasio.
Ora Deum, ut cor meum sua servet gratia,
Ne antiquus inimicus seminet zizania.
Da levamen et tutamen tuum illis iugiter,
Tua festa sive gesta qui colunt alacriter. Amen.

LXV.

De Beata Virgine.

Alma coelestium, Regina civium,
Parens terrestrium, Maria salve!
Vita credentium, Mater viventium,
Spes poenitentium, Maria salve!

Altis suspiriis ad te pro viribus
Adae progenies clamamus salve;
Perfusi lacrymis, depressi debitis
Clamamus exules: Maria salve.

Dum in interitum extendunt laqueum
Phalanges daemonum, clamamus salve;
Tu ad nos miseros converte oculos,
Hoc nostrum suscipe: Maria salve.

LXVI.

De SS. Angelis. *

Custodes hominum psallimus Angelos,
Naturae fragili quos Pater addidit
Coelestis comites, insidiantibus
Ne succumberet hostibus.

Nam quod corruerit proditor Angelus,
Concessis merito pulsus honoribus,
Ardens invidia pellere nititur,
Quos coelo Deus advocat.

Huc Custos igitur pervigil advola,
Avertens patria de tibi credita
Tam morbos animi, quam requiescere
Quidquid non sinit incolas.

Sanctae sit Triadi laus pia iugiter,
Cuius perpetuo numine machina
Triplex haec regitur, cuius in omnia
Regnat gloria saecula. Amen.

LXVII.

De Angelo Custode.

Angelice Patrone
  Beate Spiritus,
Custos, et tutor bone
  Mi date coelitus!
Tuo grates amori
  Mens gestit dicere,
Quo sine nolim mori,
  Nec ausim vivere.

O Comes et Antistes
  Vitae individuus,
A me ne longe distes,
  Sis dux assiduus;
Me protege, tuere,
  Accende, dirige;
Instruere, docere
  Me Doctor satage.

Infirmum me conforta,
  Sustenta debilem,
In manibus me porta,
  Ne fors ad lapidem
Pedes meos offendam,
  Sed recto tramite
Da, facilis ascendam
  Culmen iustitiae.

Si daemon infernalis
  Struat insidias,
Divine mi sodalis
  Adfer suppetias;
Hostemque procul pelle,
  Ut mecum superes,
Fac me nil unquam velle,
  Quam quod tu cuperes.

In viam duc salutis,
  Errantem moneas,
Obstacula virtutis,
  De via moveas;
Mens sceleris sit pura,
  Ah mens ne pereat!
Huic Deus una cura
  Infixus haereat.

A teneris fuisti
  Qui mihi socius,
In hora mortis tristi
  Accurras ocius,
Et animam defende
  A fraude daemonis,
Modumque tunc ostende
  Placandi Numinis.

Ah mortis in agone
  Fac vere doleam,
Pura confessione
  Peccata deleam,
Spe, Fide, charitate,
  Et patientia,
Munitus pietate
  Linquam praesentia.

Hanc animam, tremendo
  Cum sistar iudici,
Tibi, Praeses, commendo,
  Illi tu subveni,
O Angele mi custos
  Migrantem tollito,
Et laetus inter iustos
  Ad dextram ponito.

LXVIII.

De Petro et Paulo.

O Roma nobilis, orbis et domina,
Cunctarum urbium excellentissima!

Sanguine martyrum purpure rubea,
Albis et virginum liliis candida!
Salutem dicimus tibi per omnia,
Te benedicimus, salve, per saecula.

Petre, tu praepotens coelorum claviger,
Vota precantium exaudi iugiter!
Cum bis sex tribuum sederis arbiter,
Factus placabilis iudica leniter!
Vel et precantibus nunc temporaliter
Ferto suffragia misericorditer!

O Paule, suscipe nostra peccamina,
Cuius philosophos vicit industria!
Factus oeconomus in domo regia,
Divini muneris appone fercula!
Ut, quae repleverit te sapientia,
Ipsa nos repleat per tua dogmata.

LXIX.

*De Omnibus Sanctis.***

Sponsa Christi quae per orbem
Militas Ecclesia,
Prome cantus, et sacratos
Dic triumphos coelitum.

Haec dies cunctis dicata,
Mixta coeli gaudiis:
Laeta currat, et solemni
Personet melodia.

Laureatum ducit agmen
Iuncta Mater Filio,
Sola quae partu pudorem
Virgo nunquam perdidit.

Mox sequuntur angelorum
Administri spiritus,
Siderumque conditori
Mille laudes concinunt.

His Ioannes, vate maior,
Praeco Christi praevius,
Patriarchae cum prophetis,
Accinunt dulci melo.

Principes sacri senatus,
Orbis almi iudices,
Sedibus celsis sublimes
Facta pendunt omnium.

Prodigi vitae cruore
Purpurati martyres,
Auspicati morte vitam,
Pace gaudent perpeti.

Turba sacra confitentum,
Cum Levitis praesules,
Saeculi luxu reiecto,
Perfruuntur gloria.

Pompa nuptialis, agno
Consecratae virgines,
Liliis rosisque sponsum
Aemulantur prosequi.

Omnibus sors haec beata,
Gloriam Deo dare,
Et potentem confiteri,
Terque sanctum dicere.

LXVII.

De Angelo Custode.

Angelice Patrone
 Beate Spiritus,
Custos, et tutor bone
 Mi date coelitus!
Tuo grates amori
 Mens gestit dicere,
Quo sine nolim mori,
 Nec ausim vivere.

O Comes et Antistes
 Vitae individuus,
A me ne longe distes,
 Sis dux assiduus;
Me protege, tuere,
 Accende, dirige;
Instruere, docere
 Me Doctor satage.

Infirmum me conforta,
 Sustenta debilem,
In manibus me porta,
 Ne fors ad lapidem
Pedes meos offendam,
 Sed recto tramite
Da, facilis ascendam
 Culmen iustitiae.

Si daemon infernalis
 Struat insidias,
Divine mi sodalis
 Adfer suppetias;
Hostemque procul pelle,
 Ut mecum superes,
Fac me nil unquam velle,
 Quam quod tu cuperes.

In viam duc salutis,
 Errantem moneas,
Obstacula virtutis,
 De via moveas;
Mens sceleris sit pura,
 Ah mens ne pereat!
Huic Deus una cura
 Infixus haereat.

A teneris fuisti
 Qui mihi socius,
In hora mortis tristi
 Accurras ocius,
Et animam defende
 A fraude daemonis,
Modumque tunc ostende
 Placandi Numinis.

Ah mortis in agone
 Fac vere doleam,
Pura confessione
 Peccata deleam,
Spe, Fide, charitate,
 Et patientia,
Munitus pietate
 Linquam praesentia.

Hanc animam, tremendo
 Cum sistar iudici,
Tibi, Praeses, commendo,
 Illi tu subveni,
O Angele mi custos
 Migrantem tollito,
Et laetus inter iustos
 Ad dextram ponito.

LXVIII.

De Petro et Paulo.

O Roma nobilis, orbis et domina,
Cunctarum urbium excellentissima!

Sanguine martyrum purpure rubea,
Albis et virginum liliis candida!
Salutem dicimus tibi per omnia,
Te benedicimus, salve, per saecula.

Petre, tu praepotens coelorum claviger,
Vota precantium exaudi iugiter!
Cum bis sex tribuum sederis arbiter,
Factus placabilis iudica leniter!
Vel et precantibus nunc temporaliter
Ferto suffragia misericorditer!

O Paule, suscipe nostra peccamina,
Cuius philosophos vicit industria!
Factus oeconomus in domo regia,
Divini muneris appone fercula!
Ut, quae repleverit te sapientia,
Ipsa nos repleat per tua dogmata.

LXIX.

De Omnibus Sanctis. **

Sponsa Christi quae per orbem
Militas Ecclesia,
Prome cantus, et sacratos
Dic triumphos coelitum.

Haec dies cunctis dicata,
Mixta coeli gaudiis:
Laeta currat, et solemni
Personet melodia.

Laureatum ducit agmen
Iuncta Mater Filio,
Sola quae partu pudorem
Virgo nunquam perdidit.

Mox sequuntur angelorum
Administri spiritus,
Siderumque conditori
Mille laudes conciunt.

His Ioannes, vate maior,
Praeco Christi praevius,
Patriarchae cum prophetis,
Accinunt dulci melo.

Principes sacri senatus,
Orbis almi iudices,
Sedibus celsis sublimes
Facta pendunt omnium.

Prodigi vitae cruore
Purpurati martyres,
Auspicati morte vitam,
Pace gaudent perpeti.

Turba sacra confitentum,
Cum Levitis praesules,
Saeculi luxu reiecto,
Perfruuntur gloria.

Pompa nuptialis, agno
Consecratae virgines,
Liliis rosisque sponsum
Aemulantur prosequi.

Omnibus sors haec beata,
Gloriam Deo dare,
Et potentem confiteri,
Terque sanctum dicere.

Coelites, o vos beati,
Quos Deus felicitat,
Supplicum votis adeste
Et favete singuli.

Hausta fonte liberali
Dona, terris fundite:
Pace nostris in diebus
Obtinete perfrui.

Ut Deo cum sanctitate
Serviamus subditi,
Gloriae post hac futuri
Quam tenetis compotes.

LXX.

Carmen poenitentium.

O caeca mens mortalium
Quousque quaeris vanitatem?
Oblita spiritalium
Non cogitas aeternitatem,
Quo tendis, ah! quo properas?
Cur finem haud consideras?

Honores, opes, praedia,
Et sceptra transeunt momento;
Venustas formae, media
Sunt saepe nobis nocumento;
Mundana quid sunt omnia,
Quam fumus, umbra, somnia?

Sic ergo cuncti vivite,
Vivatis ut aeternitati;
Sic mori iam nunc discite,
Ne moriamini damnati:
Aeternitas vos terreat,
Aeternitas vos urgeat.

LXXI.

Sancti Augustini antidotum contra tyrannidem peccati.

Quid, Tyranne! quid minaris?
Quid usquam poenarum est,
Quidquid tandem machinaris:
Hoc amanti parum est;
Dulce mihi cruciari,
Parva vis doloris est:
Malo mori quam foedari!
Maior vis amoris est.

Para rogos, quamvis truces,
Et quidquid flagrorum est:
Adde ferrum, adde cruces:
Nil adhuc amanti est!
Dulce mihi cruciari,
Parva vis doloris est:
Malo mori quam foedari!
Maior vis amoris est,

Nimis blandus dolor ille!
Una mors quam brevis est!
Cruciatus amo mille,
Omnis poena levis est.
Dulce mihi sauciari,

Parva vis doloris est:
Malo mori quam foedari!
Maior vis amoris est.

LXXII.

Carmen Thomae a Kempis de Patientia Christiana.

Adversa mundi tolera
Pro Christi nomine.
Plus nocent saepe prospera
Cum levi flamine.

Quum a multis molestaris,
Nihil perdis, sed lucraris.
Patiendo promereris,
Multa bona consequeris.

Nam Deum honorificas,
Et angelos laetificas,
Coronam tuam duplicas,
Et proximos aedificas.

Labor parvus est et brevis vita,
Merces grandis est, quies infinita.
Toties martyr Dei efficeris,
Quoties pro Deo poenam patieris.

Patiendo fit homo melior,
Auro pulchrior, vitro clarior,
A vitiis purgatior,
Virtutibus perfectior,

Jesu Christo acceptior,
Sanctis quoque similior,
Hostibus suis fortior,
Amicis amabilior.

LXXIII.

Carmen Iacoponi de Contemptu mundi.

Cur mundus militat sub vana gloria,
Cuius prosperitas est transitoria?
Tam cito labitur eius potentia,
Quam vasa figuli, quae sunt fragilia.

Plus crede literis scriptis in glacie,
Quam mundi fragilis vanae fallaciae!
Fallax in praemiis virtutis specie,
Quae nunquam habuit tempus fiduciae.

Dic, ubi Salomon, olim tam nobilis,
Vel ubi Sampson est, dux invincibilis?
Vel pulcher Absalon, vultu mirabilis,
Vel dulcis Ionathas, multum amabilis?

Quo Caesar abiit, celsus imperio?
Vel Xerxes splendidus, totus in prandio?
Dic ubi Tullius, clarus eloquio?
Vel Aristoteles, summus ingenio?

Tot clari proceres, tot rerum spatia,
Tot ora praesulum, tot regna fortia,
Tot mundi principes, tanta potentia,
In ictu oculi clauduntur omnia.

Quam breve festum est haec mundi gloria!
Ut umbra hominis, sic eius gaudia,
Quae semper subtrahunt aeterna praemia,
Et ducunt hominem ad dura devia.

O esca vermium, o massa pulveris,
O ros, o vanitas, cur sic extolleris?
Ignoras penitus, utrum cras vixeris;
Benefac omnibus, quamdiu poteris!

Haec mundi gloria, quae magni penditur,
Sacris in literis flos foeni dicitur;
O leve folium, quod vento rapitur!
Sic vita hominis hac via tollitur.

Nil tuum dixeris, quod potes perdere!
Quod mundus tribuit, intendit rapere.
Superna cogita! cor sit in aethere!
Felix, qui potuit mundum contemnere!

LXXIV.

De Novissimis.

Hora novissima, tempora pessima sunt: vigilemus!
Ecce! minaciter imminet arbiter ille supremus!
Imminet, imminet, ut mala terminet, aequa coronet,
Recta remuneret, anxia liberet, aethera donet,
Auferat aspera duraque pondera mentis onustae,
Sobria muniat, improba puniat, utraque iuste.
Ille piissimus, ille gravissimus, ecce! venit rex!
Surgat homo reus! Instat homo deus, a patre iudex.

Addenda.

Tomus Primus.

VIII. Maxima Bibl. Patr. Lugd. Tom. XXVII. p. 83 exhibet carmina Damasi. 2. nomineque. 13. crevit. Notas adiicit hasce: Elegans carmen S. Damasi Papae de Andrea crucem passo. Baronius in Martyrologium ultima Novembris. Mihi vero non videtur esse Damasi, sed recentioris cuiusdàm. Et quod initio ait Damasus V. 1. Decus sacrati nominis vitamque nomine exprimens, etc. Et: Andrea Christi Apostole, hoc ipso iam vocabulo signaris isto nomine: alludit ad Andreae nomen, ἀνδρεῖος enim virilem, fortem significat. De sancto Andrea sanctus Paulinus natali q. sancti Felicis:

> Hic Pater Andreas, hic qui piscator ad agros
> Missus, vaniloquas docuit mutescere linguas.
> Qui postquam populos ruptis erroris iniqui
> Retibus explicuit, traxitque ad retia Christi
> Thessalicas fuso damnavit sanguine Patras.

V. 4. (Crucis beatae gloria.) Iustus Lipsius in lib. de Cruce cap. 7. ambigit an vera fama sit de cruce decussata, in qua fertur S. Andreas cruciatus fuisse: nam Hippolytus scribit crucifixum Andream Patris in Achaia, ad arborem olivae rectam. Adde S. Petrum Chrysologum, qui in sermone 133. in sanctum Andream Apostolum, sub finem haec ait: Petrus namque Crucem, arborem conscendit Andreas. Qua de re Baronius in Martyrologio 30. Novembris, et Bosius lib. 1. de Cruce.

IX. V. 6. 22. supplica dominum. Max. Bibl. Lugd. 15. laetior inde. 21. renidens. 22. pro misero rogita Damasi. Sequuntur editores ut ipsi fatentur, ubique Clichtovaeum.

XI. V. 6. 3. dans. 5. M. 15. 16. sonet. 16. M. 15. culpas. 25. M. 15. 16. labentes. 27. lapsos cadunt. 32. ora solvamus tibi.

XII. V. 6. 11. voti.

XVII. M. 16. 4. dies dierum. 12. religet. 14. retundet.

XVIII. M. 16. 12. luce labescat.

XX. v. 5—8 omissa in M. 15.

XXV. M. 16. 5. nam.

XXVI. Tentzel. Exercit. Selectae p. 404 Quem enim paullo ante vidimus ὕμνον ἑσπερινὸν, φῶς ἱλαρὸν ἁγίας δόξης etc. Rambach. I. 44.) expressit Prudentius aut quis alius auctor notissimis iam his O lux beata Trinitas.“ M. 16. 13. sancti.

XL. M. 13. 6. confessione. 7. M. 13. V. 6. flammascat.

XLIV. M. 16. 10. novimus.

XLV. M. 16. 7. Christe.

XLVI. M. 16. 3. coeli. 17. M. 15. indicet.

LI. M. 16. 10. virore gratiae.
LII. M. 16. 7. ordini. 10. direptionis.
LIV. M. 16. 2. ordinas.
LVII. M. 16. 9. cum. 14. almus est. 27. nuctari.
LXXII. M. 16. omittit v. 16—20.
LXXIII. M. 16. 10. gratis debitum.
LXXV. M. 15. 1. omnium. 2. ex patre.
LXXIX. M. 15. 16. 20. saeve.
LXXX. M. 16. 1. rex 9. Satanas. 23. tenebrarum vinc. 29—64. omissa.
LXXXVI. M. 15. 6. praetulerunt M. 15. 16. 15. callidi hostis. 29. fecimus.
XCVIII. M. 15. 16. 10. illuxit. 15. sorde. 25—28. om.
CII. Du Méril ex Codic. B. R. No. 10587. col. 815. legit 59. deneges et 41 per coniecturam deamat alterum.
CIII. M. 4. 6. aegros sopore desides. M. 16. ergo sopore. 7. M. 4. 16. casteque recte ac sobrie. M. 16. 13. discute. 14. nostra v.
CIV. M. 4. 11. discimus.
CV. 2. M. 16. fatiscat. 10. M. 4. 16. nec m. 11. M. 16. oculi nec.
CVI. 11. M. 4. vox et omnis. 19. perstrepunt.
CVII. 14. M. 4. ferrum satelles arripe.
CVIII. 2. M. 4. Bethleem. 9. quod postquam. 14. flagrans.
CIX. 6. M. 4. vividi. 9. resudans.
CX. 28. M. 4. meditabitur.
CXI. 4. M. 4. lucem. 20. bibat. 25. Deus. 39. contineat: secunda manu continuat.
CXII. 15. M. 4. iubet.
CXV. 3. M. 4. vividum. 8. vivit. 9. soluta. 24. arcet. 29. quia.
CXIX. 9. M. 15. 16. castae. 26. M. 16. deum.
CXX. 3. M. 16. diripit.
CXXXIX. 5—8. in M. 15. 16. om. 10. M. 15. dirae. 13. fidelis. 17. M. 16. decora — fulgida. 22. M. 15. 16. saecli pep. pret. 23. M. 15. corporis. M. 16. corpori. 24. M. 16. tartari. 30. collaudat. 32. regnans.
CXL. 2. Pr. Rm. M. 15. 12. tropaeum. 4. Rm. M. 15. fraude facta. 5. Rm. M. 15. 12. morte morsu. 12. M. 14. carne factus. 13. Pr. M. 9. 15. 14. positus. 15. M. 15. cinxit. M. 9. ligat f. 16. Rm. M. 12. lustris peractis. 18. M. 9. 12. Pr. in crucis. 24. M. 9. 12. 15. Rm. Pr. dulces clavos — sustinet. 27. M. 9. superna.
CXLIII. 5. M. 6. 11. iamque triumphanti. 9. V. 5. preces. 11. M. 6. nobilitas — decus — arma. 12. M. 6. scripula — fovens. 26. M. 6. abit.
CXLIV. In Cod. Mon. 3. In Natali S. Mariae. — 3. M. 3. mirentur ergo tempora. 11. M. 3. concepit. 13. M. 3. beata matris munera. 17. M. 3. 16. beata coeli. 20. M. 3. lacta sacrata ubera. 21. M. 16. domina. 28. M. 3. est. 29. M. 3. tu reddis alta ianua.
CXLV. 4. M. 16. liberet. 21. M. 16. V. 6. ne. 23. M. 16. per quam.
CL. 1. M. 14. V. 4. magnum — gaudium. 9. M. 14. nardo pistico. 11. M. 14. beatos unxit domino. 12. M. 14. et

detergendo crinibus. 30. V. 4. recisa. 37. V. 6. salutis tropaeum. 45. V. 4. hos ergo.
CLXII. 5—8. in M. 15. 16. om. 11. M. 15. 16. collata Iesu. 13—20. M. 15. 16. om. 24. M. 15. 16. flectant. 25. M. 15. 16. tremuit videntes. 29—36. om. 37. M. 16. tu esto. 45. M. 15. 16. repente.
CLXXXIII. 13. M. 16. recubans cubili. 37. M. 16. coronat. 41. M. 15. hic potens. 46. M. 16. lumine.
CLXXXV. 11. M. 16. vitae promisso. 12. M. 15. sermonem. 16. M. 16. perpeti. 21—24. M. 15. 16. om.
CLXXXVI. 3. M. 11. V. 4. Israel es tu rex. 5. M. 11. coelicus. 12. M. 11. rex pie rex clemens.
CCVIII. 1. M. 6. 9. 14. ac aethra. 3. M. 9. quae. 8—12. om. in M. 11. 9. M. 6. 9. praebet. 19. M. 6. 11. baiulo. 21—24. om. in M. 9. 21. M. 6. 11. lavator toris. 22. M. 11. aggerat. 27. M. 6. 11. das. 30. M. 9. a cordis. 32. M. 6. crescat.
CCXIV. 2. M. 15. dehiscant. 4. cum. 5. dans. 10. quamvis gr. 12. quo. 15. 16. ut tuae — gratiae.
CCXVI. 18. V. 4. olivum. 22. et medetur. 25. lota.
CCXIX. 5. M. 15. copuletur. 7. abditis. 9. ob Christi nomen hic. 13. angularis. 14. parietis. 22. acquirere.
CCXXXII. 4. M. 16. canant. 19 sempiternis gaudiis.
CCXXXIV. 7. M. 15. contagia. 8. taedia.
CCXXXVII. 7. M. 15. huius.
CCLXI. 4. M. 9. sanguis fusus.

Tomus Secundus.

Seq. I. 15. V. 2. 3. armaturam. 16. V. 3. prolatus.
III. 2. V. 2. 3. 5. ac t. 11. V. 3. 7. ut q.
IV. 4. V. 7. regis summi. 10. V. 3. parentis. 11. V. 2. 3. delegit. V. 7. manifestat.
V. 11. V. 2. 3. tacitum ceteris.
VI. 2. V. 2. manentem. 3. V. 2. collaudant. 6. V. 3. 5. qui. 7. V. 7. nostra. 8. V. 7. donet. 9. V. 3. das. 9. V. 7. terrena. 10. V. 7. dono. 11. V. 7. exerceat. 12. V. 7. sed et.
VII. 6. V. 2. offerant. 8. V. 5. 7. praecepit. 9. V. 5. patris. 10. V. 5. absolutione. 11. V. 5. unctus. V. 7. ductus. 14. V. 3. magistrum.
VIII. 2. V. 3. 5. Abraham. 3. Omitt. V. 2. 3. 5. 7. 6. V. 2. 3. te figurat. V. 7. florida. 7. V. 5. perviam. 16. V. 2. 5. sit per aevum.
IX. 2. V. 5. devoti. 20. V. 3. casura.
XI. 1. V. 3. digno. 3. V. 7. Deo omnip. 5. V. 3. 5. 7. et tuta. 8. V. 7. baiulant. 9. V. 3. 7. mereamur. 10. V. 3. Christus. 11. V. 2. victurus.
XIII. 7. V. 7. assiliis. 10. V. 3. detenta. 12. V. 2. praepeti. V. 3. 5. 7. transvolans. 16. V. 2. 3. 5. Nam Id. 18. V. 2. 3. in finem.
XIV. 5. V. 3. purgat. 10. V. 7. a nobis om. 13. V. 3. confirmasti — ut. V. 7. tu conf. 19. V. 3. idolatra revocans. 20. V. 7. supplices tibi. 22. V. 3. saecula saeculorum tu numinis. 24. V. 7. nunc diem.
XV. 3. V. 3. et ad ass. 4. V. 3. flagitamus om 6. V. 2. 3. 5. et. 7. V. 3. quam. 9. V. 3. poscimus. 11. V. 2. mundi.

XVI. 5. V. 2. 3. 5. vasque. 8. V. 2. spermologon. V. 3. doctiloquos sua vice. 9. V. 3. te P. 10. V. 2. Romanos. 11. V. 2. morte. V. 3. ipse Neronis.

XVIII. 6. V. 5. 7. fecit. 11. V. 5. conresurgenti. V. 7. cum Christo.

XIX. 5. V. 3. sugendam V. 5. sugendo. 6. V. 3. nam c. 11. V. 3. concelebrant. 13. V. 3. tu pl. 14. V. 3. 5. venerans.

XX. 6. V. 2. istos. V. 3. praecellit. 7. V. 2. 3. 5. qua.

XXII. 14. V. 2. ac domo.

XXV. Sententiam proposui poetam in primis clausulis imitatum esse Horatium; nunc mihi praeplacet eum ipsius Galli verba expressisse. Nam ut refert vetustus scriptor II. apud Pertzium, Gallus iis qui abbatem postularunt, respondit: „Ego natos et praedia propter Christum dereliqui, et iterum capiam divitias saeculi? Decreveram relictis fratribus et extraneus filiis matris factus, fieri propheticus filius, et nunc fiam arator evangelicus, qui retro respiciens non est regno Dei aptus. Iam dicione regiminis vestri moderante libens obtemperabam, sed modo hac solitudine contentus, dies meos absque ambiguitate ducam."

XXVI. 5. V. 2. 5. novenos. 6. V. 2. 5. quos. 7. V. 2. iuvate. 9. V. 5. vestri.

XXVII. 2. Du Méril ex MSS. Reg. Bibl. pavidus. 7. V. 3. rutilat. 8. Du Méril: inspexit. 9. V. 5. patribus. 10. V. 3. medicamine 13. V. 3. ut. 17. Du Méril et V. 5. ut qui.

XXX. 2. V. 3. 5. 7. eadem. 4. V. 2. 3. 5. 7. Myrmidones. 6. V. 3. domini. 7. V. 7. quaecunque om. 12. V. 3. sectatur.

XXXI. 3. V. 3. suam. 7. V. 3. maculas — vertisti. 10. V. 3. totus mundi — patrem.

XXXV. 8. V. 5. sponsa.

XXXVI. 3. V. 7. fulgur. 4. V. 7. fidem. 11. flammam — distinctos — mundilab.

XXXVII. 9. V. 7. 8. sacrosept.

XXXVIII. 4. V. 8. impugnans. 7. V. 7. 8. cessans. 8. V. 8. hinc — de inim. V. 7. sic. 12. V. 7. hic I. 13. V. 7. collegit. 14. V. 7. et nos. 17. V. 7. relicto vit. pr. 18. V. 8. quem te.

XL. 1. V. 3. et om. 10. V. 3. exaudit — emundat — adamat. V. 8. adamas ut. 11. V. 3. tegit lavanda tergenda. 13. V. 3. ex v. 16. V. 3. 7. mundans spiritu. 17. V. 8. resurgentem. 18. V. 8. hanc Christe proselitam. 19. V. 8. hanc in terra.

XLI. 11. V. 8. ac iustum. 13. V. 8. principis huius. 15. V. 8. antequam fit.

XLII. 5. V. 8. homo natus — ex mortali. 17. V. 8. Deus rex. 18. V. 8. c. in quibus Christe habitas. 20. V. 8. suscitat terra nostra quam. 22. V. 8. hi sunt c. — appellas. 24. V. 8. habitas rex.

XLIII. 4. V. 8. gratiae. 7. V. 8. haec vitam. 10. V. 8. hanc virginem. 15. V. 8. tu nos tuere.

XLV. 1. V. 7. unitas. 3. V. 3. sociat. 4. V. 2. 3. 5. 7. unus est. 5. V. 2. 5. 7. est et. 9. V. 3. hunc omnis. 10. V. 3. om. laudat. V. 7. laudant. 11. 12. V. 2. 3. 5. 7. et nos voce praecelsa omnes simul et iubilemus organica cantica dulci melodia. Eia et Eia nunc omnes simul et modulemus altithrono domino laudes in ex-

celsis. 13. 14. V. 2. 3. 5. 7. o ven. Tr. o ad. Tr. 16. V. 25 tu Trinitas. 19. V. 2. 3. 5. om.

XLVII. 2. V. 3. resultat. 3. V. 3. cantant. 5. V. 3. nunc et -- iubilant. 10. V. 3. sonant. 11. V. 3. istinc. 14. V. 3. exultet. 15. V. 3. frequens.

LXXX. 3. V. 7. tollat. 4. V. 7. terit fastidia -- calcans vi pr. 8. V. 7. suscipias -- teneas.

LXXXI. 4. V. 8. valde 6. V. 7. neque virgo clara.

LXXXIV. 1. V. 7. consurgunt. 3. V. 8. quando ver. V. 7. lenius. 4. V. 7. 8. cum ten. 5. V. 8. vitam.

C. I. V. 7. 8. omittunt 4--6. II. V. 7. canimus mel. V. 8. dum vox. III. V. 7. qui per. X. V. 7. hostes cedunt millia. XII. V. 7. inter lignum. XIII. V. 8. et quos crucem vis subire -- dies venit irae.

CIV. I. V. 8. incisum. 2. V. 8. de spina -- spinetis. 3. V. 8. cinnamomum -- superans. 7. V. 8. fulvum caritatis. 8. V. 8. praefers. 13. V. 8. solve reos.

CXII. 3. V. 8. stili pr. 4. V. 8. compreh. 8. V. 8. deputatur.

CXX. Cod. Vind. 7. 8. semel habent strophen: Dic nobis Maria etc. In nona clausula legunt suos. -- Quod suspicati sumus p. 96. hanc prosam inserviisse ludis sacris vel mysteriis confirmatur Reliquiis Antiquis Thomae Wrightii Tom. II. p. 144. Legitur ibi A Mystery of the Resurrection „Tunc occurrent eis apostoli scilicet Petrus, Andreas et Ioannes cantantes hoc: Dic nobis Maria etc. Respondent mulieres cantantes: Scimus Christum etc. Apostoli respondentes cantant: Credendum est etc. Mulieres iterum cantant: Scimus etc. Tum apostoli et mulieres quasi concredentes cantant: Tu nobis etc."

CXXIII. CXXIV. Duabus praeclarissimis Sequentiis addimus scripturam duorum codicum, qui in Bibliotheca Vindobonensi Ambrasiana asservantur. Debetur illarum membranarum collatio Antonio Schmidio, Viro Doctissimo aeque ac humanissimo, cuius liberalitatem iam saepius laudando commemoravimus. Ipsum audias vetustorum codicum bene peritum, in epistola benevole ad me missa haec disserentem: Beide von mir verglichenen Codices sind aus dem Ende des 15ten Jahrhunderts, und gewiss Abschriften älterer Bücher dieser Art. -- Der erste ist ein auf Pergament elegant geschriebenes, und mit Miniaturen verziertes Hussitisches Graduale im grössten Folio von 981 Seiten; es enthält nebst vielen anderen Sequenzen auch das Stabat mater. Die dort befindlichen Varianten sind folgende: — Strophe 1. Contristantem et dolentem. -- 2. Penam nati incliti. -- 3. Matrem Christi cum videret. Matrem Christi contemplari. -- 4. Cum emisit spiritum. -- 5. Me sentire tui doloris, Fac ut penam lugeam. -- 6. Sancta mater illud age Crucifixi insint plage Cordi meo liuide etc. -- 7. Fac me pia tecum flere. Me tibi consociare. (Die Strophen 8 und 9 fehlen im Codex.) -- 10. Christe cum sit hinc exire, Da per matrem me venire Ad palmam victorie. Quando corpus morietur, Fac ut anima donetur Paradisi glorie. Amen. -- Der zweite Codex ist ebenfalls ein auf Pergament schön geschriebenes und mit Malereien geschmückles Graduale im grössten Folio von 198 Blättern, und stammt, wie das vorhergehende aus Böhmen. Die weiteren Beschreibungen dieser Codices liest man in Alois Primisser's Werke: „Die k. k. Ambraser-Sammlung. Wien 1819. 8. Seite 257. -- Im letztgenannten Codex steht das Dies irae mit folgenden Varianten: — Strophe 14. Sed tu deus fac beni-

gne. Der letzten Strophe geht die folgende voran: „Ne me perdas, sed regnare Fac cum tuis Iesu care Et in celis gloriare."

Denique tremendi de extremo iudicio cantici duas exhibemus translationes. Altera germanica, quam non sine voluptate legi, est ab A. Schmidio confecta: nam in interpretatione etiam carminum veterum egregiam collocavit operam:

Tag des Zorn's, o Tag der Zähren!
Wirst die Welt in Asche kehren,
Wie Sibyll' und David lehren.

Angst und Grauen wird uns beugen,
Wenn der Herr im Niedersteigen
Richten wird vor tausend Zeugen.

Laut wird der Posaune Dröhnen
Durch das Reich der Gräber tönen,
Dass den Richter wir versöhnen.

Die Natur — der Tod wird beben,
Wenn sich Leichen neu beleben,
Rechenschaft dem Herrn zu geben.

Ernst wird Er das Buch entfalten,
Wo mit Flammenschrift enthalten
Aller Menschen Thun und Walten.

Wenn der Herr den Erdkreis richtet,
Wird Verborgenstes gelichtet,
Und des Frevels Brut vernichtet.

Ach, wie soll ich Armer flehen,
Welchen Anwalt mir erspähen,
Wo Gerechte kaum bestehen?

Furchtbar gross — und doch voll Gnaden
Willst du uns der Schuld entladen, —
Führ' mich auf des Lichtes Pfaden!

Denk', o Iesu! dass dein Streiten
Uns den Himmel wollt' erbeuten.
Schirme mich in jenen Zeiten!

Mich Verlornen aufzufinden,
Starbst am Kreuz' Du für die Sünden
Lass dies Huldmeer nicht entschwinden:

Herr, Du strafst das sünd'ge Streben!
O vergib — ich fleh' mit Beben,
Sühn' mich noch in diesem Leben!

Denn ein schuldbewusstes Bangen
Röthet meine blassen Wangen:
Hör', o Gott, mein Glutverlangen.

Wie Marien Du verziehen,
Und dem Schächer Heil verliehen.
Lass auch mir die Hoffnung blühen!

Zwar nicht würdig ist mein Flehen:
Doch lass Deine Huld mich sehen,
Und entzeuch mich ew'gen Wehen!

Stell' mich, Herr, nicht zu den Schlechten,
Lass mich bei den treuen Knechten
Ewig weilen Dir zur Rechten.

Lass, wenn Du der Schuld Genossen
In der Hölle Schlund verstossen
Mir der Gnaden Reich erschlossen!

Tief im Staub' und reuig wende
Flehend ich zu Dir die Hände:
Gib mir, Herr, ein sel'ges Ende!

Wenn der Mensch am Tag' der Wehen
Wird vom Aschenstaub' erstehen,
Und dem strengen Richter nahen
Lass ihn Deine Gnad' umfahen!
Frommer Iesu! Heiland Du!
Schenk' uns All'n des Himmels Ruh! Amen.

Alteram, venerando Hebraeorum sermone concinnatam, lectoribus offert Ludovicus Spliethius, adolescens linguarum orientalium amantissimus, sperans, fore ut si non in omnibus christianissima argumenta verbis eleganter expresserit alienis, tamen in non nullis locis diligentiae laudem mereatur.

יום עברה

א. הה יום עברה אף יום צרה
ישית תבל כמבפירה
חזים ראים מר ונורא:

ב. הוי צעקה ומצוקה
אם ירד עשה מלוכה
ידין משפט וצדקה:

ג. קול שופר וקול תרועה
יקים מתים דל ושוע
יוליך אותם אל־גבוה:

ד. תבל ושאול יתמהו
בהקים כלם יגועו
ולדין בקול יקראו:

ה. ספר כתוב כי יגיע
מנהו טוב ורע ישמיע
מנהו יצדיק אף ירשיע:

ו. יום בו אל לכסא יעלה
סתום וצפון יגלה
לשפט עשיר וכל־נקלה:

ז. אוי מה אענה חנני
אל־מי אצעק יענני
הן אם־אצדק ירשיעני:

ח. אנה אל בהדר גאונך
תבנה עולם בחסדך
חנני־נא ברב רחמך:

ט. ישוע צדיק הושיעני
אל־כמעשי תוכיחני
ליום משפט אל־תרשיעני:

י. ברפיך כשלו שחרתני
בעץ נתלית פדיתני
בסבלות ריק לא עבדתני:

יא. צדיק אתה בעל־נקמה
בפדיום תן־לנו נחמה
על־פני־יום הבא נהמה:

יב. כי נתמתי עולל רשע
פני חורו מרב פשע
תקח תפלה תשלח ישע:

יג. כמו עון מרים נשאת
משאלת־נבל השמעת
וגם־לי תקוה נתת:

יד. אוי טמא־שפתים אני
אם־נא בחסד ידעתני
אל־נא שאול ישרפני:

טו. לכבשים תעמידני
ומעזים תבדילני
על־ימינך תקימני:

יו. ארורים לשאול הדחת
ליקוד אש אותם שלחת
ואותי לברוכים הצבת:

יז. שיחי שפכתי לפניך
יהבי השלכתי עליך
להפקיד רוחי על־ידיך:

I.

Index carminum. *)

*) Asteriscus semel postpositus hymnum abbreviatum indicat, Asteriscus unus praepositus Antiphonam designat, duo asterisci praepositi carmina in Appendice adiecta denotant.

II.
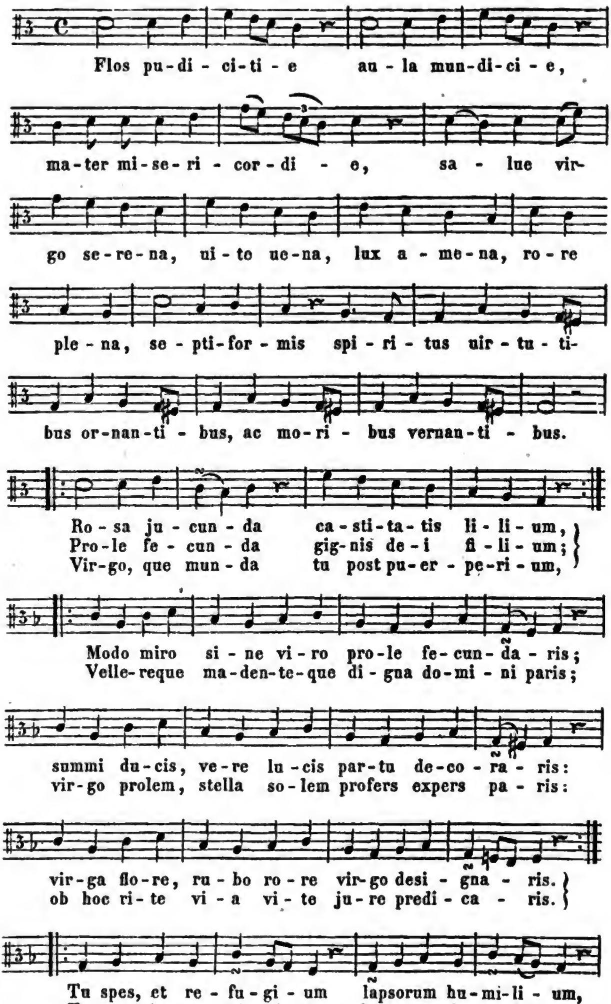
Index rerum praecipuarum. *)
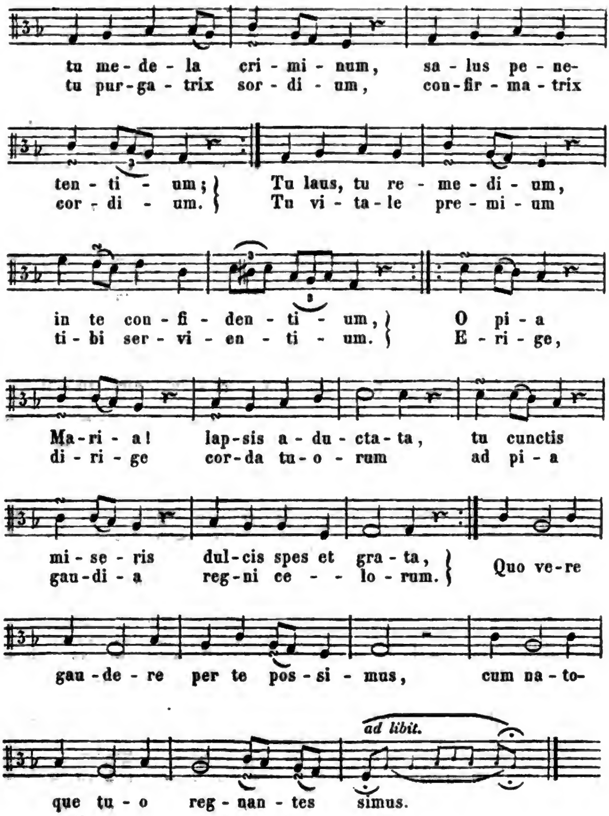
---

*) Carminum quae in appendice leguntur non habetur ratio.

Halis ex Officina Ed. Heynemanni.

Zu Seite 247.

Flos pu-di - ci-ti - e au - la mun-di-ci - e,
ma-ter mi-se-ri - cor-di - e, sa - lue vir-
go se-re-na, ui-to ue-na, lux a - me-na, ro-re
ple - na, se - pti-for - mis spi - ri - tus uir - tu - ti-
bus or-nan-ti - bus, ac mo-ri - bus vernan-ti - bus.
Ro - sa ju - cun - da ca-sti-ta-tis li - li - um,
Pro-le fe - cun - da gig-nis de - i fi - li - um;
Vir-go, que mun - da tu post pu-er - pe-ri - um,
Modo miro si - ne vi - ro pro-le fe-cun-da - ris;
Velle-reque ma-den-te-que di - gna do-mi - ni paris;
summi du-cis, ve-re lu-cis par-tu de-co - ra - ris:
vir-go prolem, stella so-lem profers expers pa - ris:
vir-ga flo-re, ru - bo ro-re vir-go desi - gna - ris.
ob hoc ri-te vi - a vi-te ju-re predi - ca - ris.
Tu spes, et re - fu-gi - um lapsorum hu-mi-li - um,
Tu so - la-men tri-sti-um, le-vamen de-bi-li - um;

tu me - de - la cri - mi - num, sa - lus pe - ne-
tu pur - ga - trix sor - di - um, con - fir - ma - trix
ten - ti - um; Tu laus, tu re - me - di - um,
cor - di - um. Tu vi - ta - le pre - mi - um
in te con - fi - den - ti - um, O pi - a
ti - bi ser - vi - en - ti - um. E - ri - ge,
Ma - ri - a! lap - sis a - du - cta - ta, tu cunctis
di - ri - ge cor - da tu - o - rum ad pi - a
mi - se - ris dul - cis spes et gra - ta,
gau - di - a reg - ni ce - - lo - rum.
Quo ve - re
gau - de - re per te pos - si - mus, cum na - to-
ad libit.
que tu - o reg - nan - tes simus.

In demselben Verlage sind ferner erschienen:

Ahron ben Elia's aus Nicomedien, des Karäers, System der Religionsphilosophie, aus einem zu Constantinopel geschriebenen Codex der Stadt-Bibliothek zu Leipzig, mit Vergleichung eines andern der Königlichen Bibliothek zu München, nebst einem dazu gehörigen Tractat des Karäers Kaleb Abba Afendopolo zum ersten Mal herausgegeben und durch Anmerkungen, Indices und Excurse, zum Theil von M. Steinschneider, so wie durch reichhaltige Excerpte aus arabischen Handschriften mehrerer Bibliotheken, betreffend die Geschichte der Philosophie unter den Muhamedanern sprachlich kritisch und geschichtlich erläutert von F. Delitzsch. gr. 8 841. geh. Thlr. 2.

— A. u. d. T.: Anectoda zur Geschichte der mittelalterlichen Scholastik unter Juden und Moslemen. Aus hebräischen und arabischen Handschriften der Stadt- und Universitäts-Bibliothek zu Leipzig, der Königl. Bibliotheken zu Dresden und München und der Waisenhausbibliothek zu Halle.

Böhme's, Jakob, sämmtliche Werke, herausgegeben von K. W. Schiebler. 1—5r Band. gr. 8. 831—843. Thlr. 9. 26¼ Ngr.

1r Bd.	Weg zu Christo 831.	Thlr. – 22½ Ngr.	
2r „	Aurora 832.	„ 1. 15	„
3r „	Die drei Principien göttlichen Wesens 841.	„ 1. 22½	„
4r „	Vom dreifachem Leben des Menschen. Von der Geburt und Bezeichnung aller Wesen. Von der Gnadenwahl 842.	„ 2. 22½	„
5r „	Mysterium magnum, oder Erklärung über das erste Buch Mosis 843.	„ 3. 3¾	„

Bretschneider, Dr. K. G., historisch-dogmatische Auslegung d. Neuen Testaments, nach ihren Principien, Quellen und Hülfsmitteln dargestellt. 8. 806. 22½ Ngr.

— systematische Entwickelung aller in der Dogmatik vorkommenden Begriffe nach den symbolischen Schriften der evangelisch-lutherischen und reformirten Kirche und den wichtigsten dogmatischen Lehrbüchern ihrer Theologen. Nebst der Literatur, vorzüglich der neuern über alle Theile der Dogmatik. 4te verb. u. verm. Aufl. gr. 8. 841. Thlr. 3. 15 Ngr.

— C. G., Handbuch der Dogmatik der evangelisch-lutherischen Kirche, oder Versuch einer beurtheilenden Darstellung der Grundsätze, welche diese Kirche in ihren symbolischen Schriften über die christliche Glaubenslehre ausgesprochen hat, mit Vergleichung der Glaubenslehre in den Bekenntnißschriften der reformirten Kirche. 2 Bde. 4te verb. u. verm. Aufl. gr. 8. 838. Thlr. 5.

— Lexicon manuale graeco-latinum in Libros Novi Testamenti. Editio III. emend. et aucta. 4 maj. 840. cart. Thlr. 5.

Bücher, die, der heiligen Schrift, bearbeitet für Kirche, Schule und Haus. Die Bücher des alten Testaments. 1r und 2r Theil. gr. 8. 816. 27. Thlr. 4. 22½ Ngr.

Auch unter folgenden Titeln:

1r Thl. Die Sprüche Salomonis. Bearbeitet zu Vorlesungen in Betstunden und zur häuslichen Erbauung. 816. Thlr. 1. 7½ Ngr.

2r " Jesus Sirach. Bearbeitet zu Vorlesungen in Betstunden und zur häuslichen Erbauung 827. " 3. 15 "

Caspari, M. G. W., u. **Döhner**, G. F., christliches Hausbuch zur Erhebung und Stärkung des Herzens am Morgen und Abend, auf alle Tage des Jahres. 2 Bde. 2te verb. u. wohlf. Ausg. gr. 8. 829. Thlr. 2. 18¾ Ngr.
Velinpap. Thlr. 3. 18¾ Ngr.

Cölln, Dr. D. G. K., biblische Theologie, mit einer Nachricht über des Verfassers Leben und Wirken herausgegeben von Dr. D. Schulz. 2 Bände. gr. 8. 836. Thlr. 4. 15 Ngr.

Dittrich, C., vollständiges Schulgesangbuch, bestehend in 500 Originalliedern zugleich als Mitgabe für's ganze Leben. gr. 8. 840. 11¼ Ngr.

Dressler, E., die Lehre von der heiligen Taufe, als der Weihe zum christlichen Leben, nach dem Grundtexte des neuen Testaments. gr. 8. 830. 26¼ Ngr.

Estrup, Dr. H. F. J., Absalon, Bischof v. Roeskilde und Erzbischof von Lund, Eroberer der Insel Rügen und Bekehrer derselben zum Christenthum, als Held, Staatsmann und Bischof. Aus dem Dänischen übersetzt und mit Anhängen vermehrt von Dr. G. Mohnike. Mit 4 Steindrucktafeln. gr. 8. 832. geh. Thlr. 1. 7½ Ngr.

Facius, M., Geschichte des Reichstags zu Augsburg im Jahre 1530 und der dazu gehörigen Dokumente. gr. 8. 830. Thlr. 2.

Fleck, Dr. F. F., wissenschaftliche Reise durch das südliche Deutschland, Italien, Sicilien und Frankreich. 1r Bd. 1e u. 2e Abtheilung u. 2r Bd. 1e bis 3e Abtheilung. gr. 8. 835—838. Thlr. 9. 26¼ Ngr.

2 Bde. 1e bis 3e Abtheil. auch unter den besondern Titeln:

Theologische Reisefrüchte zur Kenntniss des kirchlich-religiösen, sittlichen und wissenschaftlichen Zeitgeistes im südlichen und westlichen Europa (1e Abthl.) 835. Thlr. 1. 11¼ Ngr.

Theologische Reisefrüchte etc. 2e Abtheilung. 833. Thlr. 1. 15 Ngr.

Theologische Reisefrüchte etc. 3e Abtheil. A. u. d. T.: Anectoda, maximam partem sacra, in itineribus italicis et gallicis collecta. Cum facsimilibus lapidi incisis 837. Thlr. 2.

Funk, Dr. C. L., Lieder für die öffentliche und die häusliche Erbauung. gr. 8. 815. 7½ Ngr.

Gutbier, F. A. P., liturgisches Handbuch zum Gebrauch für Prediger bei kirchlichen Verrichtungen. gr. 8. 805. Thlr. 1. 15 Ngr.
In 4. auf Schreibp. Thlr. 3.

Hase, K., Gnosis oder evangelische Glaubenslehre für die Gebildeten in der Gemeinde wissenschaftlich dargestellt. 3 Bde. 8. 827—29. geh. Thlr. 5.

Herbst, Dr. F., Bibliothek christlicher Denker. 1r Bd. J. G. Hamann, F. H. Jacobi. 8. 830. Thlr. 1. 7½ Ngr.

Herder, J. G. von, vom Geiste der ebräischen Poesie. Eine Anleitung für die Liebhaber derselben und der ältesten Geschichte des menschlichen Geistes. 3e verb. Aufl. von Dr. K. W. Justi. 2 Thle. gr. 8. 825. Druckp. Thlr. 4.
Schreibp. Thlr. 4. 15 Ngr.
Velinp. Thlr. 5.
Schweizer Velinp. Thlr. 6.

Hirschfeld, Jos., Schemoth Hannirdaphim, oder Synonimik zur Beförderung der hebräischen Sprache, vornehmlich für hohe Schulen und für alle, die sich in dieser Sprache richtiger Ausdrücke bedienen wollen. Mit deutscher Uebersetzung der Wörter und Redensarten, nebst Anzeige, wo sie in der heiligen Schrift zu finden sind. 2e verb. Ausg. 8. 831. geh. 22½ Ngr.

Hölemann, M. H. G., hebräische Anthologie. Mit Commentar und Lexicon. gr. 8. 834. Thlr. 1.

Justi, Dr. K. W., Nationalgesänge der Hebräer. Neu übersetzt und erläutert. 3 Bände. 8. 803--18. Thlr. 3.

— Sionitische Harfenklänge. gr. 8. 829. Druckp. Thlr. 2. Schreibp. Thlr. 2. 7½ Ngr. Velinp. Thlr. 2. 15 Ngr. Schweizer Velinp. Thlr. 3. (Als 3r Theil von Herders Geist der ebräischen Poesie zu betrachten.)

-- Schriften. 8. 820. Thlr. 2. 18¾ Ngr.

Auch unter den besondern Titeln:

Amos, neu übers. u. erläut. von Justi. 8. 820.	22½ Ngr.
Joel	15 -
Nahum	11¼ -
Micha	15 -
Habakuk	15 -

Kerndörffer, H. A., Anleitung zu der richtigen und würdevollen declamatorischen Behandlung der in den Königlich-Preußischen Landen angeordneten Kirchenagende. 8. 831. Thlr. 1.

Kist, Dr. N. C., die christliche Kirche auf Erden, nach der Lehre der heiligen Schrift und der Geschichte. Eine gekrönte Preisschrift. Nach der zweiten vermehrten holländischen Originalausgabe in's Deutsche übertragen von Dr. L. Trost. gr. 8. 838. Thlr. 2.

Köster, Dr. F. B., Immanuel, oder Charakteristik der neutestamentlichen Wundererzählungen. gr. 8. 821. Thl. 1. 15 Ngr.

-- die Propheten des Alten und Neuen Testaments nach ihrem Wesen und Wirken dargestellt. Thlr. 1. 26¼ Ngr.

Lange, Dr. L., Beiträge zur ältesten Kirchengeschichte, sowie zur Einleitungswissenschaft in die Schriften des neuen Bundes. 2 Bändchen. gr. 8. 828. 31. Thlr. 1. 18¾ Ngr.

Auch unter folgenden Titeln:

1s Bdchen. Die Judenchristen, Ebioniten und Nicolaiten der apostolischen Zeit und das Verhältniß der Neutestamentlichen Schriften zu ihnen, historisch und exegetisch beleuchtet. 828. 22½ Ngr.

2s Bdchen. Geschichte und Lehrbegriff der Unitarier vor der nicänischen Synode. 831. 26¼ Ngr.

Neumann, C. F., Versuch einer Geschichte d. armenischen Lite-

ratur, nach den Werken der Mechitaristen frei bearbeitet. gr. 8. 836. Thlr. 1. 18¾ Ngr.

Psalterium in dialectum copticae linguae memphiticam translatum ad fidem trium codicum Ms. Regiae Bibliothecae Berolinensis inter se et cum Tukii et Ideleri libris, nec non cum graecis Alexandrini codicis, ac Vaticani hebraicisque psalmis comparatorum edidit notisque criticis et grammaticis instruxit M. G. Schwartze. gr. 4. 843. geh. Thlr. 4.

Reuß, G. J. L., System der reinen populär practischen, christlichen Religions- und Sittenlehre. Ein Handbuch für Religionslehrer u. angehende Theologen. 1r Theil und 2r Theil. 1r und 2r Band. gr. 8. 819—21. Thlr. 5. 26¼ Ngr.

1r Thl. Religionslehre. 820 Thlr. 1. 22½ Ngr.
2r „ 1r Bd. der Sittenlehre 1ste Abtheilung. 819. „ 1. 26¼ „
2r „ 2r „ Der Sittenlehre 2te Abtheilung. 821. „ 2. 7½ „

Schott, Dr. H. A., kurzer Entwurf einer Theorie der Beredsamkeit mit besonderer Anwendung auf die geistliche Beredsamkeit. Zum Gebrauche für Vorlesungen. 2e verb. u. verm. Aufl. gr. 8. 815. Thlr. 1.

— Theorie der Beredsamkeit, mit besonderer Anwendung auf die geistliche Beredsamkeit, in ihrem ganzen Umfange dargestellt 1r u. 2r Theil, und 3r Theil 1e u. 2e Abtheilg. gr. 8. 827—33 Thlr. 7. 7½ Ngr.

Auch unter folgenden Titeln:

1r Thl. Philosophische und religiöse Begründung der Rhetorik und Homiletik. 2e verb. Ausg. 833. Thlr. 2.

2r Theil. Die Theorie der rednerischen Erfindung; mit besonderer Hinsicht auf geistliche Reden dargestellt und in Beispielen erläutert. 2e verb. Ausg. 833. Thlr. 2. 7½ Ngr.

3r Theil. 1e Abtheil. Die Theorie der rednerischen Anordnung mit besonderer Hinsicht auf geistliche Reden dargestellt und in Beispielen erläutert. 2e verb. Auflage.

2e Abtheil. Die Theorie der rednerischen Schreibart und des äussern Vortrags, mit besonderer Hinsicht auf geistliche Reden dargestellt und in Beispielen erläutert. 2te verb. Aufl.

3r Thl. 1e und 2e Abthl. werden neu gedruckt.

Schulthess, Dr. J., die evangelische Lehre v. dem heiligen Abendmahle, nach den fünf unterschiedlichen Ansichten, die sich aus neutestamentlichen Texten wirklich oder scheinbar ergeben. gr. 8. 824. Thlr. 2.

Schulz, Dr. D., die christliche Lehre vom heiligen Abendmahl, nach dem Grundtext des neuen Testaments, mit einem Abriss der Geschichte dieser Lehre. 2e verb. Aufl. gr. 8. 831. Thlr. 1. 18¾ Ngr.

— die christliche Lehre vom Glauben. Mit einer Beilage über die sogenannte Erbsünde. Eine biblische Entwickelung. Neue Bearbeitung der Schrift: wass heisst glauben und wer sind die Ungläubigen? gr. 8 834. geh. Thlr. 1. 15 Ngr.